

187

Board
of
Directors

187
1717

A

TISZA KÁLMÁN

MINISTERELNÖK

MINT BELÜGYMINISTER

ÁLTAL

A KÖZIGAZGATÁS ÉRDEKÉBEN

1880. NOVEMBERHÓ 21-DIKÉRE.

EGYBEHÍVOITT

ENQUÊTE TÁRGYALÁSAI.

5.

FERDINAND
NEMZETI
KÖNYV-ÉRTESZÉSE

BUDAPESTEN, 1880.

A MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMNYOMDÁBÓL.

THE AMERICAN ANNUAL

OF THE

AMERICAN ANNUAL

1854

AND

OF THE

AMERICAN ANNUAL

OF THE AMERICAN ANNUAL

OF THE AMERICAN ANNUAL

2.
Magyarország. Belügymin.
A

TISZA KÁLMÁN

MINISTERELNÖK

MINT BELÜGYMINISTER

ÁLTAL

A KÖZIGAZGATÁS ÉRDEKÉBEN

1880. NOVEMBERHÓ 21-DIKÉRE

EGYBEHIVOTT

ENQUÊTE TÁRGYALÁSAI.

BUDAPESTEN, 1880.

A MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMNYOMDÁBÓL.

6157200561954

DE BALLAGI GÉZA.

3.

Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter a képviselőháznak 1880. februárhó 23-dikán tartott országos ülésében, a költségvetés általános tárgyalása alkalmával, a következő nyilatkozatot tette :

„A mi a közigazgatást illeti, nézeteim részletezését, ha kell, akkorra hagyom, midőn a mostani rendszer kritikáját hallottam. De nem késem bevallani — bár tagadom a közigazgatásnak oly rossz-ságát, minőnek vádolásával megtisztelni méltóztatnak — hogy sok téren, sok irányban a javítás szüksége fennforog. Fennforog a qualificatio szempontjából, fennforog például a rendőrség helyesebb, cél-szerűbb szervezése szempontjából, s fennforoghat más tekintetekben is. De nekem meggyőződésem t. ház, hogy ha valaki a közigazgatás egészét akarja reformálni, nem szabad azt sem kizárólag könyvekből tanult theoria, sem saját egyéni tapasztalatai alapján tennie, hanem kötelessége az ország legkülönbözőbb részeiben a közigazgatással gyakorlatilag is foglalkozóknak nézeteit meghallgatni s ezen nézetek alapján határozni.

Mint célzatomat bátor vagyok ezt jelezni, s ha az indítványozott bizalmatlansági szavazat elfogadtatnék, ajánlanám t. utódomnak, hogy mielőtt a közigazgatás reformjának egy papiros lapra igen egyszerűen leírható, de az életben igen komoly kérdését megoldani akarja, tegye azt úgy — a mit, mint mondám, én is tenni szándékozom — hogy az ország különböző részeiből a közigazgatással gyakorlatilag foglalkozókat hallgassa meg és azután határozza meg a teendőket.“

Ennek megfelelőleg 1880. novemberhó 21-dikére értekezletre hívta meg a közigazgatás tárgyában :

Szögyény Marich László, Fehér megye főispánját.

Br. Majthényi László, Hont és Nyitra megyék főispánját.

Gróf Csáky Albin, Szepes megye

”

Hertelendy József, Torontál megye

”

dők meghatározása a megyékre vonatkozó kérdéseknek mi módoni megoldásától függ, és végre:

hogy a rendőrség jövő szervezetének kérdése, azon oknál fogva nem lett felvéve, mert e részben a törvényhatóságok tekintélyes részének felszólalása folytán eléggé tájékozottnak vélvén magamat, az erre vonatkozó, immár elkészített törvényjavaslatot legközelebb a törvényhozás elé szándékozom terjeszteni.

Ezeknek nyilvánítása által azonban távolról sem kívánom utját állani annak, hogy a mennyiben ..... az általam feltett kérdőpontokat kibővitendőnek vélné, az e részbeni javaslat is discussió tárgyává tétessék, sőt kérem ..... miszerint e tekintetben nézetének az értekezleten kifejezést adni méltóztassék.“

A kérdőpontok a következők voltak :

„1. Minő intézkedéseket tart az értekezlet szükségesnek arra nézve, hogy hazánkban a közigazgatás, a köz- és magán érdekek által követelt jogos igényeket kielégíthesse?

Jelesen :

a) Szükséges-e az 1870: XLII. törvényczikknek módosítása és minő irányban? különösen a bizottságok összealkotását, hatáskörét és a tisztviselők választását illetőleg?

b) Szükséges-e a közigazgatási bizottságról szóló 1876: VI. törv.-czikknek módosítása, a bizottság összealkotása vagy hatásköre nézve? s ha igen, minő irányban?

c) Szükséges-e a törvényhatósági tisztviselők elleni fegyelmi eljárást szabályozó 1876: VII. törv.-czikknek módosítása? s ha igen, minő irányban?

d) A megyei törvényhatóságok a közpénzek kezelése iránt, felhívásomra és helybenhagyásom mellett szabályrendeletek által már intézkedvén, az azokban foglaltakon felül minő intézkedéseket vél még az értekezlet szükségesnek arra nézve, hogy a visszaélések, a mennyire emberileg lehető, meggátoltassanak, s czélszerű lenne-e a közpénzek kezelési módozatát törvény által szabályozni?

2. Minő qualificatióhoz köttessék a törvényhatósági tisztviselői állások elnyerhetése.

3. Lehetőnek tartja-e az értekezlet a megyei házipénztárak behozatalát, vagy helyesebbnek itéli, hogy a törvényhatóságok közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai, a méltányosságnak megfelelőleg újból szabályoztassanak, s az egyes törvényhatóságok által ezen az alapon szükségelt pénzüsszeg törvénybe iktattassék, felhatalmaztatván a törvényhatóságok, hogy az ez uton fedezett legszükségesebb kiadásokon felül, saját céljaik előmozdítására bizonyos százaléku pótdadót vehessenek ki? Ezen utóbbi esetben mennyi legyen ezen kivethető százalék maximuma?

4. Szükségesnek tartja-e az értekezlet, hogy a törvényhatósági járások új beosztás által arányosittassanak, s ha igen, minő irányban és minő módozattal?

5. Lehetséges-e a közigazgatási bíróságok intézményét ma már életbe léptetni, vagy szükséges-e közigazgatási törvényeink teljes megalkotását bevárni?

Ha ez most azonnal nem lehetséges, mely törvényes intézkedéseknek kellene azt általában, különösen pedig rendszer és szervezés tekintetében megelőzniök.

Ha lehetséges, a közigazgatási biráskodás melyik rendszere fogadandó el:

a) az-e, mely szerint a közigazgatási bíróságok illetékessége alá tartozó ügyek és tárgyak taxativ megállapítása mellett, az első közigazgatási hatóság határozata oly esetekben, melyekben jogsérelem vitattatik, azonnal a közigazgatási bíróság elébe viendi, a mely rendszer természetesen több alsó és felsőbb foku közigazgatási bíróság felállítását teszi szükségessé; vagy

b) azon rendszer-e, mely szerint a közigazgatási ügyek előbb a rendes közigazgatási hatóságok előtt és által minden fokozaton át tárgyalandók le, s csak akkor vihetők — a közigazgatási bíróság illetékessége alól törvény által világosan ki nem vett — ügyek egy felsőbb közigazgatási bíróság elé, ha az utolsó közigazgatási hatóság határozata vagy intézkedése törvényellenesnek vittattatik.

Ezen utóbbi rendszer elfogadása esetén ismét kérdés: mily hatálylyal birjanak ezen egy közigazgatási bíróság határozatai? nevezetesen azonnal végrehajthatók legyenek-e? vagy csak cassatorius jelleggel birjanak azok, melyeknek alapján az ügy a közigazgatási hatóságok által új tárgyalás alá veendő; vagy végre:

c) nem volna-e indokolt az eddig ismert rendszerek mellőzésével, azonban figyelemmel a mivel európai államokban e részben létező törvényekre és tapasztalatokra, különleges hazai közigazgatási viszonyainkhoz mérve, új rendszert állapítani meg, mely ugy a jogbiztonságot a közigazgatás terén, valamint a közigazgatás érdekeit kielégitené.

Általában pedig, bármelyik rendszer elfogadása esetén főkérdés: miként szervezendők a közigazgatási bíróságok, oly czélból, hogy míg azok egyrészt a jogérzületet teljesen kielégítik, addig másrészt általuk a közigazgatási ügyek hatáskörükbe ne vonattassanak, s ez által a közigazgatás lehetlenné, a kormány-felelősség pedig illusiussá ne váljék?“

I. ülés

november 21. d. e. 11 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter, s Prónay József államtitkár a belügyminisztériumban.

Tisza Kálmán miniszterelnök: Mindenekelőtt üdvözlöm az értekezletnek megjelent igen t. tagjait és köszönetemet fejezem ki mindnyájoknak, hogy felhívásomra megjelenni sziveskedtek.

Midőn ezt teszem, nem szándékozom valami hosszabb bevezető beszéddel az igen t. értekezlet tagjait untatni, mert egyáltalában azon nézetből indulok ki, a melyből kiindultam már a meghívók szétküldésénél is, hogy a nélkül, hogy bármely irányban a magam részéről a kérdések megvitatásának elébe vágnék, legyen szerencsém a megbeszélésből, melyben természetesen magam sem fogok késni nézeteimet előadni, értesülni a t. értekezlet tagjainak nézeteiről; mert engem legalább az értekezlet összehívásánál is az a nézet vezetett, hogy oly fontos kérdéseknél, a minők a közigazgatás reformjának kérdései, ugy egyenkint, mint egészeiben, czélszerű eredményre jutni csak úgy lehet, ha a tudománynak elvei a központon és a vidékeken tett tapasztalatokkal hozatnak érintkezésbe, s ezen érintkezés szülhet azután egy, az ország viszonyainak és fejleményeinek megfelelő eredményt.

A mi a mai összejövetel első tárgyát illeti, azt talán — de méltóztassanak fölötte határozni — a tárgyalási módnak megállapítása képezhetné; hogy t. i. méltóztatik-e — a mi talán helyesebb volna — általában megbeszélni a kitézött kérdéseket és azokat esetleg, ha a szükség úgy kívánná, később egyes részekre osztani és kisebb körben beszélni meg; vagy pedig

méltóztatnak- e a kérdéseket osztályozni akarni és talán kisebb körökre alakulva, azokat előkészítőleg megbeszélni?

Magam részéről, mondom, azt hiszem, hogy ez volna talán a mai összejövetel első teendője.

Csak egyet kívánok még megjegyezni, mielőtt erre nézve a t. értekezlet megálapodását kikérem, és ez az, hogy miután igen természetesen mindenkit érdekelhetnek az ezen értekezletben mondottak, azt hiszem, hogy a t. értekezletnek is helyeslésével találkozok, hogy gondoskodni kívántam arról, hogy ne ugyan napló vezettség, a minnek egy értekezletnél, azt hiszem, nem volna helye; de hogy gyorsírók jelenléte által lehetővé tétessék, hogy a mondottaknak lényege, még pedig híven, a nyilvánosság közlönyeinek rendelkezésére bocsáttassék. (Élénk helyeslés.)

Most tehát kérem, méltóztatassanak akár az iránt nyilatkozni, a mit kérdezni bátor voltam, hogy a tárgyalási rend mikképp állapíttassék meg, akár pedig, ha valaki más irányban kíván nyilatkozni, ezt megtenni.

Péchy Manó, gr. szükségesnek tartja, hogy mindenekelőtt a fő alapelvek vitattassanak meg, melyekre közigazgatási rendszerünk reformját építeni akarjuk.

Sennyey Pál, b. személyes álláspontja jelzése végett mindenekelőtt kimondja, hogy bár más helyen az értekezlet egybehívására nézve véleményét kijelentette, itt mégis megjelent, mert nézete szerint kötelessége minden alkalmat megragadnia, hogy véleményének kifejezést adhasson és egyelőre is kimondja, hogy a tárgyalások folyama alatt mindazt, a mi talán ellenzéki szempontból polemiát idézhetne elő vagy ennek színét viselhetné, a mennyire lehet, kerülni kívánja. De azt nem lehet elfelejtenie, hogy ezen kérdések máris országgyűlési viták tárgyát képezték, hogy ő is és sok más bennük máris politikai állást foglaltak el, hogy ő helyzeténél és kötelességénél fogva ezen kérdésekben mintegy birói szerepet is lesz kénytelen majdan gyakorolni, és így, habár részt vesz is az értekezletben, azt hiszi, el fog ismertetni abbéli fentartása, hogy politikai állása és elhatározása szabadsága az által, hogy ide belépett, egészen illetetlenül maradt.

Csak köszönettel fogadja a miniszternek gondoskodását, mely szerint a nyilvánosság érdekeltsége az által kielégítettik, hogy az itt tett nyilatkozatok lehető hiven hozatnak nyilvánosságra. A gyorsiroda t. főnökének (Kónyinak) jelenléte e részben biztosítékot nyújt neki, legalább személyére nézve, hogy ezen közlések teljesen hívek lesznek. Ő is azt tartja a miniszterrel, hogy hiba volna, ha itt nagy dictiók mondatnának; de viszont azt hiszi, hogy az értekezlet tagjai tartoznak nyilatkozataikra nézve egymás irányában a collegialitás azon discretiójával, melyet megóvni minden társaságban kötelesség.

A mi a modus procedendi-t illeti, nagyban és egészben egyetért Péchy gróffal abban, hogy ezen értekezlet vagy akademikus discussiók színhelyévé válnék, vagy pedig a részletekre nézve meddő és czélszerűtlen lenne, ha mindenekelőtt tisztába nem jutna az alapelvekre és irányokra nézve, melyekben mozogni akar.

A részletekhez, az alapelvek kitűzése nélkül, nem tud hozzá szólni, mert vannak bizonyos elvi részletek, melyeket — mint kimondja egészen őszintén, a tisztviselők kinevezését — csak bizonyos garantiák és feltételek mellett tart javasolhatónak, s ennél fogva a követendő iránytól tartja ezeket függőknek.

Általában azon véleményben van, hogy — organisatióról lévén szó, pedig azt hiszi, ez a célja a közigazgatási reformnak — több ellentétes nézetnek összevegyítése nemesak hogy célra nem vezetne, hanem zavart idézne elő. De tovább megy egy lépéssel, s éppen azért, mert azt hiszi, hogy akademikus discussiók célra nem vezetnek; mert azt hiszi, hogy az administratió hiányaira és igényeire nézve senki sem lehet tájékozottabb, mint a kormány; és mert meg van győződve, hogy az alapelvek kitűzése az ő hatásköréhez tartozik: nyiltan megvallja, hogy ezen értekezletnek eredményéhez reményt kötni nem tud, ha a minister fentartja magának nyilatkozatát későbbi stadiumokra és ha ki nem jelenti azt, hogy vajjon szükségesnek tartja-e a radikális reformot, vagy pedig egyes részletes foltozgatások keretén belül kíván maradni, és ha szükségeseknek tartja a radikális reformokat, mily irányban

kívánja azokat létesíteni? Azt a kérést intézi tehát a miniszterhez, hogy ne a discussió folyamában, hanem azt megelőzőleg mondja ki határozott véleményét. Ez nem fogja tartóztatni a bizottság tagjait attól, hogy véleményüket szintén szabadon kijelentsék. Nem megállapodás lesz a miniszter úr nyilatkozata, de útmutatás. Szóló legalább minden ily enquétenél azt a tapasztalatot tette, hogy eredményre csak akkor vezettek, ha volt a tárgyalásnak concret substratuma, ezt pedig más nem adhatja, mint a kormány.

Baross Gábor tartozik magának azon kijelentéssel, hogy véleménye nyilvánításában semminemű pártállás által nem engedi magát vezettetni. Sennyey b. kívánságával szemben az enquéte természetével csak azt egyeztetheti össze, hogy a kik ide meghivattak, véleményüket elmondják, tekintet nélkül arra, hogy mik a kormánynak a nézetei. A mi különben az alapelveket illeti, a kérdőpontok fővonásokban megjelölik azokat, melyekre nézve az értekezlettől nyilatkozat kéretik. Ő is úgy vélekedik, hogy mindenekelőtt az administratió jelen állapotáról és arról kellene nyilatkozni, hogy az jövőben miképen rendeztessék? Erre vonatkozik a kérdőpontok bevezetése és így e kérdést ez alkalommal egész kiterjedésében lehet tárgyalni. A részletek iránt akkor lehetne véleményt mondani, ha majd az első pont bevezetése érdemére nézve nyilatkozott az értekező, mert ennek eredményétől függ a vélemény a részletekre nézve. Sennyeyvel szemben megjegyzi továbbá, hogy a doctrinár discussiótól egészen tartózkodni nem lehet, mert pl. a tanácskozások második csoportját a közigazgatási bíráskodás kérdése képezi, s itt már a theoreticus discussió elmaradhatatlan. Egyébként helyesnek tartaná, ha az enquéte minden szűkebb körü megbeszéléstől tartózkodva, ebben a sorrendben beszélné meg a tárgyakat, mert ez a tanácskozások folyamát gyorsítaná. Eredményt vár ez értekezlettől, ha mást nem, legalább azt, hogy bizonyos kényes és akut kérdések iránt megismerkedünk a tapasztalás mezéjén működő kitünőségek nyilatkozataival s azokhoz képest a közönség tájékozva lesz a reformok irányára nézve.

Majthényi László báró azon nézetben van, hogy ha a belügyminister előre kényszerítettik elmondani nézeteit az irányelvekre nézve, akkor az itteni tanácskozásnak szüksége nem forog fenn. Ha ő törvényjavaslatot terjeszt be, csak saját inspiratióit követheti s most éppen arról kíván értesülni, hogy az ország különböző vidékein vannak-e alapos panaszok a jelen szervezet ellen. Különben azt hiszi, hogy parlamenti általános tanácskozásnak itt helye nincs, de van egy kérdés, mely a helyzetet dominálja, s melynek megoldása döntő az egész tanácskozás eredményére nézve, s ez az: fentartassék-e a közigazgatás a jelen önkormányzati szervezet alapján, vagy átalakíttassék-e államivá? E kérdéssel kell mindenekelőtt tisztába jönni, mert ennek eldöntése irányadó lesz a többire nézve.

Tisza Kálmán, belügyminister. Ezen kérdés benne foglaltatik a kérdőpontok elsejében.

Szell Ignác. Ha az alapelveket megakarja a tanácskozmány állapítani, el kell fogadni a kérdések csoportosítását, s minden kérdésnél előbb az alapelvek, s azután a részletek vitatandók meg. Így járván el: már az első kérdés megvitatása alkalmával szóba jön a kinevezés kérdése is. A kérdéseket mindent felölelőknek tartja, s csak egygyel kívánja megtoldani: vajjon törvényeink egyöntetősége és a közigazgatási codex megalkotása tekintetéből nem volna-e célzerű egy államtanács felállítása a kormány mellett.

Horváth Lajos csatlakozik Sennyey báró nyilatkozatához. Szólásra különösen Baross beszéde készíti. Sennyey báró nem azt mondta, hogy a minister tájékozó nyilatkozata nélkül nem lehet tanácskozni. Lehet tanácskozni, de nem összhangzatosan, és a különben elérhetett eredménnyel. Ha a minister nem ismerteti meg a keretet, melyben a közigazgatás reformját képzei, akkor legczélszerűbb lesz, ha minden tag előadja általánosságban, hogy mit tart a közigazgatás reformjára nézve szükségesnek. E nézetekből azután azok, a kik a kezdeményezés hatalmával bírnak, a resultátumokat levonhatják.

Földvály Mihály: Kartársai nevében köszönetét fejezi ki a belügyministernek, hogy oly egyéneket is meghívott az ennétebe, kik a közigazgatással foglalkoznak.

Azt hiszi, hogy ha a belügyminister tájékozást nem akarna szerezni a szakférfiak véleményéről, egyszerűen törvényjavaslatot nyújtott volna be a képviselőháznak; minthogy azonban nem ezt tette, hanem enquétet hívott össze, szóló reményli, hogy a belügyminister hajolni fog a közvéleményre, és az illetékes egyének nézeteire.

Legczélszerűbbnek tartja a Péchy Manó gróf által javasolt eljárási módozatot s ahhoz hozzájárul.

Bánhidy Béla, báró nem akar az iránt nyilatkozni, helyes volt e az enquétet összehívni, mert ez a belügyminister dolga; azt sem akarja a belügyministertől kérni, hogy álláspontját jelezze, mert azt felelhetné a belügyminister, hogy azért hívta össze az enquétet, hogy azt meghallgassa, nem pedig azért, hogy az enquéte a belügyministert hallgassa meg. Szükségessé tartaná azonban, hogy ha az első kérdésre a válasz megadatik, akkor a belügyminister legyen szives nyilatkozni, hogy elfogadja-e az enquéte álláspontját, mert különben az értekezletnek üdvös eredménye nem lehet. Ugyan ezért hozzájárul Péchy Manó gróf indítványához. S minthogy e kérdés nem csak a szakszerűség és czélszerűség szempontjából bírálható meg, hanem annak egyszersmind politikai és pénzügyi oldala is van, igen természetesen szóló a képviselőházban való szabad eljárását magának fentartja.

Komjáthy Béla kijelenti, hogy ha a belügyminister — a mint azt Horváth Lajos óhajtja — álláspontját előzetesen jelezné, akkor a tanácskozásnak sikere nem lehetne, mert ha szóló előre tudná, hogy az általa elmondottak csak üres szavak lesznek, akkor helye az értekezletben nem lehetne.

A mi a tanácskozások módozatát illeti, egyetért azzal, hogy előbb az alapelvekkel kell tisztában lenni. Végre megjegyzi, hogy nézeteit nem a párt, hanem a saját maga nevében adja majd elő.

Gyarmathy Miklós megjegyzi, hogy a belügyminister bevezető beszédében kijelentette, hogy a vita folyamán nézeteit előfoggja terjeszteni. Az időpontot megválasztani tőle függ. Szóló azon nézethez csatlakozik, hogy az első pont eldöntésével a kérdés tulajdonképi iránya meg lesz oldva s alig

hiszi, hogy akkor a belügyminister úr hallgathatna. Azért legcélszerűbbnek tartja, hogy az első pont megvitattassék, mert különben, ha már a módozat kérdésének megbeszélése ily sok időt vesz igénybe, attól fél, hogy az értekezlet hetekig fog tartani, a mi az ország több vidékének hátrányával járna, mert a közigazgatás élén állóknak otthon teendőik vannak.

Tisza Kálmán: Talán rövidülni fog a vita, ha a hallottak után ez ügyben egy pár szót mond. Azt hiszi, hogy álláspontját arra nézve, a mi különösen az első pontban foglaltatik, és hogy ezen álláspontból kifolyólag miért tartotta szükségesnek ez értekezlet összehívását, már a mult évben eléggé nyíltan jelezte a képviselőházban. Azon véleményben van ugyanis, hogy történelmi fejleményü administratív rendszerrel szakítani csak az esetben lehet célunk — mert lehetni mindig lehet — ha azon meggyőződésre jut az ember, hogy annak fentartása a megváltozott viszonyok között az adminisztráció kára nélkül nem lehetséges; vagy hogy tisztában fejezze ki magát, ép úgy, mint megmondotta, mikor belügyministerré lett, első körlevelében, nézete ma is az: jó adminisztrációnak kell lenni, ezt az adminisztrációt lehetővé kell tenni, hacsak lehetséges a régi rendszer javításával, de meg kell csinálni, ha azzal nem lehet, annak elvetésével is, mert a mai időben jó administratio nélkül állam nem létezhetik.

Mint hogy tehát nem akarja a régi administratív rendszert — nevezük a maga nevéen a gyermeket — a tisztviselők választásának rendszerét más esetben feláldozni, mint csak abban, ha azon meggyőződésre jutna, hogy ezen rendszer minden javítások mellett is, pl. az egyének hiánya miatt, fenn nem tartható; vagy ha arról győződne meg, a miről ma nincs meggyőződve, hogy a magyar állam és a magyar nemzetiség szempontjából a megváltoztatás okvetlenül szükséges: ezért tartotta célszerűnek az ország különböző vidékeiről összehívni azokat, kik a közigazgatással foglalkoznak, hogy tisztába jusson aziránt, a mi sok helyütt állittatik, hogy a választási rendszer mellett, a kellő egyének hiánya miatt, nem lehet — bár javítva is a régít — főtartani egy jó

administratiót; és másodsor: áll-e az, különösen a vegyes nemzetiségek közt lakók tapasztalatai szerint, hogy a magyar nemzetiség, a magyar állami eszme követeli a választott tisztviselői rendszer megszüntetését? Azt hiszi, ezzel eleget mondott talán arra nézve, hogy azok is, kik véleményyt kívántak tőle, mielőtt a discussióba belemennének, abba belemehessenek. Jelzi ismételten, hogy egy régi, a históriából fejlődött administratív rendszernek egészen ellenkező rendszerré átváltoztatását azon feladatnak tartja, melyet talán jobban kell meggondolni minden egyebnél, mert a réginek rossz oldalait is könnyebben elviselik az emberek, mint az újnak rossz oldalait; pedig rossz oldala minden rendszernek van, és éppen az administratióknak az alsóbb rétegeiben folyó működése az, mely leginkább képes az embereket elégtelenné vagy elégtelenekké tenni. S ismétli, hogy éppen ezért csak azon két eset birhatná reá, hogy ő legyen az, ki ezen változtatást proponálja, melyeket jelzett; azaz: az egyének hiánya, kik által a régit fenntartani lehetne, és másodsor: ha arról győződnek meg, a miről ma nincs meggyőződve, hogy a magyar nemzetiség és a magyar állam eszméje követeli ezen változtatást. De éppen ezen két szempont iránt óhajtana az ország különböző vidékein szerzett tapasztalatok alapján meggyőződést szerezni.

Egyebiránt, ha el lett volna határozva arra nézve, hogy mit fog indítványozni, bizonyosan nem fárasztotta volna ide az értekezlet tagjait. Ide fárasztotta őket nem azért, mintha nem birna nézettel, mert bir azzal is; hanem azért, mert nem követelve magának csalhatatlanságot, óhajtotta ezen nézetekkel szemben az ország különböző részeiben nyert tapasztalatokat meghallgatni, hogy azokat is fontolóra véve, állapotdjék meg abban, a mit véglegesen tenni szándékozik.

Ha különben az értekezlet az első kérdésnek mind a négy pontjára nézve véleményét kívánja, röviden elmondhatja azt is. Az elsőre nézve már nyilatkozott. A közigazgatási bizottságra nézve csak jelezni kívánja, hogy azt fölösleges, eltörendő intézménynek nem tartja, hanem olyannak, melynek részint összealkotása, részint hatásköre módosításokat igényel. Ha a részletekbe megy majd bele a enquéte, erre nézve is szivesen

fog nyilatkozni. Továbbá a fegyelmi eljárást is olyanak tartja, melyet a felelbbvitel szempontjából és különösen azon szempontból, hogy a fegyelmi törvénynek szigoru alkalmazása biztosítottassék, javítani kell; de olyanak másfelől, a mely gyökereiben helyes alapokon nyugszik. A mi pedig a közpénzek kezelésére vonatkozó pontot illeti, azt hiszi, a jelenlevők legnagyobb része ismeri az e tárgyban legutóbb kiadott ministeri rendeletet. A kérdés itt nem azért vettetett fel általa, hogy a pénzkezelés módozatait részletesen törvény állapítsa meg, hanem azért, mert mai rendszerünk szerint mindezeknek megállapítása a statutárius jog körébe tartozik. Ennek aztán az az eredménye volt, hogy majdnem minden megyében ez ügyben más eljárás követtetett, úgy hogy midőn körlevelét kibocsátotta, csakis azért sikerült a megyék legnagyobb részében egyöntetűbb eljárást hozni létre, mert ezek maguk is belátták, hogy erre szükség van; de a ma fennálló törvény arra, hogy ebben az ügyben parancsolólag lépjen fel, neki alapot nem szolgáltat. Tehát nem azt célozza, hogy részleteket állapítson meg erre nézve a törvény, hanem hogy benne kimondassék, hogy ez ügyeknek egyöntetűbb vezetését a ministerium van hivatva szabályrendeletileg megállapítani. Egyébiránt ismétli, hogy minden részletre nézve kész lesz, ha megtudja mi irányban kívántatik nyilatkozata, megadni a felvilágosítást.

Sennyey Pál, b. kijelenti, hogy a belügyminister által elmondottak folytán célját elérve látja s így nem marad egyébb hátra, mint az általános discussió keretében az első kérdéshez szólni.

Péchy Manó, gr. nézeteit a következőkben adja elő:

Mindenki pragnans szükségét érzi annak, hogy közigazgatásunkat — ha a kulturállamok sorában méltó helyet akarunk elfoglalni — több irányban reformálni kell; de ne tegyük ezt csupán a külföldi tekintélyek tudományos elméletei iránt való előszeretetből, hanem tegyük azt egyszersmind saját népünk geniusának, kulturális fejlődési állapotának és sajátságos viszonyaink komoly megfontolásával; mert a törvény olyan, mint a plánta, mely ha fejlődésre megfelelő talajt nem talál, a leggondosabb ápolás mellett is elsatnyul.

Szóló szerint választani kell valahára a centralizáció és az autonomia közt, mert e kérdés elől kitérni többé nem lehet. Mindkettőnek megvannak a maga előnyei, de óvakodni kell a két rendszer fuzionálásától, mert különben oly administrationális chaost teremtünk, melynek hátrányai a kormányzottakra nehezednének.

Mindenekelőtt egy szerves administrationális apparatusról kell gondoskodni, mely ne legyen complicált és nehézkes, hanem a közkiváncsosságos viszonyainak megfelelő, gyors és mindenkinek egyformán igazságot szolgáltató; mert a míg az alkalmazandó megyei tisztviselők qualificatióját törvény nem szabja meg; míg szigorlatot letenni kötelezve nem lesznek; míg jövőjük szabályszerű nyugdíjazás által biztosítva nem lesz: addig közigazgatási bajainkon sem a kinevezési, sem a választási rendszer nem fog segíteni.

Főszűly fektetendő továbbá egy jól berendezendő czélszerű községi rendszerre, a mely ne csak a hatásköréhez tartozó ügyek felett határozzon, de határozatainak foganatosításához hatalma is legyen; mert ha erre hatalma nincs, — mint jelenleg, — általános részvétlenség, passivitas és pessimizmus ered belőle.

Szükségesnek tartja továbbá azt, hogy az országos központi hatalom decentralizálja mindazon közigazgatási teendőket, a melyeket nélkülözhet, s a melyeket a megyei teendőkkel együtt a megyei központ és az annak élén álló főispán vagy alispán intézze el saját felelőssége alatt, de egy a törvény által meghatározandó hatáskörrel ellátott közgyűlésnek fentartása mellett.

A közigazgatási bizottságokat szóló megszüntetendőknek tartja.

A közgyűléseknek fentartását és évenként legalább egyszer leendő összehívásának szükségét hangsúlyozza szóló azért, mert azokhoz népünk százados kegyeleténél fogva ragaszkodik, s mert kell hogy a megyének alkalma legyen saját ügyeinek mikénti vezetését folytonos evidentiában tartani, saját tisztviselőinek sáfárkodását, a törvények által meghatározandó bizonyos korlátok közt, ellenőrizni, hogy ha szabálytalanság történnék,

melynek orvoslása kizárólag a ministeriumtól függ, azt szorgalmazhassa.

Szükségesnek tartja szóló egy czélszerű alapokra fektendő államrendőrség mielőbbi behozatalát, és a fegyelmi jól szervezendő bíróság fentartását.

Nem csekély súlyt fektet szóló arra, hogy a megyei főnökök vagy főispánok alkalmazásánál csak is a szakértelem, a képzettség és a feddhetlen jellem legyen a döntő, nem pedig egyszersmind az, hogy az illető ügyes politikai pártvezér is legyen. Szükséges továbbá, hogy a megyei főnökök vagy főispánok hatásköre a megyék területén exponált, összes alkalmazott állami hivatalnokokkal szemben akként szabályoztassék, hogy a kölcsönös rivalitások és túlkapások a közszolgálat érdekeit ne veszélyeztessék, hanem hogy ők ez érdekeket egész erővel előmozdítsák.

Szóló szükségesnek tartja még — mennyire körülményeink engedik — hogy a megyékben exponált összes állami brancheok a megyék emporiális helyein concentráltassanak, mert ez által a közszolgálat érdekei, az illető felek költségének kevesbitésével, hathatósan fognának előmozdittatni.

Míg mindezek megtörténni nem fognak, addig szóló szerint a kinevezési rendszer csak a kormány hatalmát fogná növelni, de a közigazgatás bajain segíteni nem fogna. A törvényhozásnak okvetlen intézkednie kell az iránt, hogy a megyei hivatalok vagy kinevezés, vagy pedig élethossziglan való választás által töltsenek be, mert szóló szerint a most divó választási rendszer tovább fenn nem tartható.

Ha a többség egy szerves közigazgatási rendszer alapelveinek elfogadását, az élethossziglan tartó választások elfogadásától feltételezni kívánná, szóló kész volna a cél elérése tekintetéből ebbe is beleegyezni, a mennyiben sokan az élethossziglan tartó választást azért tartják jobbnak, mert abban több garantiát látnak, ha a megye, mely az aspiránsokat ismeri, fogná a tisztí kart bizonyos törvényszerű kellékek és qualificatiók mellett élethossziglan megválasztani — mint a belügyminister, kit az aspiránsok több hónapokon keresztül folyvást ugyszólván ostromállapotban tartanának a nélkül,

hogy magát az aspiránsokra nézve, kiket nem ismer, de nem is ismerhet, kellőleg tájékozhatná.

A domesticának behozatalát a megyékben károsnak tartaná, főleg mostani viszonyaink közt s azért a megyék dotációjára nézve a most divó rendszert bizonyos módosításokkal sokkal előnyösebbnek és célszerűbbnek tartaná.

Természetesnek tartja, hogy egy szerves közigazgatási rendszer sokkal több pénzbe fogna kerülni s felteszi a kormányról, hogy ez eshetőséggel már előre is számot vetett és a netáni kiadási többletek mimódoni fedezéséről előre is gondoskodott, mert különben az enquêtirozásnak nem lenne semmi eredménye.

A részletekre nézve fentartja magának a nyilatkozást.

Sennyey Pál, báró azonszerencsés helyzetben van, hogy némely fentartások mellett nagyban és egészben Péchy Manó gróffal egyetért. Egyetért vele abban, hogy azon irányt, melyet az administratió reformja körül az ország követni kíván, szerinte is nagyon meg kell gondolni; valamint abban is, hogy az idegen példák utánzása káros és veszélyes. Csak-hogy ne felejtjük el, hogy intézményeinknek egész sora, egész életünk és társadalmi szervezetünk az 1848-ki nagyszerű reformok következtében európai színvonalon áll, s a külföldi intézmények példájára van szervezve, s csupán a társadalom igényei kielégítésére szolgáló administratió terén, bizonyos történelmi előítéleteknél fogva s a reminiscentiák iránti pietásból, elzárni magunkat a külföldi intézmények hatása elől nézete szerint hiba volna. Az eddigi felszólalásokból úgy látja, hogy a felszólalók mind egyetértének abban, hogy a mai állapot meg nem maradhat, s annak foldozása célra nem vezet. Ezért ki meri jelenteni, hogy a gyökeres reformtól sem kell visszariadnunk. Péchy Manó gróffal a kiindulási pontra nézve nem ért egyet abban, hogy nekünk a centralizáció s az autonomia közt választanunk kellene, s részéről kijelenti, hogy nem centralista, és az autonómiát kívánja fejleszteni s viszonyainkhoz idomítani. Szóló azon meggyőződésben van, hogy Péchy gróf azon mondása, hogy legrosszabb rendszer az, mely az említett két rendszer összevegyítéséből

támad, a mai rendszerben van megtestesítve, mert nekünk sem egészséges municipiumunk, sem hatalmas centralizációnk nincs. Hivatkozik szóló a tanácskozmány tagjaira, s kérdi: vajjon kielégítő-e a municipiumokban az élet, meg van-e azokban azon tevékenység, mely a helyes adminisztrációra szükséges? Nézete szerint, ma midőn a végrehajtás és ellenőrzés funkciói annyira egybefolynak, lehetetlen, hogy a centrális kormány minden oly kérdésbe bele ne vegyüljön, melyben az államérdek a fő, habár az egyes polgárok érdekei túlnyomók is. Minthogy pedig erre a centrális kormánynak elég organuma nincs, a municipiumok állása e tekintetben nem kielégítő, és így a kormány más közegek választása által kénytelen közbelépni.

Szóló egyetért Péchy gróffal abban, hogy a tisztviselők kinevezésében ő sem lát panaceát, de azt hiszi, hogy a tisztviselők kinevezése az adminisztráció érdekében mégis nélkülözhetetlen. A kinevezési rendszer behozatala nézete szerint is aggályos, ha bizonyos óvó garantiákkal össze nem köttetik. Ilyen a tisztviselők szolgálati pragmatikája, s ilyen intézkedés az, hogy a választások szabadsága a tisztviselők önkénye ellen megóvassék. Szóló kimondja azon nézetét, hogy a tisztviselők kinevezése sem fog célra vezetni, ha az egész adminisztráció apparátusa meg nem változtatatik, s e változtatások egyike az nem lesz, hogy a főispán szünjék meg méltóság lenni, s annak kezébe concentráltassanak az államnak mindazon teendői, melyek a megye székhelyén kielégítést és végrehajtást igénylenek; hogy ez által éressék el azon összpontosítás, melyet a miniszerelnök a közigazgatási bizottság által akart elérni, de a melyet szóló szerint el nem ért, s szünjék meg ez által az, hogy az állami igények kielégítésére mindig külön organumok állittatnak fel, az államnak nem csekély megterheltségével.

A megyei bizottság hatáskörét nem megszorítani, de kiterjeszteni kívánná szóló, s decentralizálni kívánná mindazt, mi azon kerületen belül, mit vármegyének nevezünk, ellátást gényel.

Szóló a qualificatió mellett élethosszig megválasztandó, tisztviselőkből javítást nem lát, s azt hiszi, hogy e rendszer elfogadása még rosszabbá tenné a helyzetet. A kinevezés kérdése végtelen sok port vert fel, s szerinte is aggályos egy oly kormány kezében, mely végtelenül hatalmas és erős. De itt nem arról van szó, hogy bizonyos hatalmi igényeket kielégítsünk, vagy bizonyos félelmektől óvakodjunk, hanem hogy a nemzet administratív igényeinek eleget tegyünk.

A miniszterelnök két feltételhez köti a kinevezési rendszert elfogadását, melyek elseje az, ha választás útján kielégítő tisztviselőket kapni nem lehet. Szóló szerint e feltétel megvan, mert a megyékben az intellectuális erők nincsenek egyenlően elosztva, s mert a választási hatalom bizonyos családok és cliquek kezében van, melyek a fiatal erőket a közigazgatási pályától visszariasztják. A miniszterelnök másik föltétele a nemzetiségi kérdésre vonatkozik. Szóló e föltétel csak igen megszorított értelemben fogadhatja el, úgy, hogy egy erős fegyelmezett administratiót tart szükségesnek arra, hogy az állam nemzetiségi s állami feladatait betölthesse, de nem fogadja el a tisztviselők kinevezését, mint oly fegyvert, melynek következtében a nemzetiségek mintegy ellenséges állapotba jöjjenek a magyar állammal.

Ismétli szóló, hogy a mai kultúra elágazó igényei mellett jó tisztviselőket csak a kinevezési rendszer mellett lehet nevelni, s az e rendszer ellen felmerülő politikai aggályokat jó törvények által kell megszüntetni.

A qualificatióra nézve megjegyzi, hogy abban a választással szemben garantiát nem lel; ennél több garantiát nyújt a candidatió joga is. Az élethossziglani választást éppen nem helyesli, mert az által a választásoknál emberileg el nem kerülhető hibák megörökítették; ennél a rendszernél a periodikus választást is jobbnak tartja.

A pénzügyi kérdésre nézve nem nyilatkozhatik, de azt hiszi, hogy a rossz administratió mindig drágább a jónál, még ha ez utóbbi többbe kerül is; s nem látja át, hogy a kinevezett tisztviselőket miért kelljen jobbnak dotálni, mint a választottakat. Különböztetve azt hiszi, hogy a tisztviselőkre teendő

költségek indirecte vissza fognak térülni az administratió jó volta által. A mai administratió kielégíti az állam érdekeit a katonaállitás és adóbehajtás tekintetében, a nép érdekeire nézve azonban, a saját vidékéről szól, nulla. Szóló szerint a rendezett administratió költségei azon csempészet megakadályozása által, mely ma a só- és dohányjüvedéknél történik, igen busásan megtérülnének.

Egyéb kérdésekre nézve szóló a nyilatkozás jogát későbbre tartja fenn magának.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Részint rectificálás, részint a tanácskozmány figyelmének egy pár dologra felhívása végett szól.

Először is rectificálja az előtte szólót annyiban, hogy midőn a nem magyar nemzetiségekről, s a magyar állam érdekeiről szólt, nem lebegett szeme előtt az, hogy a tisztviselők kinevezését, mint a nemzetiségek ellen irányzandó ellenséges dolgot akarja felmutatni; csupán azt jelezte, hogy ha arról győződnék meg, hogy az ország némely vidékein választás mellett nem lehet a magyar állam iránti kötelezettségeiket hiven teljesítő tisztviselőket kapni, akkor elhatározná magát a kinevezési rendszer elfogadására.

Félreértések kikerülése végett megjegyzi, hogy a mai administratiót kielégítőnek ugyan nem tartja, de javíthatónak igen.

Báró Sennyeynek a kinevezés lehető politikai veszélyeire tett észrevételeire azt válaszolja, hogy a közigazgatási tisztviselőt a ministertől oly függetlenné tenni, mint ama szempontból szükséges lenne, annyi volna, mint az állam érdekébeli administratiót megsemmisíteni.

A qualificatiót illetőleg figyelmeztet arra, hogy a vizsgák nem mindig történnek úgy, a mint kellene, s másfelől, hogy gyakran nem abból lesz a legjobb tisztviselő, ki a vizsgát a legjobban tette le. De ez irányban más biztosíték lehetetlen lévén, azt hiszi, hogy akár választott, akár kinevezett legyen is a tisztviselő, ez állást bizonyos tanulmányi qualificatiohoz kell kötni. Tökéletesen igaz ugyan, hogy választásnál valamely hatalmas megyei ember befolyása folytán esetleg az fog cau-

didáltatni és megválasztatni, a ki a leggyengébb. ha csak a szoros törvényes qualificatióval bír. De vajjon nem történhetik-e meg ugyanez a kinevezésnél is? Egy befolyásos, nagyhatalmu megyei embernek nem sokkal könnyebb-e ilyen kinevezést kieszközölni, midőn az általa pártolt egyént a kinevező nem is ismervén, nem is tudja, hogy gyengébb mint a többi? E részben tehát különbséget nem lát.

A mit Sennyey b. a gyámsági ügyekről mondott, az állhat egy megyéről, de bizonyosan nem áll az egész országról. Végre, akár legyenek kinevezett, akár választott tisztviselők. a csempészetet egészen megakadályoztatni nem lehet.

Sennyey Pál, báró. A szolgálati pragmatica által a tisztviselőket nem akarja függetlenekké tenni a központi kormánynak jogosult behatásától, de igenis annak önkényétől. Kiemeli továbbá, hogy a tisztviselők kinevezését nem úgy érti, hogy azokat az elsőtől az utolsóig a belügyminister nevezze ki. Ez egyike volna a leghibásabb lépéseknek. Alatta sem történt így. A vármegye főispánját nevezze ki a kormány s a főispánnak. mint bizalmi férfinak, legyen elhatározó propositiója az illető hivatalok betöltésénél s ekkor a bureaucratia kinövései orvosolva lesznek. A csempészetet ő sem tartja egészen megszüntethetőnek; de egészen más ez, mint a mi ma történik, hogy a választott tisztviselőknek és a községi organumoknak szemeláttára előmozdításuk mellett egyrésztől, elnézésük mellett másrésztől fényes nappal nyilvánosan foly a csempészkedés s ez uton az országnak nagy összegekre menő kár okoztatik.

Tisza Kálmán, minisiterelnök. A választás és kinevezés költségei közti különbségre nézve, minthogy egy résztől a kérdésnek pénzügyi oldala is szóba hozatott, holnap fog az értekezlet elé részletes számításat terjeszteni. Egyelőre csak azt említi meg, hogy a tisztviselők mostani száma mellett, de arányosítva a fizetéseket a hasonló rangfokozatu állami tisztviselők fizetésével, a különbség tisztán a személyes kiadásokban körülbelől 1,200.000 forintot tenne.

Majthényi László, báró, a ki csak bizonyos tartózkodással szólhat ahhoz, a mi a főispáni állásról mondatott, azt tartja

a legcélszerűbbnek, hogy a főispáni állás főrendi tagságra se czimet ne adjon, se akadályt ne képezzen.

A mai tanácskozás céljáról szólván, felveti a kérdést, maradjon-e meg javításokkal az önkormányzatnak jellege vagy cseréljünk-e rendszert?

Elismeri, hogy a mai közigazgatási szervezet nem tökéletes; de tökéleteset alkotni nem is lehet. Mig Magyarországon panaszok hangzanak az önkormányzat ellen, sokkal hangosabban és élesebbek a panaszok Franciaországban az ott divó merev centralisatio ellen; sőt vannak, kik erre vezetik vissza, hogy Franciaországban a válságok periodice meg-meg ujulnak. Iparkodott az administratióknk ellen emelt panaszok részleteivel megismerkedni; ilyen részleteket azonban vagy épenséggel nem hallott, vagy a mennyiben hallott, azok nem voltak indokolva. Egy izben felhozták, hogy a jelenlegi közigazgatási rendszer mellett nem támadhat és nem erősülhet meg a nemzeti érzület, hogy nem foglalhat tért a magyar állam eszméje, hogy ellensége a kulturának, nincs mellette semmi kezdeményezés, sőt közigazgatási szervezetünk ellentétben van az egyéni szabadsággal. Ezzel ellentétben az egész civilizált világon minden gondolkozó ember úgy vélekedik, hogy éppen az önkormányzat gondozza leginkább és védelmezi meg legjobban a localis érdekeket, ezek között pedig csak helyet foglal az egyéni szabadság is. Azok, kik közigazgatási szervezetünknek messzebb menő átalakítását kívánják, némüleg keskeny alapra helyezkednek: egyedül az administratióknak és az administratió utján kielégítést nyerendő érdekeknek álláspontjára; holott az administratió kérdése oly fontos, hogy az államnak vitális érdekeivel, különösen politikai helyzetével és a társadalmi igényekkel szoros kapcsolatban van. Nem is hiszi, hogy szerencsésen megoldani lehessen az administratió kérdését a nélkül, hogy ezen tekintetekre is a legkiválóbb figyelem fordittatnék. A történelem mutatja, hogy mindazon államokban, hol önkormányzat létezett, az átalakulás fokozatosan, reformok utján történt. Példa rá Anglia és Magyarország. Magyarországon az 1848-ban történt alkotmányos reform békés uton ment végbe, a mi főleg annak tulajdonítandó, hogy az országnak századok óta

meghonosult önkormányzata volt. A harcz, a mely kifejlődött, nem az újnak és a réginek egymás közötti összeütközéséből eredett. Ellenben Franciaországban — nem is tekintve a múlt századbeli vérengző mozgalmakat — csak a mostani században két alkotmányos monarchia és két császárság bukott meg. Mennél tovább halad valamely társadalom műveltsége, mennél jobban szaporodik a művelt emberek száma és mentül jobban alászáll a középműveltség színvonala, annál kívánatosabb, hogy az ezen művelt osztályokhoz tartozók teljes szabadsággal bírók legyenek, de egyszersmind el legyenek foglalva a közügyekkel és ezáltal bizonyos felelősség érzete ébresztessék bennük. Éppen az önkormányzat az, mely mindezen kvalitást egyrésztől biztosítja, másrésztől kifejti. Az az ember, a ki valamely községben hozzájárul az egyes határozatok megalkotásához, bizonyos tekintetben oly állást foglal el, melyben hatalmat gyakorol, a hatalamtól pedig a felelősséget elválasztani nem lehet. Ott megtanul egyebet is; megtanulja azt, hogy nemcsak a körében nyilvánuló akaratot, hanem a tágabb körben nyilatkozót is — a törvényt — tisztelnie kell. És Magyarországon nem tudunk rá példát, hogy a törvénynek rendeleteit brutális nyers erőszakkal kellett volna végrehajtani, hogy a képviselőház határozatait annak elnöke által egyenesen erőhatalommal nyerjenek végrehajtást.

Ezek a különbségek azon országok közt, a hol önkormányzat uralkodik és azok közt, hol centralisatió van. A parlamenti kormány felelősséggel tartozik. Már most a politikai érdeksurlódás egymagában elég arra, hogy kellesténél előbb lejárja és elkoptassa az egyes embereket. Képzelmük, hogy centralisatió mellett az ily kormány minden törvényhatóságnak, minden falunak még locális érdekei gondozását is magára vállalja.

Sennyey Pál, b. Ki mondja ezt?

Majthényi László, b. Én csak készpénzben fizettetem ki magamat.

Sennyey Pál, b. Én is; de ez nem készpénz.

Majthényi László, b. Ha ily teendők is bizatnak a kormányra, akkor nem ismerem tehetséget, mely ily kiterjedésű

feladatnak megfelelni képes legyen és így a felelősség, valamint az érdek kielégítése is vajmi vékonyzálu lesz; és mindenki nem elégitett legapróbb érdek ódiума a kormány ellen fog fordulni. Ebből oly gyorsan ismétlődő krízisek származhatnak, melyeket nincs organizmus, mely elbirjon.

Vannak még más tekintetek is. Ismerjük tapasztalásból, hogy a társadalom alsóbb rétegei, melyek műveltség és vagyon tekintetében kevésbé kedvezően vannak situálva, bizonyos bizalmatlankodó idegenkedéssel vannak a szerencsésebb állásúak iránt. Hogy ez Magyarországon kevésbé volt észlelhető, azt önkormányzati rendszerünknek köszönhetjük, mint a mely mellett volt tér, hol a társadalomnak különböző rétegei egy célra találkoztak, saját helyi érdekeik ellátására, a mi az ellentétet enyhítette.

Mindezekből kifolyólag kívánatosabbnak tartja a szükséges javítások fentartásával a jelenlegi közigazgatási rendszert, mint annak olyatén átalakítását, melyet nem ismerünk, melyet megtanulni mindnyájunkra nézve évtizedek feladata volna. Hol oly véghetetlen nehéz megvonni a határvonalat az állami közigazgatás és a községi önkormányzat közt, igen tart tőle, hogy minden törvényünknek és rendeletünknek ily értelemben való átalakítása temérdek fáradsággal és idővel járna és eredménye az lenne, hogy sem a régivel már, sem az ujjal még nem bírván, chaos keletkeznék, mely rendszerint az önkénynek szokta malmára hajtani a vizet.

Elismeri szóló, hogy közigazgatásunknak vannak orvoslást sürgető hiányai. Az orvoslás módjára nézve sem Sennyey Pál báróval, sem Péchy Manó gróffal egyet nem ért, nevezetesen a mi a törvényhatósági bizottság körét illeti, viszonyítva a közigazgatási bizottság hatáskörével. A törvényhatósági bizottságot csak országos ügyek érdeklik immár; csak az, ha Lengyelország helyreállításáról, vagy a ministerium vád alá helyezéséről van szó, vagy ha választások forognak kérdésben.

Ebből következik, hogy mily irányban kell az átalakításnak történnie. Meg kell hagyni a törvényhatósági bizottságot, bizonyos kérdésekben az önkormányzat szempontjából tágitott hatáskörrel; de a törvényhatósági bizottságot vajmi

messze terjedő administratív hatáskörrel felruházni annyit tenne, mint teljes eredménytelenséget, teljes sikertelenséget előidézni.

A közigazgatási bizottságot kell inkább, még pedig kiterjesztett hatáskörrel azzá tenni, a mivé lennie valódi hivatása: a közigazgatásnak vezetőjévé.

Tudományos qualificatio szükséges, de ennél sokkal fontosabb a gyakorlati jártasság iránt bizonyosságot szerezni, és — a miről eddig nem emlékezett meg itt senki — a jellembeli qualificatióra kell nézni; erre ügyelni pedig választás mellett sokkal könnyebben lehetséges.

Áttérve a választás kérdésére: arra, hogy az administratio jó legyen, szükségesnek tartja, hogy a tisztviselők birjanak határozott részletes szabályokkal, melyek szerint eljárnak; másodsor a felelősség akként legyen szervezve, hogy a ki a tisztviselők közül kötelességét vagy nem teljesíti, vagy teljesíteni nem képes, hivatalos állását meg ne tarthassa, ha százszor választatott is meg. A szabályok, melyek szerint el kell járniok: a törvény, a ministeri rendeletek és a ministerium által jóváhagyott törvényhatósági szabályok; tehát vagy direct emanatiói az államnak, vagy általa adoptált intézkedések. Ha egyrészt qualificatio állittatik fel, másrészt a kormány a főispánok által a candidatio jogát gyakorolja: a kormánynak ezen attributumokkal való felruházását egyelőre elégségesnek tartja. Nem oly értelemben veszi a candidatiót, hogy ha valamely cliquenek tetszik, candidáljon valakit vagy ne candidáljon, hanem, hogy ha candidatio alkalmával a kellő qualificatio figyelmen kívül hagyatott, az oly választás megsemmisítették.

Fontosabb, hogy mikép gyakoroltassék a felelősség. Erre a jó fegyelmi eljárás az út. Mai fegyelmi eljárásunk sokkal jobb, mint más országoké, úgy hogy bizvást állithatni: ők tanulhatnak tőlünk, nem mi őtőlük.

Reflectál még a nemzetiségi szempontra. Két tételt axioma gyanánt tekint: először, hogy Magyarországon a középosztály volt az alkotmányosság és az állam eszméjének a fentartója; másodsor, hogy épen ezen művelt, független középosztálynak volt működési és tevékenységi tere az önkormányzat, s viszont

a törvényhatóság a maga közegeit ezen osztályból ujonczozta. Ha áll ez a két tétel, akkor önmagától elenyészett minden aggály, mely nemzetiségünk tekintetéből támadt.

Az oly összealkotásu testület kezébe, minő a törvényhatóság, sokkal nyugodtabb lélekkel teszi le a tisztviselők választásának jogát, mint a ministeriumokéba.

Kiemelvén még, hogy a contemplált új rendszer mennyivel nagyobb anyagi teherrel jár, véleményét abban fejezi ki, hogy fentartandó, bizonyos módosítások mellett, a közigazgatásnak jelen szervezete időnként választott tisztviselőivel.

II. ülés

november hó 22-én d. u. 5 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminister, s Prónay József államtitkár a belügyministeriumban.

Kubicza Pál: Közigazgatásunk javítását maga sem keresi az eddigi rendszernek fentartásában; a gyökeres javításhoz vezető egyedüli eszköznek az állami adminisztráció behozatalát tartja kinevezett tisztviselőkkel.

Nem hiszi ugyan, hogy e rendszer meg fogná teljesen szüntetni a visszaéléseket, hisz a kinevezett tisztviselők is emberek lesznek, de kevesbiteni fogja mindenesetre.

Sennyey báró szintén a kinevezést hangsúlyozta, de kijelentette, hogy ő azért nem centralista, és tágitani óhajt a megyei bizottságok hatáskörén.

Szemben e nyilatkozattal kénytelen kijelenteni, hogy ő, midőn a kinevezést óhajtja, centralistának vallja magát.

A parlamentáris rendszer keretébe nem tudja beilleszteni a hivatalos közegek politikai szószerkét, már csak a felelősség érvényesítésének lehetősége miatt sem.

Stabilitására törekszik a megyei tisztikaroknak, s azért küzd a negyvenes évek óta a parlamenti rendszerért, és a kinevezésért.

És nem tartja egyedül administrationális szempontból bírálándónak a szőnyegen forgó kérdést, hanem benne politikai és társadalmi kérdést is lát, az ország consolidatiójának állami fontosságú kérdését.

Majthényi báró a középosztály részére mintegy védőül akarja fentartani a választási rendszert. Ebben tévedést lát, mert erre ellenkezőleg csak a kinevezés fog vezethetni. Meg-

fogytunk számban, birtokban, tehát erőben, ha nem is talán értelmességben.

A dolog természeténél fogva egészen mások fogják elfoglalni az átalakult viszonyok közt a tért, azoknál, kik a multból megmaradtak a törvényhatóságok termeiben; mások fogják elfoglalni a tért, melyen apáink és mi szolgáltunk, és kérdés, fogják-e azon hazafiui hűséggel megjárni valamennyien ez utat, mint előttük mi?

A kinevezés által kell tehát az országnak biztosítani hazafias kipróbált érzületű magistraturát, mire változó többségek általi választás nem mindig vezet.

Meg kell ezt teremteni, nem azért, hogy kitoljuk a más ajku képes elemeket, hanem hogy megakadályozzuk az adott viszonyok között saját kitolatásunkat polyglott vidéken.

Nem akarja ezek szerint kizárni a nemzetiségeket a közéletből, hanem óvszerűl a netán irányunkban érvényesíthető törekvés ellen akarja a kinevezést.

A stabilitást említette; vajjon vezethet-e erre a választás, melynek alkalmával a legképesebb, legétrevalóbb egyéniségek letereltethetnek megkezdett pályájukról?

Szerinte nem — legalább nem sok esetben.

Qualificatio contemplátatik, óvszerűl a hivataloknak képtelen elemek által való betöltése ellen.

A ki fiát sokszor vagyona egy részének feláldozásával felneveli egész a meghatározott qualificatióig, alig fogja arra elhatározni magát, hogy oly hivatalra szánja, melynek elnyerési módja kiteszi annak, hogy hat év mulva kimaradjon, és elejétől kezdje pályáját, mert ez existenciális kérdést is involvál.

Ismerjük mindnyájan a választások alkalmával gyakorlott protectio és pajtáskodás demoralizáló hatását. Említhetne példát, midőn oly fiatal ember, kit szerkovácsnak, illetőleg lakatosnak neveltek, s ki röstelt az ambos mellett maradni, esküdtnek választatott.

A választási rendszer gátja tehát annak, hogy társadalmunk helytelenül ne fejlődjék.

Általános a panasz, hogy a közös hadsereg soraiban kevés a magyar tiszt. Ha a választás megtartatik, arra is módot nyújt az ifjuságnak, hogy katonai pályáját elhagyva, megyei hivatalt keressen és nyerjen.

Mindezeknél fogva ismétli, hogy az administráció terén a radicalis reform hive, tehát centralista és e reformot tekinti állami consolidatiónk fő postulatumnak, s azért, ha azt el nem érheti, inkább marad a régi mellett, a szükséges javításokkal „sint sicut sunt, aut non sint“.

Tisza Káimán, miniszerelnök: Nem hiszi, hogy az állami közigazgatás és a kinevezett hivatalnok egy és ugyanaz, mert lehet állami közigazgatás választott tisztviselővel is, s lehet kinevezett tisztviselő, a nélkül, hogy állami közigazgatás lenne. A centralizáció pedig lehetséges mindkét módon; túlhajtani is lehet mindegyik módon, az a mód azonban, a mely tegnap oly nyomatékosan ajánlatott, t. i. a kinevezés, de nem a centrumból, nemcsak nem centralizáció, hanem nem is állami közigazgatás.

A szerkovácsnak esküdtté való választása régen történhetett, mert régóta nincsenek esküdtek; különben a qualificatio megállapítása megóv ez ellen a választás és kinevezés mellett egyformán.

A mi azt illeti, hogy a hadseregnek nincsenek kellő számu magyar tisztjei: minthogy Kubicza a kinevezésnek a stabilitásnál fogva a barátja, vajjon nem gondolja-e, hogy sokkal inkább elfogják hagyni a hadsereg szolgálatát akkor, ha stabilisek lesznek a megyei hivatalok, mint elhagyják akkor, ha bizonytalanok a jövődjük iránt?

Horváth Lajos lehetőleg rövid lesz. Ezt követeli a rendelkezésre álló idő rövidsége, ezt az értekezlet célja, mely nem állhat abban, hogy a meghívott tagok a felvetett elméleti és gyakorlati kérdésekre nézve egymást capacitálgassák, hanem abban, hogy egész őszinteséggel mondja el mindenki a maga nézeteit, melyekből azután a miniszer a szükséges következtetéseket levonhatja.

E kettős szempontot szem előtt tartva és az elméleti fejtegetéseket mellőzve, szóló főleg azon keretet kívánja vá-

zolni, a melyben az ország közigazgatását működni óhajtaná. E vázlatra szükség van, nehogy felszólalásának olyan czélatok tulajdonittassanak, melyektől nagyon távol áll.

Éppen ezért már előzetesen kijelenti, hogy az önkormányzat hive, de az ügyek gyors és helyes elintézését óhajtja és hatályos végrehajtást követel. Visszautasítja tehát a centralizációt azon értelemben, hogy a közigazgatási ügyek, a kormányzottaknak közreműködése nélkül, a központban és a központból intéztessenek el, és a kormánytól függő közegek által hajtassanak végre.

Szóló, visszatekintve a magyar közigazgatás történelmi multjára, tüzetesen ecseteli a 48. előtti megyerendszert, annak széles hatalmi és hatáskörét és missióját szemben a nem felelős testületi kormányzattal, megemlékezik a Bachrendszerrel s annak közigazgatási politikájáról; vázolja az októberi diploma folytán megalakult 1860—61-ki megyéket, a Schmerling-féle kormányzatot, és az 1867-ben visszaállított törvényhatóságokat. Kiemeli, hogy sem a korábbi, sem az 1867-ki megyékben a közigazgatás nagy érdekei kellő méltatásra nem találtak s az intéző körök és egyes tényezők, az akkori viszonyok hatása alatt, előszeretettel, és csak nem kizárólag a politikai szempontokat cultiválták. 1860—61-ben az alkotmány teljes visszaállítására irányzott törekvés, 1867-ben és 1867 után a politikai pártok tusái, s a kidomborodott kérdések fölötti eszmecserék domináltak a megyék termeiben. Kifolyólag azon tanból, hogy a megye, szemben a kormányval, nem subordinált, de coordinált hatóság, több megye fenhatósági jogokat vindicált magának, és a felelős minister törvényes rendeleteit egyszerűen félre tette. E jelenség mihamar előtérbe toltja azon kérdést, vajjon összeegyeztethető-e a megyei rendszer a parlamentáris felelős kormányzattal, s vajjon meg lehet-e találni annak a módját, hogy a magyar megyei önkormányzat megmaradjon, de az államnak a törvényekben és törvényes ministeri rendeletekben nyilvánuló akarata is érvényesüljön. E kérdés uralma alatt jött létre 1870-ben, az akkori belügyér Rajner Pál által egybehívott közigazgatási értekezlet. Szóló az értekezletnek tagja és tollvivője volt. Az értekezlet tár-

gyalásain nem mellőztettek a közigazgatás érdekei, tagadhatatlan azonban, hogy a döntő súly a megyei intézmény politikai jellegére fektettetett, t. i. arra, hogy a megye mint politikai hatóság, a törvényeknek végrehajtását ne akadályozza, s a felelős ministeriumnak intézkedési jogkörét lehetetlenné ne tegye. Szóló tüzetesen elemezi az értekezet megállapodásai folytán létre jött, az országgyűlés által több irányban módosított, s az 1870. XLII. törvényczikkben törvény erejére emelt munkálatot. Elmondja a fő szempontokat, melyek ezen törvényben kifejezésre jutottak; kijelenti, hogy a követküldési és utasítás adási jogon kívül, melyet az 1848-ki törvényhozás és az igazságszolgáltatás jogán kívül, melyet az 1869-diki törvényhozás vett el a megyéktől, az 1870. XLII. tvczikk a megyéknek egyetlen jogát sem confiscálta. Megadta tehát a megyei önkormányzat folytatásának a lehetőségét, de megadta a régi vis inertiaenek szabályozásával a parlamenti felelős ministeri kormányzat lehetőségét is, és biztosította az akkor még szerény mederben folyó s mai fontosságával nem bíró administratiót egyfelől azáltal, hogy meghagyván a szabályalkotás jogát, a közigazgatás vezetését és a végrehajtás fogantatosítását az alispánra bizta, s annak egyéni felelőssége alá helyezte, másfelől azáltal, hogy a főispánnak és a bizottsági közgyűlésnek ellenőrzési jogában a kettős kontrollt behozta. De a szabályalkotási jog kéllőleg ki nem használtatott, a törvény a maga teljességében végre nem hajtattott, végrehajtva ma sincs, s a közigazgatási teendők rohamos fejlődése, és a miatt, hogy jó végrehajtó közegek kéllő számban rendelkezésre többé nem állanak, s a megyék költségvetései szerfölött megszorítottak: a fokozott igényekhez mérten többé végre sem hajtható. Azt, hogy közigazgatásunknak kelleténél rosszabb hire van, nem kis részben fő- és alispánjainknak lehet tulajdonítani, kik — dicséretes kivételével a kiveendőknek — az ellenőrzést hatályosan nem gyakorolták, s a törvény által a közszolgálat érdekében reájuk ruházott hatalommal kéllőleg nem éltek.

Mi illeti azon keretet, melyben a közigazgatásnak működnie kellene, szóló kijelenti a következőket:

1. Maradjon meg a megye kettős jellege, t. i. a politikai és közigazgatási. Viszonyaink között imminens szükség van arra, hogy a megyéknek politikai jogköre érintetlenül maradjon. Nem is említve az Ausztriával való kapcsolatot, a magyar nép a megyei gyűléseken egy alkalmasabb és hatályosabb formában azon jogokat gyakorolja, a melyeket az angol nép gyakorol a maga miethingjein. Az nem érv a politikai hatáskör megszüntetésére, hogy a megyei termek magyeren látogattatnak. Talán úgy van Magyarország népe meggyőződve, hogy politikai kérdések megyei megvitatására vagy politikai actióra ez idő szerint szükség nincs, és a mit e tekintetben tenni lehet, tenni kell, elvégzi a parlament és a szabad sajtó. De rezerválni kell a jogot akkorra, a mikor annak hatályos gyakorlását a mostoha viszonyok netalán követelnék. A dolog súlya nem abban fekszik, hogy a megyék e jogot gyakorolják, hanem abban, hogy azt adott alkalommal a törvény védelme alatt szabadon gyakorolhassák.

2. A megyék intézkedési hatásköre — a gyakorlati lehetőség határai között — lehetőleg kiszélesíttessék, oda utaltatván a központból minden ügy, mely a vidéken helyesebben intéztethetik el, mint a központban.

3. A kormányzottak egyéni jogai és érdekei fölött, az ugynevezett contentiozus ügyekben, független közigazgatási bíróság döntsön, és pedig a vidéken másod-, esetleg első-, a fővárosban harmad-, esetleg másodfokban.

4. Hatályos legyen a végrehajtás, t. i. a törvények intézkedései, a felelős ministerek törvényes rendeletei és a megye határozatai jól, gyorsan hajtassanak végre.

Áttérve a részletekre, szóló kifejti a fennebbi pontokat.

Kijelenti, hogy a megyei bizottságok, bizonyos modalitások mellett, jelen szervezetükben fentarthatók és fentartandók.

A bíróságok élén a király által élethossziglan kinevezett, csak fegyelmi uton elmozditható, állandóan a megye székhelyén lakó főispán álljon, ki megszünvén a főrendiháznak tagja, s a kormány és kormánypárt személyes érdekeinek főfactora lenni, képviselje a magyar államnak, mint olyannak érdekeit a megye területén; egy vagy más módon hatályosan ellen-

örizze a kormány exponált közegeinek eljárását, s tartsa fenn az annyira szükséges összhangot a közigazgatásnak államilag és megyeileg kezelt egyes ágai között; vezesse a megyei közigazgatást, foganatosítsa a végrehajtást az alispánoknak mostani — még fokozandó — hatáskörével. Az alispáni állás szűnjék meg. Az 1876. V. törv.-cikkkel megalkotott közigazgatási bizottság teendőit vegye át a főispán, a közigazgatási bíróság mint felelbiteli hatóság, és a havonként üléselő bizottsági nagy- vagy kisgyűlés, oda utasítván mindazon ügy, mely collegialis elintézést követel vagy eltűr. A bizottságban üléselő és szavazattal birjanak: a törvényszéki elnök, királyi ügyész, tanfelügyelő, adófelügyelő, királyi mérnök és az ipar- és kereskedelem, és a mezői gazdaság képviselői is.

A végrehajtást foganatosítsák a járások székhelyein lakó megyei közegek. Hogy a végrehajtás hatályos legyen, szakavatott s szakmájuknak élő közegekre van szükség, tehát akarva, nem akarva acceptálnunk kell a kinevezés elvét legalább is a főjegyzőkre, a szolgabírákra, és hogy a kép, mely szóló előtt lebeg, teljes legyen, a községi és körjegyzőkre nézve. Szóló a kinevezési rendszer tekintetében utal Kubicza főispán fejtegetéseire. Igazat ad azoknak és kijelenti, hogy a mennyiben a rendelkezésre álló intellectuális erő a legtöbb megyében megfogyatkozott, idegen megyebeliek importja nélkül, — mi sok megyében alig lehetséges és sok csalódással jár, — csak félig-meddig jó tisztikart se lehetne választás útján összeállítani. Ezenfelül nem szenved kétséget, hogy bár mily modalítások mellett gyakoroltassék is a választás, nincs garancia arra nézve, hogy jó tisztikart növelhessünk. Csak akkor remélhetjük azt, hogy a közigazgatási hivataloskodás az előre törekvő clemek ambícióját föléleszti és leköti, ha annak adományozása vagy elvonása egyes döntő köröknek és egyéneknek, vagy a választók ingadozó tömegének a szeszélyétől függeni nem fog; szóval, ha a közigazgatási hivatal is az állandóság attributumaival bíró olyan életpálya lesz, mint 1870. óta a bírói hivatal. Megjegyzi azonban szóló, hogy a kinevezendő közigazgatási hivatalnokokból vak eszközöket teremteni nem akar. Jó szolgálati pragmatika, jól szervezett fegyelmi eljárás és azon biz-

tosíték nélkül, hogy a megyei közegek az országgyűlési képviselők választásánál jogosulatlan befolyást ne gyakorolhassanak, szóló a kinevezési rendszert visszautasítaná.

Szóló hangsulyozza még a járások új és czélszerűbb beosztásának a szükségét, olyatén módon, hogy a mennyire csak lehetséges, a közigazgatási járások területei a királyi járás-bíróságok és a királyi adóhivatalok területeivel összeessenek, és a hivatalok egy és ugyanazon járási székhelyen helyeztes-senek el.

Kiemeli továbbá a megyei rendőrség országos és egy-öntetű szervezésének a szükségét, de olyatén módon, hogy a szervezet és fegyelem a vidéki szolgálat érdekeit háttérbe ne szorítsa, s a rendőrközegek kellő helyismerettel birjanak.

Érinti szóló a domestika kérdését is, és azt, a megyék jelenlegi nagyon különböző területi és népességi viszonyai mellett, a kisebb vagy szegényebb megyék igazságtalan túlter-heltetése nélkül behozhatónak nem véli. De arra, hogy tisztán helyi érdekű és szükséges beruházásokra, egy bizonyos maximum erejéig pótdadót vethessenek ki, a megyék bizonyos modalitások mellett feljogosítandók.

Kijelenti végre, hogy a ministeriumnak az illetőségi hatáskörre vonatkozólag az 1869. IV. 25. §. alapján gyakorlott döntő hatalma többé fenn nem tartható, s ugy ezen jog, vala-mint a közigazgatás terén felmerülő illetőségi összeütközések elintézésének joga is czélszerűen szabályozandó.

Ezután szóló felhivja az értekezlet figyelmét a közigaz-gatás nagy érdekeire, melyeket háttérbe szorítani nem szabad, ha culturmissiónkat teljesíteni, s az állam magyar jellegét és hatalmát az ország minden részében és minden viszonyok között fentartani akarjuk. Erre viszonyainkhoz alkalmazott, de gyökeres reformokra van szükség.

Tisza Kálmán, miniszerelnök. Ha elolvassuk pontonként az 1870. törvényt, meggyőződünk róla, hogy abban a főispán-nak semmi oly foggantyu nem adatik, melynél fogva őt az administratio hibáiért felelőssé lehetne tenni. Az ujjab tör-vények bizonyos fokig adnak a főispánnak foggantyut, mert megadják neki a felfüggesztés és a fegyelmi vizsgálat elrende-

lésének jogát. Hogy az administráció éppenséggel nem oly rossz, mint a minőnek állítják, ennek kipuhatólására szigorú vizsgálatot rendelt el, a melyből kitűnik, hogy 383 megvizsgált szolgabírói hivatal közül pótvizsgálat rendeltetett el a belügy-minister által 67-re nézve; ezek közül időközben már befejezett 22 pótvizsgálat és pedig kielégítő eredménnyel. Az eredmény pedig az, hogy a pénzkezelés és belső ügyvitel körül nagyobb mérvű rendetlenség és oly nemü visszaélések, melyek folytán az illető szolgabíró ellen a fegyelmi eljárás, vagy más egyéb nyomozat rendeltetett el, 15 járásban derített fel a vizsgálat által. Ezen 15 közül sikkasztási eset volt 7.

Baross Gábor. Nem akar vitatkozni, de annyit meg kell érintenie, hogy Horváth Lajos egy-két nyilatkozatában ellentmondást lát. Így pl. azt mondja Horváth L., hogy az administráció jobb a hirénél, de mindjárt hozzát teszi, hogy még sem felel meg az igényeknek. No, ha nem felel meg az igényeknek, akkor nem is jó, s csakugyan olyan, mint a hire. Egyébiránt, hogy mindjárt az első kérdőpontnál kezdje, egyszerűen kérdi: mondják meg neki az értekezlet egyes tagjai, különösen a jelenlevő alispánok és főjegyzők, meg vannak-e elégedve az administráció jelenlegi állapotával? Meg van győződve, hogy Hontmegye főispánja sincs megelégedve.

Majthényi László, b. (közbe szól). Igenis meg vagyok elégedve! *(Derűltség.)*

Baross Gábor. Örvendetes jelenségnek tartja, hogy alig van ember, ki az administráció rendezésére nézve eszmével ne bírna, csakhogy a helyes irányt még nem tudjuk.

Szólo oda nyilatkozik, hogy hazánkban arra nézve, hogy a közigazgatás a köz- és magánérdekek által követelt jogos igényeket kielégíthesse, s hogy az állam célját elérhesse, hogy a magyar nemzet missiójának megfelelhessen, oly intézkedésekre van szükség, melyek egy radicalis közigazgatási politikának kifolyásai, s a melyek az utolsó fokig határozottan becsületesek. Szükségesnek tartja a közigazgatási tisztviselők kinevezését és kijelenti, hogy az igazi értelemben vett centralisációnak híve, és megjegyzi, hogy a tisztviselők kinevezésének foganatosítását gyakorlatilag

helyesen és a czélnak megfelelően kívánja végrehajtani. A kinevezett tisztviselő mellett autonomikus köröket lehet létesíteni a helyi érdekű teendők intézésére, azaz egyesíteni kell a szakképzett tisztviselőnek működését a helyi ismerettel bírók működésével.

Azért is akar szóló radicális közigazgatási változtatást, mert helyteleníti a folytonos toldozást, foltozást és mert végre valahára oly megállapodott valamit akar, a mi a czélnak képes legyen teljes mérvben megfelelni. Az administratívó radicális változtatásának kérdését szóló a községeknél kezdené, mert a míg az alap nem lesz helyes, addig az administratívó intézkedések végrehajtása sem lesz a végső fokig biztosítva.

Az 1871. évi XVIII. t.-cz. által behozott községi autonómia nem felelt meg a czélnak, mert főleg kis községeink ez autonómiához még nincsenek megérve, s a hol meg akartak a viszonyok követelményeinek felelni, ott kénytelenek voltak a törvény ellenére szokásokat honosítani meg, melyek az elfajuláshoz közelednek, s a melyek okozhatják, hogy nem leszünk képesek jó alapot találni azon administratívóhoz, melyet megfogunk honosítani.

Szóló szerint nincs községi háztartás, nincs meg a szükséges ellenőrzési jog gyakorlata, a községek nincsenek helyesen szabályozva és nem képesek a locális és autonom önkormányzat fogantatására. A községi vagy körjegyzők, a kik kiválóan volnának hivatva ezen hiányokat pótolni, annyira túl vannak terhelve az állami administratívó ügyek közvetítésével, hogy a községi ügyek elintézésére alig marad idejük. Ezekkel szemben nincs-e szükség radicális reformokra?

Szóló, miként már más helyen is kifejezte, a közigazgatási községek létesítését elkerülhetetlennek tartja.

A nagy községekben és a városokban, a törvényhatósági jogokkal felruházott városokról nem szólva, az administratívó szintén rossz állapotban van.

Az átmenet a községektől a vármegyékhez, azaz a szolgabírói kapcsolat, nyújthat-e garantiát arra nézve, hogy feladatának meg fog felelni?

Szóló a radicális intézkedéseket tartja szükségeseeknek, t. i. a control kiterjeszkedését, a felelősséget és a qualificatio felállítását.

A minisiterelnöknek tegnap tett azon nyilatkozatára, hogy csak az esetben látja lehetőségét a radicális változtatásokra áttérni, ha elegendő tisztviselők nincsenek, vagy ha a magyar nemzet érdekében az átmenet szükséges, szóló kijelenti, hogy elegendő tisztviselők nincsenek, mert a bíróságok szervezése óta minden fiatal ember oda tudul; a minnek oka abban rejlik, hogy a magyar közép osztály igen elszegényedett és existenciáját a bíróságoknál inkább látja biztosítva, mint a megyéknél, hol az illetőt a legközelebbi választás alkalmával mellőzhetik.

Majthényi László, b. *(közbe szól.)* Ez theoria!

Baross Gábor. Ez nem theoria, ez a szomorú valóság. Mig másfelől, ha a minisiterelnök akkor akarja létesíteni a változtatást, ha a magyar állameszme ezt megkívánja, akkor szóló kijelenti, hogy ennek szüksége már most is meg van azért, hogy ez az ország culturális és egyéb missióját teljesíthesse, s hogy feladatának, a mely kétszeresen nehezedik rá, megfelelhessen. Kecsegteti szólót a remény, hogy a minisiterelnök is a radicális reform terére fog lépni, még pedig annyival is inkább, mert az önkormányzathoz, s még inkább az állami igazgatásnak ezen önkormányzat által való közvetítéséhez hiányzanak a megbízható elemek.

Égető szükség immár ezen elemek okszerű pótlásáról gondoskodni.

Érzi ezt az ország, követeli ezt a józan megítélés. A halogatás és vajudás pótolhatatlan károkat okozhatnak.

Tisza Kálmán, minisiterelnök: Először egy kérést, aztán egy észrevételt intéz az értekezlethez. Kéri nevezetesen az értekezletet, hogy a községi rendszert ezuttal ne vonja a vita keretébe; hiszen arról oly sokat lehetne beszélni, s az tény, hogy igen nehéz feladat nem létező dolgokat teremteni, pedig a községeknél körülbelül azon helyzetben vagyunk; de a tisztviselők kinevezésének vagy választásának kérdésével a községi rendszer semmi összefüggésben nincs. A községi hatáskört

meg lehet szorítani vagy tágitani, a községeket így vagy úgy csoportosítani, bár milyen tisztviselők legyenek. Az összes adminisztrációnak alapját képezi ugyan a község, de e kérdésre befolyással nem bír.

Az előtte szólott az állami és nemzeti érdek s a kívánatos elemek léte vagy nemléte szempontjából szólott a dologhoz. Erre megkívánja jegyezni, hogy a közigazgatás terén használható elemek, ha a kinevezés hozatik is be, nem fognak a földből előteremtetni, s meggyőződése, hogy a mi a visszaéléseket illeti, azok előfordulnak a kinevezésnél és választásnál egyiránt, mert ép úgy van tere a nepotismusnak a ministeri és főispáni előszobákban, csak hogy itt négy szem közt követetik el, mint van tere ott, a hol nyilvánosan kell azt elkövetni.

A másik, mire szóló reflectálni kíván, a magyarság, a magyar állam tekintete. Ha Magyarország nem tisztán magyarajku törvényhatóságai között szétnézünk, azt látjuk, hogy a megyei tisztviselői kar túlnyomó nagy része a választás útján is magyar. Választás mellett ez megtörténhetik a nélkül, hogy ellene bárki is — kezében a nemzetiségi törvénynyel — panaszt emelhessen; holott kinevezés mellett ez egy oly megyében, melynek népessége $\frac{9}{10}$ -részben nem magyar, a mi nemzetiségi törvényünk és nemzetiségi viszonyaink szerint nehezen lenne eszközölhető a legnagyobb resensus nélkül.

Harmadik megjegyzése a középosztályra vonatkozik. Ő érti a kinevezési rendszert úgy, mint azt Trencsén főispánja mondotta, levételkezésével a megyei autonomiáról való minden frázisoknak, azt mondva: erőteljes centrális hatalmat akarok s egyebet semmit; de nem érti, hogyan képzelhető egy politizáló vármegye. kitégított közigazgatási hatáskörrel s állami tisztviselőkkel? Szóló eddigi tényeit azzal támadják meg, hogy azok az állami adminisztrációnak s az autonomiának összekeverését képezik. Szerinte egy oly megye, mely politizálna, mely a közigazgatásban e mellett széles önkormányzati jogokkal ruháztnék föl, mellette kinevezett állami tisztviselőkkel, vagy mint némelyek előadása sejteni engedi, kétféle végrehajtó közegekkel, államiakkal és megyeiekkel: ez volna azután igazi összekeverése az autonomiának és az állami adminisztrációnak.

Két nézet mondatott a kinevezés felől. Az egyik szerint a kinevezés történnék a centrumból, a másik nézet szerint pedig azt lényegileg a főispán eszközölné. Ha a centrumból neveztetik ki a tisztviselő, azt nem képzelheti máskép, mint úgy, hogy az a tisztviselő egyik megyéből a másikba áttehető legyen.

Most reflektálva a középosztályra, ha szavát ósdiságnak tekintik is némelyek, kimondja, hogy ámbár ő nem kívánja, hogy azért, hogy a középosztály megéljen, qualificálatlan tisztviselők legyenek; de azt mellékes szempontnak nem tartja, hogy a középosztály megéljen, hogy annak megélhetését, fennmaradását elősegítsük. Ha van egy képzett, jóra való ember a megyében, a kinek ott bizonyos vagyona van, a ki qualificatiójánál fogva szolgálatra alkalmas és ott a megyében e szolgálat útján annyit szerezhet, hogy egy családot fentarthasson: vajjon ráfogja-e ez ember magát arra szálni, hogy például Trencsénből Bácsba menjen? Bizonyosan nem. Azt mondják, a középosztály pusztulóban van. Sajnos; de vajjon érdekünkben áll-e intézményeinket úgy alakítani, hogy elősegítsék e pusztulást? Ezt szóló nem hiszi; pedig nézete szerint a kinevezési rendszer behozatala egy lépés erre, olyan lépés, melyet — mig csak a kényszerűség rá nem viszi — szóló nem hajlandó megtenni.

Végül megjegyzi, hogy az a rendszer lenne a legrosszabb, mely szerint a kinevezés mellett is megmaradhatna mindenki a maga megyéjében; mert az egységes szellemtől áthatott burokratia rossz oldalai mellett jó tulajdonokkal is bír, de 65 külön kis testületet képező burokratia sem az állam szempontjának, sem az administratio jó vezetésének meg nem felelne.

Tabajdy Károlynak az a meggyőződése, hogy a törvényhatósági önkormányzat összefér a tisztviselők kinevezésével és nézeteihez legközelebb állanak a Horváth Lajos által kifejtett nézetek. Nézete szerint a választási rendszer rendkívül sok visszaéléssel van összekötve. Tapasztalása az, hogy például máshonnan hozni a tisztviselőket, ellenkezik a vármegyék gyakorlatával, valamint tény az is, hogy a qualificatióval legtöbb esetben nem sokat gondolnak. Nézete szerint a periodicus

választási rendszer következése az, hogy a szakképzett ifjuság nem választja pályául a közigazgatást. Szerinte a választott szolgabíróban és alispánban hiányzik a teljes függetlenség, s választási rendszer mellett rendszerint újra meg kell választani az előbbi tisztviselőket, még ha nem egészen alkalmasak is, mert nincs a megyének nyugdíj-intézete, melyből azokat ellássa. A nemzetiségi tényezőkkel kétféleképen szoktak elbánni a választásoknál: vagy concessiókkal elégitik ki a nemzetiségi igényeket, és ekkor a legtúlzóbbak jutnak hivatalba, vagy erős kézzel nyulnak bele üzelmekbe, a mikor harc támad, melyre pedig nem sokan szeretnek vállalkozni.

Hite szerint a kinevezési rendszer nem egy a központosítással s az önkormányzati jogok fentartásával keresztülvihető; továbbá azt véli, hogy a kinevezési rendszer behozatala a megyei intézmény történelmi fejlődésének folyamánya. Ezelőtt a megyék voltak a szabadság bástyái, most a kormány felelőssége az; de kérdi: hogyan legyen felelős a belügyminister választott tisztviselők mellett, midőn a hány vármegye van, annyiféle az adminisztráció.

Szóló meg van győződve, hogy a kinevezett tisztikart a megyei bizottság sokkal szigorubban ellenőrzendi, mint a választottat, melyről sokszor előre felteszi, hogy nem lesz egészen alkalmas.

A kinevezési rendszer behozatala ellen leginkább az ország rossz pénzügyeit szokták felhozni; de nézete szerint, ha erősebb községeket teremtünk s a községi pótdót igazságosabb alapon vetjük ki, bőven fedezhetjük azon többletet, mely a kinevezési rendszer behozatalából származik. Különben meggyőződése az, hogy a választási rendszer megtartása mellett is nőni fog a budget, mert a tisztviselők számát a teendők sokasága miatt szaporítani kell.

Bánhidy Béla báró kijelenti, hogy az állami közigazgatás híve és a megyei tisztviselők kineveztetését óhajtja. Különben csatlakozik nagyban és egészben a Kubicza Pál által kifejezett nézetekhez. A kinevezési rendszer behozatala esetében az önkormányzat terén kifejlődő tevékenység iránt vérmes reményeket nem táplál.

Azon vélekedésben van, hogy a szaktanácskozmány természetéből folyik, hogy a tanácskozás tárgyát képező kérdés megbirálásánál nem annyira a pénzügyi és politikai tekintetekre, mint inkább a czélszerűségi és szakszerűségi szempontokra helyeztessék a fősúly. Mindazáltal bátorságot vesz magának, hogy kifejezést adjon egy általa érzett aggálynak a kérdés politikai horderejét illetőleg.

Megengedi, hogy a közigazgatási tisztviselőt — értve mindig a kinevezett tisztviselőt — biztosítani lehet, sőt kell is, a miniszteri önkény ellen, de csak azon mérvig, a meddig ez magának a pontos és gyors közigazgatásnak hátrányára nem válik s a minister felelősségét nem csökkenti. Az ellen, hogy a minister a tisztviselőre politikai befolyást egyáltalában ne gyakorolhasson, ha ilyet gyakorolni akar, hiába keresünk biztosítékokat, a meghozandó törvényben vagy az alkotandó szolgálati pragmaticában. Az egyedüli biztosíték mindig csak az lesz, hogy a kormány maga óvakodni fog a tisztviselők tekintélyét lejárnai az által, hogy őket korteskedésre ösztönzi.

Megfontolandó azonban, hogy mi a meglepetések monarchiájában élünk. Megtörténhetik például, hogy nálunk is, mint Ausztriában, bekövetkezik egy kibékítési aera, s alakul egy olyan kormány, mely az ugynevezett nemzetiségek pacificatióját tűzi ki céljául, alkotmányos uton, törvényes eszközökkel, felhasználva céljai elérésére a kinevezett tisztviselői apparatust. Az efféle experimentumok aztán igen sajtószzerű eredményeket szülhetnének. Nem akarja ezen themát hosszasabban fejtegetni, mert ennek nem az enqueteben van a helye. Csupán arra utal, hogy a kinevezési rendszer behozatalával egyidejűleg az ugynevezett parlamenti reformot is életbe kellene léptetni, s pedig olyformán, hogy a nemzet legvitalisabb érdekei minden körülmények között biztosítva legyenek.

Lónyay János: A közigazgatás nem mondható oly rosznak, mint azt Horváth Lajos állítja; a kormányval szemben nem, mert ha a ministeri rendeletek 8 nap alatt végre nem hajtathatnak, sürgetés jó, melyet nem igen kell ismétlni; — a katonai ügyeknek kielégítő elintézése mellett tanuskodnak az ujonczállítások és főkép a legutóbbi mozgósítás; — az adókra

nézve a kezelés, a mint az eredményből kitetszik, szintén nem mondható rossznak; és míg mindenütt folytattatik a megyei utak építése, a régibb utaknak fentartása ellen sem lehet panasz.

A közigazgatás a közönséggel szemben sem lehet oly rossz, mert mindenkinek alkalmá van ügyét az üléseken vagy maga, vagy más által oltalom alá vétetni.

Szólo közigazgatásunkat nem tartja ugyan kielégítőnek, de ennek legfőbb okát abban látja, hogy átmeneti korszakban vagyunk, és ha mostan akár milyen jó törvényt alkotnánk, azt néhány év múlva újból pótolnunk kellene. Szólo éppen ezért nem barátja a radicális változtatásnak, hanem az angol nézetet osztja, mely mindig csak a szükség szerint intézkedik.

A közigazgatás főhiányát szólo abban látja, hogy a főispánnak törvény adta befolyása a közigazgatásra, és annak ellenőrzésére nem felel meg a jelenlegi viszonyoknak és a felelős kormány követelményeinek, s abban, hogy az alispán és a közigazgatási bizottság működésének — mely utóbbit szólo fentartandónak véli — határt szab a megyei bizottságnak nem eléggé és nem helyesen körvonalozott hatásköre.

A legtöbb hiányt a választási rendszer következésének tartja, és ezt nem hiszi fentarthatónak.

A közbirtokos-osztályra nézve lehetetlenné vált a megyei szolgálat. Amnyi ma a megyei tisztviselő teendője, hogy az erre vállalkozott — birtokkal bíró — egyén, kénytelen lesz a gazdaságát végkép elhanyagolni, vagy pedig rossz tisztviselő fog lenni.

Ma még minden megyében található olyanok, kik a megyei intézmény iránti pietásból, nem tekintve családjuk érdekét, azoknak kárára a legnagyobb feláldozással szolgálják a megyét; de ezeknek száma mindinkább fogyni fog.

Midőn tehát a birtokos-osztályra nézve lehetetlenné vált a megyei szolgálat: a minden 6 évben megújuló választási rendszer mellett az, a ki kenyérkeresetből kénytelen szolgálni, bizonyosan nem választhatja ezt életpályául.

Nagy baj továbbá az is, hogy az ujonnan választott tisztviselőnek néhány év kell arra, míg a közigazgatási törvényekkel és a ministeri utasításokkal practice megismerkedik; addig pedig az akármily szép diplomákkal bíró tisztviselő sem fog

jó hivatalnok lenni, és mikor ezt elérte, igen sok esetben már nem tisztviselő többé.

Erős meggyőződése tehát, hogy a tisztviselői állások kinevezés útján betöltésének be kell következnie, de ekkor kétszeres szükség lesz a megyei bizottságnak és közigazgatási bizottságnak közreműködésére, mert a magyar bürokrata túlkapásokra nagyon hajlandó.

A megyei tisztviselők első kinevezésénél ideiglenes minőségben mind azokat alkalmazná, a kik most szolgálnak, és csak 3 év múlva alkalmazná véglegesen azokat, kik erre érdemeknek bizonyultak.

A tisztviselők kinevezését azért is kívánja, mert ő főszólyt fektet azok qualificációjánál a correct hazafiui érzületre, ezen qualificatio pedig a választási rendszernél nem, hanem csakis a kinevezésnél érvényesíthető.

Bánffy Dezső b. főispánkodása alatt arról győződött meg, hogy a megyében kihalt az érdeklődés a közügyek iránt, s hogy a régi középosztály ma legnagyobb részben vagy eltűnt, vagy ha létezik, annyira el van foglalva anyagi küzdelmekkel, hogy a közszolgáltatnak eleget nem tehet. Egy nemzetiségi megyében pedig arról győződött meg, hogy nem a nemzetiségek jogos igényeinek elnyomása végett, hanem túlkapásaik ellenében elkerülhetlenül szükséges, hogy ne helyi cliquek kifolyása folytán nyerjenek alkalmazást, nemzetiségi aspiratiókat tápláló egyes egyének, hanem állami központi kinevezés rendjén alkalmaztassanak ily helyekre oly tisztviselők, kik a magyar állam eszméjét, ha esetleg nem magyarok is, fenn akarják tartani. Ha a közszolgálat érdekeit tekintjük, szintén azt kell kívánnunk, hogy az állam nevezze ki a tisztviselőket, s ezt elfogadva, elfogadja a centralisatiót is.

Megjegyzzi még, hogy részéről a fő- és alispáni állások egyesítését nem tartja helyesnek; szerinte az összes közigazgatási ügyágak a főispán alatt egy szerves testületbe lennének összehozandók s az alispán, éppen mint a többi ügyágak főnökei, élén állana a szorosabb értelemben vett politikai adminisztratív organismusnak.

Csáky Albin gr.: Nem volt szándéka az általános vitában felszóllalni, elvi álláspontja jelzésre elégségesnek találván annak felemelését, hogy autonomista és a jelenlegi rendszert nemcsak fentarthatónak, hanem bizonyos javítások és módosítások mellett fentartandónak is véli. Minthogy azonban úgy látja, hogy az általános tanácskozás magvát a közigazgatási tisztviselők választása vagy kinevezése képezi, oly kérdés, mely az értekezlet előtt lévő kérdőpontok elsejében benfoglaltatik, erre vonatkozó nézeteit most akarja elmondani.

A közigazgatásban észlelhető hiányokat az újabb időben majdnem kizárólag a törvényhatósági tisztviselők választásának szokás tulajdonítani, s ebből azután az a jelszó támad: csak kinevezett tisztviselőkkel lehet a közigazgatás jó.

Ily általánosságban nem vallhatja magáénak e felfogást, mert ha az helyes volna, állania kellene azon két tételnek is, hogy a jelenlegi választási rendszer mellett egyáltalában nem létezik jó, vagy megfelelő közigazgatással bíró törvényhatóság és hogy másrészt a kormányszatnak azon ágai, melyek kinevezett közegekkel rendelkeznek, — mint pl. a törvénykezési, vagy pénzügyi kormányszat, — a méltányos kívánalmaknak mindig és mindenütt teljesen megfelelnek.

De nem áll sem az egyik, sem a másik tétel; mert köztudomás szerint van több törvényhatóság, hol a választott tisztviselőkkel vezetett közigazgatás általánosan elismertten jó, és mert másrészt nap-nap mellett hallani azon számtalan panaszokat, melyek a törvénykezési de még sokkal inkább a pénzügyi administratio ellen emeltetnek.

De ha a kinevezési rendszer maga nem is panacea, mely véget vethet a mindenféle miseriáknak, tagadhatatlan, hogy két nagy előnnyel bír, melyek egyike, az általános, hogy általa a szakképzettséget biztosítani lehet, és melyek másodika a speciális, mert hazai viszonyainkból eredő az, hogy adott alkalommal és szükség esetében az ugynevezett nemzetiségi aspiratiók ellen védő fegyverül szolgálhat.

A kérdés szerinte arra reducálható, vajjon a szakképzettség hiánya a választott tisztviselőknél oly általános-e, vagyis miután a szakképzettségnek a választás melletti biztosításáról

később még szólni fog, vajjon az elem, melyből a választott tisztviselek vétetnek, oly általánosan selejtes-e, és vajjon továbbá a nemzetiségi üzelmek az országban oly szétágazó gyökereket vertek-e már, hogy a jelenlegi rendszer elejtése indokolva volna?

Ismerve több törvényhatóságot, sőt többel hivatalosan és állandóan foglalkozva, saját tapasztalatai alapján állithatja, hogy e tekintetben a törvényhatóságok egymástól igen nagyon eltérnek, és hogy tőszomszédságban lehet egymással két olyan megye, melyek egyikében nem ugyan a rossz administratio, de az ott uralkodó általános szellem és irány a választások megszüntetését talán kívánatossá teszik, míg a másikban ellenkezőleg erre semmi ok sem található, sőt éppen megfordítva, a kinevezési rendszer birna káros következményekkel, mert a saját házában, saját birtokán lakó, társadalmi helyzeténél fogva minden bizonynyal a legmegbízhatóbb elemet képező, ugynevezett „gentrynek“, avagy jómódu középbirtokosnak hivataloskodását tenné lehetetlenné.

Az állam érdeke azonban itt is, mint minden egyéb közügyben, csak az összes tényezők egybevetéséből lévén kellően felismerhető, az ország jelentékeny vagy túlnyomó nagy részében uralkodó állapotnak kellene döntőnek lennie a jelen kérdés megoldása alkalmával is; mert ha csakugyan az ország túlnyomó nagy részében visszás — az államérdeket sértő — állapotok támadtak a választások folytán, az önkormányzati jogkör ezen, — kétségkívül fontos — corrolariumától természetesen még azon törvényhatóságokat is meg kellene fosztani, melyek e joggal nemcsak hogy nem éltek vissza, hanem annak helyes gyakorlása által önönmaguknak és így közvetve az államnak jó tisztviselőket és jó közigazgatást is biztosítottak.

Ha ellenben ama visszás állapotnak nagymérvű elterjedtsége nem volna constatálható, — ő pedig azt hiszi, hogy nem constatálható, — ez esetben a jelenlegi rendszernek némi módosítások és javítások melletti fentartását javasolná; és pedig azért:

mivel szerinte a kinevezési rendszernek is mindennemű hátrányai lehetnek a gyakorlati alkalmazásban; így pl., hogy

csak egyet emlitsen, a nem éppen vétkes, de tétlen természeténél fogva meg nem felelő tisztviselő a választási rendszer fentartása mellett sokkal könnyebben mellőzhető;

mivel továbbá a kinevezett tisztviselők elleni bizonyára szintén gyakori panaszok, azon hibás, de általános iránynál fogva, hogy mindenért a kormányt szokás felelőssé tenni, mind a központi kormányra halmoztatnának: a jelzett hibás irány tehát új és igen kényelmes kútforrást nyerne. Nem is szól bővebben itt arról, hogy a kinevezési rendszer applicálása esetében a kormány alaposan vagy alaptalanul, de bizonyára igen gyakran kortes politikával vádoltatnék, mi legalább is sem a kormány, sem a parlament tekintélyének emelésére nem szolgálhatna;

mivel továbbá a kinevezési rendszer elfogadásával az egész jelenleg fennálló önkormányzati jogkört meg kellene változtatni, ő pedig sokkal inkább barátja a fennálló rendszer keretén belüli fokozatos javításoknak, mint a megszokott viszonyokat teljesen felforgató gyökeres rendszerváltoztatásnak;

mivel úgy hiszi, a választással összekötött önkormányzati jogkörrel körülbelül úgy vagyunk, mint az egyes ember a maga egészségével: értékét csak akkor érzi meg igazán, amikor nincs meg;

és mivel végre szerinte semmi kétség sem fér ahhoz, hogy az adott viszonyok között, a választott tisztviselőkkel való közigazgatás a legolecsóbb, oly momentum, mely az ország jelen pénzügyi helyzetében minden bizonnyal fontossággal bír.

A választási rendszeren — fentartása esetében — azonban, mint már említé, némi javításokat kívánna, melyek leginkább azt céloznák, hogy a gyakorlati és elméleti szakképzettség teljes hiánya alkalmilag be ne állhasson, és hogy a hivataloskodás folytonossága az általános tisztujítások alkalmával ne veszélyeztethessék.

Ily célból mindenekelőtt szükségesnek tartja, hogy a tisztviselői mandatum tartama 10 vagy 12 évre meghosszabbíttassék, és hogy azon tisztviselő, ki 10 vagy 12 évi törvényhatósági szolgálat után újból meg nem választatik, fizetésének egyharmad részét nyugdíjképen nyerje; feltéve azonban, hogy

szolgálatának egész ideje alatt magasabb fokú fegyelmi vétésben el nem marasztaltatott. Ily módu alkalmazás mellett a közigazgatási tisztviselőtől magasabb qualificatio is követelhető és minthogy a qualificatióról egy későbbi kérdőpont szól, e helyütt csak azt kívánja megjegyezni, hogy nézete szerint az alispántól, főjegyzőtől, árvaszéki elnöktől és szolgabiráktól, mint hivatalvezetőktől, mindenesetre nagyobb qualificatio követelendő, mint a többi törvényhatósági tisztviselőktől.

A mi az általános tisztujítás idejébeli hivataloskodás folytonosságát illeti, a következőket terjeszti elő: A mostani választási módozat mellett megtörténhetik, hogy a tisztujítás folytán merőben újoncz tisztviselők foglalják el a hivatalokat és megtörténik tényleg igen gyakran, hogy egy-egy hivatal csupa tájékozatlan egyénekből alakul. Ezen, bizonyára káros eshetőségnek, mely a közigazgatásnak egy bizonyos időre és területre való megakadásával jár, elejét lehetne venni oly rendelkezés által, mely szerint a törvényhatósági közigazgatási állomások nem esnének egyszerre betöltés alá, de két részre osztva alternative; a mint most pl. a törvényhatósági bizottság is három évről három évre felerészben új választás alá esik.

A tisztviselői állomásoknak ily két részre való osztása alkalmával arra kellene ügyelni, hogy egy-egy hivatalban mindig legalább egy, több évi gyakorlattal bíró tisztviselő háborítatlanul megmaradjon, mikor az e hivatalbeli többi tisztí állomás választás utján betöltendő. A tisztviselők jelenlegi hivatalok szerinti alkalmazása ezen beosztást nagyon könnyűvé teszi, mert pl. mikor az alispáni állomás kerülne betöltésre, a főjegyző már több évi gyakorlattal bírna és mandatumra még több évre is kiterjedne. Így lehetne ez az árvaszéki ülnökök, így a fő- és alpénztárnok, fő- és alügyész, szolgabíró és szolgabírói segéd között; a hivatalos kezelésben pedig nem állhatna többé be azon juristitium, mely az eddigi általános tisztujításokat mindig jellemezte, és mely minél fokozottabbakká válnak a közigazgatási igények, minél több oldaluk a közigazgatási tisztviselők teendői, annál sajnosabb következzéssel birhatna.

A többiekre nézve a kérdő pontokkenti tanácskozás alkal-
mával fogja nézeteit előadni.

Komjáthy Béla. Egész kézséggel elismeri, hogy ugy a régi, mint a mostani megyei közigazgatásnak számos hibái vannak, de nem volt és nincsen olyan megye, melynél az itt felsorolt hibák mindegyike feltalálható lenne.

Itt a szakértekezleten elmondottak csak megerősítették őt azon meggyőződésében, hogy bár mostani közigazgatásunk ellenében sok a panasz, hogy bár a gondolkozók különféle célzat és rendszer alapján óhajtának a mostani állapot javítását, mindazonáltal nincs egy célzat, nincs egy rendszer, mely egyesek védelmén és ragaszkodásán kívül a közvélemény által számbavehetőleg istápoltnék.

Bizonyos határozatlanságot mutat minden — ugy az egyesek, mint egyes körök által hangoztatott reform, mert ha ezek mindegyike helytelenek, sőt tarthatlannak igazolja is a jelenlegi állapotot, a kibontakozásnak helyes és biztos útját egyik sem mutatja meg.

Ebből kiindulva nyíltan kimondja, hogy közigazgatásunk gyökeres reformjának ideje még nem érkezett el, mert ha a mostani — egymástól — ugy célzatban, mint rendszerben annyira elütő nézetek alapján alkotnánk meg közigazgatási rendszerünket, az vagy compromissum eredménye lenne, vagy pedig egyik vagy másik kedvencz eszmének keresztülhajtása — reményli pedig — hogy a jelenlevők egyet értenek vele abban, hogy ha már alkotunk — alkotásunk olyan legyen, mely a nemzet érdekeinek és a nagy többség véleményéből alakult közvéleménynek egészen megfeleljen.

Felhívja az értekezlet tagjait, van-e közöttük olyan, ki azt mondhatná, hogy akár az általa istápolt rendszer, akár az utóbbi időben a parlamentben felszínre hozott bár mely közigazgatási rendszer bir azon első és fő kellekkel, hogy az a nemzet nagy többségének közvéleményében találja alapzatát.

Jól tudja, hogy sajtóságosan fog sokak előtt hangzani ezen kijelentése, mivel sokan vannak e hazában, ugy az egyes befolyásos egyének között, mint egész pártok is, kik és melyek nézeteiknek csalhatatlanságot tulajdonítanak, ugyanazért

nem figyelik meg a közvélemény nyilvánulását avagy a több ízben hangoztatva levő nézeteket már közvéleménynek tekintik, különösen ha az kedvencz eszméjükkel hasonló irányzatú.

Szólónak is meg vannak nézetei a közigazgatás javításáról, azokat helyeseknek tartja és meg van győződve, hogy azok érvényesítésök esetében csak jót fognának eredményezni, de mert más oldalról és pedig tanult és eszes emberek részéről, kiknek jó szándékát kétségbe vonni nem akarja, egészen más irányú nézeteket hall, mint a minő az övéi, tehát szóló óhajtja, hogy mielőtt közigazgatásunk javítása céljából alkotnánk valamit, idő engedtessek a nemzetnek, hogy a különféle nézeteket megvitathassa, mert csak így képzelhető egy egészséges és hamisítatlan közvéleménynek alakulása.

Ezen indokból helyesli a belügyminister ur elhatározását, hogy ezen szakértekezletet összehívta, mert ez legbiztosabb módja annak, hogy a nemzet a különféle nézeteket megismerje.

Szóló a következőkben adja elő nézeteit, de csak is nagyban és egészben, mert a részletek előadását nem tartja ezen szakértekezlet keretében helyesnek és czélszerűnek.

A jelenlegi közigazgatási rendszert és az abból kifolyó helyzetet rosznak tartja, tehát közigazgatási törvényeink gyökeres reformjának égető szükségét elismeri.

Két irányban kifogásolja a létező törvényeket, a jelenlegi rendszer az önkormányzatnak negatiója, már pedig véleménye szerint jó közigazgatás csak is teljes önkormányzati rendszer alapján létesíthető; de a jelenlegi rendszer a megyéket törvényhatósági jellegökből is kivetköztette, holott sajátságos viszonyaink folytán az általános szabadság érdekében és különösen a parlamentarismus netaláni túlkapásai ellenében határozottan szükségesnek tartja a törvényhatósági jellegnek és hatáskörnek a változott viszonyokhoz mért visszaállítását.

A jelenlegi rendszer egy lépés a központosítás felé, szóló pedig a központosításnak határozott ellensége, mert az, mint az önkényuralom találmánya, megsemmisíti az ország egyes részeiben a politikai életet, és mint az elnyomatás biztos eszköze jelentkezik, a meunyiben közegei mindenkor és min-

den irányban hatalmukat igyekeznek kiterjeszteni, és pedig — mivel minden terjeszkedésök egyuttal a központi hatalom befolyását növeli, tehát természetsszerűleg a központi kormány pártfogása mellett.

A központositási rendszernek van egy tetszetős és behizelgő ajánlója ez faji érdekünknek érvényre emelése, mely nemcsak védelmet igényel, hanem tette is kötelez. Szóló faji érdekeink megóvása céljából bármily áldozatra kész volna, de nem hiszi, hogy a központositási rendszer annak érdekében hathatós tényezővé válnék, de ha felteszi is, hogy eredményeket mutathatna fel, meggyőződése szerint ezen nyereség nem ellensúlyozhatná azon biztos veszteséget, mi a központositás által minden bizonynyal okoztatnék.

Szóló határozottan az önkormányzatnak hive, de nem úgy fogja fel az önkormányzatot mint azok, kik előtte magokat az önkormányzat hiveinek valották, mert szóló szerint a teljes önkormányzat az, midőn a megyében a megye közönsége adminisztrál.

Tudja nagyon jól, hogy ezzel szemben azon ellenvetéssel fog találkozni, miszerint nagy testülettel adminisztrálni nem lehet, de ezen ellenvetés téves hiszen több esetben, most is a megyei hatóság határozatától van függővé téve egyes rendeleteknek végrehajtása, más oldalról pedig, ha a megye adminisztrálna is akkor is biztosítani lehetne azt, hogy a halasztást nem tűrő intézkedések végrehajtassanak.

Elismeri ugyan, hogy lehet kinevezett tisztviselők mellett is önkormányzat, de szóló különösen politikai indokokból a választási rendszernek hive, szükségesnek tartja azonban, hogy a megválaszthatás a szakképzettségtől tétessék függővé, a szakképzettség igazolásául jövőre a jogvégzettséget óhajtja kimondatni, most azonban azokat is minden hátrány nélkül megválaszthatóknak tartja, kik már közigazgatási tisztviselők voltak, mert véleménye szerint a gyakorlat igen sokszor erősebb garantiája a szakképzettségnek, mint az elméleti képzettségről szóló bizonyítvány.

Azon ellenvetést, hogy választás utján nem lehet kellő számú szakképzet tisztviselőt találni nem tartja komolynak, de

különben is ezen ellenvetést a kinevezési rendszerrel szemben is alkalmazni lehet.

Az eddigi felszólalók közül többen megkülönböztették az állami és a particuláris közigazgatást, szóló ily megkülönböztetést nem ismer, mert nem hiszi, hogy legyen olyan az értekezlet tagjai között, ki az ugynevezett állami és particuláris adminisztrációt egymástól szabatosan elválasztani tudná, de az lehetetlen is, mert minden jó közigazgatás úgy az államnak, mint egésznek, valamint az egyes részeknek elválaszthatlan érdekeit van hivatva érvényre emelni, éppen ezen okból hiva a teljes önkormányzatnak és az önkormányzati rendszernek csak kizárólag helyi érdekek megóvása céljából való fentartását nem tekinti másnak, mint az állami közigazgatás czége alatt, a valódi önkormányzat megsemmisítésének.

Szóló csak egy közigazgatást ismer, mely úgy az államnak, mint az egyes polgárnak érdeke, és azon végrehajtási módozatot tartja legjobbnak, legcélszerűbbnek, mely a nemzet nézetével, geniusával és szokásaival megegyező.

A megyéknek jogát fentartani kívánja, hogy a törvénytelen és célszerűtlen intézkedések végrehajtását megtagadhasák, de mert nem ohajtaná, hogy egyes megyék ezeknek álzája alatt az állami akarat érvényre emelését meggátolhassák, tehát véleménye szerint egy felsőbb és a kormány befolyásával létesítendő bíróságnak lenne feladata a kormány és a törvényhatóságok között felmerülendő vitás kérdések esetében a törvényesség kérdésében ítéletet mondani, megkülönböztetni kéri azonban ezen bíróságot azon közigazgatási bíróságtól, mely az intéző hatalom és az egyesek között felmerülendő vitás kérdésekben lenne hivatva végérvényes határozatot mondani, hogy azonban ezen bíróságok igazságos eljárása biztosítható legyen, szükségesnek tartja az anyagi közigazgatási törvények mielőbbi codificatóját.

Szóló véleménye szerint a jó közigazgatásnak egyik kiváló kelléke az is, hogy a végrehajtásra hivatott közegek eljárásaikban pontosak, igazságosak és becsületesek legyenek, ugyanazért a lehetőleg szigorubb fegyelmi törvények alkotását tartja szükségesnek, melyben kimondatni ohajtaná, hogy ki

fegyelmi uton már két ízben büntetve volt, harmadik esetben hivatalától megfosztassék és ezt pénzkezelés körüli visszaélés miatti fegyelmi esetben már első ízben is alkalmazhatónak véli. A fegyelmi bíróság összealkotásában a kormánynak befolyását szükségesnek tartja, mert a fegyelmi ügyekbeni határozatok az állam érdekeit közelről érintik.

A megyei institutióban ő nem csak közigazgatási szervet keres, hanem azt mint törvényhatóságot is fentartandónak véli, véleménye szerint éppen ez utóbbi jellegénél fogva tartotta a nemzet a megyei intézményt alkotmányunk palladiumának, ha azonban ezen jelleg fentartatik, annak hatályosságát is kell adni a megváltozott kormányzási rendszernek megfelelőleg és azzal összeférhetőleg.

Szólo nem zárkózik el a tudománynak a közigazgatás terén tett vívmányaitól, de véleménye szerint mint másutt ugy különösen hazánkban a közigazgatás mikénti szervezése, vezetése első sorban és mindenekfelett politikai kérdés; éppen azért ragaszkodik oly erősen régi megyei intézményünkhöz, óhajtja ő is a jó, a gyors, az összhangu közigazgatást, de ezeknek megvalósítását nem a tudományos elméletekben keresi, hanem a nemzet politikai viszonyaiban és szokásaiban.

Összegezvén nézeteit, kijelenti, hogy az önkormányzatnak legszélesebb kiterjesztését óhajtja, de mert véleménye szerint minden jó alkotásnak a nemzet közvéleményével összhangban kell lennie, nem óhajtana, ha közigazgatásunk reformja a közvélemény valódi és félreismerhetlen nyilvánulása előtt alkottatnék meg.

Tisza Kálmán, miniszterelnök azon kijelentése után, hogy a qualificatio, fegyelmi eljárás és több kérdések iránt, melyek az egyes pontokban felsorolva vannak, természetesen még ő is nyilatkozni kíván, s hogy még hét szónok jegyeztette föl magát az általánosságban való szólásra, az ülést bezárta.

III. ülés.

november hó 23. d. u. 5 órakor.

*A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán minis-
terelnök és belügyminister, s Prónay József államtitkár a
belügyministeriumban.*

Gyarmathy Miklós: Reá a tanácskozás eddigi menete csaknem azt a hatást gyakorolja, hogy az egész közigazgatásunk állítólagos gyarlóságának okai elháríttatnak, ha eldöntetik: centralisatio vagy önkormányzat, választás vagy kinevezés nyerjenek-e jövőben alkalmazást. Szóló szerint, bár mennyire fontos is ezen kérdések helyes megoldása, azzal még nem lesz segítve a hirénél ugyan jobb, de mindenesetre javítást igénylő közigazgatáson, mert a bajok nemcsak itt összpontosulnak. Szerinte egyik baj az, hogy az 1870. XLII. t.-cz.-ben a személyes felelőség elve nincs kellően kidomborítva s e miatt az időközi kormányoknak szabad tér nyílt a felügyelési jog gyakorlásának révén igen gyakran beleelegyedni az alsóbb igazgatás körébe tartozó ügyek intézésébe, azaz kezdett lábra kapni egy centrális irány s e miatt Sennycy b. úr szerint mai közigazgatásunk keveréke a centralisatiónak és az autonomiának. Több discretionális hatalmat sürget.

További baj szerinte, hogy az 1870. óta hozott némely törvényeink igen magas színvonalon állanak s e miatt nem felelnek meg céljuknak. Ilyenekül említi a községi, egészségügyi s az új erdőtörvényt. És lényeges baj, hogy újabb törvényeinkben a forumok annyira összezavartattak, hogy a kormányzottak képtelenek azokon eligazodni.

Rátér a nap főkérdésére s kijelenti, hogy határozottan az önkormányzat hive, választási rendszerrel és pedig élet-

hosszigan való választással. Sajnálja, hogy Sennyey b. midőn tegnap az élethosszigan tartó választás ellen nyilatkozott, nem tartotta méltónak indokolni nézetét.

Szerinte a közigazgatási tisztviselőnek sok egyebeken kívül két előfeltételre van szüksége: a helyzet és a személyek ismeretére és függetlenségre. A kinevezés által mind a két feltételt sok tekintetben veszélyeztetve látja, a kinevezett tisztviselő egyszersmind áthelyezhető, s az áthelyezett tisztviselőtől miként várható meg a viszonyok és személyek ismerete?

Az élethossziganra való választás mindkét irányban nyújt biztosítékot, s ezenkívül megadja a szintén szükséges állandóságot is, a melyet a kinevezés hívei is egyik érvül használnak nézetük mellett, ez biztosítván a jobb erők vállalkozását a közigazgatásra.

Az időszaki választás barátjai ennek azt az előnyt tulajdonítják, hogy az alkalmatlan tisztviselőtől ez uton könnyebb megszabadulni. Szóló szerint tán éppen ez okból nem alkalmaztatott eddig teljes szigorral a fegyelmi törvény de ő kielégítő módnak tartja a fegyelmi törvény szigorú alkalmazását az érintett cél elérésére, s azon esetre, ha valamikor ez az elv jutna diadalra, — óhajtana, hogy a tiszti ügyész állása kellően kidomborítottassék, s mint bizalmi állás, kinevezés útján töltsék be.

Fentartja jogát, hogy ez eszmét a részleteknél kifejthesse.

Földváry Mihály: Az értekezlet tagjai közül a közigazgatás reformjának égető szükségét sokan beismerték, s midőn ezt tették, azon meggyőződésüket fejezték ki, hogy ezt csakis a tisztviselők kinevezetési rendszerének elfogadásával hiszik czélszerűen keresztül vihetőnek. Aradmegye főispánja, a midőn ezen álláspontra helyezkedett — s szemben a választási rendszerrel, — két aggodalomnak adott kifejezést; először: hogy — a kellő qualificatio törvénybe iktatása mellett is — a megyékben uralkodó hatalmasok érdemetlen egyénekek tölthetik be a hivatalokat; erre azt feleli, hogy a candidáló bizottság, melynek elnöke a főispán, éljen szigorúan törvényadta jogával; másodsor: reámutatott a veszélyre,

hogy nemzetiségi megyékben a magyar állam eszméjét veszélyeztetve látja az által, hogy a legtulzóbb egyének fogának beválasztatni. Szóló azt hiszi, hogy éppen Aradmegye erélyéről ismert főispánjának aggodalma indokolatlan. A bekövetkezhető izgatás esetében a törvény egész szigorával fogná sújtani a merészséget. És higgye meg neki a főispán azon lélektani igazságot, hogy éppen a hivatalba helyezés által fogja elérni azt, hogy azon tulzó nemzetiségi izgatók elnémuljanak.

Szóló az önkormányzatnak s a választási rendszernek hive. De a midőn ezt kijelenti, nem késik hozzátenni, hogy bár melyik rendszer fogadtassék el, ez magában a létező bajokat orvosolni nem fogja.

A jó közigazgatás egyik főkélléke, hogy gyors legyen. Szóló tapasztalásból tudja, hogy a ministeriumoknál ügyeink gyors elintézésben részesülnek, míg ellenben a törvényhatóságoknál sokszor késedelmes az eljárás. Oka ennek az, hogy a munkaerő a teendők sokaságával nincs arányban; s a törvényhatóságoknak jogosult igényei — nehéz pénzügyi viszonyaink miatt, — nem vétetnek kellő figyelembe. De fő baj közigazgatási rendszerünk complicált volta, a felelősségi jog terjedt alkalmazása, és hogy az illetékeség kérdéseiben nemcsak a felek, de a ministeriumok sincsenek tisztában. Hasonló tárgyú ügyek hol a megyéhez, hol a közigazgatási bizottsághoz intéztetnek.

Elmondja, miként képzei ő magának a törvényhatósági közigazgatás olyatén berendezését, mely az önkormányzati jogosult igényeket kielégítse, s az állam érdekeinek is megfeleljen.

Az értekezlet folyama alatt többször hallotta fölemlíteni azt, hogy a közügyek iránti érdeklődés megszűnt, s a megyei bizottsági közgyűlés nem egyéb, mint holt testület. Ő, mint az autonomicus jogok tágitásának hive és barátja, az általa is észlelt közönyt ohajtaná mielőbb megszüntetni. El fogjuk ezt érni, ha az 1876. VI. törvényzcikk 58. §-a szerint a közigazgatási bizottsághoz utalt fontos ügyek ismét a megyei bizottsági közgyűlés jogköréhez adatnak vissza.

Szükséges továbbá, hogy a megyei választott tisztikar fegyelmi ügyeiben ne a közigazgatási bizottság idegen elemei bíraskodjanak, — mi oly nagy visszatetszést szül mindenfelé, — hanem alakittassék meg a fegyelmi választmány akként, mint — az 1870. XLII. t.-cz. 22. §-a értelmében — az igazoló választmány.

Óhajtja, hogy a megyei — erős qualificatiohoz kötött — választott tisztviselők élén az alispán álljon. A közigazgatás minden szálai lehetőleg az ő kezében koncentráltsassanak; mert megczáfolhatlan axioma, hogy testületi eljárással a felelősség csaknem lehetetlen, s nem lehet semmi esetre oly hatályos, mint az egyéni felelősség. Az alispán azonban elegendő segédszeméllyel rendelkezessék.

A főispáni állást fentartandónak véli; jogait és kötelességeit az 1870. XLII. törvényczikkben eléggé körvonalozva látja; administratív ügyekkel tehát ne foglalkozzék. Ellenőrizze a törvényhatósági önkormányzatot s örködjék a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett; s ha ezen szép és fontos hivatásának lelkiismeretesen megfelelt, a kormány elismerésére méltán számíthat. De ne csak a központi ügymenetre terjessze ki figyelmét, hanem a vidékre is; legyen — szóló szerint — ambulans dignitas. Szerezzen magának meggyőződést: miként állanak kűnt a dolgok a szolgabírói hivataloknál; megfelelnek-e mindenben a jelentések a valóságnak, például: az útügyekben, a szerb tövis kiirtásában sat. sat.

A közigazgatási bizottságról szóló 1876. évi VI. törvényczikket hatályon kívül kívánja helyezettetni, mert ez intézmény késlelteti az ügymenetet. Szóló beismeri, hogy e törvénybe — keletkezésekor — ő is szerelmes volt; a körülmények úgy hozták magukkal, hogy vele össze is házasodott, és most — az élet, a tapasztalat megtanította, hogy csalódott — s alig várja a válóper lefolyását.

A felebbezési jogot szabatosabban körülírni s a forumokat kevesbiteni óhajtja; de örömmel üdvözlőné a közigazgatási törvényszék mielőbbi létrehozatalát. Kell hogy legyen oly független testület, mely ugy az alsóbb, mint a legfelsőbb

közigazgatási hatóság határozatait — törvény s érdeksértés eseteiben — megsemmisíthesse.

Tisza Kálmán, miniszterelnök: Minthogy saját gyermeke helyzetetett vád alá és szándékoltatik az élők sorából kitöröltetni, — bár magáról az intézményről később lesz szó — röviden felelni akar Földvárynak.

Ha Földváry azt mondja, hogy a megye közönsége azért tanusít részvétlenséget a megye-gyűlések iránt, mert a közigazgatási bizottság tőlük elvonja az érdekeltséget: kérdi azoktól, kik a megyei életet tapasztalásból ismerik, mondják meg, hogy 1876. előtt, midőn még nem létezett közigazgatási bizottság, volt-e az ülések iránt nagyobb érdeklődés, mint ma? (*Élénk felkiáltások: Dehogyan volt!*)

Továbbá kérdi: ha vajjon addig, míg a fegyelmi eljárásra a megyei gyűléseknek több befolyásuk volt — a fegyelmi vizsgálat alá helyezés vagy a fegyelmi eljárás elrendelése iránt ma is van joguk — jobban gyakoroltatott-e a fegyelmi eljárás, mint ma; és vajjon az-e a baj a mai fegyelmi eljárásnál, hogy a most összealkotott fegyelmi választmány, melyben két állami tisztviselő van, passióval, szenvedélylyel gyakorolja a megyei tisztviselők felett a fegyelmi jogot, vagy ellenkezőleg az-e a baj, miről lesz még alkalom szólani, hogy nem gyakorolja? (*Felkiáltások: Igaz!*)

Földváry a főispánból ambuláns méltóságot akar csinálni, ki a szerb tövis kiirtását is ellenőrizze. A szerb tövis kiirtásának ellenőrzése, a mennyiben nem a községi előljárót, anynyiban a szolgabíróval illeti. A főispánnak csak egy kötelessége van, ugymint az alispánnak, hogyha megtudja, hogy az ellenőrzés nem történt meg: a szolgabírónak fegyelmi eljárás alá vonása; de hogy a főispán még utibiztos is és Isten tudja mi minden legyen, az nem tartozik a lehetőségek közé.

Tabajdy Károly: Nem azt mondotta tegnap, a mit Földváry róla állit, hogy t. i. választási rendszer mellett nem képzett egyének is megfognak választatni, hanem csak azon kérdést vetette fel: meg van-e a választás mellett az a garancia, hogy egy képzett ember, ki a közigazgatási pályára lépett, ha egyszer megválasztatott, újból is meg fog válasz-

tatni? Csak el kell képzelni, hogy e közben felnevelkedik egy befolyásos megyei embernek a fia, kiből szintén képzett ember lesz és a ki befolyásos atyja protectiója útján a hivatalban már lévő ember kiszorításával meg fog választatni.

Dárday Sándor: Két ellentétes áramlatot lát itt küzdelemben. Az egyik a történelmi fejlődés alapján óhajtja a reformot, a másik ez alapon lehetetlennek tartja a gyökeres s üdvös reformot. Különös azonban, hogy az önkormányzat fenntartásában mindkét fél találkozik, legalább Sennyey b. tiltakozott az ellen, hogy az önkormányzat ellen törne. Jogosan lehet tehát következtetni, hogy csak a módozatokban van köztünk eltérés, de ebben rejlik egyuttal a kérdés nehézsége, mert akarva nem akarva, a történelmi fejlődésen alapuló conservatismus roppantul megnehezít minden újítást és lehetlenné tesz minden elméleti experimentatiót s ez természetes, mert míg a felösmert elméleti igazság az egész nemzetet áthatja, az sokkal lassabb fejlődési processus, mint ha valamely genialis reformátor saját eszméit könnyedén octroyálhatja. Innen van, mint ezt Majthényi L. b. érinté, hogy Franciaországban kaleidoskopszerűleg változhatnak az ellentétes rendszerek, míg Angliában a legcsekélyebb reform válságos helyzetet teremt. Innen van, hogy Angliában a reformok soha sem jelentik azt, mit Franciaországban; t. i. valami ujnak teremtését, — hanem csak a létezőnek fejlesztését.

Nálunk még szélesebb önkormányzat volt, mint Angliában, de azon lényeges különbséggel, hogy 1848-ig rendi szervezeten alapult. A nemesség képezte a politikai nemzetet, a nélkül, hogy az állam terheit viselte volna. Itt megszűnik a párhuzam az angol önkormányzat és a magyar nemesrendi önkormányzat közt. De azért conservatív hatásában mindkettő azonos és minthogy ennek köszönhetjük a magyar nemzet és alkotmány fenntartását, nem oszthatja Trencsénmegye főispánja és Baross Gábor álláspontját, hanem az önkormányzatot annál is inkább fenntartónak tartja, mert a még családi intézményeiben is despotikus szláv népfajok arra képességgel nem bírván, ez biztosítja a magyar nemzet fenhatóságát e hazában.

Az 1848-ki átalakulás azért igen bölcsen nem törölte el az önkormányzati szervezetet, hanem abba csak a magyar állampolgárságot oltotta. Ezen nyomon haladva, az 1872. 42. t.-cz. a nemesi jogok helyett az értéket képviselteti a virilis intézményben. De a mint ezt maga Horváth L. bevallja — a törvény a feladat nehezebb részét nem oldotta meg; nem rendezte közigazgatásunkat, hanem csak kiépítette az 1848-iki közjogi alkotást, biztosításával az államkormány befolyásának azon egy szempontból, hogy a parlamenti kormányzás lehetővé tétessék.

Az ezen cél elérésére alkalmazott varázs-ige: hogy a törvényhatóság gyakorolja az önkormányzatot és az állami közigazgatás közvetítését, még pedig saját választott tisztviselői által. Ez alatt mindenki azt értheti, a mi neki tetszik; mert sem az önkormányzat, sem az állami közigazgatás elhatárolva nincsen s tényleg az önkormányzat confiscatiójára vezetett és a megyei tisztviselők csak névleg önkormányzati közegek, a valóságban az állami közigazgatás végrehajtó közegei.

Az önkormányzat jelenleg annyira sem terjedt, hogy egy megyei hajdu csizmája talpaltatására lenne jogosítva.

A közügyek iránti érdeklődés ennek megfelelően a tisztviselők választására szorítkozik. Ehhez egyrészt szívósan ragaszkodnak, míg másrészt ép a tisztviselők választása szolgál bűnbakul közigazgatásunk hiányosságáért. Ő nem ütközik ezen közel fekvő látható akadályba; mert hiszen akkor igen könnyen lehetne a bajon segíteni. A baj mélyebben s szerinte abban rejlik, hogy az 1870. XLII. t.-cz. a megyék közjogi szervezetével fentartotta az 1848. előtti közigazgatási szervezetet. Az állami közigazgatás közvetítését ruházta azon 48. előtti szervezetre, mely állami közigazgatást nem ismert, sőt közigazgatási magánügyek sem léteztek állampolgári fogalom szerint, hanem elvégezték azon ügyeket az uriszékek és a nemes vármegye.

Az 1870. XLII. t.-cz. biztosítja ugyan az állami kormányhatalom befolyását; de oly nehézkes municipális szervezettel, mely a sikeres közigazgatást lehetetlenné teszi a kormányzat

mindkét irányában, t. i. úgy az önkormányzat, mint az állami kormányzat tekintetében, melyek egymásra bénítólág hatnak.

A volt nemesrendi vármegye hatalmi tényező volt, s mint olyan jogokat gyakorolt. Ma ellenben csak köteletség teljesítésében áll a közigazgatási szolgálat. E szolgálat közvetlen alárendelést igényel. Az tehát nem hatalmi kérdés, melyet megosztani lehet a törvényhatóságok és az államhatalom közt, mint azt az 1870. XLII. t.-cz. contemplálta.

Innen származik az egész zavar! 1848 előtt a nemesrendi vármegye hatalmi tényező volt, most pedig közigazgatási szervezet. Akkor szükséges volt a törvényhatósági szervezet; most csak akadályul szolgál. Valamint a parlament lehetlenné tenné a kormányzást és a kormány felelősségét, ha az administratio hatáskörébe avatkoznék, ép oly viszás helyzetet teremt az, hogy az administratiót nem felelős tisztviselők, hanem a municipiumok gyakorolják.

Igaz ugyan, hogy törvényeink kiterjesztik a felelősséget a képviselőtestületek tagjaira is, de a felelősség ép ezért irott malaszt és az is fog maradni, míg a tisztviselők és a képviselői testületek felelőssége összezavartatik. Eziránt homályos eszmék vezérelték törvényhozásunkat, mely összezavarta a végrehajtó közegek felelősségét, a képviselt községi vagy törvényhatósági közhatalom szavatosságával.

Közigazgatásunk tehát a municipális közvetítés folytán nehézkes, és azonfelül rossz, mert a tisztviselők felelőssége illusorius, miről szóló bővebben fog a kitűzött 3-ik kérdésnél szólni.

Ő egyetért gr. Péchy Manóval a tekintetben, hogy csak az önkormányzat és állami közigazgatás teljes elhatárolásában találja a kibontakozást. Ezt azonban, úgy látszik, a miniszerelnök ur lehetetlennek tartja tegnapi nyilatkozata szerint, melyben a mostani állapottal szemben, mint egyedüli lehetséges alternatívát állítja fel azon merev centralisatiót, melyet Trencsénmegye főispánja hangoztatott. E nézetnek indokát abban keresi, hogy a miniszerelnök ur nem képzelheti az önkormányzat ellenőrzését az államkormány ingerentiája nélkül.

és nem képzelheti, hogy a ministeri rendelkezés joga nélkül miben álljon a sérelmek jogorvoslata?

A mi az államkormány ingerentiáját illeti, azt Sennyey b. akként contemplálja, hogy az államkormány gyakorolja az administratiót és a törvényhatóság az ellenőrzést, míg megfordítva a miniszerelnök az államkormány részére csak az ellenőrzést vindicálja. A mi pedig a sérelmek jogorvoslatát illeti, azoknak jelen rendszerét tartja tarthatatlannak, mert ezen rendszer mellett, úgy a törvény, mint a jogorvoslatok csak papirosan maradnak. Ennek oka, hogy a sérelmek orvoslátában hiányzik a közvetlenség, melyet a modern jogállamok contradictorius eljárás mellett a közigazgatási bíróságok által biztosítanak. Ebben több garantiát lát, mint a ministeri rendelkezésben, és a közigazgatási bizottság intézményét véli első fokú közigazgatási bírósággá reformálandónak.

Áttérve a tisztviselők választása vagy kineveztetésére, azt ő alárendelt kérdésnek tekinti; de a *qualificatio conditio sine qua non* bármely módozatnál; ő csak megjegyezni kívánja, hogy a tisztviselők választását nem tekinti az önkormányzatkellékének. Hiszen Angliában, az önkormányzat classikus földjén, annak legfőbb tényezői a békebirák, s ezeket a korona nevezi ki. De belátja, hogy nálunk a tisztviselők választás-nem csupán az administratió kérdése, hanem eminenter politikai kérdés, és meg van győződve arról, hogy parlamenti kormány attól el nem térhet, mert ugyanazon elem, mely a megyéket uralja, képezi azon elemet, melyre a parlamenti kormány támaszkodik, és e viszony csak akkor fog megszűnni, mikor Magyarország megszűnt agriculturális állam lenni. Szerinte minden agriculturális országban a földbirtokos osztály olygarchiájával számolni kell. Utal e részben azon ellentétre, mely Észak-Amerika déli és északi tartományai közt létezik.

Ezen olygarchicus uralmat nálunk is nagy calamitásnak tartja, mert a részrehajlatlan, igazságos administratiót megnehezíti, s ezért van kétszeres szükségünk a jogállamok minden garantiájára. De a tisztviselők kinevezését ily garantiának nem tekinti ép azon kölcsönös viszonynál fogva, mely azon olygarchicus elem és a parlamenti kormány közt létezik,

és a tisztviselők kineveztetése által sem szüntethető meg. A garantiákat tehát másban kell keresni.

Nem vonható kétségbe, — mondja — hogy igazságszolgáltatásunk, ha nem is jobb, de igazságosabb vagyis részrehajlatlanabb lett, azt azonban nem a bíróságok kineveztetésének, hanem a bíróságok qualificatiójának, függetlenségének, felelősségének és fegyelmének köszönhetjük, noha utóbbi részben a szervezet hiányossága folytán még sok kívánni való lenne. Hogy a garantiák nem függnék a kineveztetéstől, azt legujabban illusztrálja, hogy Franciaországban ép most egész litteratura fejlődik, mely a bíróságok választása érdekében agitál. Ama garantiákat kell tehát biztosítanunk, és kifejti, hogy most azoknak egyike sem létezik.

Alárendelt kérdésnek tekinti tehát a kineveztetést, mint a hivatalok betöltésének módját, és nem szeretné közigazgatásunk reformját ezen koczkára tenni, mely a parlamenti kormánynak talán legyőzhetlen nehézséget okozna. Ő nem követ a politikában ideálokat, s ezért számol a tényezőkkel. Codexeket lehet recipiálni, de arra nincs példa, hogy más állam közigazgatását bármely nemzet recipiálta volna. Ő küzdött a bíróságok kineveztetése mellett és tette ezt azon nagy elv biztosítása érdekében, mely a törvénykezésnek és közigazgatásnak elválasztásában áll, és most nem következetlenségből, hanem indokolt politikai számításból, nehogy közigazgatásunk reformja koczkáztassék — bár jobban szeretné a kinevezést — az önkormányzati tisztviselők választása mellett nyilatkozik azon feltétel alatt, hogy a fentebbi garantiák létesítése, s nevezetesen a hivatalok állandósítása és nyugdíjazása mellett egyuttal a contradictorius közigazgatási bíráskodás biztosíttassék.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Az, a mit Dárday a csizmatalpról felhozott, nem az 1870-iki törvénynek hibája, sem pedig az azóta volt belügyministereknék, vagy neki. Az ok abban van, hogy az 1870-iki t.-czikkben contemplált domestica behozható nem volt, és mindaddig, míg az állam kincstára oly módon adja, mint most, a megyéknek az ellátásukra szükséges összegeket, és míg a belügyminister az

országgyűlésnek felelős minden krajczárért, nem lesz más módja a megyék költségei fedezésének. De hogy ez nem helyes, nem egészséges állapot, az bizonyos, s hogy ezt ő is érzi, ezt tanusítják a kérdőpontok, melyek egyike ezzel foglalkozik.

Dárday is felhozta az önkormányzati és az állami közigazgatás elkülönítését. Felhívja az értekezletet, nyilatkozzék az iránt, lehetséges-e a kettő között oly határvonalat húzni, hogy az egyiket végezze az egyik tisztviselő, a másikat a másik? Abban ő is egyet ért Dárdayval, hogy önkormányzat lehetséges választott, és lehetséges kinevezett tisztviselők mellett; de e részben az angol békebírákra hivatkozni azért nem szabad, mert ezek ingyen szolgálnak. Ha csakugyan arról kellene nyilatkozni, mi az igazi önkormányzat: csak az az igazi önkormányzat, hol akár kinevezettek, akár választottak ingyen szolgálnak. Ez természetesen nem lehetvén, nem is lehet ma erről szó, se nálunk, se másutt a continensen, sőt ez Angliában is mindinkább szűkebb korlátok közé szorul.

Az ellenében, a mit Dárday az olygarchiára nézve felhozott, azt tartja, hogy igenis van nálunk egy erős aristokratikus érzés, de nem az aristokratiában, hanem a földmivelő népnél, a melynél fogva sokkal szivesebben engedelmeskedik annak, kinek atyja, meg nagyatyja ott élt az ő körében.

A mi pedig a tisztviselők függetlenségét illeti, annyira igenis függetlennek kell lennie a tisztviselőnek, akár választott, akár kinevezett, hogy önkényüleg őt helyétől elmozdítani ne lehessen; de azt, hogy a kinevezett tisztviselő független lehessen a központi kormánytól, nem hiszi. Szükségesnek tartja, hogy a kinevezett tisztviselő annyira bi tositva legyen, hogy a kormány őt kormánycélokból kortesnek fel ne használhassa; de hogy annyira független lehessen, hogy ő a kormánynyal ellentétes párt kortese legyen, azt nem tartja lehetőnek; mert a mely kinevezett tisztviselő a megye gyűlésén ellenzéki szónoklatot tart, a mely tisztviselő ellenzéki kortesnek beáll, az nem fogja azon kormánynak rendeleteit tisztességesen és becsülettel végrehajtani, a mely alá tartozik.

Vargics Imre: Reflectálván az előtte szólók beszédeire, mindenek előtt felemlíti, hogy 1848. előtt a törvényhatóságok az utasítások adása által részesei voltak a törvényhozásnak, s már ezen eminens jognál fogva is nagyobb volt az érdekelttség; 1861. és 1867-ben pedig nagy fontosságú kérdések tárgyalattak a megyék termeiben, mi a nagyobb érdeklődést szintén természetesen tünteti fel; a mai közöny nagy részt abban leli magyarázatát, hogy a megyék majdnem kizárólag az állami administráció közvetítésére vannak utalva, s még a tisztán helyhatósági ügyekre nézve is az önálló cselekvőség lehetőségétől el vannak zárva. A legelső foku biráskodásnak a közigazgatással való ismóti egyesülését, mire nézve szintén nyilvánult óhaj, nem helyesli, s kiemeli, hogy az elkülönítést csak nagy parlamentári harcok után lehetett kivívni, s hogy az ugy a jó közigazgatás, mint a törvénykezés egyik alapfeltétele, miért is az elért eredményt ismét kockára tenni nem óhajtja.

Ő is hiva a történelmi fejlődésnek, ugy értve ezt, hogy mindazon reformokat behozandónak véli, melyek a fejlettebb államélet és változott viszonyok folytán szükségeseknek mutatkoznak, minél fogva nagyobb mérvű reformoktól sem irtozik, s nézete szerint nem áll, mintha az 1848. törvények a törvényhatóságok életében is nagyobb átalakításokat nem idéztek elő, mint lenne például most a kinevezési rendszer. Azok az átalakítások az akkor alkotott alaptörvények szükségképeni következményeiül tünnek fel, a most létesítendő reformok pedig az akkor megkezdett építkezés folytatásaként, s az időközben mindinkább fejlődött államélet corolariumakint tekintendők.

Sennyey Pál. b. hivta fel először a közvéleményt a közigazgatás reformálására, s azóta ezen kérdés napirenden van, s ugy szolván praedominál; a közvélemény máskor is foglalkozott ugyan egyes fontos kérdésekkel, s ezeket mintegy clóterbe toltá; így például egy időben a közoktatás, máskor az igazságszoigálatás ügyével, de a panaszok és vágyak határozott alakban nyilvánultak, a mint pl. amarra nézve mondatott, hogy az alsóbb osztályiak elmaradtak a műveltségben, s ez okból népiskolák felállítása szorgalmaztatott, hangoztatott a realiskolák hiánya stb., erre nézve pedig a birák függetlensége

és szakképzettsége hangsúlyoztatott stb.; kormány és törvényhozás, a concret alakban nyilvánult közvélemény és a szükségérzete által indítatva létesítették is a reformokat; így felállítottak nagyobb számban a nép- és reáliskolák, a törvénykezés előn választva a közigazgatástól, a bírák állása biztosított stb., s azóta ezen ügyek rendes mederbe terelve, az e részben életbe léptetett institutiók mindinkább izmosodnak.

A közigazgatásra nézve csak általában mondatik, hogy rossz, de hogy a hiányok és hibák miben állanak, hogy a reformok mily irányban lennének létesítendőek, ezek iránt a közvélemény még határozottan nem nyilatkozott.

Szerinte sem annyira jó a közigazgatás, hogy az lényeges javítást nem igényelne, de azt hiszi, hogy daczára a már égetővé vált reformoknak, ha mindazon törvények, melyek az alkotmányosság helyreállítása óta hozattak, foganatosítottak volna, a közigazgatás elleni panaszok felényire leolvadnának. Felhossa erre például az egészségügyi és cselédtörvényt, a melyek mai napig sincsenek végrehajtva, illetőleg alkalmazva.

Kijelenti, hogy a közigazgatás reformálása s újbóli szervezésénél ő is a magyar állam érdekét tartja mindenek felett szem előtt, tehát ezt tartja a kiindulási pontnak, mi ha helyes, eléggé bizonyítja, hogy nálunk más államokhoz képest speciális viszonyok forognak fenn, mert míg más országokban elég lenne az állam érdekeit hangoztatni, nálunk kell hogy a magyar állam eszméje hangsúlyoztassék; e mellett azonban a kormányzottak érdekeit azon teljes mérvben akarja megóvni, a melyet azok az őket nyomó súlyos terheknél fogva egy jó közigazgatástól követelni jogosítva vannak; súlyt helyez arra is, hogy mindaz, a mi nincs az állam érdekeivel közvetlen kapcsolatban, az önkormányzat körébe utaltassék, tehát, hogy a törvényhatóságok vagyonuk, a szellemi és anyagi érdekek fejlesztése tekintetében mind arra nézve határozhassanak s megállapodásaikat foganatosithassák, a mi magasab állami célok veszélyeztetése nélkül azok hatáskörébe utalható.

Azon véleményben van, hogy téves azok nézete, kik azt vallják, hogy az állami közigazgatás s önkormányzat határa ne lenne megvonható; nézete szerint akár taxative sorol-

tathatnak fel azon ügyek, melyek ellátása az autonomia körébe esnék; egyik fő hibája az 1870. XLII. törvényczikknek, hogy különbséget tesz ugyan állami közigazgatás s önkormányzat között, de sem az egyik, sem a másikat nem részletezi.

A mondottakból folyólag ő azon ügyekre nézve, melyek természetüknél fogva az állam által kezelendők s hajtandók végre, az állami administratiót, következésképp a centralisatiót és a tisztviselők kinevezését óhajtja.

A központosítás tekintetében a túlzástól nem tart, mert alkotmányos országokban az administratió is nagyobbbrészt törvények s ezeken alapuló törvényes rendeletek alapján kezeletik, s így az illetékesség főbb vonalaiban körvonalozva van; ha szabad magát úgy kifejeznie, a centralisatió mai mértékével beéri.

A tisztviselőket törvénybe iktatott garantiák által szintén óvni kívánja ugyan ministeri önkény vagy szeszély ellen, ugy a kormányzottakat a tisztviselők visszaélései ellen, de ezekre nézve már most is birunk egy hatalmas cautelával, s erre ez irányban nagy súlyt fektet, s ez a parlamenti intézmény, mely hivatva van a közigazgatás ellenőrzésére, s hogy ezt a mi parlamentünk szintén már több ízben tette, példákat hoz fel.

A jelenlegi közigazgatás többi főbb hiányait következőkben jelzi: a leglényegesebb hibák egyike a complicáltság, és az egyes eljáró közegekre és testületekre nézve a hatáskör szabályozatlansága; maga a tisztviselő is csak nehezen igazodhatik el; másik fő hiba, hogy közigazgatásunk az ügyes-bajos félre nézve felette terhes, drága és lassu, mely bajok főleg onnét származnak, hogy némely megyék aránytalanul nagyok, mi okvetlen nehézkessé teszi az administratiót, s bizonyos mérvben a félre nézve nehezen hozzáférhetővé a hatóságot, mi tehát tetemesb költséggel s nagy idővesztéssel jár. Az administratió technikája tekintetéből tehát a megyék jelen beosztását helytelennek tartja, s nézete szerint bármely rendszer mellett a fenti bajok csak úgy lesznek orvosolhatók, ha a megyék arrondiroztatnak, mi a házi pénztárak tekintetéből is nagy fontossággal bir; az is nagy baj, hogy a szolgabíró tartozik

ugyan kerületében lakni, de ott, hol akar, azaz, hogy ninesenek a járási székhelyek meghatározva.

Felemlíti szóló az ellenőrzés hiányát; három közvetlen ellenőrző közeg van, a főispán, a bizottmány, illetve közigazgatási bizottság és a kormány; csak az első kettőre kíván reflectálni. Szerinte ezek egyike sem képes az ellenőrzést kellő módon és hatályosan gyakorolni; a főispán már azért sem, mert tagja lévén a törvényhozásnak, ez idejének nagy részét veszi igénybe, s mert továbbá részére az ellenőrzés oly módozata van megállapítva, mely ha gyakorolja az ellenőrzést, à priori bizalmatlanságot mutat, s így sérti az önérzetet, s első sorban főispán és alispán között oly surlódásra ad alkalmat, mely csak a közigazgatás kárával jár. Az ellenőrzés csak úgy lehet hatásos, ha ennek mikénti gyakorlása elő van írva; de az ellenőrzés lanyhán is gyakoroltatik, s kérdi, vajjon vizsgálta-e minden főispán minden évben a külső tisztviselők ügykezelését, mint ezt a törvény előírja? igenis vizsgálta, de csak a legutóbbi években, azon sajnos esetek ötletéből adott ministeri utasítás folytán, melyekről tudomásunk van. A bizottmányok által gyakorlandó ellenőrzés szintén hatálytalan, mert a függetlenebb elemek notoritássá vált közönye folytán leginkább a választott tagok azon része vesz részt a közgyűlésekben, mely a tisztviselőktől, névszerint a szolgabiroktól, függésben van; mi a kölesönös visszhatásnál fogva a szolgabírók erélyére is bénítólag hat.

Szóló a domestica mielőbbi behozatalát is szükségesnek tartja, miből azonban nem lennének az állami közigazgatás költségei fedezendőek, mert ezek az államot terhelik; de ha azt akarjuk, hogy a megyékben érdekelttség legyen a közügyek iránt, a teljes önkormányzatot helyre kell állítani mindazon ügyekre nézve, melyek csakugyan az önkormányzat körébe tartoznak.

Szóló szerint meg vannak mindazon feltételek s elemek, melyek felhasználásával az általa jelzett alapon egy jó közigazgatás szervezhető, s reményli, hogy ennek bekövetkeztével az eddigi panaszokat az elismerés fogja követni.

Vizsolyi Gusztáv: Azon nézetből indul ki, hogy történelmi tradíción alapuló államintézményeknek gyökeres átalakításuk vagy másokkal való felcserélésük csak azon esetben bír jogosultsággal, ha bebizonyul azoknak teljes tarthatlanságuk. Fennélfogva, ha a magyar állameszme megvalósítására a megyékben képtelenek a választott tisztviselők, vagy ha teljesen hiányzik azon elem, melyből a legutóbbi időkig történtek a választások, úgy a kényszerhelyzet fogja magával hozni a kinevezés szükségét. Sőt képzeltethők még oly esélyek, midőn újabbi törvények által történő intézkedések összeférhetleneknek bizonyulnak a választásból eredő hivatalokkal, miből surlódások folytonossága keletkezik, melyet a társadalom elviselni se nem bír, se nem akar; nem tartozik a lehetetlenség körébe, bár az eddigi tapasztalat ellenkezőt bizonyít, mint előtte felémeltetett, hogy a választásra jogosult bizottság, féket vesztve s önruralmát egészen levetkőzve, jogai gyakorlatára képtelenné válik, s volt tisztviselőit meg nem választván, ujjakkal, és hozzáteszi, képtelennel tölti be a tisztviselői állomásokat; ezen eseteknek több törvényhatóság körében való ismétlődésénél már maga az önkormányzat veszélyezve lévén, mentőszerűl okvetlenül a kinevezéshez kellene nyúlni. De úgy hiszi, ma még ez esetek egyike sem áll fenn, sőt ellenkezőleg: nemcsak a megyei bizottságok, hanem még a tisztviselők ellen is nem egyszer azon, szerinte igen téves ellenvetés tétetett, hogy a felsőbb rendeletek irányában nagyon hajlékonyak; az kétségen kívül áll, hogy az elmúlt 10—13 év alatt a megyék állami s önkormányzati kötelmeiknek egészben véve megfeleltek, s okot nem adtak az 1870. XLII. törvényczikk által létesített szervezet megdöntésére, de igen, a törvényrendelet szabványai szigorú végrehajtására, az abban észlelt hiányok orvoslására.

Hogy a nemzet mennyire ragaszkodott a tisztviselőválasztások rendszeréhez, legfeltűnőbb bizonylata, hogy bár Sennyey báró kormányása alatt a közigazgatás igen jó volt, mert az ujonnan alkotott megyékben szakavatott főispánok fennhatósága alá helyeztetvén az összközigazgatás, s közvetlen intézkedések alól csak az adó vétetvén ki, a végrehajtó közegek

pedig az intelligentia kifolyásai lévén, ennőlfogva annak közreműködésére is számíthatván, úgyszólván az egész megye értelmiségének, ha nem is közvetlen összműködésből alakult azon egybehangzó kormányzat, melynek az állam érdekeit az állampolgárok helyzetével nem éppen kedvező körülmények közepe tette kiegyenlíteni jutott feladatául: mégis a reá következő időben, ezen általában jónak ismert, a végrehajtásban pontosnak és körütekintőnek tapasztalt közigazgatást az ország többsége tekintetbe nem vette, hanem adott alkalommal sietett régi választási rendszeréhez visszatérni. Ez azt látszik bizonyítani, hogy e rendszer annyira összeforrt a nemzet életével, szokásaival és hagyományaival, hogy ma még azt az elmélet általán helyesebbnek bizonyítható más alkotással felcserélni, vagy gyökeresen átídomítani alig volna czélszerű, vagy a közmeignyugvással összeegyeztethető.

Ennek kapcsában óhajtania kell a megyék létezését, mindazon jogokkal ellátva, melyekkel ma birnak; de módosítandóknak és szabatosabban körülírandóknak, s az eddigi tapasztalat folytán kiegészítendőknak tartja mindazon részleteket, melyek az egyes tisztviselők teendőire vonatkoznak, úgy azokat is, melyek az állami kormányzat erélyes keresztülvitele szempontjából hiányosoknak bizonyultak, hogy a törvény rendeltetésének és a közigazgatás igényeinek megfelelni képes legyen.

Általában véve, a megyei önkormányzatot a bizottsági közgyűlés, az ellenőrzést főleg a főispán, s a végrehajtást az alispán jogkörébe tartja sorozandóknak, mint a törvény is jelöli; de a nélkül, hogy a kivétel, illetőleg az eljárás módozataira nézve szoros határozatokat foglalna magában. Igaz, hogy a törvény életbeléptetése alkalmával a törvényhatóságok utasítva lettek, szabályrendeletileg pótolni a mutatkozott űrt, de valószínűleg e szabályrendeletek elégtelensége, vagy azok szem elől hagyása, minden esetben pedig az újabb törvények végrehajtása szükségessé teszik, hogy szabatosan körülírassanak azon teendők, melyek teljesítésére a megye élén álló állami s törvényhatósági tisztviselők kötelezvék. Csak ezáltal véli elérhetőnek, hogy a különben alig mellőzhető

összeütközések eltávolíttassanak, mert megvallja, s valószínűleg e részben egyedül áll, a főispán ellenőrzését általánosítani, és a megye területén a kormányzat minden részleteiben keresztülvinni óhajtáná, természetesen a végrehajtási tisztviselőkkel kapcsolatosan, úgy az állami, mint a törvényhatósági közigazgatás keretében. Kétséget nem szenved, hogy az 1876. évi reform következtében e részben az első lépés megtörtént; azonban igénytelen nézete szerint a közvetlen meggyőződés és tapasztalat nyújthat egyedül kellő támpontot az ellenőrzés hatályos gyakorlatára, s a mutatkozó hiányok annak útján való orvoslására; midőn a sok- és különféle elemekből alakult bizottságok, a hiányoknak felismerésére csak ritkább esetekben bírnak elegendő szakképességgel és érzéssel; de rendszerint elegendő idővel se rendelkezhetnek, hogy a felmerülő egyes esetekből igazságos következtetést vonhassanak le az egész ügymenetre; ezt sikeresen tehetendik, a mint előttük a részben tiszta kép fog felmutattatni a főispán által.

Szepes megye t. főispánja részéről a megyei tisztviselők biztosítása tekintetéből felhozottakhoz hozzájárulni kész anynyiban, hogy a tisztviselők mandatumra hosszabb ideig tartson; továbbá: hogy azok, kik akár hosszabb ideig feddhetlen hivataloskodás után elaggodtság, akár a kijelölő bizottság ítélete szerint képességek dacára több évi alkalmazásuk után, a választás esélyénél fogva, kimaradtak rendes állomásaikból, bekövetkezhető elhelyezésükig bizonyos nyugdíjban részesíttessenek. A mi a hivatalok folytonosságára nézve előhozott, ennél tán egyszerűbb volna — bár a választás logikus keresztülvitelével alig összeegyeztethetőbb — azon mód, mely a dunántúli több megyékben utóbbi időben alkalmaztatott, s 1871-ben a ministerium részéről következetesen pártfogoltatott, hogy a segédhivatalok főispáni kinevezés útján állandósítottak, s így a a segéd-szolgabírói állomások a tisztválasztások alkalmával is betöltve lévén, csak a választási actusra megkivántató személyes törvényszerű helyettesítés kivántatik meg.

A tisztviselők minősítésére, valamint a fegyelmi eljárásra vonatkozólag, később a részleteknél úgy is tüzetes felelet-

adásra lévén felhiva ezen szakbizottság, az e részben netaláni előadandókat azon alkalomra kívánja ő is fentartani.

Tisza Kálmán, miniszerelnök azon tegnap és ma is szóba hozott eshetőség illusztrálására, hogy mi történék, ha a választás által egyszerre minden tisztviselő ujjal cseréltetnék fel, a következő adatokat mutatja be az értekezletnek. Az 1878-iki tisztújítás alkalmával a választandó 64 alispán közül megmaradt 41, új választatott 23, megjegyezvén, hogy ez utóbbiak közt többen már azelőtt főjegyzők voltak. Főjegyző a 64 választásból megmaradt 39, új választatott 25. Tiszti főügyész a 64 közül megmaradt 39, új választatott 25. Árvaszéki elnök 59 közül megmaradt 31, új választatott 28. Árvaszéki ülnök 180 közül megmaradt 98, új választatott 82. Főorvos 68 közül megmaradt 49, új választatott 19. Főpénztárnok 64 közül megmaradt 42, új választatott 22. Főszámvevő 64 közül megmaradt 42, megválasztatott 22. Szolgabíró 424 közül megmaradt 267, új választatott 157. Összesen 1051 közül megmaradt 648, új választatott 403. Ez adatokat az értekezlet figyelmébe ajánlja.

Horváth László azt hiszi, hogy nagyon csalódnak, a kik a közigazgatás javítását a kinevezéstől várják, mert a törvények végrehajtását nem a rendszer biztosítja, hanem a törvények precisiója. Nem az akadémia, hanem az élet, a tapasztalat, a helyi viszonyok teljes ismerete, az erély és mérséklet az, mely a jó közigazgatást biztosítja. Ha a megyéktől a tisztviselők választásának jogát elvonnák, ez oly radicális cura volna, mely mellett maguk a megyék elvérzenének. Azért, mert egy törvényben hiányok vannak, nem helyes azt mindjárt megsemmisíteni. Ha a választási jog megsemmisítetik, a megye nem lesz egyéb népgyűlésnél, melyek mellett még a nemzetiségi szempont sem volna megóvható. Szóló határozott meggyőződésből vallja a megyék választási jogának meghagyását, kívánja azonban törvényeinknek a kor követelményei szerinti fejlesztését.

Sipos Orbán nem zárkozhatik el azon követelmény elől, hogy a tisztviselők választása azoknak a kormány által leendő

kinevezésével helyettesítsék, daczára annak, hogy tisztársai képzettsége és szorgalmával teljesen meg van elégedve.

Szóló kénytelen beismerni, hogy nem csupán az egyé-
nekben, de a rendszerben is van a bajnak forrása; mert pél-
dánl a megye területén több igazgatási parallel hatóság léte-
sítettett. a nélkül, hogy ezek egymás iránti viszonya szabá-
lyoztatott volna; az adóügy kivétetett a megyei adminisztráció
kezéből; a tanügyre külön organum létesítettett s ujabban
még az építészeti hivatal is felállított. Az ezek közt lehető
ellentétek elhárítására alkotott a közigazgatási bizottság,
mely ha nem volna, szóló szerint azt meg kellene teremteni.

Szóló a kinevezés mellett nyilatkozik azért, mert a vá-
lasztás nem nyújt biztosítékot a tisztviselőnek és a bíróságok-
nál látja a kinevezési rendszer jó eredményeit.

A közvélemény teljes megnyerése előtt nem tartaná he-
lyesnek szóló a kinevezési rendszert azonnal létesíteni, mert
szerinte a legjobb intézmény is, ha nem a közvéleményben
találja gyökerét, áldásos nem lehet.

Tibád Antal: Horváth Lajos a tegnapi értekezlet alkal-
mával szives volt az értekezlet tudomására juttatni — a mi
különbén az országgyűlési tárgyalásokból amugy is ismeretes —
hogy az 1870. évi 42. t.-cz. alkotásánál azon elv szolgált
főkiindulási pontul, hogy a vármegyei rendszer a parlamenti
kormányzattal összhangzásba hozassék.

Szóló a maga részéről ezen kijelentéshez csak annyi
kiván hozzátoldani, miszerint az összhang létesítése a megye
és a parlamenti kormányzat között, ha nem is képezett fő-
kiindulási pontot, de igen lényeges szerepet játszott az 1876.
évi közigazgatási reformok megalkotásánál is, s nézete szerint
ezen körülmény az egyik indító oka annak, hogy ma itt a
közigazgatás egész rendszerét felölelő tanácskozások tartatnak.

Igen, mert ezen kellelén túl érvényre juttatott tekintet
idézte elő, hogy létező közigazgatásunk az ismeretes admi-
nistratív rendszerek egyikének keretébe sem illeszthető bele,
de egymással vegyrokonságban nem lévő, sőt sok részben
ellenséges sythemák doktrináinak erőszakolt összetételéből áll,

s éppen e miatt egyforma hévvel ostromoltatik a municipalisták és centralisták részéről, s fog ostromoltatni kétségen kívül a jövőben is mindaddig, míg az eclecticismus ösvényéről akár jobbra, akár balra le nem tér.

Mindezekből pedig az következik, hogy bármely irányu és természetü reformoknál, ha nem is minden, de a legtöbb attól függ, vajjon jól lett-e meghatározva a kiindulási pont, helyesen fixiroztatott-e a cél, melyet azok által elérni törekszünk.

A közigazgatás rendezésénél egyedüli helyes kiindulási pontúl, szóló nézete szerint, első sorban csak azon cél szolgálhat, hogy az államnak a törvények és a kormány törvényszerű intézkedéseiben nyilvánuló akarata a lehető legtelyesebben átvitessék a gyakorlati életbe.

Ez az első és fő elv.

A második és ehhez hasonló, hogy a három (a törvényhozási, a végrehajtási és bíraskodási) hatalomköröknek egymáshoz való, lehetőleg szigoruan jogi alapokra fektetett viszonya, melyben azok az állami s közvetve a polgári szabadság legfőbb biztosítékát képezik, meg ne zavartassék.

A harmadik, mit az administratio rendezésénél szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni, azon tekintet, hogy az állampolgári öncselekvőség számára az igazgatásban, mentől tágasabb kör biztosittassék, s végre, hogy ott, a hol az administratio gépezetének kerekerei az egyesek sphaeráiba ütköznek, azok a szükség nélküli és törvényellenes jog- és érdeksértésektől megóvassanak.

Nem áll elég idő szóló rendelkezésére, hogy közigazgatásunkat ezem szempontokból kiindulva, bírálat alá vegye, s hogy helyes képét nyujtsa azon új rendszernek, mely szeméi előtt lebeg, de minthogy azt hézagok nélkül minden részleteiben kifejteni e perczben amugy sem lenne képes, nem kísérténé meg ezen feladat megoldását azon esetben sem, ha az idő nem volna olyan drága, mert mások kárán megtanulta, hogy igen könnyen félremagyarázások- és félreértéseknek tenné ki magát, mi pedig nem igen kellemes dolog az emberre nézve.

Rövid felszólalása további folyamában tehát leginkább a főlv postulatumainak elősorolására szoritkozik, fentartva magának, hogy véleménye egyéb részéről később, a megfelelő pontoknál nyilatkozhatnék.

Az állami akarat teljes végrehajtásának szempontja követeli, hogy az erre hivatott főzegek mandatumukat magától az államtól nyerjék, s ennek megbízásából és nevében járjanak el, mert az érdek — mint a mindennapi tapasztalás tanúsítja — csak az által képviseltethetik hatályosan, kire közvetlenül vonatkozik.

Oly működésnél ugyanis, melyet valaki a más megbízásából és nevében végez, nem mindig és első sorban a megbízó érdeke esik latba, de legtöbbször és inkább azon tekintet, melylyel a működés a megbízottra nézve bír. Példa erre az ügyvéd, ki a rábizott ügyekben legtöbbször a reménybeli jutalom, vagy hírnévrei kilátás tekintetei által engedi vezéreltetni magát.

Tehát a mi ezen elvnek szükségképi collaráriumát képezi, a közigazgatási tisztviselők állami kinevezése, jogaik, kötelességeik, hatáskörüik s részben eljárásuknak is országos törvény általi szabályozása, az állami igazgatás kérdéseiben a végrehajtó kormány iránti feltétlen engedelmessége s büntető és polgárjogi, valamint fegyelmi felelősségüknek is szigorú és szabatos körülírása nem egyedül az utilitás kérdése, mely a lokális és időbeli viszonyok szerint változásoknak esik alája, de elsőrendű általános szükséglet, melynek hiányában állami administrációról valódilag szólni sem lehet.

Minden lehető félreértések kikerülése tekintetéből megjegyzi szóló, hogy a kinevezési rendszert részéről is csak garantiákkal óhajtja életbe léptettetni, azonban távol áll tőle ezen garantiákat tulhajtani, nevezetesen nem óhajtja, hogy a tisztviselők függetlensége fölfelé oly mérvüvé tétessék, mely mellett a közigazgatás vezetése lehetetlenné, s egyszersmind a ministeri felelősség és a parlamenti ellenőrzés illusoriusokká válnának.

S mit tapasztal szóló, ha ezen elvet mértékül használva, létező közigazgatási intézményeinkre alkalmazza? Tapasztalja

mindenekelőtt, hogy Magyarországon az állami közigazgatás nem az állam nevében, a végrehajtó hatalom közegei által, de a megyék aegise alatt, ezek választott tisztviselői által intéztetik, minnek az a káros következménye, hogy az állami akaratnak, mielőtt a gyakorlati életbe átvitlenék, kivált oly ügyekben, melyek által az állampolgárok szenvedőleg érintetnek, a sokszerű lokális érdekek' hatása alatt álló választott tisztviselő kezei között, hogy ugy fejezze ki magát, bizonyos compensatióális műveleten kell átesnie, minek folytán credeti jelentősége és hatásából nem egyszer egészen kiforgattatik.

És ez nem minden. Az állami közigazgatás közvetítésére hivatott tisztviselők nem csak az államtól nem veszik az erre szóló megbizást, de még azok létszáma, hatásköre, munkafelosztása s más hivatali viszonyai is nem országos törvény, vagy ezt pótló kormányi intézkedés, hanem törvényhatósági szabályrendelet által határoztatik meg.

Nem lehet czélja szólónak az előtte ismeretes egyes szabályrendeletek birálatába bocsájtkozni, de minthogy alkalma volt azok egy jelentékeny részét átolvasnia, egész határozottsággal állithatja, hogy általában véve a középszerűség szívonalaig sem igen emelkednek fel, daczára annak, hogy egy részök az 1878-iki területi rendezés következtében második javított kiadásban forog közkézen.

Egy másik visszás oldalát képezi a kérdésnek, hogy miután még a ministerek és a központi hivatalnokoktól sem lehet kivánni, hogy száz és néhány szabályrendeletben recensek legyenek, hogy valamennyinek ugyanazon dologra vonatkozó intézkedéseit állandólag emlékezetben tartsák, egy részük legalább igen sokszor ignoráltatik a kormány által, daczára annak, hogy a magas jóváhagyási záradékkal valamennyien egyformán és annak rendje szerint el vannak látva.

A dolog súlypontja azonban tulajdonképen abban fekszik, hogy az államnak, ha érdekeit igazán szíven hordja, nem lehet ezen rája nézve nagyfontosságú kérdések szabályozását másra, s kivált oly harmadik tényezőre bizni, melynek elhatározására, mint az előttünk álló példák bizonyítják, az ugy-

nevezett lokális érdekek a kívánatosnál nagyobb befolyást szoktak gyakorolni.

De felfogása szerint határozottan hibás az 1870. évi XLII. t.-czikknek azon intézkedése is, melynél fogva a megye és annak közege, az alispán joggal bírnak a kormány helyileg czélszerűtlen vagy éppen törvénytelen rendeletei ellen remonstrálni. Az 1870. évi XLII. t.-czikk 16. és 58. §. c) pontjában foglalt intézkedések kétségen kívül tetemesen megszelídített kiadásai az emlékezetes visinaertiaenek, de eltekintve attól, hogy logikailag valóságos abszurdum, hogy a végrehajtásban a kormány mandatarikusaképen szereplő megye azzal szemben egyszersmind ellenőrző faktort is képezzen, a boszniai fuvar kérdésben támadt pestmegyei conflictus esete világosan bizonyította, hogy sürgős szükség esetében mennyire veszélyessé válhatnék ezen jog gyakorlása, ugy az államra, mint annak egyes polgáraitra nézve is. És ezzel nincs befejezve a magyar közigazgatási rendszerben előforduló ellentétek sorozata. A fő- és alispáni hatáskör ugyanis oly dualistikus intézmény, melynek két hasonjogu fele egymással szembe állítva, és kölcsönös küzdelemre van utalva. Mindkettő ugyanazon organismusnak tagja; egyik az állami, a másik pedig az ezzel igen sokszor ellentétes polgári érdeket képviseli; egyik választás, a másik pedig kinevezés folytán nyeri mandatumát. Mindezekből önkenyt következik, hogy administritiónk ezen két fő-tényezője rendes körülmények között igen sokszor ellentétesen működik, mi pedig a közigazgatás gyorsaságát és hatékonyságát tetemesen bénítja.

De szóló meggyőződése szerint a tisztviselőválasztásra basirozott jelenlegi közigazgatási rendszer hibás és káros azért is, mert annak fentartása mellett helyes alapokra fektetett hatékony ellenőrzés alig képzelhető. Általános köztudat ugyanis, hogy nálunk az administritív organismus nem az igazgatás nagy kérdései, de az országos politikában uralgó jelszavak szerint szokott megalakulni, minék az a következménye, hogy vannak kormánypárti és ellenzéki megyéink, s ez egyes megyékben ezen jelszavak körül csoportosuló pártok; egyszóval, hogy administritiónk a pártigazgatás színezetével bír.

Idejáru, hogy a főispáni állás egyszersmind bizalmas természetű politikai missio is lévén, főispánaink csak a leg-ritkább esetben képesek távortartani magukat a választásokra való befolyástól.

Vajjon lehet-e szó ilyen körülmények között hatékony kormányi ellenőrzésről? Szóló nézete szerint határozottan nem. És pedig nem a főispáni befolyással szervezett kormánypárti vármegyében azért, mert a főispán, midőn az általa elfoglalt magaslatról a választások igen sokszor visszataszító földszintjére leszállott, elvesztette az erre okvetlenül megkivántató erkölcsi integritást.

De nem lehet szó hatékony kormányi ellenőrzésről az ellenzéki vármegyében sem, mert azoknak főispánjai a mindennapi tapasztalás tanusítása szerint, hogy a jó békesség fentartassék, inkább a passiv szemlelődés, mint az aktiv tevékenység szerepére szoritkoznak, inkább objectumai, mint alanyai az ellenőrzésnek.

Az alulról jövő ellenőrzésnek mindkét qualitàsu megyében két faktora van: a bizottság többsége és a bizottság kisebbsége.

A bizottság többsége és a tisztikar, úgy a kormánypárti, mint az ellenzéki vármegyében érdeazonosság által vannak összefüszve, miből önkényt következik, hogy a többségi ellenőrzés soha sem jut el a hatékonyság határáig; sőt szóló a 60-as évekből egy oly esetről is hallott beszélni, melyben a bizottsági többség tagjai a megyei renoméjának megóvása tekintetéből, kifizették a pénztári hiányt, és a sikkasztó pénztárnok san gene tovább folytatta hivatalát.

A bizottsági kisebbség ellenőrzése, és ismét mind a két vármegyében, igen nagyon hasonlít az exaltált lovassági támadáshoz, mely nemes hevében igen sokszor túlmegy a célon, s éppen ezáltal válik veszélyessé a közjóra nézve. A tisztujítás és képviselőválasztásnál kisebbségben maradt hivatal- és mandatum-aspiransok összeszednek minden útszéli mende-mondát, toronynyá magositanak minden porszemet, hogy megdönthessék az előttük odiosus tisztikar uralmát.

Mindezekből világos, hogy helyes alapokra fektetett, hatékony ellenőrzés gyakorlása a létező közigazgatási rendszer fentartása mellett absolute lehetetlen.

A municipalistikus irány hevei a megelőző napokban centralista elnevezéssel illették az állami administratio barátait. Szóló tisztelettel bár, de kénytelen elutasítani magáról ezen epithetont, azon értelemben, melyet a centralisatio kifejezésnek tulajdonítani szoktak. Kénytelen pedig ezt tenni azért, mert részéről szintén meleg barátja az autonomiának, óhajtja nevezetesen, hogy a megyék azon ellenőrzési joga, mely a választott tisztviselőkre nézve jelenleg fennáll, a kinevezett tisztviselőkkel szemben is, és pedig az administratio egész körére kiterjedőleg fentartassék; óhajtja továbbá, hogy a törvényhatóság, választottjai által oly, az állami közigazgatásra vonatkozó ügyek feletti döntésbe is befolyhasson, melyeknél a végrehajtás tényleges eszközlése tekintetéből előleges intézkedésekre van szükség; óhajtja, hogy a kormányzottak részére, a közigazgatási és fegyelmi bíróságokban megfelelő befolyás biztosíttassék, és óhajtja végre, hogy a megyék hatásköre, a szorosabb értelemben vett önkormányzati ügyeket illetőleg, a pusztá véleménynyilvánítás álláspontjáról, a valóságos határozati jog niveaujára emeltessék, — in integrum restituáltassék. Egy szóval e kérdésben elfoglalt álláspontját a „*sum cuique*“-féle elv fejezi ki legtalálóbban.

A miniszerelnök a tegnapi ülés alkalmával azon megjegyzést tette, hogy az állami administratio pártolói nem nyilatkoztak arról, hogy a tisztviselők kinevezése esetében minő legyen a természetes önkormányzati hatáskörben eljáró megye végrehajtó közege. Szóló ezen ellenvetésre azt felelheti, hogy a megye a saját ügyeiben hozott határozatait részint saját kebeléből esetről-esetre kiküldendő bizottságok által hajtatná végre, mint eddig is tette, részint pedig a kinevezendő állami tisztviselők által, kik ezen elhivatásukban éppen úgy eljárhatnának, mint eddig eljártak és eljárnak ma is a megyei tisztviselők az állami administratio köréhez tartozó ügyekben. Egyébiránt figyelmezteti szóló a miniszerelnöket, hogy közmunka ügyekben éppen az ő iniciatívája folytán most is az építészeti hivatal hajtja végre a megye határozatait, s tudomása szerint végzi ezen teendőjét ép oly jól, mint a választott közegek a magokét. Tehát szóló meggyőzése szerint a megyének a tiszt-

viselők kinevezése esetében teljességgel nem lesz szüksége külön hivatali apparatusra.

Még csak egyetlen egy megjegyzésre kér engedelmet szóló. Azt hiszi, hogy a jelenlegi közigazgatási organismus tulságos befolyást gyakorol a képviselő választásokra, s ennek folytán sérti a törvényhozási hatalomnak természeténél fogva integrans hatáskörét, s így megzavarja a törvényhozó és végrehajtó hatalmak között fennállni kellető szigorú jogi viszonyt, mint ezt a részleteknél talán bővebben ki fogja fejteni.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Tibád kiemelte, hogy a törvényhatósági és az állami érdekek között ellentétek vannak, s ebből is következtette, hogy lehetetlen törvényhatósági tisztviselőnek az állam érdekeit jól megóvni. Ha ez az ellentét fennállana — ő ugyan nem tartja, hogy fönnáll — akkor ugyanez lesz az eset, ha állami tisztviselő fogja a törvényhatósági teendőket végrehajtani; mert vagy van ellentét, vagy nincs; ha van, akkor az egyik esetben éppen úgy van, mint a másikban.

Azt ő is jól tudja, hogy ha kinevezetnek is a tisztviselők, nem szükséges, hogy mellettük külön törvényhatósági tisztviselők legyenek, s csak azért tett ez irányban kérdést, mert nem értette meg a kinevezést sürgető némely felszólalásból, hogy emellett külön törvényhatósági tisztviselőt akarnak-e a megyék autonom ügyeire?

Ő kezdeményezte, hogy az államépítészeti mérnök teljesítse a megyei mérnöki teendőket is. Kezdeményezte pedig azért, mert nem akarta, hogy egy megye területén teljesen egyforma hatáskörrel bíró kétféle közeg legyen. De kimutathatja az actákból, hogy a megyéknek $\frac{3}{4}$ része, s nem egyszer, de minduntalan emeli a panaszt a miatt, hogy mióta állami közegek vannak, s nincsenek megyei mérnökök, nem tudják a megyei mérnöki teendőket végeztetni.

A mi az ellenőrzés lehetőségét vagy lehetetlenségét illeti, erről, ha kell, később többet lehet beszélni; de anélkül, hogy ebben most határozott állást akarna elfoglalni, kénytelen azt mondani, hogy az ellenőrzés lehetősége vagy helyessége nem csupán a systemától, hanem főleg az egyénektől függ. Ott,

hol valóságos állami közigazgatás van, szintén van panasz — s bizonyosan ott is túlajtják, a mint túlajtják nálunk — van igazolt panasz a miatt, hogy az egy lánczolatlan egymás fölé helyezett közegek egymás ellen ellenörködést soha sikeresen nem gyakorolnak. Ismétli, az ellenörzés helyességéről vagy helytelenségéről esetleg a fegyelmi eljárásnál, mely ezzel némileg rokontermészetű, bőven lehet beszélni.

Döry Dénes: Csatlakozik azokhoz, kik a történelmi fejlődés alapján, az adott viszonyok s a multban gyökerező gyakorlat figyelembe vételével, az önkormányzat hívei. A közigazgatás javítására szerinte is első lépés az, hogy az egyes törvényhatóságok belügyeire vonatkozó önkormányzat különítessék el a szorosb állami közigazgatástól. Fel lön említve az értekezlet folyamán, hogy e határt az önkormányzat és állami közigazgatás közt szorosban megvonni nem lehet; ez igaz, mert hiszen a legalsó fokú községi ténykedés is, tulajdonképen az állami közigazgatás keretében történik; de e szétválasztás az 1876. VI. t.-cz. életbe lépte óta, nagyban és egészben, a gyakorlatban fennáll, és minél inkább fogjuk fejleszteni közigazgatási intézményeinket, annyival inkább ki fog az domborodni.

A megye belügyeinek intézését az önkormányzatra bizná, s azt a megyei közgyűlés, illetőleg az ennek kifolyását képező választmányok, a főispánnak, mint a kormány bizalmi férfjának s képviselőjének felügyelete s ellenörzése mellett a tisztviselőkkel együtt gyakorolnák. Az állami közigazgatás keretébe tartozó ügyeket pedig, az egyes tisztviselők egyéni felelőssége mellett, óhajtja intéztetni; mert azt, hogy az állami önkormányzat kifolyását képező felelős kormány a végrehajtást foganatosító közegekkel csakis a közgyűlés, mint feleltre vonható közeg követítése mellett rendelkezessék, helyesnek nem tarthatja. Biztosítani kívánja azonban, az állami igazgatás foganatosítása körül, az önkormányzati factorok befolyását is, a mi mézete szerint csupán az ellenörzésben nyilvánulhat, s minthogy ezen alapeszme van a közigazgatási bizottság intézményében letéve, azért azt továbbra is fenyagyanónak tartja.

Másod sorban okvetlen szükségesnek látja, hogy a tisztviselők hivatalaikban állandósítottassanak, vagy legalább állásuk, existenciájuk biztosítottassék. Ez elkerülhetlenül szükséges, ha akármily rendszer hozatik is be. A gyakorlati életben működő tisztviselők óhaja is, nem a tisztviselői mandatumnak egyik vagy másik módon való elnyerésére, hanem oda irányul, hogy állásuk és jövőjük biztosítottassék. Ez azon főczél, melyet egyesek kinevezés útján, mások életfogytiglani választás által, vagy oly módon kívánnak elérni, a mint azt gróf Csáky Albin főispán úr csak az imént kifejté, t. i. a tisztviselői mandatum tartamának meghosszabbítása és nyugdíjbani részesítés által.

Erre vonatkozólag az a meggyőződése, hogy az önkormányzat fogantatására sokkal jobban működhetik közre az a tisztviselő, ki a közbizalom nyilvánulása útján, a közgyűlés választása által nyeri állomását, mintsem ha egy egyén által — és a mint ez az életben nem ritkán történik — a közóhajjal nem mindig egyező befolyásos pártfogás folytán nevezetik ki.

Különbséget kíván azonban tenni a hivatalfőnökök, kik az egyes igazgatási ágazatok vezetésére, a helyes irány és szellem megadására hivatvák, és az alárendeltebb állást elfoglaló tisztviselők közt, kik a munkacrőt képezik. Ezekre nézve pártolja a kellő qualificációk felállítása mellett gyakorolt kinevezési rendszert. Ennek a jelenben úgy, mint a multban is van némi alapja; így a segédszolgabírák kinevezésének jogát nem egy törvényhatósággal szemben fentartotta magának a kormány, a régi municipiumok kebelében pedig, akárhány helyen, a főispán nevezte ki a jegyzői kart. Szükségessé tartja ezt azonban főleg azért, hogy a tömeges tisztviselő választások beállta esetén is, a hivatalos teendők ellátása fennakadást ne szenvedjen és eleje vétessék azon nem valószínű, de bekövetkezhető körülménynek, hogy egyes járások vagy hivatalok személyzete, egészen új, az előzményekkel éppen nem ismerős egyénekből alakítottassék; végre azon okból is, mivel a gyakorlatban, általános tisztújítások alkamakor, az egyes alárendelt állások betöltésénél, nem a jelentkezők képes-

ségének és alkalmatosságának egybevetése és megbírálása, de legtöbb esetben az szokott döntő lenni, hogy a pályázók, a főbb hivatal iránt concurrált és többséget nyert jelöltnak pártjához tartoztak-e, vagy sem. Az egyes hivatalok főnökeit, vagyis a törvényhatósági főbb tisztviselőket mindenesetre választandóknak tartja s azok állását oly módon is, mint azt gróf Csáky főispán jelzé, biztosítottnak látja. Választhatók azonban csakis azok lennének, kik a kellő elméleti ismereteken felül még alsóbb alkalmazásban eltöltött bizonyos idejű gyakorlatot képesek igazolni. Ez által és a kijelölési jog épségben hagyásával biztosítva lenne, hogy tisztviselőknek csakis olyanok választathatóknak, kik a kinevezés retortáján ketesztül menve, képesítetttségüknek a gyakorlatban is jelét adták.

A közigazgatás javítására szükségesnek tartja továbbá, hogy annak helyes ellátására képesítetttséggel bíró erők, vagyis jó és ügyes tisztviselők kiképzésére mód nyujtassék. Ez irányban nem véli csupán elégségesnek, hogy a közigazgatási elméleti tanok és a sarkalatosb törvények végrehajtására vonatkozó ismeretek a felsőbb tanintézeteken előadassanak, de az így kellő elméletet szerzett fiatal erőknek módot kíván nyujtatni, hogy a közigazgatás kellő elláthatására annyira szükséges gyakorlatot is elsajátíthassák. Ezt az által véli elérhetőnek, ha minden törvényhatóság területére több, kevesebb és bár csekély — pár száz forintnyi — javadalmazással ellátott gyakornoki állomások szerveztetnek, és ez által a felsőbb tanintézetekből kilépő fiatal egyéneknek lehetővé tétetik, magukat a közigazgatási pályára kellőleg kiképezni. Jelentékenyen segítve lenne ezen gyakornoki állomások felállítása által azon hiányon is, mely az intellectuális erőknek egyes törvényhatóságok közti egyaránytalan eloszlása tekintetében felemlítve lön.

IV. ülés

november hó 24-én d. u. 5 órakor.

A kormány részéről jelen vannak Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter.

Sándor Béla: A törvényhatósági tisztviselők kinevezése mellett nyilatkozik, mert meggyőződése, hogy ez uton javulni fog közigazgatásunk. A törvényhatósági tisztviselői állás folytonos tanulmányt, szakismeretet és teljes odaadást igénylő életpályájává lett, melynél a dilettantismust tovább megtűrni nem lehet. Ezért szigorú qualificatiót kell követelni, de ez csak akkor lehetséges, ha a tisztviselőnek állása biztosított. A választók kegyeitől nem független tisztviselőtől erélyes, buzgó és odaadó működést nem várhatni. Qualificatiókiut az államtudományi tanfolyam elvégzését, két évi gyakorlatot és azután egy közigazgatási gyakorlati államvizsga letételét kívánja. De vajjon képzelhető-e, hogy fiatal ember ilyen hosszú időt és nagy költséget igénylő qualificatióknak elsajátítására rászánja magát, ha előtte azon jövő áll, hogy hat év múlva kimarad a választásból? A kik a közigazgatást a vidéken ismerik, mindig jobban és jobban belátják az időszakai választás hátrányait. Látjuk, hogy a törvény, a kormány, a megye különféle intézkedései igen sok esetben irott malaszt maradnak, mert a választott tisztviselők közül néhányan, nehogy valakit megsértsenek, a rendeletet csak annyira hajtják végre, hogy felelősségre ne vonassanak. Ez ellen a legszigorubb fegyelem sem nyújt orvoslást. Tapasztaljuk, hogy a tisztviselő mellékfoglalkozást kénytelen üzni és a főnök ezt emberiségi szempontból elnézni tartozik. Mióta bíróságaink szerveztettek, a törvényhatósági tisztviselői pályára mindinkább selejtesebb erők jelent-

keznek. Mindezen hátrányok orvoslását a tisztviselők kinevezésétől reméli.

Szell Ignác: A vita ily előrehaladott stadiumában szerénytelenségnek tartaná több időt igénybe venni, mint a mennyi álláspontja kifejtésére elkerülhetetlenül szükséges.

Álláspontját, mely sokakétól az értekezlet tagjai közül eltér, akképen formulázza, hogy az 1870. évi XLII. t.-cikk keretén belül megteendők mindazon intézkedések, melyek közigazgatási állapotaink javítására szolgálhatnak; az idézett törvény kereteivel ellenkező reform-eszmék érlelendők, és pedig véleménye szerint a kinevezés iránya felé, melyet a felelős ministerium felállítása folytán közigazgatási fejleményeink adott végcéljának tekint, és melylyel őszintén megvallja, hogy rokonszenvez is.

Indokai a következők:

Elfogadja, hogy nagyszabásu egységes conceptio által vezérelt öntudatos és nemzeti haladásunk eszközeiül szolgálható administratio Magyarországon csak is kinevezés mellett képzelhető, valamint elismeri azt is, hogy a felelős ministeri intézmény, mint közigazgatási rendszerünk uralkodó eszméjének assimiláló hatása elől tartósan közéletünk egyik alakzata és így a megye sem zárkozhatott el.

Azonban a kinevezés behozatalától csak is az esetben várja az ahhoz fűzött reményei teljesülését, annak idejét csak akkor látja elérkezettnek, ha az akképen hozható be, hogy az általa érintett egyes magasabb érdekek nemcsak meg nem sértetnek, hanem inkább elő fognak mozdíttatni, a mit mint hozzájárulása nélkülözhetetlen előfeltételét nem csak kikötni, hanem minden kétséget kizáró módon bebizonyítva látni kíván.

Azon nehézséget, hogy a kinevezés mellett a hivatalnokok serege oly nagy lesz, hogy a xerxesi tábornak felügyelete a belügyi ministerium részéről fokozott gondot igényel, legyőzhetetlennek nem tartja; valamint azon is túl teszi magát, hogy a közigazgatási teendők nagy része olyan, hogy azok többé-kevésbé a közvélemény tevőleges támogatására utalvák; pl. legközelebb a kereskedelmi ministerium meghagyta a me-

gyének, hogy hasson oda, miszerint a nép a népszámlálást kedvezőleg fogadja, s abban új terhek iránti czélzatokat ne lásson; ily esetekben a választott tisztviselő közbenjötté jöltevő hatással van; azonban ebbeli aggodalmát ellensúlyozza annak meggondolása, hogy ha majd a kinevezési rendszer gyökeret ver, és az intelligentia ebben közreműködik, a nép az állami hivatalnok iránt szintoly bizalommal fog viseltetni, mint a milyennel ez idő szerint a választott tisztviselő iránt viseltetik.

Véleménye szerint azonban a megyék autonom hatáskörének a kinevezési rendszerrel való egybeillesztése az állami administratió szempontjából is nagy elővigyázatot igényel; mert némely ügyek akkor is egyedül autonom hatáskörben intézhetők el czélszerűen, a miben a kinevezett hivatalnokok közremőködni hivatva leendenek.

Ha az autonomia nem lenne akképen szervezve, hogy a közigazgatás körüli feladatának megfeleljen, akkor annak dacára, hogy a felelős minister a kinevezési jogát gyakorolja, jó közigazgatási állapotokat várni nem lehet, mert az állami közigazgatás közvetítése terén könnyebben áthidalhatónak tartja a felelős ministerség és tisztválasztás közötti ürt felügyelet és fegyelmi eljárás mellett, mintsem az önkormányzat és az autonomiának kinevezett hivatalnokkal való gyakorlata közötti hézagot; mert az előbbi csak czélszerű törvényektől függ, az utóbbinál ellenben az életviszonyok mérvadóok.

A megyék joggal igényelhetik, hogy oly autonomiával ruháztassanak fel, mely a kormányzottak érdekeinek megóvására alkalmas legyen; ha a parlament semmiből akarná megteremtteni a megyei önkormányzat körvonalaít, akkor ez csak opportunitási kérdés lenne; azonban másként áll a dolog, mert a megye közel 1000 éves institutió és a nemzetnek a parlament kivívása körül lényeges szolgálatokat tett, mert tény az, hogy a sorsnak különféle hányattatásai között a megyékben huzta meg magát a nemzet szelleme jogérzelmei mögött, s ezek a reájuk bizott kincset nemcsak híven megőrizték, de gyarapították és nagyra növelték, úgy hogy képesek voltunk a parlamentet és felelős kormányt megszerezni.

Igy tehát oly jogtörténeti momentumot involvál a megyerendezés kérdése, melyet éppen a parlamentnek ignorálni nem lehet; minélfogva lelkiismeretesen fontolóra kell venni, hogy a megyéknek kijelelendő autonomia ne oly orvosszerhez hasonlítson, mely a bajnál is rosszabb és a bajt a betegnek megölésével szüntesse meg, hanem olyan legyen, hogy annak segélyével a megyék tetszhalott állapotukból kigyógyittassanak és a kormányzottak érdekeinek valódi képviselőjére képesekké tétessenek.

A megye az autonomia rendeltetésének teljesen meg nem felelne, ha az a községek autonomiájának betetőzésére alkalmas nem lenne, mert községi autonomia a politikai szabadság egyik palladiuma; a községek autonomiája még csak pályáiban van és így annak hiányait csak is a községek egyeteméből alakult megye pótolhatja, tehát a tisztviselők kinevezése esetén akképen kell a megye hatáskörét berendezni, hogy az ebbeli feladatának megfelelhessen.

Tény az, hogy a tisztválasztással ellátott megye a képviselő választások körül az idők folyamán netán támadható hazaellenes kormány pressiói ellenében hasznos szolgálatot tesz, sőt el lehet mondani, hogy választott tisztviselői által a kormánytól független parlament bölcsője felett őrt áll.

A megyei autonomiát és a felelős ministeriumot a nemzeti szabadság közös tőjéről fakadó testvér elemeknek tartja, a kik arra utalvák, hogy a közös kincset, egymást támogatva, megőrizték. Mielőtt a kettő közötti háztartás közössége megszüntetnék, ügyelni kell arra, hogy az egyik, a természeténél fogva gyöngébb, életfeladatának megfelelhessen; a másik, a hatalmasabbik, oly fegyvert ne ragadjon kezébe, melynek élet könnyen önmaga ellen fordíthatná.

Nem vonja kétségbe, hogy a kinevezés hívei ezen életbe-vágó érdekeket megóvni akarják; de az iránt, hogy azok tényleg csakugyan biztosíthatnának, a hallott fejtegetések neki legalább elegendő kezességet nem nyújtanak.

Mert a helyett, hogy az általuk concipiált eszmék mikénti megvalósítása az életviszonyokra alkalmazva mutatott volna be, egyes jelszavak állítottak fel, melyeknek valódi értelme

nem körvonaloztatott, úgy hogy azok mibenléte iránt különbözők a vélemények, sőt maguk a kinevezés hívei egymás között sincsenek tisztában.

Sennyey br. a kinevezés behozatalát az autonomia kiterjesztésével hozta kapcsolatba; de a kinevezés ellenzői is éppen az autonomiából merítették indokaikat, és az autonomiát mind-egyik magának vindicálja.

Azt, hogy a kinevezés hívei akarják a valódi autonomiát, csak akkor lehetne megvitatni, ha azt, hogy a fenforgó életviszonyokra alkalmazva mikép contemplálják az autonomiát, előadták volna.

Mert az, hogy az autonomia lényege nem a választásban vagy a kinevezésben áll, hogy ezek csak tünetnyek és a lényeg kifejezései, bizonyos; de a kérdés azon fordul meg, vajjon az autonomiával felruházott alany fejlettsége, és a viszonyok az autonomiának minő berendezését teszik szükségessé arra nézve, hogy az autonomia fogalmához tartozó jogkör betöltessék.

Ha az ugynevezett járási rendszer szándékoltatnék behozatni, azt előre is czélttévesztett eljárásnak kell nyilvánítania, mert kereteket könnyü felállítani, de azokba életet, ha az arra való elemek hiányoznak, beönteni nem lehet: pedig a legelőre haladottabb megyékben is vannak járáások, melyekben legfőlebb egy, a szó közönséges értelme szerint, képezett egyén lakik, de olyan, ki a kormányzottak érdekeit képviselni tudná, egy sem találtaik.

Ha pedig a megyéket, az érdekközösség és összetartozás kötelékei által keletkezett, historiaiilag szentesített ezen szellemi központokat megbontani nem lehet és így a hivatalok jelenlegi csomópontjai sem decentralisálhatók, nehéz feladat az autonomiát, mely leginkább az ellenőrzésben állana, akképen szervezni, hogy az illusorius ne legyen, mert az egyfelől azt igényli, hogy a kormányzottak a hivatalos eljárással lépést tartsanak, másfelől ezt csak is egy szűkebb körü választmány teljesítheti, de mégis kívánatos, hogy az ellenőrzés a nagy közönség érdeklődésében találja táplálékát.

A kinevezés hivei azt, hogy az általuk tervezett autonomia a községekre viszonyítva mint venné ki magát, fejtegetni meg sem kísérelték; és míg többen a megyei tisztviselők kinevezésére szoritkoznak, addig némelyek meg a községi jegyzőt is kineveztetni óhajták; ez pedig lényeges különbség; mert véleménye szerint az, hogy a magyarországi községek ma a fejlettség azon fokával, mely őket a kinevezett tisztviselővel való önkormányzatra képesítse, nem bírnak, előtte kérdés tárgyát nem képezi.

A képviselőválasztás szabadságának megóvása tekintetéből arcanum gyanánt a szolgálati progmatica említettik fel; de ugyan azon tábor egy másik hive annak hatását kétségbe vonta, állítván, hogy a kormánytól függő közigazgatási tisztviselőtől azt, hogy a képviselőválasztás szempontjából a kormánytól független legyen, teljesen várni nem lehet, hanem hogy a képviselőválasztási törvényt is meg kellene változtatni, és magában a választás módjában biztosítékot keresni: és a kérdésnek ezen része is a gyakorlati élet viszonyaira való vonatkozásaiban eléggé felvilágosítva nem lett.

A nemzetiségi mozzanatra nézve tekintélyes nyilatkozatok által constatáltatott, hogy a kinevezés egyik megyében előmozditaná a magyar elem érdekét, a másokban nem.

A mi hazánk közigazgatásában annyiféle a baj, hogy nagyobb és kisebb bajok között kell különbséget tenni; oly eltérők a viszonyok az ország egyes részei között, hogy az orvoszerek csak viszonylagos értékkel bírnak, úgy, hogy a mi egyik megyében sikerrel alkalmazható, a másokban a kívánt hatást nem eredményezi; tehát mindezen tényezőkből egy átlagot kell levonni, és azt egy oly rendszer kereteibe illeszteni, melynek egyik sarkpontját a kormány felelőssége, a másikat az autonomia képezi.

Ily körülmények között, a midőn egy historiai alappal állunk szemben, mely közjogi szempontokból keletkezett ugyan, de tagadhatatlan, hogy a közigazgatási feladatok megvalósítása céljából tüzetes javításoknak vettetett alá, és ezen cél elérésére is annyira-mennyire alkalmassá tétetett, egy historiai alappal, mely a különböző irányadó követelményeknek com-

promissumát képviseli: akkor véleménye szerint az annak megváltoztatására irányuló fejlődési processus súlypontját nem subjectív elmélkedésben kell keresni, hanem az életviszonyok logikáját kell figyelembe venni, az elméletben jogosultnak látszó elvek miképeni megvalósítását a gyakorlati élet concret alakzatainak feltüntetése mellett kell megkísérteni, mert csak ily kísérlet vezethet positiv eredményre. És mivel a kinevezés iránti indítvány ily kellékekkel fel nem szereltetett és ezek a vita folyamán sem domborodtak ki, ennélfogva nincs azon helyzetben, hogy így oly organismust, melynek lényeges szervei még testet nem öltöttek, habár csak általánosságban is elfogadjon, és teljes joggal véli állithatni, hogy a kinevezés kérdése még ma teljesen megérve nincsen.

A mi az életfogytiglani választás rendszerét illeti, úgy gondolja, hogy ebbe senki sem szerelmes, csakis opportunitásból lehetne vele megalkudni azon esetben, ha a hivatalok stabilisatiójának szüksége visszautasíthatatlan erővel lépne előtérbe oly időben, midőn a kinevezés előfeltételei kifejlődve nincsenek; de hiszi, hogy ily kényszerhelyzet elő nem áll, és előbb a kinevezés kérdéseivel leszámolhatni reményel.

Megengedi, hogy egyes visszás jelenségek egyik-másik megyében felmerülhetnek, de azt hiszi, hogy ez minden rendszer mellett megtörténik.

A lefolyt időszakban a közigazgatás kemény próbának volt kitéve, mert volt inség, járvány, árvíz, háború, és a megyei intézmény, daczára annak, hogy a közigazgatás rohamos fejlődése is ez időben indult meg, feladatának megfelelt, és így minden túlzás nélkül felvehető, hogy a jelenlegi rendszer átlagosan a gyakorlati szükségességet kielégíti.

Igy tebát részéről feladatának azt tartja, hogy az 1870. évi XLII. törvénycikk keretén belül megtéssenek mindazon intézkedések, melyekkel a jelenleg fennálló megyei rendszer javítható, a melyekre nézve bővebben nyilatkozni a részletes vita alkalmával lesz módjában.

Pulay Kornél: Azok után, a mik a fennálló municipális rendszer további fejlesztése s javítása, úgy azzal szemben az állami közigazgatás behozatala mellett több oldalról felhozattak,

saját álláspontja jelzésére kijelenti, hogy Majthényi László b. indoklását és irányzatát elfogadja, s azon utnak követését adott viszonyaink között az országra nézve egyedül tartja előnyösnek.

Ennek kijelentésével csak egy pár rövid megjegyzésre szorítkozik. A mi azon sötét képet illeti, melyet az ellennézet szónokai a jelenlegi administrációról festettek, ő is az adminisztráltak közé tartozván, a közigazgatás hiányait és nyomásait éreznie kellene; ámde azon vidéken, melyet képvisel, s azon megyében, melyben otthon érzi magát, ezen sötét képeket éppen nem találta, sőt az adminisztráció majd minden ágában javulást, fejlődést látott; közlekedési viszonyaink, közutaink, népnevelési ügyünk, az egészségügy, a katonai ügyek, ugy az egyesek magán panaszos ügyei körül is javulást észlelhetni; sőt tapasztalásból állithatja, hogy a sok oldalról megtámadott közigazgatási bizottságnál a panaszos ügyek gyors és hatályos orvoslást találnak, s azt hiszi, hogy e tekintetekben a mi felső vidékünk nem kivétel az országban, a mi csak azt bizonyítja, hogy ezen rendszerrel és ennek fejlesztésével is lehet nem éppen elvetendő adminisztrációt teremteni és fentartani.

Ha a kinevezési rendszer behozatik, a mi széles alapokra fektetett népképviselői választásaink körül a pedális organumok kezébe oly mértékű hatalom fog összpontosulni, mely hatással lesz a képviselőház mikénti alakulására; sőt azt meri állítani, hogy a kinevezési rendszer kérdése összefügg a képviselőház arczél megváltoztatásának kérdésével, és pedig mindig a tényleges hatalmat kezelők előnyére.

Itt meg kell jegyeznie, hogy különösnek találja, hogy a belügyministernek kell védelmezni a nép szabad választási jogát több felszólalt urak ellen.

Be kell ismernie, hogy a gentry sorai megritkultak, hogy a közszellem, a közérdeklődés általában az országban alább szállt; de fél tőle, hogy a kinevezési rendszer behozatala a még meglévő közszellemet nem hogy fel nem éleszti, hanem tökéletesen megöli.

Még egy pontra kiterjeszkedik, mely itt érintve még nem volt, mely azonban a feltett kérdésekben hivatkozott

1870. XLII. t.-cz. módosításával összekötetésben áll, s ez a városok kérdése.

Nem fogja senki sem állítani, hogy a törvényhatóság joggal felruházott városokban nincs meg a jó önkormányzathoz szükséges intellectuális erő; nem hallotta, hogy ezekben corruptió vagy nepotismus volna; a polgárok teljesítik administrationális kötelességeiket; a közszellem és közérdeklődés nemcsak személyi, hanem tárgyi ügyekben is megvan, s nem tudja, a jó administratió epochájának culminációját melyik időpontra viszik vissza, de a városokban jelenleg meglévő administratió nincs mögötte ezen időpontnak.

Vajjon a legjobban administrált városoktól elakarjuk-e venni önkormányzati és confiskálni akarjuk-e szabad választási jogaikat, s állami közigazgatást szándékozunk-e behozni és miért? jutalmul ezen városoknak, vagy néhány megye hibáért büntetésül?

A jelenleg fennálló municipális rendszer fejlesztésének bázisán áll, némely dolgokat javítani óhajt, mint a minő a qualificatió kérdése, a rendőrség, s különösen a bizottságok összeállítására, melyekről a részleteknél, ha szükségét látja, fog szólni.

Pócsa József a megyei autonomiának hive azon határig, melyet a parlamentáris rendszer megenged, s azért a megyei autonomiát választott tisztviselőkkel és a kor kívánalmai szerint fejlesztve, fentartandónak véli.

A főispáni állásra vonatkozólag megjegyzi, hogy ha az ellenőrzési jogot gyakorolni akarja, akkor a főrendiház tagja nem lehet.

A tisztviselők qualificatióját szükségesnek tartja szóló, mert a mai felvilágosodott korban a közönség magasabb képzettségű egyéneket kíván a közigazgatás vezetésére; de azért szóló a gyakorlatot okvetlenül szükségesnek tartja.

Azt tartja, hogy a közigazgatási bizottságok által visszaadottak a megyéktől némileg elkobzott jogok; de hibának mondja bennök azt, hogy rendelkezési joggal bírnak, mert ez sok zavart okoz. A megyei bizottságokból szóló a községi jegyzőket kizárandóknak tartja azért, mert különben is nagyon

igénybe vannak véve; ez biztosítaná a tisztviselők független választását és a megyei ellenőrzést.

Az ellenőrzésre megjegyzi: ezt nehéz formákba önteni, ez függ a gyakorlótól. A korteskedésekről azt hiszi, hogy a kinevezett tisztviselők soha sem oly függetlenek.

Azt hiszi, hogy az 1871. évi XVIII-ik törvénycikk el volt hamarkodva, és tán egy század mulva lesz oly lakossága az országnak, melynek az meg fog felelni. Baross Gábor azon állítására, hogy radicális reformok szükségesek a községektől elkezdve, szóló megjegyzi, hogy a törvényhozási alkotások is csak egyes hiányokat pótolnak, de nem képeznek rendszeres egészet, — s akkor lesz helye a radicális reformoknak, ha a közoktatási törvény az új Magyarországot fel fogja nevelni.

Szerinte, minthogy ő is helyesli Dárday Sándornak azon nyilatkozatát, hogy hazánk kiválólag agriculturális ország, befolyást kell adni a közigazgatásra a földbirtokosoknak, s ezt másképp nem képzelheti, mintha a megyei tisztikar a földbirtokosok kebeléből lesz választva, s azt hiszi, hogy a mint az ország csak addig a mienk, míg mienk annak földje, úgy csak addig lesz mienk a kormányzat, míg a földbirtokkal bírók vannak kormányon.

Beöthy Andor a felvetett kérdés tárgyalása alkalmával úgy érzi magát, mint ama mesebeli néma gyermek, ki, midőn anyját szemelättára megakarták fojtani, visszanyerte szavát. Véleménye szerint a szűkebb értelemben vett közigazgatás javítása nem kívánja sem a megyei autonomia megszorítását, sem pedig a tisztviselők kinevezését. A tágabb értelemben vett állami administratió érdeke pedig éppen mindkettőnek további fentartását követeli. Hogy az administratió érdeke nem kívánja a változást, azt nézete szerint bebizonyította Horváth Lajos, de bebizonyította a tapasztalás is. A végrehajtásnak sohasem volt akadályja szerinte a megyei intézmény, s ha hiba van a végrehajtás körül, az a végrehajtáshoz szükséges factorok hiányában keresendő. Azt hiszi, hogy az összes administratióknak legfőbb kérdése jelenleg a községek fejlesztése, de szerinte ezen fejlesztés csak fokozatos lehet, s míg arra való factorok nem lesznek, akár válaszszuk, akár kine-

vezzük a hivatalnokokat, közigazgatásunk tökéletes nem lesz. Azt hiszi, hogy nagy hiba volna a megyét tisztán administratív apparátusnak tekinteni. Mint politikai intézmény maradt az fenn, s most is fokusa a közvéleménynek, s ily módon befolyást gyakorolhatván a képviselőválasztásra, befolyást gyakorol magára a politikára is. Az alkotmányos érzület fejlesztésének, nézete szerint, az egészséges közvélemény az alapja. Ne méltóztassanak tehát megölni akarni azon intézményt, mely az egészséges közvélemény terjesztője. Fentartandónak tartja szölv a megyék minden attributumát, önkormányzatot pedig tisztviselőválasztás nélkül képzelni nem tud. Ö az önkormányzat egyik lényegét ebben találja.

A közigazgatásra nézve felhozott hibákra vonatkozólag megjegyzi, hogy egyes hibák mindig voltak; most is vannak, de ő azt tartja, a mit Lónyay János, hogy ott, a hol lyuk van, foltot kell rá vetni.

Végül Baross Gábor azon kérdésére, melyet az alispánokhoz intézett, hogy vajjon jónak tartják-e a jelenlegi adminisztratiót, szölv csak Biharmegyére vonatkozólag felelhet, de általánosságban azt hiszi, hogy akár választották, akár kinevezték volna a tisztviselőket, az adminisztráció éppen olyan volna, mint a milyen az jelenleg.

Bacsák Pál: Nézete szerint az a fő kérdés: autonómia vagy centralizáció között válasszunk-e? Szerinte abban van a lényeg, hogy mik legyenek a municipium jogai, miben hozhasson határozatot; holott az a kérdés, hogy határozatait minő közegek hajtsák végre, ámbár szintén fontossággal bír, de az elsőhöz képest mégis másodrendű. Már most Sennyey b. is, ki abban a hirben állott, hogy centralista, kijelentette, hogy municipálista, a miniszterelnök is, kit sokan azért, mert a mai rendszert oly sokáig fentartja, a centralisták közé sorolják, az enquête egybehívása által autonomistának vallotta magát. A válaszfalat e két férfiú között tehát a tisztviselők választása vagy kinevezése képezi.

Fejtegeti, hogy nem szabad magunkat abban az illúsióban ringatnunk, hogy mi magyarok par excellence az önkormányzatra születünk. Mindent előbb tanulni kell; ánde ez a

nemzetnek eddig nem volt módjában. 1848-ig az absolutismus elleni küzdelem vette igénybe az országgyűlések idejét; adminisztrációval, közgazdasággal, pénzügyekkel csak keveset foglalkozhattak. A megye gyűlései is kiválólag publico-politikus kérdések fölött vitatkoztak, s figyelmüket nem a tulajdonképeni közigazgatásra fordították. Nem szabad tehát kétségbe esnünk, ha már rövid idő múlva nem szakíthatunk érett gyümölcsöt. Éppen ezért nem osztozkodhatik azok véleményében, kik a községi törvényt, illetőleg a községeknek benne adott tágabb autonomiát megakarják szüntetni, mert, mint mondják, a községek erre még nem értek meg. Időt kell nekik engedni, hogy az önkormányzatba beleéljék magukat. Példakép megemlíti, hogy a csallóközi két járás háztartása aránylag már is a legjobb rendben van.

Alig megalkotott törvényeinket tehát ne szaporítsuk ujjakkal, bizzunk valamit hivatalnokainkra is, szoktassuk őket az önállósághoz, s ezt annyival könnyebben tehetjük, ha jobb qualificatiót hozunk létre, s esetleg a közigazgatási bíróságot is létesítjük.

Mindezzel azonban nem tettünk még eleget. Szükség van anyagi érdekeink nagyobb gondozására, jogszolgáltatásunknak gyakorlati irányban való reformjára. S ne csak a municipiumokat és alsóbb hatóságokat nézzük, hanem legyünk figyelemmel arra is, hogyan folynak a dolgok a központi kormánynál, nem sok-e ilyen szegény országra nézve nyolcz ministerium, s ezek belső berendezése nem túlságosan gazdag-e; továbbá vajjon, tekintettel a parlament tevékenységére, s tagjainak számára és elemeire, nem volna-e jótékony hatással itt is a takarékoskodás?

Áttérve a tisztviselők választása vagy kinevezése kérdésére, azokkal tart, kik azt hiszik, hogy a választás rendszerének javítása mellett szert tehetni ugyan jó hivatalnoki karra, de hogy ez még sem lehet oly jó, mint a minőt kinevezés mellett érhetni el. A minister sokkal alkalmasabb az arra való hivatalnoki anyag kiszemelésére, mint a sok száz tagból álló, tarka elemű közgyűlés.

Sennyey b. megjegyzése, hogy a megyékben az intellektuális erők nincsenek egyenlően elosztva, áll a ministerium és a megyék közti viszonyra nézve is. A központi kormánynál vannak kitünő elméleti képzettségű férfiak, kik azonban a vidék állapotát nem ismerik; tanácsos volna az ilyen fiatal erőket gyakorlati tapasztalások szerzése céljából egy időre a vidékre küldeni, hogy alispánok vagy szolgabírák mellett ismerkedjenek meg az étellel.

A nemzetiségi szempont annál a kérdésnél, hogy a tisztviselők választassanak-e vagy kineveztessenek, irányadó nézete szerint nem lehet. E részben hatással a szószék a templomban és az iskola lehet, nem pedig a hivatalnok, ki e téren vajmi keveset tehet. Annyi az irni valója a hivatalában, hogy a néppel nem is igen jön érintkezésbe; ha pedig érintkezésbe jön vele, alig történik oly ügyben, mely a népnek kedves. Az executióval nem nyerhetni meg a nép szívét. Megyéje nemzetiségeinek viszonyait ecsetelvén, a németekről azt mondja, hogy még ma jó magyar hazafiaknak vallják magukat; de ha az újabb időben ellenök megindult demonstrációk még sokáig tartanak, s ha ezentul is arra oktatják őket, hogy nincs igazuk, utoljára maguk is elhiszik, s szívük nyelvüket fogja követni. A magyar állameszme üdvét sokkal inkább kell egy helyes külügyi politikában keresni, mint a nyelvkérdésnek túlzott előtérbe tolásában, s inkább kellene a belső közigazgatás terén a jó szellem terjedésére hatni, mint nyelvi vívmányokat erőltetni. Nem magyar ajku testvéreink szeretetét főleg úgy biztosíthatjuk magunknak, ha nekik az anyagi jólét és a szellemi javak terjesztése útján kedves otthont teremtünk hazánkban; s ha figyelmeztetjük őket a nemzetiségi eszmének máris mutatkozó, s nemcsak állami individuumokat, hanem egyes individualitásokat is elnyelő veszélyére.

Röviden abban foglalja össze véleményét, hogy a lehetőséghez képest tágítani kívánja a municipális autonomiát kinevezett állami hivatalnokokkal, kikre nézve a kellő qualificatio adja meg a szükséges biztosítókat.

Tisza Kálmán, miniszerelnök kérdi, hogy a mit Bacsák beszédében mondott, midőn azt fejtegette, hogy a tiszt-

viselőnek szemben a lakossággal mennyire kellemetlen teendői vannak, úgy hogy arra, hogy valamely eszme terjesztésének factora lehessen, nem alkalmas: nem megfontolandó-e azon kérdésnél, hogy választott vagy kinevezett legyen-e a tisztviselő; mert ha áll az, a mi mondatott, akkor attól lehet félni, hogy a visszatetszés, melyet a kinevezett tisztviselő előidéz, maga az állam ellen fog fordulni.

Bacsák beszédének egy másik pontjára visszatér azért, mert az enquête tárgyalásai nyilvánosságra jutnak, s nem szeretné, ha e pont iránt félreértés keletkeznék. Meg van róla győződve, hogy nincs ezen körben senki, a ki akár a pozsonyi, akár általában az országbeli némettség hazafiságát kétségbe vonná; valamint bizonyosan nincs senki, a ki helyeselné, ha némelyek országunk hazafias német lakossága ellen ellenséges hangulat szítására törekednének. Bizonyosan nem találkoznék itt senki, a ki ilyenmő törekvéseknek védelmére kelne. De midőn ezt — ismétli, a nyilvánosság iránt való tekintetből — megmondani szükségesnek tartotta, az igazság érdekében meg kell mondania azt is, hogy az azonban, a mivel az egész világ bekiáltottatik, mintha Magyarországon német heczcz volt volna, nem áll; volt egyeseknek tapintatlan eljárása bizonyos ügyben; de ez „német heczcz“ nevét nem érdemli meg.

Stammer Sándor a megyei autonomiát fentartandónak véli és a tisztviselők választását helyesli; ha azonban a közvélemény a tisztviselők kinevezésében több garantiát látna, az ellen szóló küzdeni nem fog.

Lévay József: Jelenlegi közigazgatásunk hiányai eltagadhatlanok. Ezt, hacsak a tapasztalás előtt szemet hűyni nem akarunk, el kell ismernünk. Ezt azzal menteni vagy enyhíteni, hogy még sem olyan rossz az, mint a hire, nem igen lehet. Ha a közigazgatás jó volna, ezen értekezlet egybehívását sem tartotta volna szükségesnek a belügyminister ur.

A hiba nemcsak az egyénekből, de a rendszerben van. A hivatalos közegek fogyatkozásait is maga a rendszer fokozza, vagy legalább megtűri. Szóló határozottan azokhoz csatlakozik, a kik a közigazgatás javítása végett nem aprólékos foltozásokat, hanem gyökeres átalakítást óhajtanak, s ezt a

tisztviselők állandósításában s ez által az állami functióknak is a végrehajtás körül egyöntetű és teljes biztosításában keresik. Ez által látja megóva a honpolgárok érdekeit; ez által véli igazságosan és gyakorlatilag megkövetelhetőnek a ministeri felelősséget, mely most jóformán csak elméletben létezik.

Mig e gyökeres átalakítás meg nem történik, addig minden jó szándéku apró javitgatások daczára, vissza-visszatér, mint egy chronicus betegség, a parlamentarizmus és az autonom önkormányzat között a zsidbasztó vajúdás.

E reform életbe vágó lenne, az igaz. De nem volt-e életbe vágó maga a parlamentáris kormányzat behozatala, mely a nemzet több százados multjával szakított? nem volt-e az a bírósági szervezet életbeléptetése, mely egy magasabb közjó elérhetése végett, az időszaki választások helyett, a bírák állandóságát és függetlenségét biztosította? És ha az igazságszolgáltatás terén javulás észlelhető, a mit pedig tagadni nem lehet, az főképen bizonyára ezen biztosításnak tulajdonítható.

Mondatik, hogy a közvélemény a közigazgatás gyökeres javítására nincs előkészítve. De hol van az a közvélemény? ki méri azt meg? ki tolmácsolja? Szóló azt hiszi, hogy a közvélemény igen könnyen és szívesen kibékül a változtatással, ha látja, hogy az által a közönség előnyökben részesül, hogy az által az önkormányzat szabadsága megbénítva nincs, hogy a tisztviselő, habár állandó is, nem vak eszköze a kormánynak s a közönség ellenőrzése mellett, valódi felelősséggel működik a közönség érdekében. Ezek pedig elérhetők a tisztviselők kinevezése, vagy állandósítása által.

Szóló tehát semmi oly tekinteteket nem lát fenforogni, melyek miatt az ily értelemben vett állami administratió behozatalát, a közvélemény előkészítésének indokából, bizonytalan időre elnapolni kellene.

Majthényi László, br. A nagyszabásu politikai actiónak, melyet Szennyey Pál br. említett, lehetőségét nem látja, mert a centrifugális elemekkel szemben a kinevezett tisztviselő a gyengesség forrása volna. Azt hiszi, hogy a hozott törvények

végrehajtására a legjobb akarat mellett sincs meg a lehetőség, mert igaznak tartja e mondatot: „Die Kultur kostet Geld.“

Csodálja, hogy azok, kik a belügyministert felszólították, hogy válaszszon az állami igazgatás vagy az önkormányzat közt, nem vették figyelembe, hogy valahányszor a régi traditio a haladással harcza került, egyik sem győzött feltétlenül; s ezt lehet toldozásnak, foltozásnak nevezni, igazi neve azonban compromissum és transactió. Államformánk is, t. i. az alkotmányos monarchia compromissum és transactió az egyeduralom és a köztársaság közt; az 1867-iki kiegyezés compromissum és transactió a reál és a personálunió közt.

A mostani rendszer javításában keresi bajaink orvoslását és óhajtja, hogy létrejőjön a compromissum és transactió az önkormányzat és az állami kormányzat közt.

Igaz, hogy az önkormányzatban hangadó osztály elpusztul, de hisz helyébe lépett egy új elem, t. i. a középosztály. Ez osztály nem olygarchia, mert abban nagybirtokosok kis mértékben vannak és főelemét a középbirtokosok, ügyvédek, iparosok és kereskedők képezik. Ezen középosztálylyal szóló igen élénken rokonszenvez s teljes megnyugvással tudná arra bizni az önkormányzatot.

Azon vád ellen, hogy a főispánok az ellenőrzést azért nem gyakorolják, mert a tisztviselőkkel a legjobb viszonyban élnek, felhossa, hogy azért a hivatalos téren a főispánok fenn tudják tartani a szükséges tekintélyt arra, hogy az ellenőrzés a legsikeresebben gyakoroltassék, de végre is a főispán nem kérdezősködhetik fütől-fától, hogy valamely tisztviselő nem követett-e el visszaélést.

Ez idő szerint a tisztviselők választása mellett van és azt hiszi, hogy a kik a kinevezést óhajtják, alighanem tévedésben vannak, ha azt hiszik, hogy az administratio így jobb lesz; pedig Horvátország példája — hol kinevezett tisztviselők vannak — csak azt mutatja, hogy drágább a közigazgatás, de nem azt is, hogy jobb is volna; attól tart, hogy nem a jobb administratio fog diadalt ülni, hanem oly áramlat, melynek meg van a maga természetszerű processusa, melyet akár mesterségesen akadályozni, akár mesterségesen gyorsítani hiba volna.

Sennyey Pál, báró: Igen rövid lesz, mert átlátja, hogy a discussió mostani keretében és idejében indiscretió volna, ha hosszasan szólna. Polemiába bocsátkozni éppenséggel nem fog, ámbár egy pár felszólalásból észrevette, hogy jobban cselekszik, ha első nyilatkozata alkalmával szabatosabban domborítja ki eszméit és kevesebb félreértésekre ad alkalmat. De mivel itteni megjelenésének célja nem egyéb, mint hogy részt vegyen azon tanácskozásban, melynek főbb hivatását abban látja, hogy a közvélemény a forrongásban lévő eszmékre nézve tisztuljon, és minthogy eszméi fényesen és az ő véleménye szerint megnyugtatólag lettek kifejtve az értekezlet több tagja által, különösen Tibád Antal kitünő beszéde után, melynél többet és jobbat mondani ő képes nem volna: az, hogy vajjon neki sikerült-e egyik-másik kifejezésében szerencsésen eltalálni eszméit és tisztán megjelölni óhajtásainak horderejét, az értekezletre nézve meglehetősen közönyös lehet. Óhajtotta volna — megvallja őszintén — némileg azon fogalmakat tisztázni, a melyekre nézve úgy látja, hogy még mindig egy bizonyos tévkörben forgunk, összetévesztvén centralisatiót és decentralisatiót, autonomiát és municipiumot, kinevezést és választást. Ismétli, igen óhajtotta volna e részben bővebben kifejtteni nézeteit, de megvallja őszintén, nem akarja az értekezlet idejét most már igénybe venni. (*Élénk felkiáltások: Halljuk! Halljuk!*) Ha parancsolnak vele, szívesen megteszi. Azt óhajtja kifejezni, hogy az ő véleménye szerint a centralisatió ellentétben lévén a decentralisatió rendszerével: azzal, hogy választassanak-e a tisztviselők vagy kineveztessenek-e, semmi néven nevezendő összeköttetésben nincs. Centralisatió alatt azt érti, hogy az administratióknak minden ágai nem oly torzképen, mint Majthényi László b. mondotta, egész a falu legvégéig érdekeig, hanem nagyban és egészben a központ által vezetessenek; ide térjenek vissza minden szálak, innen irányuljanak ki és innen nyerjenek ellátást. Ámbár a centralisatió mellett igen magvas érvek hoztak fel, azt nem fogadhatja el, mert meg van győződve, hogy a nemzet geniusával nem fér meg. Elhiszi, hogy sok tekintetben talán merevebb és pontosabb administratiót létesitene, úgy, hogy az állami esz-

mének talán szabatosabb kifejezését eredményezné; de először azt hiszi, hogy a magyar állam költségileg sem bírja meg a centralisatió terheit, és másodsor még a közigazgatás kielégítése tekintetében sem felelne meg az mindazon várakozásoknak, melyeket ehhez kötni lehet.

A centralisatió rendszerével ellentétben áll a decentralisatió és ő a decentralisatió hive, melyet úgy szeretne formulálni: hogy a központban kormányozzanak, jelöljék ki a közigazgatásnak főbb irányait; de az igazgatás végrehajtása, mindennapi teendőinek ellátása, gyakoroltassék a központból kisugárzó bizalmi tisztviselők és férfiak által, a kik felfelé a központi kormánynak felelősek, annak irányában és annak nagy vonású utasításai által vezetettnek és igazgattatnak. Ily értelemben a decentralisatió hívének vallja magát, s meg van győződve, hogy ez a közigazgatás igényeinek tökéletesen megfelelhethet, és hogy az állami hivatásnak is teljes kielégítésével fog járni.

Hogy rövid legyen, csak azt akarja jelezni, hogy a centralisatióban, ha nem is egész lábbal, fél lábbal ma már benne vagyunk. A miniszerelnök ur ennek okát abban látja, hogy miután a törvényhatóságoknak költségei innen fedeztetnek, és a házi adót behozni nem lehet, az elszámolás és felelősség tekintetéből az apróbb kérdéseknek is szükségkép itt kell eldöntetnők. De van ennek egy másik oka is. És itt közbevetőleg, Majthényi László báróval szemben megjegyzi, hogy nem emlékszik rá, hogy ő (a szónok) itt nagyszabású politikáról beszélt volna. Igenis szólott a magyar államnak nagyszerű és igen fontos hivatásáról és feladatairól, melyek nemzetiségi, politikai tekintetben a közigazgatással szoros kapcsolatban vannak, s a melyek kielégítés nélkül nem maradhatnak. Az előbb jelzett ok az, hogy a municipális tisztviselőkben azt a garantiát, a mely szükséges, hogy felelősségét fedezze, és hogy teljes megnyugvást nyerjen, a központi kormány nem találhatja meg. Innen van az, hogy a főbb administratió különböző ágazatainak teljesítésére, a központi kormány részéről látjuk halmozását, szaporítását, kinevezéseit oly közegeknek, melyek az administratív apparatust megterhelik és a burokratiára visznek, mert

kimondja, hogy a bureaucrátiában szintén igen mélyen benne vagyunk.

Ő a decentralisatiót azon értelemben, a mint óhajtja, csak kinevezett tisztviselők mellett képzelheti, vagyis a mellett, hogy a magyar államnak legyen garantiája abban, hogy a végrehajtó közegek kijelölésében neki túlnyomó és mérvadó befolyása lesz, s azon garancia mellett a közigazgatásnak mindennapi teendőjét teljes megnyugvással az illető vidéki testületekre, hivatalnokokra, általában a közigazgatási közegekre bízassa. Nem veszi rossz néven senkinek — mert a közszellem ezt hozza magával, ebben domborodik ki — ha az autonomia egyik sarkalatos követelményének a tisztviselők választását tartja. Ez magyar érzés, ez előtt meghajol, ezt tisztelettel fogadja. S mégis a tudomány és a gyakorlat azt mutatja, hogy lehet igen élénk municipális rendszer — ő annak nevezi, mert az autonomiának tágasabb fogalma van — lehet igen eleterős és egészséges municipális rendszer kinevezett tisztviselőkkel is; sőt meg van győződve, hogyha a tisztviselők kineveztetnek, azon közönbösség, melyet a megyei gyűlések iránt ma tapasztalunk, meg fog szünni. Meglehet, hogy igen sok igazságtalan, igen sok túlzott panaszszal fogunk találkozni; de ez lesz egyik motora annak, hogy ép azon ellenőrség gyakorlása, azon érdekek megvédése mellett, melyek a legrendezettebb administratióban a végrehajtó közegekkel szemben szükségesek: a közérdekeltség a megyei gyűlések iránt felébredjen.

Ismételve mondja, hogy hézagos lesz előterjesztése az idő rövidege és azon félelem miatt, melynél fogva nem kíván az értekezletnek terhére lenni. Csak röviden akarja kimondani azt, hogy ő a közigazgatási municipális rendszert a kinevezett tisztviselőkkel hogyan képzei. Kinevezett főispán vagy főnök legyen a municipiumok élén, a ki élén áll az egész közigazgatás végrehajtásának és az állami teendők minden ágazatára nézve expouált bizalmi férfai a kormánynak, és e tekintetben egyesítője mindazon feladatoknak, melyek egy rendezett közigazgatással egybekapcsolvák. Mellette a megyei közgyűlést nem kell véleményező testületté súlyosztatni, hanem tágitani kell hatáskörét az ellenőrzés, az utasításadás, a határozathozatal

tekintetében, befolyását szabályozni a fegyelmi ügyekben, szóval a megyei érdekek képviselőjeként őt felruházni mindazon jogokkal, melyek mellett az ellenőrséget teljes hatálylyal gyakorolhatja; azonkívül azon joggal is, hogy a tisztán őt érdeklő ügyekben adót vethessen ki, és hogy helyi ügyekben a végrehajtás tekintetében akár bizottságilag, akár pedig bizalmi közegek által a helyszínen is intézkedhessék. Hogy ez transactió vagy compromissum-e, azt ma vitatni nem akarja. Majthényinak teljesen igaza van abban, hogy a politikai téren a transactiónak és a compromissumnak van helye, és a merev álláspontok gyakran hibásak, néha veszélyesek is. De ott, hol organisatióról van szó, ő a rendszert illetőleg transactiót és compromissumot el nem fogad.

Gyakran történt e részben hivatkozás Angliára. Ámde Anglia példája mást mutat. Mutatja igenis a szivós és erős ragaszkodást a régi intézmények fentartásához; mutatja azt, hogy hosszú ideig tanácskoznak és a közszellemnek hosszú ideig tartó megállapodása után létesíttetnek csak a reformok. De ha a nemzet és a nemzetnek parlamentje valamely reformnak szükségéről meg van győződve, akkor — és ezt a reformok minden terén látjuk — nem foltozgatások, hanem gyökeres reformok által éppen conservatív szellemben, vagyis az utókornak maradandó használatául alaposan javítanak.

De ezek oly tárgyak, melyek igen messzire vezetnek. Siet tehát felszólalása sajátképeni tárgyához Pulay Kornélnak hozzá intézett felszólításához. Jelzi — és e jelzésre súlyt helyez — hogy e tanácskozások iránya szerint itt a megyékről van szó. Vajjon a városok speciális érdekeiről lesz-e szó vagy nem, ez a részletes vitától és a miniszterelnök kitűzendő kérdéseitől függ. Ő abban a véleményben van, hogy igenis a városi hatóságoknak, különösen a törvényhatósági joggal felruházott városoknak igazgatási szervezete szintén igényel javítást és reformot. Mert nem szabad elfelejteni, hogy a változott viszonyokhoz képest a középosztály regeneratiójának egyik főtényezője a városi polgárságban, a városi lakosságban van, mely annak támpontjául és erősítőjéül fog szolgálni. Ekkor fog előkerülni az a kérdés, vajjon itt a tisztviselők

kineveztesse-e vagy választassanak. Azt azonban, hogy a városi tisztviselők feltétlenül kineveztessenek, már ma is perhorrescálja. Igenis lehet, hogy a kormánynak kinevezési hatalma a főpolgármesteri, vagy a főispáni állás betöltésénél kifejezésre juthat, hanem a községi szervezet és vagyon ellátásán belől azt hiszi: senki sem képzei, hogy a tisztviselők választása elejtessék.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: A maga részéről is azzal kezdi, hogy tekintettel az idő rövidségére és arra, hogy az értekezlet tagjai ki vannak fáradva, csakis a legszükségesebbekre szorítkozik és polemiába az elmondottakkal bocsátkozni nem fog. Egy pár rövid megjegyzést azokra, a miket Sennyey Pál báró mondott, még sem hallgathat el. Az angol gyakorlatot illetőleg ugyanis vele nem érthet egyet. A mennyire legalább ő ismeri az angol eljárást, éppen a közigazgatás terén nem azt látjuk, hogy ott a mult intézményeivel egyszerre gyorsan szakítottak volna, hanem ő legalább úgy tudja, hogy midőn fejlődtek a közigazgatás igényei, és a régi békebirói intézmény feladatának többé nem felelt meg, azt mindamellelt meghagyták, de a közigazgatásnak némely ágazataira nézve kinevezés útján egyes tisztviselőket vagy boardokat állítottak fel. Nem dobták tehát el a régi rendszert, hanem a mennyiben hiányosnak mutatkozott, kiegészítették.

A mi azt illeti, hogy fél lábbal benne vagyunk a centralisatióban, ő ma centralisatiót nem lát. Igaz, azt lehet centralisatióknak nevezni, hogy a költségvetési kérdésekben, egész a legcsekélyebbig, kénytelen ma a ministerium fentartani befolyását, nem az 1870. LXII. t.-cz. feledékenysége miatt. mert hiszen ez reá mutat, hogy a domestikát fel kell állítani. de azért, mert azt hiszi, hogy azoknak, a kik 1870. óta a magyar közigazgatást vezették, ha 1870-ben, vagy midőn a közigazgatást vezetni kezdték, éltek is azon illusióban, hogy a megyének domestikája a régi fogalom szerint lehetséges: meg kellett róla győződnie, hogy ez lehetetlen. De hogy ezen állapotot maga is megszüntetni kívánja, annak talán némi jelét a kérdőpontok is adják. Ha az értekezlet a megfelelő pontot tárgyalni fogja, akkor majd elmondja ez irányban

nézetét. Sennyey véleménye abban találkozik az övével, hogy ő is azt hiszi, hogy míg egyfelől a szorosán vett közigazgatási elkerülhetetlen költségeket az állam pénztárából kell fedezni, addig a törvényhatóságoknak meg kell adni a jogot, hogy saját céljaikra bizonyos meghatározott nagyságig háziadót vethessenek ki, s azt saját céljaikra használhassák.

Hogy mennyiben van ma burokratia, s mennyivel lesz kevesebb a gyökeres rendszerváltoztatás mellett, e fölött vitatkozni kár volna. Az tagadhatatlan, hogy az események sokkal inkább belevittek a burokratiaába, mint hajdan volt. Ez a közigazgatás irányában támasztott mindig nagyobb igényekből következett. Arról az egyről meg van győződve, hogy nincs az a rendszer, mely mellett a kezelésben egy bizonyos burokratizmus ma már elkerülhető volna, s nem hiszi, hogy bármely rendszer mellett kisebb volna, mint a mostaninál.

Abban is tökéletesen egyetért, hogy a centralisatió a decentralisatióval áll szemben, s hogy abból, hogy a tisztviselők kineveztetnek, nem okvetlenül következik a centralisatió, valamint hogy a választott tisztviselő nem teljes biztosíték a centralisatió ellen. Éppen ezért nem akarja e kérdést most vitatni. Arra nézve azonban vannak kételyei, hogy a közgyűlés iránti közömbösség meg fog szűnni az által, ha a tisztviselők kineveztetnek. Itt egyébként csak fölfogás áll fölfogással szemben, mert adatokra támaszkodva vitatkozni nem lehet. Egyéni fölfogása az, hogy ez irányban különbség alig lesz. Ma megtelnek a megyegyűlések termei, midőn tisztviselők választásáról van szó. Kinevezett tisztviselők esetében meg fognak talán telni, mikor exodus tisztviselőket kell megtámadni; de hogy magára az administratió részleteire nézve az érdekeltség nagyobb legyen, azt — sajnálattal megvallja — kétségbe vonja. Mert az önkormányzati eszme hanyatlását éppen abban látja, s azért félti ez eszmét, mivel azt kell a megyék legnagyobb részében tapasztalnia, hogy a közigazgatás iránt a megyei bizottság tagjaiban — nem mondja mindenütt, de legtöbb helyen — hiányzik az érzék, s így keletkezik azon helyzet, hogy sokszor oly dolgokra nézve, melyek az önkormányzat körében sokkal jobban volnának

elintézhető, beáll a kénytelenség az önkormányzat körén kívül intézkedni.

Meri mondani, hogy arra nézve, hogy a közigazgatás különböző ágazatai egymással contactusba hozassanak, meglehet, nem mondja sikerült módon, de mióta belügyminister, folytonosan törekszik, s állithatja, — talán önhietség nincs benne — hogy csakis ő volt az, ki ez irányban kísérleteket tett. 1848. előtt a közigazgatás azon ágazatai, melyek ma léteznek, nem voltak; azon túl, az 1849-re következtetett időben létrejövén, mellözhetetlenekké lettek, érte az adókezelést és a pénzügyet, de egymástól elkülönítve állottak, s először jöttek egymással contactusba az itt többek által rosznak tartott közigazgatási bizottságban, melyről talán lesz alkalma még szólani, és a melyről azt hiszi, hogy ha nem mindenütt is, de ott mindenütt, hol előzetesen ellenszenvvel nem kezdetett ez ügy vezetetni, az eredmény az egyöntetű működés szempontjából okvetlenül egy határozott előlépés. Előlépés még a legkényesebb ügyekben, az adóügyekben is, a mennyiben az adóbehajtásról szóló törvény rendelkezései kapcsolatba hoztattak a közigazgatási bizottságról szóló törvénnyel, s hogy itt előhaladás van, mindenek felett igazolja az, hogy mindamellett, hogy éveken át csapások érték az országot, mindamellett azóta, mióta ezen különböző ágazatok egymással contactusba hoztattak, mióta az adóügy körül a megyei tisztviselőknak megbízatás adatott, az adó nem rosszabbul folyt be, sőt ott, hol a körülmények lehetlenné nem tették, sokkal jobban; az adó miatti licitációk száma pedig — mit tanusít a panaszok száma — határozottan sokkal csekélyebb lett. mint volt addig, míg e contactus létre nem jött.

A mostani közigazgatás ellen nagyobbbrészt általánosságban sok panasz van. Egy tisztelt tagja az értekezletnek azt is mondta, hogy hiszen, hogy közigazgatásunk rossz, azt érzi a belügyminister is, mert ha nem volna rossz, akkor nem volnánk itt. Ez irányban kijelenti, hogy vannak szerinte is közigazgatásunknak sok hibái, s e hibák orvoslásának szükségét érzi is. De úgy egészben elfogadni azt, hogy közigazgatásunk rossz, nem hajlandó. Nem volt és nem lesz közigaz-

gatás bármiféle rendszer mellett is, melynek hibái ne volnának. Nem volt és nem lesz oly tökéletes közigazgatás, melynek hibái orvoslása végett intézkedni időnként szükséges ne lenne, s annál inkább szükséges ez akkor, mikor a közigazgatás fejleménye nálunk aránylag új, s a közigazgatás különböző ágazataira nézve törvényeink újak, midőn tehát csak most kezdenek beállani a tapasztalati tények, melyeknek fontolóra vételével kell a javítást eszközölni. Itt szóló is arra kéri az illetőket, mit a bizottság egyik tagja kért a községi rendszer érdekében, hogy, mert az új intézmények mindjárt jól nem mehetnek, hanem időt kell nekik adni, az újabb intézmények kritikájánál szem elől ne tévesszék azt, hogy időt kell adni minden intézménynek, hogy érvényesíthesse magát és nem lehet egy, két, három év tapasztalatai után azt mindenestől elítélni.

Mielőtt beszéde végére jönne, constatálni kívánja, hogy az értekezlet összehívását már az eddig történetek is igazolták. Szóló azon nézetben van, melyet Sennyey br., mint indokát annak, hogy részt vett e tanácskozásban, előadott, hogy ez értekezletnek nem lehet feladata az, hogy akár mely irányban valamely reformot rögtön codificáljon és törvényjavaslat alakjába öntsön. Feladata kell hogy legyen, hogy a közigazgatás kérdéseit kivetköztetvén a jelszavavak hangzatos, de üres voltából, a közvélemény az itt elmondottakban tápot nyerjen arra, hogy tájékozhasssa magát, és a közigazgatási reformot e tájékozás után lehessen keresztül vinni. Meggyőződése, hogy minden reformnál szükséges figyelembe venni a tudomány követelményein kívül a tapasztalat követelményeit, sőt azoknak érzületeit is, kiknek számára az intézmények létesíttetnek. De sehol sem oly szükséges ez, mint a közigazgatásnál, mert a legfelsőbbektől a legalsóbbig mindenki semminek nem érzi annyira hatályát mindennap, mint a közigazgatásnak, és a leghelyesebb közigazgatás is, ha úgy hozatik be, hogy számára a közérzület nem ért meg, nem fog hasznót, csak kárt s a legnagyobb megelégedetlenséget szülni, s végleg le fogja magát jární. Azt hiszi tehát, hogy e szempontból az értekezlet összehívása már is igazolva van; s igazolja összehívását, a mit szóló a mult évben a képviselőházban kifejtett, hogy az

átalános közigazgatási reform kérdése kellően megérettnek még nem mondható.

Ha szemügyre veszi a felmerült nézeteket, elmondhatja, hogy körülbelül 29-en szólottak a kérdéshez és két szélső pont volt a nyilatkozatokban. Az egyik a Komjáthy képviselő uré, ki az önkormányzatot a választási rendszer alapján sokkal szélesebbre kívánta terjesztetni, mint ma van, a másik a Kubicza főispán uré, ki a kinevezést pártolta, s ezzel együtt meglehetősen merev centralisációt kívánt életbe léptetni; e kettő közt mozgott a t. tagok nyilatkozata. De bátran meri mondani, hogy nem volt két oly nyilatkozat, mely akár a lényegre, akár a reform időpontjára nézve mindenkben tökéletesen összevágott volna; mert a kik a választás megtartása mellett nyilatkoztak, nem beszélve a legszélsőbb nézetekről, némelyek kívánták meghagyni úgy a mint van, mások hosszab időre kívánták a választást, némileg gondoskodván az önhibájokon kívül kimaradt tisztviselők ellátásáról, ismét mások élethosszig való választást akartak.

A mi a kinevezést illeti, némelyek, s e pontban többen találkoztak, már ma itt látták idejét a kinevezési rendszerre való átlépésnek. Mások jelezték, hogy azt oly rendszernek tartják, melyben végleg meg kell állapodni, de a melyre az időt eljöttnek nem találják. Némelyek fejtegették a decentralisáció és az autonomia eszméjét, egyik az egyik, másik a másik irányban. Ha ezen értekezlet kebelében a nézetek közt még ma ennyi a divergertia, azt gondolja szóló, hogy az országban még többnek kell lenni. Tehát azt hiszi, hogy helyes és szükséges, hogy az itt felmerült nézetek alapján tisztázódjék az ország nézete, s úgy vélekedik, — bár bizonyosan vannak e teremben is olyanok, kiknek erre nincs szükségök, ha magát ezek közé nem is számítja — mindnyájuknak csak kedves lehet, ha az itt kifejezett ellentétes nézetek fontolóra vétele után folytathatják tanulmányaikat, s foghat majd valaki — ő lesz-e vagy más, nem tudja — ahhoz, hogy Magyarország közigazgatására nézve egy, mint nevezni szokás, gyökeres reformot létesítsen.

Kifejezést kíván adni még azon meggyőződésének, hogy autonómia lehet kinevezett tisztviselővel is, és centralisáció lehet választottakkal. Csak hogy ha egy nemzet megszokja az autonómiának bizonyos formáját, szerinte nagy oknak kell lenni arra, hogy e forma mellő-tessék. S ha csakugyan szükséges ezt mellőzni, szóló bizonyosan azok mellett lesz, kik a formával együtt magát az autonómiát is megsemmisíteni nem akarják. De ismétli, e szükségnek nemcsak az egyesek meggyőződésében, de a nemzetében kell élni, mert míg ott nem él, addig czélszerűen a közigazgatást ily módon javítani nem lehet. Állami adminisztrációt kívánnak. Itt szóló ismét azt mondja, hogy ez lehet választott tisztviselővel is, és lehet a tisztviselő kinevezett a nélkül, hogy állami adminisztráció volna. Lehet választott tisztviselővel is: mert egyfelől az állam kormánya a candidationális jognál fogva a tisztviselők választására akkor is befolyást gyakorolhat, s másfelől jól rendezett fegyelmi eljárás útján is érvényesítheti befolyását. Ellenben lehet kinevezett tisztviselő a nélkül, hogy állami közigazgatás lenne, mert lehet a kinevezett tisztviselőnek bizonyos fokig okvetlen szükséges függetlenségét az állam kormányától oly szélesre terjeszteni, hogy az állami közigazgatás többé lehetővé nem válik, hanem lesz annyiféle nem állami közigazgatás, bár állam által kinevezett tisztviselővel, a hány vidéke van az országnak. Szóló sem az egyik, sem a másik irányban, sem az egyikben, sem a másikban panaceat nem lát.

Még csak egyet. Arra kéri az értekezlet tagjait, hogy mind a mellett, hogy itt az általános vitánál a kérdések nagyobb része érintetett; mind a mellett, hogy talán a feltett kérdőpontok némelyike azokra nézve, kik ma már eljöttek látják a kinevezési rendszer idejét, czéltalannak látszik: méltóztasanak ne ma, hanem a legközelebbi napon az egyes pontok megbeszélésébe bemenni, bemenni pedig azért, mert nézete szerint nem volna helyes minden javítást mellőzni azért, mert nem lehet az egészet javítani. A közigazgatás javítása mindnyájunknak közös feladata, s szóló azt hiszi, hogy a gyökeres revisióra azon uton törekedni, hogy ne javítsuk a könnyen

javítható hibákat, hogy a dolog aztán legyen igazán rossz, nem óhajtandó.

Befejezésül csak azt kívánja még megjegyezni az állam érdeke tekintetéből, hogy igenis vannak, voltak és lesznek nehézségek, de mint egy t. tagja a bizottságnak fel is említette, mégis lehetett nehéz viszonyok közt, árvíz, inség, háború és minden más viszonyokban a központi kormány akaratának érvényt szerezni, s az állam érdekének megfelelőleg intézkedni. A mai törvények is megadják a kormánynak a hatalmat, hogy a mit a törvény értelmében az állam érdekében tenni kell, megtehesse. Viszont ismét arra is vannak esetek, még abszolút államban is, hogy nem választott tisztviselők mellett maga az abszolút központi kormány nem tudja végrehajtani akaratát, mert az megtörik a helytelenül szervezett bürokratian.

Ezeket előrebocsátva, nem szégyenli bevallani, hogy mielőtt elhatározná magát, megkívánja fontolni az értekezleten hallottakat, s kéri az értekezlet tagjait, hogy a kitűzendő órában még a következő pontokat is megbeszélni méltóztassanak.

V. ülés

novemberhó 25-én d. u. 5 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Prónay József.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: a következő kérdést tüzi ki:
„Szükséges-e az 1870: XLII. törvényczikknek módosítása, és minő irányban? Különösen a bizottságok összealkotását, hatáskörét, és a tisztviselők választását illetőleg?“

Sennyey Pál, báró: A maga és egy-két barátja nevében, a kik vele ugyanazon helyzetben érzik magukat, nyilatkozatot tesz a miniszerelnöknek tegnapi felszólításával szemben, hogy „az enquête tagjai bocsátkozzanak bele a részletek tárgyalásába, mert tévedés volna mellőznünk a részletek javítását, midőn az egészet javítani képesek nem vagyunk.“ Miként a vita alkalmával kifejtették, véleményök szerint megérkezett az általános, a gyökeres javításnak szüksége, ideje és lehetősége. Igyekeztek a lehetőségig formulázni azon keretet, melyet concipiálnak s azon aggodalmuknak adtak kifejezést, hogy a részletes javítások a nagy cél elérését elodázhathatnák, vagy annak utjában állhatnának. Nem akarják most újból vita tárgyává tenni e kérdést, mert hiszen eléggé tárgyalatott. Csak constatalni kívánják a véleményeltérést, mely e részben köztük és a miniszerelnök között létezik, és mely az egyes kérdések részletes tárgyalásánál reájuk nézve netalán praejudiciumul szolgálhat. Vannak a kitüzött kérdések sorában olyanok, melyeket az általuk concipiált keretbe beilleszteni képesek nem volnának. Ezeknél tartózkodó állást foglalnak el és szoritkozni fognak azon adatok és felvilágosítások meghallgatására s méltatására, melyeket a gyakorlati igazgatás mezején forgó kitünő szakférfiak szivesek lesznek előterjeszteni. Vannak azonban a

kitüzött kérdések sorában olyanok is, melyek az általuk con-templált rendszernek nemcsak kiegészítő részei, hanem sark-pontjai és feltételei és azokhoz — természetesen mindig szívesen kikérve az illető szakközegeknek e részbeli mérvadó adatait és felvilágosításait — hozzá szólni kötelességüknek fogják tar-tani. Kérik a ministert és az értekezletet, hogy e nyilatkoza-tukat szíves tudomásul vegyék.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Nem azt akarta tegnap mondani, hogy lényeges javításokat tenni nem lehet; hanem hogy a kérdésnek azon része, mely az elmúlt napokban meg-vitatattott, még megérve nincs, de hogy azért a mai keretben is lehet lényeges javításokat tenni. Különben köszönettel fo-gadja a részvételt a tett nyilatkozat mellett is.

Vargics Imre előzőleg kijelenti, hogy az általános dis-cussió alkalmával már jelzett álláspontjánál fogva a részletek tárgyalására nézve a Sennyey Pál b. által tett nyilatkozatot a magáénak is vallja, s így az első pontban foglalt kérdések közül csakis a megyei bizottmány összeállítása iránt kíván néhány észrevételt tenni, mert nézete szerint ez leendő ezentúl is hivatva az autonomia körébe utalendő ügyekben határozni. Azt tartja, hogy kimondandó lenne, miszerint a községi jegy-zők és bírák a megyei bizottmány tagjaiul meg nem választ-hatók. Indokul felhossa, hogy azok megválasztására a szolgál-bíró döntő befolyást gyakorol, de másrészt ők képezvén a megválasztott megyei bizottmányi tagok jelentékenyebb számát, s tapasztalat szerint a gyűléseket is szorgalmatosabban látog-atván, a mint fel nem tehető, hogy nagymérvű elfogultságuk-nál fogva a megválasztásukra befolyással lévő megyei tisztvi-selő iránt hatályos ellenőrzést gyakoroljanak, úgy a szolgabírótól sem tételezhető fel, hogy a községi jegyzőket és bírákat, kik őt ellenőrizni kötelesek lennének, hivatalos kötelességük pon-tos teljesítésére kényszerítse; de a községi számadások is a közgyűlés által lévén megbírálandók, ha a szóban forgó ele-meknek túlsúly biztosítottatik a közgyűlésben, ők saját ügyei-kben döntőleg bíraskodnak s ezen ügyekben sem várható tár-gyilagos határozat. Felemlíti még, hogy a közigazgatási bizott-

ságra nézve már törvényben kimondatott, hogy annak tagja községi bíró nem lehet.

Tabajdy Károly: A községi bírákat és jegyzőket nem akarja teljesen kizárni a közgyűlésből, azt azonban anomaliának tartja, hogy ezek mint bizottsági tagok elhatározólag folyjanak be a tisztviselők választására és azért kimondaná, hogy tisztviselők választásánál a községi előljáró, sőt magasabb tisztviselők választásánál az alárendelt megyei tisztviselők, kik azon magasabb tisztviselőhöz függő viszonyban vannak, szavazati joggal ne birjanak.

Szükségesnek tartja továbbá annak törvényben való kimondását, hogy minden törvényhatósági szabályrendelet, mielőtt végrehajthatnék, jóváhagyás végett a belügyministerhez felterjesztendő.

A közgyűlést nem tartja alkalmasnak a községek évenkénti előirányzatai és számadásainak felülvizsgálatára és ezt a havonként ülést tartó közigazgatási bizottsághoz kívánja áttenni, úgy szintén ide utalná a községek képviselőtestületei határozatainak felülvizsgálatát, mint a melyek néha gazdasági ügyekre vonatkozván, elintézésükre nem lehet várni, míg hónapok mulva közgyűlés tartatik.

Pócsa József: Megakarja engedni, hogy az, kinek több megyében van joga mint virilistának a bizottsági tagságra, ebbeli jogát, de csak személyesen, több megyében is gyakorolhassa. Vargics indítványát azért is elfogadja, mert a szóban lévő egyéneknek annyi a teendőjük, hogy egyeseken ejtendő séresem nélkül nem maradhatnak el több napig hazulról. A községi számadások felülvizsgálatát illetőleg egyetért Tabajdyval.

Gyarmathy Miklós: A bizottságok összealkotását illetőleg helyesli, hogy felük választott, felük virilis tagokból álljon, de szeretné módját ejteni, hogy a virilis tagok szintén a választás útján nyerjék mandátumukat. Az 1870. év XLII. t.-cz.-ben nem látván a személyes felelősség elvének helyes kidomborítását, a törvénynek e részbeni kijavítását kívánja. A községi előirányzatok és számadások, valamint a községek határozatai felülvizsgálatát a bizottság hatásköréből kivonná,

és e helyett inkább tágítaná a bizottság hatáskörét utasításadások, egyes határozathozatalok és a fegyelmi ügy tekintetében. Minthogy a törvény kiköti, hogy a választók írni és olvasni tudjanak, nem látja át, hogy a megyékben a választások miért történjenek nyílt szavazattal, a városokban pedig titkos szavazattal s azért kívánja, hogy egyenlő elvek állapíttassanak meg.

A vízépítészetről, a malmokról szóló 1840. X. t.-czikket, mely rendeleti uton terjesztetett ki Erdélyre, anachronismusnak mondja s kiemeli az e részben sürgős orvoslás szükségét.

Széll Ignác: A bizottságból való kizárást csak a körjegyzőkre nézve mondaná ki, nem pedig a bírákra is. A községi számadások és határozatok fölülvizsgálatát csak az esetre lehetne a közigazgatási bizottsághoz utalni, ha hivatalnoki tagok nélkül lehetne azt contemplálni, különben a közgyűlésnél kellene ezen ügyeknek maradniok. Helyesli a mi az 1840. X. t.-czikkről mondatott, nem azért, mert talán a közgyűlés rosszul határozna, mivel bizalmatlanságból kiindulni nem szabad, hanem azért, mert ez administrationális ügy. Senki sem méltányolja jobban, mint ő a virilis elemet, de azt nem helyesli, hogy egy ember több megyei bizottságnak lehessen tagja. A közgyűlésnek — a főispánnak és megyei bizottságnak — megakarja adni a jogot, hogy a szolgabirákat az egyik járásból a másikba áthelyezhessék. A szolgabírákra nézve kiakarja mondani, hogy tartoznak a járás székhelyén lakni. A közmunka fölosztását és a munkanap értékének meghatározását a közgyűlésre bizná, de a közmunka fölötti intézkedés az alispán egyéni felelőssége mellett történjék.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: A mit Széll a szolgabírák székhelyéről mondott, azt egy későbbi pontnál, mely a járasok beosztásáról szól, lehetne megbeszélni.

Lónyay János: A bizottságok összeállítására nézve nem tartja lehetőnek, hogy oly megyékben, melyeknek bizonyos vidékein csekély az értelmiség, a jegyzők a bizottsági tagságtól elűtessenek.

A hatáskört illetőleg, a közgyűlés csekély látogatottsága következtében óhajtandónak tartja, hogy a közgyűlés tárgyai

határozottan körvonaloztassanak. Jogában legyen a közgyűlésnek országos érdekű ügyekben feliratokat vagy köriratokat intézni, a törvény által reá bizott választásokat megejteni, szabályrendeleteket megállapítani, a megyei költségvetéseket helybenhagyni, a községi költségvetéseket szintén; és e tekintetben nézete eltér az előbb szólottak nézetétől. Ő is azt hiszi, hogy nem képes a közgyűlés arra, hogy a községi számadásokat megbírálja; a közigazgatási bizottság feladata legyen tehát a számadásokat revidiálni, a jóváhagyást azonban a közgyűlésnek hagyná fenn, hogy ott a nagybirtokosnak módja legyen esetleges sérelmét orvosolni. Továbbá a közgyűlés feladata lenne a zárszámadási felmentvény megadása, kölcsönöknek megszavazása, adók kivetése, tisztviselők és a közigazgatási bizottság eljárására vonatkozó interpellációk feletti határozat, vizsgálat elrendelése, új útvonalak építésének elhatározása. Az évenként egyszer összejövő közgyűlés feladatai ezek lennének; a többi tárgyakat mind a közigazgatási bizottsághoz utasítaná. Végül szükségesnek látná, hogy a megyei bizottság egy állandó felügyelő bizottságot választana, a mely három tagból álljon, s vagyoni felelősségre legyen kötelezve; ennek feladata volna a pénzkezelést, elszámolást folytonos felügyelet alatt tartani, s erről a közigazgatási bizottságnak havonként, a közgyűlésnek pedig évenként jelentést tenni.

Dőry Dénes. A törvényhatósági bizottságok összeállítását azon irányban, hogy az fele részben választott, fele részben virilis tagokból álljon, helyesli. Az 1870. XLII. t.-cz. 23. §-ának azon módosításához is hozzájárul, hogy azok, kik több törvényhatóság területén bírnak a legtöbb adót fizetők qualificációjával, mindezen törvényhatóságok virilis tagjai közé felvétessenek. De ha ezen jog megadatik, annak gyakorolhatását is lehetővé kívánja tenni, a mit csakis úgy vél kivihetőnek, ha az illetők a törvényhatóság területén lakó állandó megbizottak által képviseltethetik magukat. Különben ezen jog illusoriussá válnék, miután az, hogy ily egyének mindegyik törvényhatóság közgyűléseiben személyesen megjelenhessenek és tettelesen résztvegyenek, nem képzelhető; sőt az által,

ha ily jogosultak a névjegyzékbe felvételnek, még az eddiginél is kedvezőtlenebb állapot jönne létre, mivel ők csak névleg szerepelnének a bizottság tagjai között s általuk a törvényhatóság területén lakozó oly legtöbb adót fizetők szoríttatnának ki a lajstromból, kiknek részvételére a legtöbb esetben számíthatni.

A törvényhatósági bizottság tagjainak száma, nézete szerint, nagy, s ezt gyökeres törvényváltozás esetén czélszerűnek tartaná leszállítani. A községi bírák és jegyzők, ugy a körjegyzőkre nézve megjegyzi, hogy azoknak a bizottsági tagok sorából való teljes kizárását czélszerűnek nem, és a felhozott észrevételekre elegendő correctivumul tartja, ha törvényben kimondatik, hogy a közgyűlésekbeni részvételért a jegyző, vagy bíró községének semminemű fuvar, vagy napidíjat fel nem számíthat. Évenként csupán két rendes közgyűlést elégésesnek tart.

Meghagyandónak véli az állandó választmányt is, de erre nézve azon észrevétele van, hogy tagjai ne három év végével egyszerre veszítsék el tagságukat, hanem minden év végével a választmány egyharmada lépjen ki és legyen újból választandó. A törvényhatóság belügyeire s annak egészére vonatkozó összes önkormányzati teendőket a közgyűlés elé utasítaná. Annak hatásköréhez tartoznának a törvényben is felsorolt mindennemű főbb intézkedések, mint szabályrendeletek alkotása, bárminemű törvényhatósági kirovások és adózások kivetése, tisztviselők, továbbá képviselő választási s egyéb speciális bizottságok választása, a közmunka s törzsvagyon feletti rendelkezés, költségvetés megállapítása, számadások feletti felmentvény, vagy elmarasztalás joga stb. Mindazon teendőkkel, melyek nem kizárólag közgyűlésileg leendő elintéztést igényelnének, az állandó választmányt bizná meg, mely szükséghez képest nem csak a közgyűléseket megelőzőleg, de gyakrabban is összeülhetne.

Ezenkívül a törvényhatóság olyan ügyeiben, melyek egyes járásokat, vagy ezek egyes részeit illetik, az önkormányzatot kiszélesítendőnek tartja az egyes járásokra. E célból a közgyűlés tagjaiból, a szolgabírói járások szerint, járási

bizottságokat, vagy tanácsokat alkotna, melyek a szolgabíró elnöktele alatt az ilyen ügyekre, (pl. a közmunkaerőből, a járás javára fennmaradó résznek beosztására, a községeknek egyes közlekedési utak, hidak fentartása céljából az 1871. XVIII. t.-cz. 123. §. értelmében csoportosítására, a járási előfogatati ügyek rendezésére, stb.) nézve, legalább is véleményező hatáskörrel lennének felruházandók. E járási tanács felállítását, különösen a községi költségvetések és számadások tárgyalása és ellátására véli üdvösnek, s ezt oly módon tartja eszközendőnek, hogy a járási bizottság őszszel, az adókiivető bizottságok analogiájára előre közhírré tett határidőben, a járás központján összeülvén, akkor minden egyes község előirányzatát, a meghatározva lévő sorrendben és a község képviselőjében tárgyalná, és véleménye, úgy észrevételeivel terjesztené fel eldöntés végett a közgyűlésre. Viszont a számadásokra nézve is azt tartaná czélszerűnek, ha az azokra szakszerű felülvizsgálattól számvevőileg támasztott nehézmények, a feleletre kiszabott határidő leteltével, számadó és a község képviselője jelenlétében, a bizottság által tárgyalatnának, és így nemcsak az eddigi gyakorlatnál sokkal alaposabban előkészítve, de gyorsabban is kerülnének a közgyűlés végleges elintézése alá.

Pulay Kornél: Azt hiszi, hogy az *a)* alatti kérdés érinti Magyarország összes törvényhatóságait, és itt engedelmet kell kérnie, ha talán illetéktelen térre lép, de az ezen pontban foglalt 1870. XLII. t.-cz. magában foglalja a városokat is, s ő éppen a városokra nézve, a bizottságok összehalkotását illetőleg, kíván szólni.

A városokban jönnek össze leginkább a kétes jövedelmi forrással bíró egyének, és sokszor nem éppen tisztességes keresetmód szolgáltatja azon alapot, mely a legtöbb adót fizetők listájába bejutáshoz adja meg a jogot; sőt ezen egyének hajlandók magasabb adóalapot bevallani csak azért, hogy a bizottság soraiba bejussanak, a mi a jobb elemre diszgustálólág hat.

Röviden csak arra kéri a belügyministert, hogy a virilistának azon törvény által szabályozott módját, mely Buda-

pest fővárosánál fennáll, a vidéki törvényhatósági joggal felruházott városokban való behozatal végett figyelmére méltatni sziveskedjék.

Tisza Kálmán, minisiterelnök kijelenti, hogy elejétől fogva nem tartotta helyesnek, hogy a városi törvényhatóságok a megyékkel egyformán rendeztetek. Itt, nézete szerint is, változásnak kell történni, ha egyszer a törvény módosittatik. Ezuttal kár volna vita tárgyává tenni azt, hogy e változtatás miként történjék, s hogy éppen szóról-szóra az volna-e a legcélszerűbb, a mi a fővárosban foganatosítva van. Nézete szerint elég most az elvet kimondani, hogy a városi törvényhatósági bizottságokra nézve eltérő intézkedést kell tenni a megyei törvényhatóságoktól. *(Általános helyeslés.)*

Földváry Mihály: Hangsúlyozza a személyes felelősség elvét, s ebből kiindulva, fejtegeti ennek okvetlenül bekövetkezendő jótékony hatását. A testületi eljárás alól vonassanak el mindazon ügyek, melyeknek helyes elintézése ott lehetetlen. Ilyenek: a községek számadási ügyei s a költségvetések. Itt is az alispán felelőssége lenne érvényesítendő. A számvevő-tiszttség véleményes jelentése alapján ő hozzon elsőfoku határozatot. Ha az alispán határozata ellen a község vagy egyesek felebbezéssel akarnak élni, másodfokulag s végérvényesen határozzon a megyei közgyűlés.

Gyarmathy alispán észrevételére, hogy az 1840. X. t.-cz. helytelenül alkalmaztatott Erdélyre, megjegyzi, hogy a Királyhágón inneni részekben is súlyosan érezzük a vízszabályozási, gátrendőrségi, s különösen a helvizekről szóló törvényeink hiányai mielőbbi javításának szükségességét.

A megyei bizottság összeállítását, virilisekből és választottakból, helyesnek tartja.

Tisza Kálmán, minisiterelnök kérdést kíván intézni az előtte szólóhoz, hogy midőn azt proponálja, hogy az alispán hagyja helybe a számadásokat, ezen revisiót az alispán minő felelősség mellett fogná tenni? Anyagi felelősség mellett vagy nem? Ez az első kérdés, a mivel tisztába kell jönni, mert nem tehet róla, ha talán a megyék rossz néven veszik is, de kimondja, hogy ezek sokat beszélnek a felelősségről, de ha

valaki anyagi felelősséget akar követelni, azt mondják: az nem lehet.

Földvály Mihály: Az elnöklő minister kérdésére őszintén és határozottan kijelenti, hogy a felelősség minden súlyát kész magára vállalni.

Majthényi László, b.: A megyei bizottság jelenlegi összeállítását fenn akarja tartani, mert bennük az egyensúlyt megtalálja. A virilistákban, főleg pénzügyi kérdésekben, nagy correctivumot lát. Felkéri a belügyministert, kezdeményezné azon intézkedések kiküszöbölését, hogy csak az lehet a megyei bizottság tagja, a ki két évig lakik a megye területén, mert ez sok inconvenientiára ad alkalmat. Azon állítással szemben, hogy a közigazgatási bizottságok felállítása előtt nagyobb volt az érdekeltség, kijelenti, hogy a szorosán vett administratív kérdések iránt még az 1848. előtti időkben sem volt nagyobb az érdekeltség. Hogy most ennél is kisebb az érdekeltség, annak oka abban fekszik, hogy a megyétől igen jelentékeny jogok vétettek el; mert a régi megye bizonyos tekintetben a biráskodásra nézve nagyobb hatalmat gyakorolt, mint a septemvirátus, az által, hogy csak a közgyűlés volt jogosítva a brachiumot kirendelni. Egy másik oka, a mi az érdekeltséget semmivé tette, a megváltozott gazdasági viszonyok, mert most a középosztály mérleget készít magának, hogy vajjon mit nyer az által, ha ülésre menne, és inkább távol marad, mert idejét hasznosabban használhatja fel. A közgyűlés hatáskörében hagyná a megye területén az organisatorius feladatokat, és azt, a mi az önkormányzatot és gazdaszatot illeti, azzal együtt, a mi a községek ellenőrzésére és a szabályrendeletek alkotására és a háztartásra vonatkozik. Mert kire lehetne ezen ügyeket ruházni, ha nem a közgyűlésre? Nem hiszi, hogy az alispánok mindnyájan elvállalnák azon anyagi felelősséget, melynek elvállalására Földvály Mihály késznek nyilatkozott. Földolognak tartja, hogy az intézkedés a megye firmája alatt történjék.

Mínthogy a községekben a legnagyobb adófizetők és a többiek között nincs meg az arány, azért szükséges, hogy a kik a községben a tömeg által elfulusztva, saját érdekeiket

meg nem védhetik, a közgyűlésen panaszaik orvoslását kérhessék, s ezért a háztartást a községeknek hagyná meg, a közgyűlés ellenőrzése alatt.

Kimondandónak tartaná, hogy a törvényhatóságok az állami közvetítést a közigazgatási bizottságok által foganatosítsák. Oly ügyeket, melyek elintézésére eljáró küldöttségek szükségesek, mint például a malomjog kérdésénél, nem hagyná meg a közgyűlés hatáskörében; ha azonban a vármegye tisztelgő küldöttséget akarna meneszteni, azt megteheti.

Csáky Albin, gr.: A közigazgatási bizottságra bizná a községi előirányzatok és számadások, valamint a községi határozatok fölülvizsgálatát; szintugy oda utalná a vízi jog tárgyában eddig a közgyűlés által gyakorolt hatóságot. A törvényhatósági bizottság összealakítására vonatkozólag szintén ő is kívánja, hogy a virilis tagok minden megyében vehessenek részt, hol a legtöbb adófizetők sorába felvételtek. Csatlakozik továbbá Majthényi László b. nézetéhez azokra nézve, kik még nem két évig laknak a megye területén. A törvényhatósági gyűlések iránt mutatkozó részvétlenségre nézve Földváry Mihálylyal szemben megjegyzi, hogy nem a közigazgatási bizottság teremtette az érdeklődés ezen hiányát, de ellenkezőleg a részvétlenség teremtette a közigazgatási bizottságokat.

Végül a közigazgatási bizottságot szerves összefüggésbe kívánja hozni a közgyűléssel az által, hogy az állami tisztviselők hivatalból legyenek tagjai a törvényhatósági közgyűlésnek, mely esetben azután ezen közigazgatási bizottság az állandó választmány teendőit is elvégezhetné.

Bánffy Dezső, b.: Ámbár nem tartja a megyei bizottság jelenlegi összealkotását szerencsésnek, változtatásokat még sem tenne rajta. A kik, mint virilisták tagjai a bizottságnak — a nagybirtokosok és középbirtokosok — távol maradnak és részt vesznek a választottak, kiknek nagy része a községi jegyzők és községi előljárók. Ezek jelenlétére leginkább azon megyékben, hol az értelmiségnek más factorai hiányoznak, szükség van, és pedig szükség van nemzetiségi érdekeink szempontjából, nehogy náluk rosszabb elemet kapjunk. Egy komolyabb aggálya van a bizottságok jelen összealkotása ellen, és ezt

ajánlja a miniszerelnök figyelmébe. Jövedelmi adó alapján időnként oly egyének lesznek a bizottság tagjaivá, kik a megyei ügyek iránt érdekeltséget egyáltalán nem éreznek és kik csak átfutó jövedelmi adójuk alapján a részvételre tulajdonképen jogosítva nem lehetnek. Valamely megyében van például egy zsidó szegény házaló; a körülmények úgy alakulnak, hogy nagyobb korecsmái regalét vagy más nagyobb üzletet bérel. Megyei bizottsági taggá lesz tehát egy vagy két évig; ezután csődbe jön vagy csődbe hozza magát; van példa rá, hogy egy megyei bizottságnak 120 tagja közül 30—40 ilyen jövedelmi adó alapján 30—40 izraelita tagja van, kik sem érzékkel, sem érdeklődéssel a megyei ügyek iránt nincsenek.

A mai vita azt a benyomást teszi rá, hogy itt hatalmi versengés foly. Az alispánok a megyei közönség hatásköréből mentől több tárgyat véleményeznek saját hatáskörükbe utalandóknak, a főispánok mentől többet a közigazgatási bizottságra akarnak bízni. Elősorolja azon nagy előnyöket, melyek a közszolgálatra nézve a közigazgatási bizottságból eredtek. Részéről a megyei bizottság hatáskörében mentől kevesebbet hagyna meg; csak azokat tartaná fenn azoknak, a mik a megyének kizárólag helyi érdekü kérdéseire vonatkoznak, a melyek a megyei közigazgatást illetik és melyek a megyének saját érdekében szükséges utasításaira és rendeleteire vonatkoznak. Ugy tapasztalta, hogy mindenütt, hol anyagi felelősségről van szó, a megyei bizottságból kivonják magukat az illetők és olyanok maradnak, kik vagyoni felelősségre nem is qualificáltak. Több példát idéz, közöttük azt, hogy egy esetben az árvapénznek a takarékpénztárban való elhelyezéséről lévén szó, lehetetlen volt ezt többel, mint 17-tel megszavaztatni. Vajzen ezeknél megvan-e az anyagi felelősség a nagy milliókra menő árvavagyon biztosítására?

Elfoglalt álláspont az, hogy kinevezett tisztviselőkkel nem túlmerev, de centralisticus közkormányzati formát óhajt, mindamelllett elfogadja Lónyay János módosításait, mert tapasztalatainkkal tájékoztatást kíván nyújtani a miniszternek.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Az 1870-iki XLII. t.-czikkben kiírt felelősség alkalmazásának nehézségeiről szólni nem

akar; de elismeri, hogy a törvény módosítandó azért, mert a legerélyesebb végrehajtás mellett sem nyujt és nem nyujthat garantiát.

A mi az előtte szólónak az 1877-iki XX. t.-cz. rendelkezésére vonatkozólag tett nyilatkozatát illeti, igen sajnálja szóló, ha egyik-másik vármegyében, tudja, hogy vannak ilyenek, szeretnék a gyám- és árvapénzeket pénzüzeteknél elhelyezni, holott ellehet az adópénztáraknál állampapírokban, vagy sok más módon helyezni, de szeretnék elhelyezni anyagi felelősség nélkül.

Határozottan nyilváníja, mint nyilvánította egyes ily törvényhatóságokkal szemben, mint belügyminister, és nyilvánította kérvények és interpellatiók folytán a házban, hogy ő legalább azt megengedhetőnek semmi viszonyok között nem tartja, sem ma, sem soha, hogy árvák pénzeit a más módok elkerülésével, anyagi felelősség nélkül, pénzüzeteknél elhelyezni lehessen, mert a ki pénzüzetekben akarja elhelyezni, midőn más elhelyezési mód is van, tessék a morális anyagi felelősséget magára vállalni, mert különben a gyámpénzek gyakran veszendőbe fognak menni. *(Tetszés.)*

Bánffy Dezső, br. megjegyzi, hogy nem mondotta azt, hogy helyesen van így; csak példakép hozta fel, hogy megtörténhetik.

Lévay József: Minhogy a jelekből ítélve, nincs kilátás arra, hogy a közigazgatás gyökeres javítása már a közel jövőben létesítettik, apró módosításokhoz kell folyamodni, melyektől azonban szóló, mint már kijelenté, lényeges javulást nem vár. Azt hiszi, s ebben csatlakozik Horváth Lajosnak a 2-ik ülésen nyilvánított nézetéhez, hogy az 1870. évi XLII. t.-cz. elegendő módot és biztosítékot nyujtott mind a közgyűlésnek, mind a főispánnak, mind az alispánnak arra, hogy a közigazgatást erélyesen ellenőrizhessék, ha a törvény lelkiismeretesen végrehajtatik. Ha ez nem történt, az nem a törvény hibája s arra a rendszerben gyökerező külső okok is befolyással voltak.

Végig tekintve a törvény intézkedésein, a közigazgatás helyes vezetése és folytonos ellenőrzése végett szükséges, hogy

a főispán és alispán rendesen és állandóan a központon tartózkodják. E nélkül a megyei közigazgatás, annak helyi, legelső közvetítőiben ingatag és bizonytalan.

A megyei bizottságok összeállítását a jelenlegi alapon továbbra is fentarthatónak véli. Számra nézve elég terjedelmes az s az intelligencia részvétét is eléggé biztosító. Sajnosan korlátozónak tartaná a kevesebb számot, nehézkesnek és nyugózónak a sokkal többet. A virilis intézménynek megvan a maga jó oldala, de van ám árnyéka is. Sok léha elemet történetesen vegyit a bizottságba, melyeknek helyét életrevalóbbakkal lehetne pótolni. Azonban a szóló alig tudna módot arra, mikép lehetne azt eszközölni, hogy a legtöbb adót fizetők közül, csak a valóban arra méltók s oda illők jussanak a bizottságba. Talán választás dönthetne a fölött valamiképen. Ez minden esetre meggondolást s figyelmet érdemel.

A közgyűlések hatáskörét meghagyná úgy, a mint az jelenleg a törvényben van. Ha mindaz, a mi azonkívül előfordul, a közigazgatási bizottság és az alispán által serényen intéztetik, a közigazgatás menete nem igen fog halasztást szenvedni.

Felhozott: vajjon a községi és a körjegyzők tagjai legyenek-e a bizottságnak. Pro és contra lehet felhozni okokat. Szóló szerint több ok szól ellene, mint mellette. Teendők halmozottsága, mely minden idejőket igénybe veszi, a költsékezés, mely e czéllból a községi pénztár rovására történhetik, a nyomás, melyet a bizottsági tagság által különösen a szolgabírákra önkénytelen is gyakorolnak, a mohóság, melylyel magokat beválasztatni sietnek, úgy hogy néhol az összes jegyzők egy harmada bizottsági tag. Mindezek miatt szóló nem venné fel őket, vagy csak cum grano salis.

A községi számadások és költségvetések megvizsgálását nem lehet elvonni a közgyűléstől. Hiszen a vizsgálatot sajátlag már teljesítette előbb a szolgabíró, a számvevő s a pénzügyi bizottság, de úgy szolván a pecsétet a közgyűlésnek kell ráútni, ő határoz a helybenhagyás, felmentés, elmarasztás, vagy más további teendők felől.

A megyei közigazgatás körében légió immár a különböző választmányok, szakosztályok, küldöttségek, bizottságok száma. Ezek a mozgást nehezítik, lassítják s lényegükre nézve gyakran nem egyebek fictionál. Ezeknek kevesbitéséről gondoskodni kell. Szóló mellöz most egyebet, csupán a bíráló választmányt említi, melyre szükség nincsen. Teendőjét végezheti részben az igazoló választmány s végső forumon a közgyűlés.

Még csak a kijelölő választmányt emeli ki, a melynek működési időtartamát ki kellene mondani a törvényben. Mert azt, hogy éppen a választás alkalmával s éppen azon egy alkalomra kellene azt összeállítani, a törvényből kimagyarázni nem lehet.

Egyébiránt azt hiszi, hogy a törvény lehető hiányait a közigazgatás intézésére hivatott közegek erélye, szorgalma, lelkiismeretessége és józan tapintata jótékonyan pótolhatja, vagy kevesbitheti.

Komjáthy Béla nincs azon helyzetben, mint Sennyey b., hogy mások nevében is szólhasson, mert nagyon jól tudja, hogy az enquêten nincs senki, a ki vele egy nézetten volna; vigasztalja azonban azon meggyőződése, hogy e termen kívül annál többen vannak, kik nézeteiben osztoznak.

Egészen más irányban óhajtana a törvényhatóságokat rendezni, mint az értekezlet tagjai, s éppen azért fölötte nehéz neki a részletekhez hozzászólania. Mindazáltal köteletségének tartja nézetei elmondását, mert hiszi, hogy azok elmondása valami jót az értekezlet többsége által elfogadott keretben is eredményezhet.

A virilis intézménynek nem barátja és e nézete mellett nagyon sokat tudna felhozni — de e helyet már időkimélys szempontjából is csak azon szép „dictiókra“ hívja fel a belügyminister úr figyelmét, melyek az 1870. évi XLII. törvény-cikk tárgyalásánál elmondattak — szóló az akkor elmondott érveket elfogadja, mert azokat igazaknak ismeri.

A bizottságoknak népképviselőlet alapján való összeállítását óhajtja, mert kinek kötelezettségei vannak, jogának is kell lenni, ha azonban, mint előre látja, az értékképviselőlet fenntartatik, akkor logicialag a Pócsa főispán által felhozott jogát

az értéknek megtagadni nem lehet, ezen nézet még nemzeti-ségi tekintetben is figyelemre méltó — mert a virilismusnak tulajdonítani óhajtott célt ez inkább előmozdítaná.

A bizottságok hatáskörét, mint az általános tárgyaláskor is kifejtette, kiterjeszteni óhajtáná — véleménye szerint a bizottságnak kellene az adminisztrációt választott tisztviselői által gyakorolni, csakis a currens és egyéb halaszthatlan ügyek elintézései volnának az alispán, vagy a régi kis gyűlések formájára alkotott bizottságok intézkedéseinek hatáskörébe utalandók. Szóló különösnek tartja azt, hogy ugy a belügy-minister úr — mint többen az értekezlet tagjai közül szükségesnek tartják azt, hogy a megyei bizottmányok politikával foglalkozhassanak — szükségesnek tartják azt, hogy ott szebb és szebb dictiókat mondjanak, határozatokat hozzanak, felterjesztéseket tehessenek és a képviselőházhoz kérvényeket adhasanak be.

Nem tudja felfogni szóló, hogy mi célja van mindezeknek, ha a bizottság határozatainak semmi hatály sem biztosittatik. Hiszen ha valaki politikai nézeteit nyilvánosságra akarja hozni, annak több módja van. Összehívhat népgyűléseket, — írhat a lapokban nagyszabásu politikai czikkeket, ezekért nem szükséges törvény által biztosítani a politizálás jogát, de ha már a törvény elismeri szükségét annak, hogy a bizottmányban politikával foglalkozni lehessen, akkor annak hatályt is kell tulajdonítani, mivel különben a törvény intenciója érthetetlen.

Szóló szerint a kérvényezési jog fictio, a tapasztalat mutatja, hogy minden kérvény sorsa egy, t. i., hogy áttétetik az egyes ministerekhez — hogy ott levéltárba kerüljenek.

A minister úr éppen ugy, mint a többiek, szóló véleménye szerint csak azért óhajtják fentartani a bizottság ezen jogát, hogy ezáltal feledtessék a polgárokkal valódi önkormányzati jogaik elvesztését, nem merik nyíltan bevallani, hogy meggyőződésük szerint a megyei institutio már túl élte magát, nem mernek nyíltan a nemzet geniusával ellentétes irányt követni, sőt látszólagos jogokat adnak, míg a valódiakat a központi kormány részére absorbeálják.

A megyei bizottságokban a mindinkább tapasztalt érdektelenséget véleménye szerint éppen az idézi elő, hogy hatályos működése a bizottságnak nincs.

Szóló azért ragaszkodik oly szívesen a régi megyei intézményhez, mert az alkotmányunkkal összeforrt, annak biztosítékát képezte, és bár jónak tartja a parlamenti kormányformát, azzal szemben is szükségesnek véli az alkotmány biztosítékait minél több oldalról felállítani, és véleménye szerint a megyei határozatok hatályosságát is, mint ilyet lehetne tekinteni.

Ha a fejedelemnek és a kormánynak joguk van a parlamentet feloszlatni, ha az nézeteik vagy óhajaik ellen alakult; mert lehető az is, hogy a választások a nemzet valódi nézetével ellentétesen ütnek ki, ha különösen a választásokra nyomás gyakoroltatik, kérdi szóló, nem volna-e talán czélszerű a nemzet érdekében lehetővé tenni, hogy a megyék többségének határozott kívánságára újabb választások rendeltessenek el.

Azon állással szemben, hogy bizottmányok nem alkalmas testületek az administratió vezetésére, megjegyzi, hogy a legjobb közigazgatás az, midőn a polgárok úgy igazgattatnak, a hogy ők maguk óhajtják, saját érdekeinek mindenki legjobb bírása és védelmezője.

A tisztviselőktől bár szakképzettséget kíván, de másképen a választást szabadnak óhajtja, ugyan azért a főispán kijelölési jogát ugyis mint a hogy az jelenben szervezve van, ellenzi és biztosítani óhajtja mindenkinek jogát arra, ha különben szakképzettséggel bír, hogy megválasztható legyen.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Nem szeretné, hogy az értekezlet tagjai azt higyjék, hogy nem értette el az előtte szólt szavait, ki felemlítette az 1870. XL. t.-cz. alkotásakor mondott beszédek. Szónok sohasem szégyenli bevallani, ha valóba csalódott; ő is tartott akkor beszédet, és furcsa eset, az akkori szónokok érveiket leginkább Eötvös könyvéből merítették, a ki kisebb a virilis intézmény behozatalának egyik főszólója volt. Szóló nem a theoria, de a praxis útján úgy járt, mint Eötvös, ellene voltugyan a virilis intézmény behozatalának, de a praxisból annyira meggyőződött annak helyes

voltáról, hogy annak legalább a megyékben való eltörléséhez járulni nem tud. Meglehetősen emlékező tehetsége lévén, tudja, hogy mint fiatal ember egy brochurét irt, s abba az előtte szóló által felhozott eszmével rokon eszmét vette föl, t. i. nem lehetne-e azon esetben, ha a megyék háromnegyed része úgy kívánja, módot találni az országgyűlés feloszlatására? Szóló elismeri, hogy akkor sok könyvet olvasott, de az életet nem ismerte, s meg van győződve, hogy oly intézkedés, minőt az előtte szólott jelentett, már csak ezért sem bir lehetőséggel, mert a megyék gyűléseiben, mint az eddigi felszólalók mindnyájától halottuk, néha 10—12 ember hoz határozatot, — ha 50, már sok, — s így azok, kik határoznak, igen gyakran nem képezik a megyei bizottság tagjainak többségét. De tovább menve, ha halljuk mondani, hogy a képviselőház többsége nem mindig repraesentálja a választók többségének nézeteit, sokkal inkább lehetne mondani, hogy a megyei bizottságok tagjai is egy adott perczen már többé nem képviselik a megyei választóknak nézeteit. Ezért igen természetesen kénytelen kijelenteni, hogy Komjáthy nézeteihez járulni nem fog.

Komjáthy Béla: Olvasta a miniszerelnök könyvét, de abban nem az foglaltatik, a mit ő mondott. A miniszerelnök azt írta, hogy ha a törvényhatóságok többsége bármely tárgyra vonatkozólag eltérő nézetet fejez ki a parlamenttől, ez az országgyűlés felosztatását vonja maga után, holott szóló azt mondotta, hogy ha a törvényhatóságok többsége általánosságban kéri az országgyűlés felosztatását, akkor történjék meg a felosztatás.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: A kérvényi jogra nézve kijelenti, hogy azt csekély dolognak nem tartja, mert rendesen ugyan kiadatik a kérvény a miniszernek, s szóló azt hiszi, hogy ez rendén van, de nincs lehetősége kizárva annak sem, hogy a képviselőház a kérvényt tárgyalván, mást határozzon; ez attól függ, hogy valamely kérvényt elég fontosnak tart-e arra, hogy kivegye az intézkedést a kormány kezéből és maga kívánjon határozni.

Vizsolyi Gusztáv. Az 1870. XL. t.-cz. határozatait most is egészen véve fentarthatóknak véli, csupán azoknak egyes

tételeit kívánná praecisiroztatni, különösen azon határozatokat, melyek az önkormányzatra, az ellenörködésre és a végrehajtásra vonatkoznak. Az ellenörködésre leginkább a főispánt tartja alkalmasnak és hivatottnak. Benne is van ez a törvényben, de arról, mikép gyakorolja ezen hivatását a főispán, egyetlen szó sincs. Ő tehát a törvénybe felveendőnek tartaná az ellenörködés keretének megállapítását. A végrehajtást az alispánra bizza a törvény, de ez sincs kellőleg kidomborítva. Itt véleménye szerint a kormányi rendeletek végrehajtására vonatkozólag csak az utólagos bejelentés volna fentartandó a közgyűlés számára. Hasonlókép az autonomikus teendők is szabályzandók lennének, s ezeket a közgyűlés hatáskörébe volna szükséges utasítani. A községi számadások átvizsgálása ezutánra is ezen hatáskörbe kell hogy tartozzék, tüzetesen ezzel az állandó választmányok foglalkoztak, és jövőben is ezek végezhetik legalkalmasabban; a végleges elhatározás végetti bejelentés a közgyűlésre a törvény indokain kívül azért is kívánatos, hogy alkalom nyitassék a bizottsági tagoknak netaláni észrevételeik megtehetésére, Ha ezek átvizsgálása úgy, mint Szepes főispánja kívánja, a közigazgatási bizottságra ruháztatnék, eltekintvén ennek eredeti céljától való eltérítésétől, akkor ez csak birói szerepben működhetnék, s mint ilyennek személyzetében változásnak kell történni, és akkor abban a postamesterre, távirászra stb. szükség nincs. A községi jegyzőket — mint többen előhozták — a bizottságban való részvételből nem zárná ki, mert qualificatiójuk és képességek alkalmassá teszi őket ezen jog gyakorlatára; inkább hinné elfogadhatónak a hallottak után a körjegyzők kirekesztését, mert ezek ideje a távolabb eső községek által igényelt közigazgatási teendőkkel anyira el lehet foglalva, hogy rendes munkakörükből való eltávozást meg nem tür. A létezhető bajoknak orvoslása czélszerűen eszközölhető volna a községi ügyek ujjabb rendezése által, különösen a községi költségelőirányzatoknak a járásokban a szolgabírák elnöktele alatt bizottságilag történő revideálása, az egyes tételeknek szigoru megbirálása folytán. Egyébként a községi előjáróknak a bizottságokból lehető kirekesztését szóló semmivel se birná indokolni, sőt előjárói megválasztásuk a bizalom kifolyása lévén, ez in-

kább minősíti őket azon hely elfoglalására. Végre a községi költségvetés megállapításába, a számadások átvizsgálásába mindazon birtokosoknak, kik miut legtöbb adót fizetők érdekelvék, nemcsak a személyes, hanem helyettesük által is gyakorolható befolyást biztosítani kívánja.

Dárday Sándor: A törvény javítását két irányban óhajtja s külön törvényben véli foglalandónak e törvény közjogi részét, mely meghatározná az önkormányzat keretét, a törvény másik részét pedig, melyben az alispán, szolgabíró hatásköre oly felületesen jelöltetik meg, fel óhajtaná cserélni egy szolgálati pragmatikával.

Szólo nem tartja helyesnek, hogy többen az előtte szólók közül éppen azt akarják a megyei bizottságból kirekeszteni, ki az önkormányzat legtevékenyebb munkása, érti a községi jegyzőt és bírót, kik közigazgatásunknak oly lényeges tényezői, kiket még a külföld is irigyel tőlünk. Ezek jogait szólo mege orbitani az által, hogy kizárassanak a bizottságból, semmiképen nem szeretné.

A tisztviselők felelősségére nézve megjegyzi, hogy a törvényben levő felelősség illusorius, de megnyugvást talál abban, mit a belügyminister úr e tekintetben mondott.

Baross Gábor: Hallván a gyakorlati férfiak véleményét, constatálhatja, hogy a hányan nyilatkoztak, annyifelé tértek el egymástól. S ezen nincs is miért csodálkozni, mert a létező törvények és a több oldalról jelzett hiányok mellett a viszonyok szerint és azok alakulásához képest alakult a gyakorlat is és a létező törvényeknek — hiányaik miatt — nem lévén alakító erejük, a közönség, a tisztviselők segítenek magukon úgy, mint éppen a körülmények mellett tehetik. A vita második eredményeként constatálhatja, hogy a jelengi rendszer sarkköve, a megyei bizottságok fölött kimondatott az ítélet, még pedig a legszigorúbb alakban; kimondatott, hogy e bizottság — bár összealakítása ellen nagyban és egészben kifogás nem tétetik — azon ellenőrzés gyakorlására sem képes, mely az administratio közvetítése és a localis érdekek szempontjából föltétlenül szükséges. Ezen eredmény mellett természetesen mondja, hogy különféle módokat ajánlottak a javításra.

Az ő nézete szerint azonban mindezen módok nem vezetnek célhoz. Ezen módozatok csak palliativék és a közigazgatás javítására nem fognak döntő befolyást gyakorolni. Nem akar ismét a tárgyra visszatérni, csak két megjegyzést tesz. Az egyik az, hogy a centralisatió értelme iránt a fogalmak nem tisztázottak. Nem érti a centralisatió alatt a közönséges ügyeknek a központi kormányra való halmozását, hanem a központi kormánynak discretionális hatalmát nevelni akarja az által, hogy az államnak kinevezett tisztviselők által kezébe szolgáltatja ezen hatalom gyakorlásának eszközeit a legalsóbb fórumokig. A másik megjegyzése az, hogy a kinevezett tisztviselőket és az autonomikus jogkört összeegyeztetni nem tudták; pedig ennek gyakorlati kivitelére példa az újabb német alkotások, Franciaország és maga Anglia legalsóbb igazgatása, és a reform gyökeres kivitelénél nehézséget e kérdés megoldásában hazánkban sem tudna találni. A részleteket illetőleg, ha már a jelenlegi rendszert kell alapul elfogadni, reflectál az egyes előadott javításokra s ezek közt főleg a községi előirányzatok és a számadások felülvizsgálatának kérdésére.

Feltétlenül szükségesnek tartja azt, hogy addig is, míg okszerű rendszerváltoztatás által a községeken nem segítünk, a községi számadások s előirányzatok a legnagyobb figyelemmel felülvizsgáltassanak.

Constatálja, hogy a baj a községi törvény hiányain kívül abban is rejlik, hogy maguk a leginkább érdeklettek a dologgal mit se törődnek.

Nézete szerint a bizottsági tagok számát apasztani kellene, mi azonban nem bir különös fontossággal ma, midőn úgy sem jönnek a közgyűlésekre.

Szabályozandónak tartja a tisztviselők egymáshozí viszonyát, különösen az ellenőrzési jog s a felügyelet szempontjából.

Általában pedig jó főispánok alkalmazása által gondoskodni kell a törvény szigorú végrehajtásáról. Ez lenne még a létező körülmények mellett a törvény egyéb hiányainak legjobb correctivuma.

A mi azt a kérdést illeti: maradjanak-e a birák és községi jegyzők a bizottság tagjai vagy sem, szóló megjegyzi, hogy tekintettel a létező, illetőleg kifejlődött körülményekre, maga sem tartja helyesnek azt, hogy ezen tisztviselők a bizottság tagjai lehessenek. Azonban úgy tudja, hogy egyes megyékben ennek keresztülvitele oly bajokat okozna, melyeket felidézni nem akarna. Különben ez nem fontos kérdése az adminisztrációnak és ismétli, hogy általában a hallott megjegyzések nem fognak az adminisztráció javítására befolyjni.

Péchy Manó gróf: Támogatja azon nézetet, hogy a virilisták mindazon megyékben a közgyűlési bizottság tagjai lehessenek, a hol a legtöbb adót fizetők közé vannak sorolva. A községi számadásokat és előirányzatokat a közigazgatási bizottsághoz kívánja utasítani. Hogy a községi előljárók általában a közgyűlésből kizárassanak, nem akarja kimondani; hanem nem támogathatná azt, hogy a körjegyzők ezentúl is részt vegyenek a közgyűlésen.

Mert valóságos anomaliának tartja, hogy a körjegyzők mint alárendelt közegei a szolgabíróknak, kiknek rendeleteit teljesíteni kötelesek, a megyei bizottsági ülésekben a szolgabírók eljárására vonatkozó ügyekben határozhassanak; ez oly természet ellenes constellatíó melyet szóló tovább fentarthatónak nem vél.

Tibád Antal: Azon álláspont, melyet szóló a közigazgatás kérdésében elfoglal, egyenes tagadása lévén az 1870. évi XLII. t.-cz. majdnem valamennyi alapelvének, a feltett kérdésre csakis annak határozott fentartásával és azért nyilatkozik, hogy kifejezést adjon egy az általa contemplált rendszer keretébe teljesen bele illő eszmének.

Az 1870. évi XLII. t.-cz. tudvalévőleg azon jogot adja a megyének, hogy országos politikai ügyeket is megvitathasson, s azokra vonatkozólag megállapodásait átírat alakjában a megyékhez, s felírat alakjában a kormányhoz és országgyűléshez is megküldhesse. Ismeretes dolog az értekezlet tagjai előtt, hogy a megyék ezen jogositványt, kivált a közel múlt időben, igen gyakran igénybe vették, s nem egyszer oly kérvényekkel járultak a képviselőházhoz, melyeknek zárszavai a kormánynak

az országgyűlési többség által helyeselt politikai irányzatért való vád alá helyezését tartalmazzák. Szóló azon meggyőződésben van, hogy mentől kitünőbb valamely jog, annál inkább megfontolva kell vele élni, ha az idején és helyen kívüli alkalmazás által elhasználni, devalválni nem akarjuk; miért is a megyék ezen jogát annál inkább korlátoztatni óhajtáná, mert véleménye szerint egészen helytelen, hogy a megye, mely a kormánynak végrehajtó organumaként szerepel, tehát annak alá van rendelve, egyszersmind joggal birjon annak vád alá helyezését kérelmezni. De sérti ezen intézkedés a törvényhozás méltóságát is, mert egy közigazgatási szervet felhatalmaz arra, hogy a legfontosabb kérdéseket is érdemleges tárgyalás alá juttassa az országgyűlésen akkor, midőn ezen jog az egyes képviselőket, sőt magát a háznak kisebb felét sem illeti meg, módjában állván a többségnek a felmerült indítványokat érdemleges tárgyalás nélkül elejteni.

Egyébiránt, ha már felszólalt, nem mulaszthatja el megjegyezni, hogy miután, mint többek által felemlített, a legtöbb adót fizetők ritkán szoktak megjelenni a megye-gyűléseken, óhajtáná ezen intézmény olyatén átalakítását, hogy a nagyobb vagyont oly egyének képviseljék, kik készek lennének a jognak megfelelő kötelességek lelkiismeretes teljesítésére, s egyszersmind óhajtáná a bizottsági szervezetnek oly irányu átalakítását is, hogy egyfelől a tősgyökeres honpolgárok gyermekei vagyonuk átvételétől számítva két évig ne zárassanak el a bizottsági tagsági jog élvezetétől, s másfelől, hogy ne legyen lehetséges, miszerint minden vándor-korcsma haszonbérlet bejuthasson a megyei bizottságba, sőt annak egy évig még akkor is tagja lehessen, ha a bérlet ideje lejárt.

Tisza Kálmán, miniszterelnök: Talán megnyugszik az értekezlet abban, ha e pont felett a discussio bezáratik (*Helyeslés*); mert ez oly természetű, a melyről, ha a törvénynek egyes szakaszait akarná valaki venni, hetekig lehetne beszélni, s azt hiszi, hogy az értekezletnek nem ez lehet célja, hanem lehet célja némely főbb irányra vonatkozólag az eszméket elmondani.

Mindenekelőtt meg kívánja jegyezni az utóbb szólottak észrevételei folytán, hogy nézete szerint a megyei bizottság összealakításának kérdése azon kérdések közé tartozik, a mely fontossággal bir nemcsak a választási, hanem a kinevezési rendszer mellett is azokra nézve, kik nem a közgyűlések teljes mellőzését, nem a teljes centralisatiót, hanem, mint a mult napokban a legtöbben nyilatkoztak, az autonomiát és a közgyűlés jogait fentartani kívánják.

Áttérve magára az itt hallottakra, a bizottság összealkotását illetőleg azt hiszi, constatalni lehet, hogy az értekezlet tagjai — legalább a kik érintették, helyeslőleg érintették — azon nézetben vannak, hogy a városi törvényhatóságok bizottságainak összealakításánál lehet, sőt kell különbséget tenni szemben a megyei bizottságok összealakításával.

Továbbá felmerült egy eszme, melyet megczáfolva nem hallott, hogy a két évi ott lakás feltétele mindenestre eltörendő volna.

Ezek azok, mikre nézve — ugy emlékezik — találkoztak a nézetek. Javaslatba hozatott ezeken kívül, hogy a községi előjárók általában zárassanak ki a bizottságból; másrésztől kívánták, hogy az előjárók ne zárassanak ki, hanem csak a jegyzők. De kifejezést nyert az a nézet is, hogy ezt így általánosságban kimondani nem volna helyes, mert ez uton isen sok helyen éppen az intelligensebb elem záratnék ki a bizottságból, a mennyiben, fájdalom, vannak hazánkban oly vidékek, hol azt lehet mondani, számos faluban a jegyzőn és legfeljebb a lelkészen kívül intelligens ember nincs. A mi őt illeti, belátja, hogy sok inconvenciának kell beállania, ha a jegyzők úlságos számmal vannak a bizottságokban. De az éppen említett indoknál fogva meggondolandónak tartja a dolgot, s azt hiszi, a feladat az volna: oly modalitást találni, mely a beválasztatás túlsága ellen orvoslást ad anélkül, hogy a jegyzőket mint egy osztályt kizárná a bizottságból. Erre neki egyénileg még egy oka van. Ha a jegyzők mind kizáratnának, a birák nem, ennek a községi administratió terén nagy baját látná. Azt tapasztalta, hogy egészen az ujjabb ideig, addig, míg az 1871-ki törvény a jegyző állását nem állandósította,

a jegyzőknek a falukban a tekintélye aránytalanul csekély volt, szemben azon teendőkkal, melyekkel fel voltak ruházva. Ha már most kimondatnék, hogy a bírák lehetnek a bizottság tagjai, a jegyzők nem, félne, hogy ez ismét a jegyzők tekintélyének rovására történnék, a mire törekedni a maga részéről nem óhajtana.

Továbbá fel volt említve, és azt hiszi, hogy nem mint egyesek véleménye, de mint közkívánat tekintendő, mely mindenfelől hangoztatik, hogy a felelősség iránti rendelkezések úgy az egyes tisztviselőket, mint esetleg bizonyos functiókkal szemben a bizottságokat illetőleg jobban, tisztábban, sikeresebben formuláztassanak.

A bizottságokra nézve felhozott és sokfelől pártalásra talált még azon eszme, hogy lehessen valaki, ha birtoka több megyében van, több megye bizottságának tagja. Ezt is oly eszmének tartja, melynek jó oldalát látja, de mégis meggondolandónak véli, mert utoljára is ha adott viszonyaink közt a gyakorlati élet helyesnek bizonyítja, hogy ott, a hol valaki lakik, vagyonánál fogva a közügyekre befolyást gyakorolhasson, míg másoknak erre választás kell, nem tudja, lehetne-e igazolni, hogy valaki 10—12 megyében gyakorolhasson befolyást, mert ez néha akkor, midőn a politikai hozzászólhatás jogát kevés kivétellel majdnem mindenki megakartta hagyni, esetleg kellemetlen és veszélyes következményeket szülhetne.

Áttér most már a községi kérdésre. A maga részéről is elismeri, hogy a községekben legalább is a költségvetésnek megállapításánál és a számadások revisiójánál a birtokosoknak mindenütt meg kell adni a lehetőséget, hogy erre befolyhassanak nem csak azon községekben, a hol laknak. Itt már politikai veszély nem lehet és a befolyás teljesen indokolva van azon életkérdések szempontjából, melyek a községekben fenforognak. Kiterjesztené pedig ezt oda, hogy mivel egy ember tiz felé nem lehet, megnevezett állandó képviselői által is befolyhasson ezen ügyekre.

A mi a költségvetések megállapítását és a számadásoknak revisióját illeti, erre nézve már nem tudja: találkozik-e az

értekezlet többségének nézetével, de bátor lesz véleményét elmondani.

A hallottakhoz képest azokhoz csatlakozik, kik a községi költségvetés megállapítását és a számadások revisióját, valamint a felmentés megadását a közgyűlésnek akarják fentartani. Hanem hozzá teszi, hogy igen is szükségesnek tartaná, hogy a költségvetések összeállításának, valamint a számadások revisiójának módozatai törvényileg állapittassanak meg, hogy ne legyen azon eset, hogy egy helyütt jóformán senki sem nézi meg azokat, míg másutt többen is megnézik. Nem érti itt a detailokat, hanem igenis megjelölését azon közegeknek, kik kötelesek legyenek a számadásokat revideálni, és a kiknek jelentésével, esetleg eltérő nézeteivel felszerelve, terjesztessenek azok a közgyűlés elé.

VI. ülés

november hó 26-án d. u. 5 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán, Prónay József.

Tisza Kálmán, miniszerelnök a következő kérdést tûzi ki:
„Szükséges-e a közigazgatási bizottságról szóló 1876. VI. t.-cikknek módosítása, a bizottság összealkotása vagy hatáskörére nézve? s ha igen, minő irányban?“

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Eltérve eddigi gyakorlattól, a feltett kérdéshez már előzetesen kíván hozzászólni. A közigazgatási bizottság összealakítását annyiban minden esetre módosítandónak tartja maga is, hogy megfeleljen azon többfelől kifejezett kívánságnak, miszerint ott a gazdasági érdekeknek képviselőjük legyen. Az azután a beosztástól függ, vajjon ez mindig jelenlevő tag legyen-e, vagy miként ez az erdőügyben van szervezve, csak a közgazdasági ügyekre nézve meghívott tag. A mi a közigazgatási bizottság hatáskörét illeti, csak elvileg kívánja most jelezni, hogy vannak némely teendők a törvény által odautalva, melyeket onnan helyes volna kivenni azon feltétel alatt, hogy, miként itt is kiemeltetett, azon teendők ne a közgyűléseknek még nehezkesebb kezelésére, hanem a hivatalnokok vagy tisztviselők személyes felelőssége melletti kezelésére bizatnának; de, hogy viszont van sok teendő a közigazgatás terén, melyet helyes lenne a közigazgatási bizottságba bevonni. Hogy azonban ezek melyek legyenek, attól is függ, vajjon az fog-e megállapíttatni, hogy a felelősségi, fegyelmi és más hasonló ügyek a közigazgatási bizottság plenumában fognak-e tárgyalatni, vagy mint egyes ügyekre nézve későbbi törvények rendelkeztek, a közigazgatási bizottság kisebb oly bizottságok centruma legyen, melyek

speciális ügyekkel megbizatnak, és melyekben részt vesznek a közigazgatási bizottság tagjai, de specialiter azon ügyekre behívott külön más egyének is. Ezeket megfontolásra ajánlja.

Kubicza Pál: A ki, mint ő, a központosítás híve, a nélkül azonban, hogy ezzel a helyi autonómiát egészen háttérbe akarná szorítani, annak természetesen hallgatnia kellett a közgyűlések mikénti összealakítása kérdésénél. A közigazgatási bizottság intézményét, mint a melyet nézeteit megközelítőnek tart, mind ezen elvi álláspontjánál fogva, mind tekintve gyakorlati működését, fentartandónak véli. Nem is érti, hogy lehessen kifogásolni a közigazgatási bizottságokat azoknak, kik meg akarják tartani a törvényhatósági gyűléseket, mert hisz ezek ezen gyűléseknek legnagyobb részben emanatiói. Tágítani akarja azonban a közigazgatási bizottságok hatáskörét, nemcsak a megyei közgyűlés rovására, de a központi kormány rovására is, vagyis azt kívánja: hogy azon tárgyak, melyek csak szaporítják a központi kormány munkásságát, de a közigazgatási bizottság elé utalásuk a kormány fenhatóságát semmiképp sem érinti, ezen adminisztratív testülethez utaltassanak. A közigazgatási bizottság hatáskörébe mulhatlanul átteendőnek tartja mindazon intézkedéseket, melyek az utakra vonatkoznak, legyenek azok akár mifélék. A közmunkák felosztását és a munkanap értékének megállapítását a közgyűlésnél hagyná, de a közmunka feletti intézkedések végrehajtását a közigazgatási bizottságokra bizná. A miniszterelnökkel szemben sokkal czélszerűbbnek tartaná, ha a községi előirányzatok és számadások felülvizsgálata nem a közgyűlés által, hanem a közigazgatási bizottság által végeztetnék; ellenben a közigazgatási bizottságtól el akarná venni a katonai, illetőleg a házassági és elbocsátási ügyeket. Ezeket is azonban nem a törvényhatósági közgyűlés elé, hanem az alispán elé utasíttatná.

Földvály Mihály: Feszélyezve szólal fel, mert már az általános vita folyama alatt alkalma volt tapasztalni, hogy az elnöklő belügyminister e kérdésnél szóló nézetét nem osztja. De mert a mit mondani fog, az szerzett tapasztalatainak kifolyása és mert távol áll tőle minden mellétekintet s csak is

meggyőződését követi, reményleni meri, hogy a belügyminister kegyes lesz szóló nézeteit becses figyelmére méltatni.

Mindenek előtt — szemben Bánffy Dezső báró nyilatkozatával — szükségesnek tartja kijelenteni, hogy itt a főispánok s alispánok közt hatalmi versengés nem foly, hanem felszólalásában mindenkit azon kötelesség-érzet vezérel, hogy segítsünk a létező bajokon.

A közigazgatási bizottságot nemcsak előnyösnek nem tartja, de sőt hátrányosnak; s mint intéző, ugy felebbezési, de különösen mint fegyelmi hatóságot továbbra fentartani nem óhajtja.

Mint intéző, s heterogen elemekből álló testület, nehézkesnek s czéltalannak bizonyult be. Az, hogy az adó-ügyekben is intézkedik — melyre, mint vivmányra hivatkoznak — nem válik az adózó polgároknak semmi előnyé. Az adóügyi törvényeket — s különösen a pénzügyministeri utasítások halmazát — a bizottság tagjainak többsége nem ismeri; s ha esetenként egyes polgárok sérelmei orvosoltatni czéloztatnak is, ott van az adófelügyelő — szokásos felebbezésével. Mondják, hogy az adó — ez intézmény behozatala óta — rendesebben foly be; de — az adófelügyelő indokolt jelentésére — a szolgabirákat az alispán is erélyesen utasíthatná. Így vagyunk — szóló szerint — a tanfelügyelői s az államépítészeti hivatal szakmájába vágó ügyekkel is. Ezen állami közegek megkere-sésére az alispán sokkal gyorsabban intézkedhetnék, mint a havonként egyszer ülésező közigazgatási bizottság.

A katonai ügyek ellátása körüli eljárás éppen nem állja ki a kritikát. Ha az elbocsátási kérvénynek hely adatik, ez a honvédelmi ministerhez hivatalból okvetlenül fölterjesztendő s ezt a közigazgatási bizottság eszközli; ha az eset olyan, hogy az illetőtől 20 forintnyi átalány követeltetik: ez most is alispáni eljárást igényel.

Szónok a katonai nősülési s elbocsátási ügyek elintézését mind az alispáni hatáskörbe óhajtja bevonni. Ezt kívánja a felek érdeke.

A felebbezést illetőleg sajnálja szóló, hogy ezen népszerűtlen intézmény az alsóbb s a legfelsőbb hatóság közé

ékeltetett. A mely ügyek testületi ellátást igényelnek — de legyen az minél kevesebb — felebbeztessenek a megyei bizottsági közgyűléshez. Az is visszás állapot, hogy felebbezés eseteiben ugyanazon szakközeg referál, ki azon ügyben eljár; s ha saját nézete mellett elfogult: a bizottságot könnyen félrevezetheti.

A mi a fegyelmi eljárást illeti, legyen az szigorú, de nem tartja szülő helyesnek, hogy a megye választott tisztviselői felett állami hivatalnokok is bíraskodjanak, kik, mint szakférfiak, jelesek lehetnek, de más közigazgatási ügyekben bírói tisztet gyakorolni nem kompetensek. Azt kívánja szülő, hogy megyei bizottsági tagok közül alakíttassék meg a fegyelmi választmány; fele részben a főispán által kinevezve, fele részben a megyei közgyűlés által választva.

A közmunkák felosztását s a váltságdíj megállapítását jövőre is a megyei közgyűlésre bizná; a végrehajtást eszközölje az alispán, a szolgabírák, illetőleg az államépítészeti hivatal közbejöttével. Szónok egyáltalában az egyéni felelősségre fekteti a fősúlyt. Főlemlíti a törvénynek azon lealázó intézkedését is, hogy az adófelügyelő a főispán, illetőleg az alispán mellőzésével a megyei szolgabírákkal önhatalmulag rendelkezik. Azt óhajtja, hogy a megye első felelős tisztviselőjének közvetítésével menjen minden rendelet az alsóbb foku tisztviselőkhöz, mert csakigy lehet közigazgatásunkban a kellő összhangot létrehozni s a most uralkodó chaoszt megszüntetni.

Tisza Kálmán, miniszerelnök. Nem mellőzheti el, hogy némely észrevételeket tegyen Földváry előadására, ki a közigazgatási bizottság intézményét eltörölni kívánja.

Mint már általánosságban is érintette, a katonai ügyeket, úgy mint a házassági és elbocsátási engedélyeket ő sem tartja a közigazgatási bizottság keretébe helyesen beilleszthetőnek. De abban nem lát hibát, a miben Földváry látja, hogy engedélyadás esetén az ügy felülvizsgálat végett a honvédelmi miniszerhez felterjesztetik, ellenkező esetben pedig nem, mert hiszen a védelem érdekeit meg kell oltalmazni, és annak, a ki ezért felelős, kell hogy hozzászólási joga legyen az ily ügyekben; hanem azért kívánja ez ügyeket a közigazgatási

bizottságtól elvenni, mert maga is azt hiszi, hogy a régi praxisnak némely javításával az alispán hatáskörében gyorsabban, helyesebben és az érdekeltekre nézve jobban intézhetők el. Megjegyzi azonban, hogy a honvédelmi minister hozzászólása régebben is fenn volt tartva és azt nézete szerint jövőre is fenn kell tartani. Ha tehát bűn az, hogy annak a szegény embernek még be kell várnia a honvédelmi minister végső határozatát, akkor ez a bűn meg volt ezelőtt is, a miut meg kell lennie ezután is.

A mi az adóügyet illeti, egy lehetséges, vissza lehet térni oda, hogy az adóügyben ne legyen szava senkinek másnak, mint az adófelügyelőnek, vagy ha tetszik, mint régebben volt, a pénzügyigazgatás fejének, vagy az adóhivatal főtisztjének, az adóvégrehajtónak és a pénzügyministernek. Ha ez helyesebbnek tartatik, ezt el lehet érni, bár ő soha hozzájárulni nem fog. Vagy talán az adóügyekben megadott befolyást, a mely — ismétli — 1876. előtt nem volt meg, mert csak az adó kezeléséről és behajtásáról szóló, a közigazgatási bizottsággal kapcsolatba hozott törvény létesítette, vagy, mondja, ezt a hatáskört Földváry a közgyűlésre kívánja ruházni? Mindaz, a mit ő — Földváry — a közigazgatási bizottság ellen felhozott, nem sokkal nagyobb mértékben, nem sokkal határozottabban szól-e a közgyűlés ellenében? Megvallja, értené, ha a közigazgatási bizottságnak az adóügyekben adott befolyását hibáztatni hallaná a centralisatió szempontjától; de hogy ezt az autonomisták részéről hallja hibáztatni, megérteni nem tudja.

Földváry azért támadja meg a közigazgatási bizottságnak ezen befolyását, mert tagjai nem ismerhetik az adótörvényeket. Csak bizonyos adónemekre vonatkozó speciális, meghatározott kérdésekről lévén szó, azt hiszi ugyan, hogy ismerhetik; de ha a közigazgatásnak tiz választott tagja nem ismerheti, akkor 600 megyei bizottsági tag bizonyára még sokkal kevésbé ismerheti. Ez az egész okoskodás tehát, felfogása szerint, nem vezethetne másra, mint minden önkormányzati befolyás kirekesztésére és arra, hogy az összes adóügy, ugy

mint régebben volt, tisztán a pénzügyminister kezében centralisáltassék.

Arra, a mit Földváry a felebbezési eljárásról mondott, megjegyzi, hogy ez eljárást maga is szabályozandónak tartja annyiban, a mennyiben a lehetőségig egyöntetűbb eljárást kell a közigazgatás terén megállapítani. Szabályozni kell továbbá azt is, hogy a nélkül, hogy a felebbezési forumok szaporítottassanak és a nélkül, hogy a belügyministerium minden csekélységért obruáltassék, lehessen intézkedni az iránt, hogy ott, a hol valóságos törvényellenes, vagy a törvényes formak mellőzésével hozott határozatok állanak elő, e bajok orvosoltassanak.

A vita további folyamán — ha lesz rá alkalom — el fogja mondani, hogy áll ma ez ügy és hogyan kívánná szabályozni, mindig szem előtt tartva a tisztán közigazgatási teendőket és nem azokat, melyek esetleg közigazgatási bírósághoz lennének utasítandók.

Földváry helytelennek mondja, hogy a felebbezésnél az ügy előadója ugyanaz az alispán, vagy jegyző, vagy adófelügyelő, a ki benne intézkedett. De vajjon, ha a törvényhatósági közgyűlés intézi el ez ügyeket, nem lesz-e még sokkal nagyobb és sokkal döntőbb azon alispánnak és azon jegyzőnek a befolyása, mint a milyen a közigazgatási bizottságban, a melyről először fel kell tenni, hogy a megye a maga tiz tagját gondosan választja meg, másfelől, a hol olyanok is vannak, a kik sem azon alispántól, sem azon jegyzőtől, sem attól az egész megyei bizottságtól nem függnék, azaz, állami tisztviselők.

Hiszen azt mondották tegnap és fájdalom sok igaz van benne, hogy a közgyűlésen rendszeren azok intézik el a közigazgatási ügyeket, kik hivatalnokok, néha a falusi jegyzők, legtöbbször a szolgabírák és az alispán. Vajjon az alispán, ha akarja, kevesebb befolyást fog-e gyakorolni fegyelmi ügyekben a közgyűlésen, mint a közigazgatási bizottságban?

Ha, és a mennyiben Földváry érvei alaposak, oda vezetnek, hogy el kell venni mindent, minden autonomicus megyei

befolyástól, s azt kell mondani: marad a szolgabíró, az alispán és a minister, a megye pedig hallgasson.

Földváryval szemben az 1876-iki törvény egyik előnyének éppen azt tartja, hogy a tanügy bevonatott a megyei működés keretébe, ha nem is a közgyűlés által, hanem a közigazgatási bizottság által. A tanfelügyelő nem rendelkezik a szolgabíróval, hanem rendelkezik vele a közigazgatási bizottság; azt pedig, hogy a szolgabírónak kötelességévé tétetik, hogy az egyes iskolákba betekintszen és esetleg az államellenes tanítást vagy az egészségügy állapotát ellenőrizze és a közigazgatásnak mód és hatalom van adva ebbe beleavatkozni: határozott nyereségnek és vivmánynak tartja és védeni fogja.

Helytelennek mondja Földváry, hogy fegyelmi ügyekben az állami tisztviselő jogositva van választott megyei tisztviselő fölött határozni. A szónok napokon át hallotta, hogy a választott tisztviselő fölött nem gyakorolhat ellenőrködést azon megyei közgyűlés, mely választotta. Ha választott tisztviselők fölött ellenőrködést sem gyakorolhat az a közgyűlés, ugyan hogyan fogja fölöttük a fegyelmi eljárást helyesen, részrehajlatlanul és alaposan gyakorolhatni? Talán azt mondja Földváry, hogy helyesebb volt a régi praxis? Nézzük. Régebben az igaz, a fegyelmi eljárást a közgyűlés rendelte el, némely esetben más is; míg most elrendelheti a közgyűlés és elrendelhetik mások is. Akkor sem ítél a közgyűlés benne, hanem a bíróság. Most ítél a közigazgatási bizottság, mely áll részben kinevezett hivatalnokokból, részben magának a megyének választottjaiból. E tekintetben még a tisztviselők iránti méltányosság szempontjából is azt hiszi, hogy az újabb törvényekben megállapított fegyelmi eljárás sokkal helyesebb. Egyébként a bíróság által való fegyelmi eljárásnak megváltoztatását nem azért indítványozta 1876-ban, mintha sérelmesnek találta volna, hogy ők ítéljenek benne, hanem azért, mert mikor 1875-ben belügyministerré lett, 1872. óta megindított csomó fegyelmi eljárást talált, de olyat, a mely a bíróság által elintéztetett volna, 1872-től 1875-ig egyetlen egyet sem. Az oly eljárást, mely mellett tisztviselő felfüggesztetik, helyét betölteni nem is lehet, nem is szabad és három év múlva, nem mondja bevég-

zett, de első határozat sincs: nem vélte fentarthatónak, s azért indítványozta megváltoztatását.

A miket Földváry a belvizekre nézve felhozott, az az ő nézete szerint a dolog természeténél fogva külön tárgyalást igényel. Még ha rossz is a törvény, azt még sem bizonyíthatják be, hogy a közigazgatási bizottság tette rosszabbá.

Kötelességének tartotta reá mutatni arra, hogy a közigazgatási bizottságnak mind hatáskörét, mind összealakítását illetőleg lehetséges, sőt szükséges változtatásokat tenni; de, hogy Földváry érveinek csak egy logikai conclusumuk van: bezárni a megyei tanácskozó termeket legalább közigazgatási dolgokban és elfogadni azt, hogy maradjon meg a szolgabíró, az alispán, a minister, a többi hallgason.

Földváry Mihály: Az ő szerencsétlensége, ha félre értett. Miként akarhatná ő a megyék autonóm jogainak megszorítását? Kivánsága az volt, hogy a mely ügyek nem collegiális testület elé valók, azokat hajtsa végre az alispán. A fegyelmi eljárásra nézve pedig nem azt mondotta, hogy a megyei bizottsági közgyűlés gyakorolja, hanem hogy ennek tagjai közül alakíttassék meg a fegyelmi választmány.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Nem állította, hogy Földváry azt mondotta, hanem hogy okoskodása logice oda vezet.

Dárday Sándor: A közigazgatási bizottság intézményét az 1872. évi porosz „Kreis-Ordnung“-ból származtatja, melynek alapelve Gneist szerint: dass der Kreis-Ausschuss aus den mitverwaltenden Personen gebildet werde.

Ott is ép úgy mint nálunk, a közigazgatási bizottság nagy administratív hatáskörrel bír; de azon lényeges különbséggel, hogy amaz alapjában a közigazgatási bíróság szervezetével bír, mely contradictorius eljárás mellett intézkedik és ezen szervezetének betetőzését találja a kerületi közigazgatási bíróság és egy legfőbb közigazgatási bíróság intézményében. Ellenben nálunk a közigazgatási bizottság csupán csak a municipális önkormányzat és az állami kormányzat közt keresi az aequilibriumot.

További különbség az, hogy míg Poroszországban egy későbbi törvény 124 §-ban rendezi taxative a „Kreis-Aus-

schuss“ illetékességét és az 1875. évi július 3-iki törvény „von dem Verwaltungsstreitverfahren“ a közvetlenségre fektetett contradictorius eljárást szabályozza, addig a mi 1876. VI. t.-cikkünk oly általánosságban vázolja a közigazgatási bizottságok hatáskörét — az eljárásról nem is szólva, — hogy ezen törvény azon benyomást teszi reá, mintha abban csak egy értekezés vagy egy parlamenti dictió lenne §§-okba foglalva.

Szóló állítja, hogy ezen törvény főhibája, hogy a kormányzat imperiumát, vagyis az igazgatást el nem választotta a közigazgatási jogszolgáltatástól.

Eziránt szerinte nálunk az eszméknek csak homályos sejtelmével találkozunk, pedig aziránt kell legelőbb tisztába jönni, ha közigazgatásunkat jogállamnak megfelelően akarjuk reformálni.

A hatalmi ténykedés tekintetében nem lehet közigazgatásunkat hatálytalannak mondani, a mint fel is hozott, hogy árvíz, inség, sőt háború esetén is kielégítőnek nyilvánult. De a jó közigazgatásnak nemcsak hatalmasnak, hanem igazságosnak vagyis részrehajlatlannak is kell lennie. Ezt nem lehet a mi közigazgatásunkról mondani és innen származik az elégedetlenség, melynél fogva a tisztviselők kinevezését óhajtják és csak dicséretére válik a tiszti karnak, hogy maguk is ezen uton kívánnak szabadulni a részrehajlás pressiójától. Ha mégis a kormány állampolitikai szempontból a létező keret fentartásával kíván a bajon segíteni, bizonyára nem a létező részrehajlás conserválását tűzte ki czélul. Gondoskodnunk kell tehát a garantiákról s ily garancia a közigazgatási bíróság, melynek alapját látja lerakva a közigazgatási bizottság intézményében, ha ezt ezen irányban fejlesztjük. Ő különben is nem tart alkalmas intéző administratív közegnek ily heterogen elemekből álló testületet, de az administratív ügyekből felmerülő vitás kérdések eldöntésére alkalmas.

Fölösleges pl. a nőülési vagy ideiglenes szabadságolás iránti kérvények elintézésére ily apparatus; minek a községi utcsoportosítások alakítására a kir. ügyész, adófelügyelő s tanfelügyelő közreműködése? Esetleg Trencsén megyéből az

Alföldre kerülő adófelügyelő, kir. ügyész tájékozással sem bírhat. Mi köze van a posta- és távirdaigazgatásnak az elemi oktatás felügyeletéhez? Mindezek oly ügyek, melyeknek igazgatása külön-külön szakközegek tevékenységét igénylik.

Egészen más szempont az, ha azon ügyekből felmerülő vitás kérdések eldöntésére van hivatva. Ha pl., valamely községben 200 tanköteles gyermek van és egy II. osztály felállítására van szükség, annak elrendelése és annak igazgatása, hogy ezen II. osztály fiú és leány iskola szerinti osztályozás vagy alsó és felsőbb osztályból álljon, ez kizárólag a tanügyi hatóságot illeti meg. De ha ebből az iskola felállításának kötelezettségéből netalán a felekezeti hatósággal vagy talán a patronatusi uradalom és község közt vitás kérdés merülne fel, ennek eldöntésére legyen hivatott a közigazgatási bizottság, mint első foku közigazgatási bíróság. Ennek szervezetét akkép contemplálja, hogy a főispán elnöklete alatt a kinevezett és választott tagokból időnkint 5 tagu bíróság alakittatnék olykép, hogy a választott tagok többséget képezzenek. Ez költséget nem okozna, mert a tisztviselők sorából kinevezett és a választott tagok működése ingyenes lehet. Idő pedig annyi sem pazaroltatnék el, mint most és a közvetlenség megszüntetné a sok irka-firkát.

A másodfoku bíróság, mely utolsó] forum lenne, szintén nem nagy költséget okozna, mert a ministeriumok teendői tetemesen apadnának.

Ekkor contradictorius eljárás és független bíróság döntése mellett megszűnnék a részrehajlás, míg most az alispán a szolgabíró jelentése alapján és a ministerium az alispán jelentése alapján hozván határozatot, nem lehet csodálni, ha annak van igazsága, ki nagyobb befolyással bír.

Bánffy Dezső, br.: Igen röviden szólhat, mert álláspontját részint Kubicza főispán, részint a belügyminister már kifejtették.

Kubicza beszédéből kitűnik, hogy a kik itt centralisták, éppen nem merev centralisták, mert például a közigazgatási intézmény által bizonyos autonom ügyeket a megye útján kívánnak elintéztetni és a megye hatásköréből bizonyos ügye-

ket, melyeket a megye elintézni nem képes, a közigazgatási bizottságra kívánnának bizni.

Szólo mondhatja, hogy az administratio a közigazgatási bizottság felállítása óta javult. Óhajtja, hogy az, mi a közgyűlés hatásköréről tegnap és ma elmondott, hogy tudniillik mindaz, a mi a közgyűlés hatáskörébe nem illő, a közigazgatási bizottsághoz tétessék át, megvalósuljon és óhajtja, hogy bizonyos kérdések, melyek jelenleg a kormány kezében vannak, mint nem nagy fontosságúak, a közigazgatási bizottsághoz utaltassanak.

Kétségtelen, hogy a közigazgatási bizottságnak vannak hiányai. Legfőbb hibája az, hogy nincs benne elég praecisio arra nézve, hogy kellő tájékozottsággal birjanak a közigazgatási bizottságról szóló törvény végrehajtói és hogy a közigazgatási bizottságot illetőleg egyforma eljárás applicáltassék mindenütt.

Ezután elősorolja azon sérelmeket, melyeket a közigazgatási bizottság a kormánytól szenved és kívánja, hogy a kormány részéről ne mellőztessék ez intézmény és legalább az intéző kormány birjon érzékkel annak végrehajtása iránt. Ugy tapasztalta, hogy azon jogkör, melyet a törvény a közigazgatási bizottságnak biztosított, a ministeriumok által czélzatosan megszorittatik és a közigazgatási bizottság tekintélye ugyancsak a ministeriumok által — kivéve a belügyministeriumot — leszállittatik. Erre eseteket hoz fel, különösen a pénzügyministerium köréből.

Leginkább észlelte szólo a közigazgatási bizottság jó hatását a tanügy terén.

Végül felkéri a ministert, hogy az általa mondottakat fontolára vévén, hasson oda, hogy a közigazgatási bizottság tekintélye czélzatosan le ne szállittassék, hanem a hozzá utalt ügyek neki visszaadassanak.

Csáky Albin, gr.: Szemben azon sok kedvezőtlen bírálat-tal, melyet az eddigi tanácskozás folyamában a közigazgatási bizottságra vonatkozólag már is hallottunk, kötelességévé válik kijelenteni, hogy a közigazgatási bizottság, — legalább az ő tapasztalati körében — mindeddig czélszerű, hasznos, sőt szükséges intézménynek bizonyult.

Azon ellentét, melyet a priori az állami hivatalnokok és törvényhatósági tisztviselők között feltételeztünk, és melytől tartottunk annyiban, hogy véghetlen surlódásokat fog előidézni, csak annyiban van meg, hogy az ellenőrzés terén nagyon hasznos rivalitást szül. A bizottság elé kerülő ügyek, eltekintve attól, hogy rendkívüli ülésnek és a legsürgősebb esetekben elnöki intézkedésnek is van helye, elég gyors és mindig beható elintézésben részesülnek; mi egyrészt az előadói intézménynek és másrészt azon körülménynek tulajdonítható, hogy a bizottság csekély kivétellel a közigazgatással folyton szakszerűleg foglalkozó tisztviselőkből és a közigazgatás iránt kiválóan érdeklődő magánosokból áll.

De éppen ezen körülmény folytán, valamint annak tekintetbevételével, mi a mult napok folyamában e teremben már oly gyakran felemlítettett, hogy t. i. a törvényhatósági bizottságok administrálni sem nem képesek, sem nem akarnak, nagyon kívánatosnak látszik a közigazgatási bizottságok érdemleges ügykörét olyformán bővíteni, hogy minden tárgyalást igénylő szoros értelemben vett közigazgatási ügy, tehát azok is, melyek eddig inkább önkényes kiválogatás útján, mint biztos szabály alapján a törvényhatósági bizottsághoz utasítottak, és kivált azon községi ügyek, melyeket a közigazgatási bizottságról szóló 1876. VI. törvényczikk 58-ik §-a e forum illetékessége alól kivon, e bizottság elé tartozandóknak nyilvánítottassanak. Hiszen éppen ezen utolsó községi ügyek kívánnak majdnem mindig gyors és bizonyára mindig beható felülvizsgálatot.

A közigazgatási bizottság ügykörének több érdemleges ügyre való kiterjesztése mellett azonban az intézmény, mely kétségkívül elég tekintélyes apparatussal bir, szerinte még felszabadítandó volna az érdeklődést könnyen megölő, üres formaiságok békői alól, miért is, a majdnem kivétel nélkül csupán tudomásul vétetni szokott előadói havi jelentések nézete szerint teljesen mellőzendők volnának, fenmaradván még mindig a rendes félévi és az esetről-esetre bemutatandó jelentések, ha t. i. valami jelenteni való van. Kívánatosnak találná továbbá a jelzett szempontból, hogy a katonai nősülési és elbocsátási

ügyek, melyek mindig csak chablonszerűleg a fennálló törvények és szabályrendeletek szerint intéztetvén el, tanácskozási tárgyat nem szolgáltatathatnak, és azért érdeklődést sem kelthetnek, az alispáni hatáskörbe visszautasíttassanak.

Sajnosan kell constatalnia e helyütt, hogy ezen általa elfoglalt álláspont az utóbbi időben hozott organicus törvények alkotásakor úgy látszik nem volt mérvadó. Így pl. az erdő-törvény sok mindenféle teendőt ró ugyan a közigazgatási bizottságra, egy későbbi szakaszban azonban kimondja, hogy a bizottság mindezen teendőit egy kevés tagból álló albizottság által végezteti, még pedig, a mint illetékes helyről nyert utasításból tudjuk, olyformán, hogy a bizottság saját erdőrendészeti albizottságát még utasítással sem láthatja el és még kevésbé jogosított annak határozatait megváltoztatni. E törvény-intézkedés által tehát ismét csak azon jelentések száma fog szaporodni, melyek alig felolvastatván, egyszerűen tudomásul vétetnek.

Végül van még egy megjegyezése, a melylyel, minthogy az a közigazgatási bizottság összealkotására vonatkozik, tulajdonképen kezdenie kellett volna. Már a törvényhatósági bizottságok összeállításáról folyt eszmecsere alkalmával kifejezést adott azon nézetének, hogy a törvényhatóságokban alkalmazott főbb állami tisztviselők legyenek hivatalból tagjai a törvényhatósági bizottságnak, szerves összefüggésbe kívánván hozni ez uton a törvényhatósági bizottságot a közigazgatási bizottsággal. Most, mikor a közigazgatási bizottságról szól, még nagyobb súlyt kell fektetnie az éppen jelzett eszmére, mert valóságos anomaliának tartja, hogy szoros értelemben vett törvényhatósági administratív ügyek elintézésére szavazatukkal befolyást gyakorolhassanak oly egyének, kik nem tagjai a törvényhatósági bizottságnak.

Majthényi László, b.: Semmi sem nyomasztóbb rá nézve, mintha következetlenséggel vádoltatik, pedig azzal vádoltattott, a mennyiben csodálkoztak azon, hogy szóló, ki annyira kiemelte az érdekeltség hiányát, mégis fenn kívánja tartani az önkormányzati szervezetet. Az érdekeltség hiánya a legrégebb időktől meg van, meg volt 48 előtt is, mégis ennek daczára a 48-iki

törvényhozás érintetlenül meghagyta az önkormányzatot a törvényhatóságoknál. Midőn 61-ben és 67-ben ismét működni kezdtek a törvényhatóságok, ámbár sokan emlékeztek még azok hiányaira, mégis nagy elégedettséggel üdvözlötték azok visszaállítását, a miből más nem következik, mint az, hogy az érdekeltség tudvalevő hiányából senkinek sem jutott eszébe azt a következtetést huzni ki, hogy a megye eltöröltessék. A törvényhatósági bizottságot semmi jog nem illeti, hanem illeti csupán a törvényhatóságot, melynek egyetemét képezi a törvényhatósági bizottság. Így állván a dolog, az egész pusztá formásági kérdés. Szerinte nem következtelenség megkülönböztetést tenni, mily cselekmény az, melyre egy nagyobb, s milyen az, melyre egy kisebb számú testület alkalmazandó. Felhossa a nemzeti kaszinó s a takarékpénztár példáját. Mindkettőnek van közgyűlése s van egy bizottsága, mely a kisebbkörű dolgokat intézi. Jut-e valakinek eszébe azt kívánni, hogy mert a közgyűlésen lárma van, e két testület fosztassék meg az önkormányzattól. Ebben következtelenség nincs, csak az a kérdés: minő jogok gyakorolhatók nagyobb és minők kisebb számú testületek által.

Ez összeköttetésben van a közigazgatási bizottság intézményével, mert ebben is olyan kisebb számú tagokból álló institutióról s az önkormányzat folytonos ügyeinek ellátásáról van szó. Hajdan a megyék által elintézendő ügyek száma igen csekély volt, mégis volt négy rendes, néhány rendkívüli közgyűlés, és ezenkívül kis gyűlések. Most csak két rendes gyűlés van; hogyan képzeljük azt, hogy a két közgyűlés meggyőzze a teendők azon halmazát, mely az administratióval jár. Ez merőben lehetetlen. Kell tehát gondoskodni expediensről, hogy az ügyek gyors elintéztetést nyerjenek. Ezért tagadhatatlan nyereség a közigazgatási bizottságok létesülése, már csak azért is, hogy a közgyűlések hat havonként, ezek pedig minden hónapban összejönnék. Ugy a rendes, mint a felebbezett ügyek félévén át elintéztetetlenül nem maradhatnak.

Földváry szerint czélszerűtlen, hogy az adófelügyelő rendelkezik a közigazgatási tisztviselőkkel. Erre megjegyzi szóló, hogy e jog az eredeti törvényjavaslatban minden kormány-

közegnek megadatott, s csak a főispánok kértére engedett a minister annyit, hogy csupán az adófelügyelő rendelkezési joga maradt fenn.

Ugyancsak Földváry szavaira vonatkozólag szóló megjegyzi, hogy a fegyelmi eljárás az önkormányzatnak gyöngé oldalát képezi, holott szóló azt kívánja, hogy az a lehető legszigorubb, de igazságos legyen.

Abban egyetért Bánffy Dezső báróval, hogy azt kívánja, hogy a mit a törvény egyik kézzel ad, azt a ministeriumok egy másik kézzel ne vegyék vissza.

Szóló a közigazgatási bizottságot fentartandónak véli, de kijelenti, hogyha az a mostani keretben marad, nem vár tőle valami üdvös hatást. A sok jelentés kifárasztja a tagok figyelmét; a bizottságok a hozzá utasított ügyekre nézve ne csak véleményező testület legyen. Csatlakozik ahhoz, mit Csáky gróf az erdőügyre nézve mondott, de nem ellenzi, tárgyak fölött kellene határozni, akkorra kimerül.

A közigazgatási bizottság hatáskörét két irányban kívánja kiterjeszteni. Először több tárgyat kíván hozzá utasíttatni, s azt akarja, hogy az eddig hozzáutasított, katonai házasulási és elbocsátási ügyek az alispán által, mint a közigazgatási bizottság elnöke által elnökieleg elintéztessenek.

Szell Ignác: Nem szerelmes a közigazgatási bizottságba, de nem is haragszik reá; felállítását indokoltnak, alapeszméjét szükségesnek és határozott haladásnak tartja, azért, mert abban összehozattak a különféle közegek és a kormányzottaknak alkalma nyílik érdekeiket a közegekre nézve ellenőrizni. Természetesnek találja, hogy a kormány az adóügyet, mint fontos állami intézkedést, a választott alispánra nem akarja bízni; a tanügyet illetőleg pedig úgy véli, hogy az jobban intéztetik el, ha gazdája van. A közmunkaügyeket, a munkanap értékének és az úthálózatnak meghatározását illetőleg csak a vezetés tartozik a közigazgatási bizottság hatáskörébe, de ez a törvényben nincs világosan kifejezve, és szóló a végrehajtást felelősség mellett az alispánra bízna; az államépítészeti közeg azonban csak egyszerű referens lenne az állami utakra nézve, míg a megyei utakra nézve az alispán referálna.

A katonai ügyeket nem látja szükségesnek elnökileg elintéztetni. Az időszaki jelentéseket nem engedné el. A községi ügyeket csak akkor bizná a közigazgatási bizottságra, ha abból egy albizottság képeztetnék; mert különben oly testületben, a hol különféle hivatalnokok hozzászólnak, ez az autonomia sérelme nélkül nem történhetnék. Jónak látja, hogy a felebbezések az egyes bíróságtól testületi forumhoz jöjjenek, csak azt kívánja, hogy a referens ne szavazzon.

A közigazgatási bizottságot jó insitutióknak tartja azért is, hogyha az administrationális forma megváltozik, az illetők képesek legyenek az abban szerzett gyakorlat folytán az önkormányzatnak vitelére. Szükségesnek tartaná azonban, hogy a miniszternek rendkívüli felülvizsgálati joga gyökeresen szabályoztassék.

Sipos Orbán: A közigazgatási bizottságokat úgy alkotásukra, mint hatáskörükre nézve kezdettől fogva hasznosaknak és a közigazgatásra nézve helyeseknek találta, s azt hiszi, hogy megfelelték azon célnak, mely az alkotók szemei előtt lebegett. Lehetnek hiányaik, de ilyenek minden emberi intézményben vannak. Az iparügyek és cselédügyeknek odautalását azonban helyesnek nem tartja, mert nagy testület jó felelősségi hatóság nem lehet. Különösen helyesnek tartja az időszaki jelentéseket, melyek folytán az ellenőrzés hatályosságban nyer. Az adóügyek felebbezésénél az illetők inkább megnyugszanak a határozatban, ha tudják, hogy abba polgártársaik is döntőleg befolytak. Ha a közigazgatási bizottságokról szóló törvény változtatás alá vétetnék, azt kívánná abba felvétetni, hogy a közigazgatási bizottság az alispáni hivatal pénzkezelését ellenőrizze, a mit, igaz, hogy most a főispán teljesít, de szóló azt is akarja, hogy az ellenőrzést a törvényhatóság választott közegei ne csak megtehessék, hanem kötelezettek is legyenek azt megtenni.

Gyarmathy Miklós: A közigazgatási bizottság intézményét nem tartja sem szükségesnek, sem előlépésnek. Minden intézmény hasznosságát annak szüksége feltételezvé, azt kérdi a jelenlevőktől, mondanák meg: nem végeztethetnének-e el azon ügyek, melyeket a közigazgatási bizottság végez, más úton

ép oly jól és még gyorsabban. Ha ez bebizonyíttatik, meghajol; de eddig csak azt hallotta, hogy ez üdvös eredményt mutat fel, hogy szükséges intézmény stb. Mindez előtte csak szó, szó, szó.

Azok után, a miket Dárday Sándortól hallott, azt hiszi, hogy a közigazgatási bíróságok felállítása után a közigazgatási bizottságra semmi szükség sem lesz. De nehogy ennek helye üres maradjon, ennek helyébe oly valamit tenne, a mi szükséges arra, hogy decentralisáljon.

A közigazgatási bizottságok összeállítását eltévesztettnek tartja azért, mert oly elemekből állnak, melyek egymás ügyeihez mitsem értenek és egy kalap alá van vonva mindenféle közigazgatási ág, s minden tagja a bizottságnak arról panaszkodik, hogy az időt elvesztegeti, melyet a maga hatáskörében jobban használhatott volna fel.

Lónyay János: A közigazgatási bizottságot jónak, hasznosnak és szükségesnek tartja, s ezt be fogja bizonyítani az által, ha a közigazgatási bizottság jósága ellen felhozott kifogásokra felel.

Földváry azon állítására, hogy a közigazgatási bizottság saját gyakorlatából meritett tapasztalatai szerint nem jó, azt jegyzi meg, hogy a tapasztalatok különbözők lesznek a szerint, a mint az intézmény kezelői a közigazgatási bizottság iránt rokonszenvvel vagy ellenszenvvel viseltetvén, azt hatásában kifejtteni vagy hátráltatni igyekeztek. Földváry egyedüli óvszerül az administratio javítására a személyes felelősséget hangoztatta, pedig ez a gyakorlatban nem sok értékkel bír, mert csak akkor alkalmazható, ha roszakaratu eljárás és positiv kár konstatalható; de midőn az illető tisztviselő a legjobb akarattal igyekezett eleget tenni kötelességének, tehetség vagy képzettség hiánya folytán azonban hiányos és káros volt eljárása, e személyes felelősség semminemű garantiát nem nyújt.

Azért helyesli a közigazgatási bizottságot, mert ebben a személyes felelősség meg van, míg a megyei közgyűlésekben az nem létezik. Mert a közgyűléseken ép azok határoznak, a kik éppen jelen vannak, a nélkül, hogy jelenlétük konstaltatnék, míg a közigazgatási bizottság jelen lévő tagjai a

jegyzőkönyvbe feljegyeztetnek, de a megyei közönség előtt tudva is van: kik hozzák a határozatokat és tudják, hogy kik ezért felelősök. Ép ezért mindazon tárgyakat, melyek érdemleges elintézést kívánnak, a közigazgatási bizottsághoz tartja utalandóknak.

Gyarmathy Miklós azon kérdése ellenében: mondatnék meg, nem volnának-e mindazon ügyek éppen úgy, de gyorsabban más által elintézhetők, szóló viszont azt kérdi, hogy ki által? A megyei bizottság által? Ez erre nem alkalmas. Vagy talán az alispán által? De az alispánokban sem egyenlő a tehetség és jóakarát, és mindenesetre nagyobb megnyugvást nyújthat az, ha az alispán mellett a megye közbizalomnak örvendő tagjai is hozzájárultak az ügy elintézéséhez.

Mondatott, hogy semmi haszna annak, hogy az adóügyek a közigazgatási bizottságban tárgyalatnak. Ez attól függ, hogy miként intéztetnek az ügyek, mert számtalanszor megtörtént, hogy az adófelügyelő a felelősség kimondását és a végrehajtás alkalmazását indítványozta, de a tárgyalás folyamán meggyőződött arról, hogy ez az állam érdekének sérelme nélkül elhalasztható s a halasztásba belenyugodott, mert a közigazgatási bizottság egyttal elrendelte, hogy az illető adóhátralék behajtása a legerélyesebben megsürgettesék.

Földvály Mihály azon megjegyzését illetőleg, hogy az alispán is utasíthatja a szolgabírókat az adónak nagyobb erélyvel való behajtására, azt hiszi, hogy nagyobb hatása lesz a rendeletnek, ha az előzetes tárgyalás folytán a főispán és a közigazgatási bizottság tagjai hozzájárulásával jött létre. Mondatott, hogy a közigazgatási bizottság tagjai információ és az ügy ismerete nélkül járulnak a határozatokhoz. Ha a közigazgatási bizottság tagjai oly kevés érzékkel bírnának az önkormányzat gyakorlata iránt, akkor nem az lenne a következtetés, hogy a közigazgatási bizottságok nem időszerűek, hanem az lehetne, hogy az önkormányzat volna eltörrendő és a centralisatió behozandó.

A közigazgatási bizottság összealkotására nézve megjegyzi, hogy nem tartja éppen szükségesnek a posta- és távirda-ügyek előadójának mindenkori közreműködését.

Végül óhajtja, hogy a megyei aljegyzők is tagjai legyenek — akár szavazati joggal, akár nem — a közigazgatási bizottságnak és referálják azon tárgyakat, melyeket az alispánnál előadnak, mert csak így várható egyöntetű eljárás.

Komjáthy Béla: A közigazgatási bizottságokról szóló törvény tárgyalásánál a képviselőházban a törvény megalkotása ellen nyilatkozott s akkori nézeteit annyival inkább fentartja, mert a tapasztalat azokat azóta még inkább megerősítette.

Az enquete előtt is elmondotta már politikai indokait, melyek őt a törvény tárgyalásakor vezették; siker — igaz — nem koronázta felszólalását; de ő megnyugvást keres abban, hogy eleget tett azon kötelességének, melyet neki politikai iránya parancsolt. Most, midőn e kérdésnél felszólal, már megváltozott helyzettel áll szemben, a mennyiben politikai irányának érvényre emeléseért többé nem küzd, mert az a szakértekezleten elhangzottak után valóban meddő volna, most már a minister és a szakértekezlet által elfogadott alapból indulva ki, mondja el nézeteit.

Maga iránti kötelesség a jó közigazgatás mikénti megvalósíthatása iránti nézeteit most már a szakértekezlet által elfogadott alapból kiindulva előadni, mert nem szeretné, ha a szakértekezlet tagjai azt hinnék róla, mintha ő a megszokott és ugyyszólván hagyományos phrazisok békóiban elzárkózva volna minden modern eszmétől, melyeknek korunk nagy gondolkozói jeles műveikben létet adtak.

A közigazgatási bizottságok fentartását a szakértekezlet többsége szükségesnek tartja, tehát ez ellen feleslegesnek tartja a küzdelmet, mert annak eredménye előreláthatólag nem lenne.

Ezen törvény a ministeri indokolás szerint czélul tüzte ki, hogy a különböző irányból eredő közigazgatási rendeletek végrehajtásában az összhangot létesítse, el kell ismernie, hogy e részben a törvény eredményt mutathat fel. Szó szerint a jó közigazgatásnak pedig ez egyik főfeltétele, tehát arra törekedni kell, de véleménye szerint el lehetne ezen összhangot érni más uton is, és nem politikai jogok feláldozása árán, mint azt ezen törvény tette.

Másik célja volt ezen törvénynek a törvényhatósági elemeket a közigazgatás vezetésébe bevonni, s azok részvételét biztosítani. Szóló nézete szerint ezen célzt a törvény távolról sem valósította meg.

Igaz ugyan, hogy a közigazgatási bizottságokban tizenegy választott törvényhatósági tag is jelen lehet, a nélkül azonban, hogy ott kellő befolyásukat érvényesíthetnék, mivel a bizottságnak hivatalból résztvevő tagjai többségben vannak. Mert a törvényhatósági tisztviselőket már azért sem tarthatja egészen független elemeknek, a mennyiben a főispáni korlátlan kijelölési jog a szabad választást lehetetlenné tette. De ettől eltekintve is, nincs semmi hatályos befolyás a törvényhatósági elemeknek biztosítva, mivel ők ugyszólván csak meghallgattnak, de nem határoznak, mert bár mily határozatot hozzon is a bizottság, a választott tagoknak felebbezési joguk nincs, holott a hivatalból résztvevők minden esetben felebbezéssel élhetnek és a ministeri intézkedést kikérhetik.

Ha tehát komoly a törvény célja, a választott tagoknak is meg kell adni a jogot, hogy minden oly határozat ellen, mely véleményök szerint akár törvényellenes, akár célszerűtlen, felebbezéssel élhessenek.

A törvény a törvényhatósági elemeknek befolyását látszólag annyira fontosnak tartja, hogy kényszerítőleg is biztosítani akarta a bizottságban való jelenlétöket, azonban a törvény ezen szigora soha egyetlen egy megyében sem alkalmaztatik, pedig a részvétlenség mindenütt tapasztalható volt.

Ha őszinte a törvény célja, akkor a törvényhatósági elemek biztos részvételét csak az által lehetne elérni, hogy a választott elemek száma a bizottságban felemeltetnék, mivel akkor minden ülésben lehetne arra számítani, hogy a több számból néhányan részt vesznek; mig most a tiz választott közül alig szokott egy-kettő megjelenni, minek ugyan oka leginkább abban található fel, hogy részvételeknek nincs kellő hatály biztosítva, de különben sem lehet kivánni, hogy ezen tiz tag esetleg saját ügyeik elhanyagolásával is, az ülésben mindenkör részt vegyen, hogy tehát a törvényhatósági elemek min-

denkori részvétele biztosítva legyen, szükséges volna azoknak számát felemelni.

Szóló nem barátja ugyan a közigazgatási bizottságoknak, de ha már fentartatnak, akkor véleménye szerint azoknak hatáskörét kiszélesíteni kellene, annyiban, hogy minden ügyet, mely a ministeri intézés alól hátrány nélkül elvonható, oda óhajtáná áttétetni.

Elismeri szóló, hogy csakis ezen bizottság felállítása óta van a törvényhatósági elemeknek az adóügyekben némi befolyásuk, igaz ugyan, hogy ezen befolyásnak csak akkor lenne kellő hatálya, ha a választottak száma a bizottságban felemeltetnék, és ha felebbezési joguk biztosítva lenne.

Helytelennek tartja, hogy az adófelügyelőnek oly nagy joga van, minő még a Bach-korszakban sem volt, saját neve alatt és felelősségére intézkedik, a tisztviselőket fegyelmi eljárás nélkül is megbüntetheti, pénzbírságban marasztalhatja, ezen jogot korlátozni óhajtja, és ugy az adófelügyelővel szemben, mint minden más közigazgatási ügyben kimondatni óhajtja, hogy az egyes szakhivatalnokok és a közigazgatási bizottság intézkedései csak az alispán útján és befolyásával legyenek végrehajthatók, mert a végrehajtásban különben a szükséges és teljes összhang el nem érhető.

A fegyelmi törvényeket szigoruakká akarja tenni, s különösen a pénzkezelések körüli szabálytalanságokat erősen akarja sújtani, mert jól tudja, hogy minden ily visszaélés a nemzeti becsületen ejt csorbát, a pénzkezelés körüli ellenőrzést a legszigoruabbá óhajtáná tenni.

A törvénynek azon intézkedését, hogy ha a közigazgatási bizottság mint főlebbviteli hatóság, a megtámadott határozatot helyben hagyja, ezen határozat ellen az érdekeltnek a ministeriumhoz felebbezni ne lehessen, nagyon helytelennek tartja, a mint hogy a gyakorlat is rosznak bizonyította. Tud esetet, midőn egy minister bizonyos ügyben rendeletileg volt kénytelen egy főispánnak előre meghagyni, hogy főlebbezzon, mert különben az ügy elintézésére be nem folytatható volna. Több példát hoz fel és fejtegeti, hogy mikép lehetne az ily eseteknek jövőre elejét venni.

Végül ismét kijelenti, hogy a közigazgatási bizottságok fentartását helyteleníti, de azért véleményét szükségesnek látta előadni arra nézve, hogy azt miként lehetne javítani.

Dóry Dénes: A közigazgatási bizottság üdvös voltát, a gyakorlati életben szerzett tapasztalat alapján kijelenti, főképp a mennyiben a törvényhatósági választott, tehát független elemek befolyását és ellenőrzését biztosítja, nem csak a szoros értelemben vett törvényhatósági adminisztrációra, de az igazgatás mindazon ágaira, melyek csak e törvénnyel illesztettek a törvényhatósági kormányzat keretébe. És pedig folytonosabban és közvetlenebbül, mint a közgyűlések. A havi jelentések tételét szükségesnek tartja.

Felebbvitel tekintetében hatáskörét lehetőleg kiszélesbítenőnek véli s a mennyiben speciális törvény mást nem rendel, minden igazgatási ügyet e testület körébe tart utasítandónak.

A bizottság összeállítását illetőleg az elvet, hogy abban az igazgatás minden ágazatai s az egyes ministeriumok érdekei képviselve legyenek, helyesli, s azt hiszi, hogy a posta és távirdai ügy érdekei, a közmunka és közlekedési ministerium kebelébe történt átutalás folytán, ennek megbizottja által is helyesen képviseltethetnek, de másrészt szükségesnek tartja, hogy a földmivelés-, ipar- és kereskedelmi ministerium ügykörébe eső közigazgatási érdekek szinte képviselve legyenek. A mit ezen ministeriumnak nem állami hivatalnokaiból, de többé-kevésbé minden megyében fennálló lótenyésztési bizottságok, gazdasági és erdészeti egyesületek, vagy kereskedelmi s iparkamarai tagjaiból kijelölendő egyének által tart eszközölhetőnek.

Tabajdy Károly: Midőn a közigazgatási bizottság intézménye életbe lépett, nem volt barátja, mert a felelősséget, ha testület gyakorolja, illusoriusnak tartotta és továbbá, mert testületet nem tartott alkalmas adminisztratív közegnek. Mint-hogy azonban a tapasztalás meggyőzte, hogy az intézet szükséges, hasznos és jó, fentartása mellett nyilatkozik.

Lónyay János: Azon óhaját fejzi ki, hogy az albizottságoknak mindig a főispán legyen az elnöke. Példaként

felhossa, hogy az erdőfelügyelő véleményét az ily ügyekkel nem foglalkozó jegyző nem képes helyesen referálni, és e bajnak correctivuna volna a főispán jelenléte.

Tisza Kálmán, minisiterelnök: Tekintettel az idő előrehaladott voltára, csak egy két rövid megjegyzést kíván tenni, mielőtt előadná, minő változtatások hozattak a közigazgatási bizottság intézményére nézve szóba.

Az annyit emlegetett vizügyre nézve megjegyzi, hogy ennek, valamint egyáltalában a vízi jognak kérdése minden esetre megoldandó, de ezek nem az administratív törvények keretében intézendők el. Az ily ügyek gyorsabb elintézésére egyébiránt az újabb törvények mindenestre figyelemmel voltak, valamint nem hiszi, hogy ebben haladékot okozhatott a közigazgatási bizottság intézménye. Minthogy továbbá itt igen nagy érdekeltségek megnyugtatójáról van szó, ezt inkább lehet elérni, ha az elintézésre a bizalom által kijelölt egyének is befolyanak, mintha egyszerű hivatalos chablon szerint hozatik a végzés. Komjáthy felhozta, hogy egy esetben egy ilyen ügy elintézése két évbe került. Meglehet, hogy ezt az ügy természete okozta, valamint lehetséges az is, hogy hibák és mulasztások történtek. A lassúsággal annyiszor vádolt magyar közigazgatás mellett felhossa, hogy vannak esetek a legjobban berendezett és tisztán az egyéni működésre fektetett közigazgatásnál is, például Franciaországban, melynek közigazgatását mintaszerűnek mondják, hogy egyszerű kérdések eldöntése 10—12 esztendeig is elhuzódik. Erre nézve példát is hoz fel. Egyes hibák miatt magát a rendszert kegyetlenül elítélni nem igazságos.

Azt is mondották, hogy ministerek korlátolták a közigazgatási bizottság hatáskörét s az értekezletnek egyik tagja ebben annak jelét látta, hogy az intézmény szükségtelen és felesleges, mert hiszen különben a ministerek nem korlátoznák. Megeshetett, hogy történtek e részben tévedések, de mindenestre áll az is, hogy éppen ily új intézménynél lehető az eltérő magyarázat. Abból azonban, hogy ez netalán történt, azt következtetni, hogy az intézmény felesleges, nem lehet.

Az adóügyet illetőleg még azok is, kik az intézményt bírálták, elismerték, hogy e szempontból a közigazgatási bizottság javítást hozott létre. Helytelennek mondják, hogy az adófelügyelő bizonyos esetekben a szolgabíróval rendelkezik és ezt a volt pénzügyminister hibájának és bizalmatlansága kifolyásának tartják. Nem tagadja, bizonyos fokig azon aggály nyomása alatt keletkezett ezen intézkedés, hogy az adók nem fognak pontosan befolyni, ha az önkormányzati közegekre bizatik az adóbehajtás. De nemcsak az akkori pénzügyminister táplálta ezen aggályt, és erre nézve példaként felhozza, hogy egy az adóügyekkel igen sokat foglalkozott, az egész országban nagy tekintélynek örvendő férfiú, midőn elolvasta a közigazgatási bizottságokról szóló törvénynek és az adó behajtásáról szóló törvénynek azon intézkedéseit, melyeknél fogva ez ügyek részben a megyei tisztviselőkre bizattak, az akkori pénzügyministerrel és vele szemben komolyan felvetette azt a kérdést: „Hiszitek-e, hogy ez uton be fog folyni az adó? Roppant vakmerő emberek vagytok, hogy ennyit mertek kibocsátani a centrum kezéből.“ A volt pénzügyministernek nem mentségére, hanem igazolására kénytelen kimondani, hogy annyira meg volt gyökerezve az a hit, hogy ezen úton adót behajtani nem lehet, hogy a mire az akkori pénzügyminister rászánta magát, az oly vakmerőségnek tekintetett, mely által az államkincstár érdekei könnyen veszélyeztethetnek. A tapasztalás meggyőzött mindenkit, hogy e félelem alaptalan volt. A törvényhozásnak mindig hatalmában van a jónak bizonyult uton tovább haladni, de elismerést érdemel az akkori pénzügyminister, hogy annyira is ment, mert rajta kívül a pénzügyi szakemberek közt senkinek sem volt bátorsága felényire is menni.

Áttérve felszólalása igazi céljára, legelőször a bizottság összeállítását illetőleg megjegyzi, hogy némelyek által pártolva, de senki által nem volt megtámadva az a nézete, hogy gondoskodni kell a bizottságban a közgazdászati érdekek képviseléséről is. Nézete szerint ez érdekek képviselésével egy, a megye területén lakó nem hivatalos egyén lenne megbizandó az illető minister által. Szükséges ez nemcsak ez ügyek természeténél fogva, de azért is, mert a kereskedelmi minis-

teriumnak a megyékben közegei nincsenek, s bármely hivatalos közeg bizatnék meg ezzel, azon nehézségekkel kellene megküzdeni, melyek a posta és távirda képviselőjénél fennállanak, hogy egy embernek isten tudja hány törvényhatóságban kellene a közigazgatási bizottságban résztvenni.

A másik, mi a bizottság összeállítására nézve felhozott, az, hogy a posta- és távirda-igazgatók ne legyenek a bizottságoknak mindig jelen lenni tartozó tagjai. Ennek módját lehet találni. Valósággal sokba kerül, s majdnem kivihetetlen úgy, a mint most van. De szóló azt hiszi, hogy másfelől nem volna helyes, hogy a távirda és posta ügyét, legalább annyiban, a mennyiben ma is oda van utasítva, a közigazgatási bizottságtól elvonjuk, mert nézete szerint, ha megszoktunk ez ügyekkel foglalkozni, enyhíttetnek egyes olyan inconvenienciák, melyek csak azért fordulnak elő, mivel a centrumból lehetetlen minden aprólékosságon keresztül látni.

A bizottság összealkotására nézve felhozott, hogy az aljegyzők is legyenek annak tagjai. Szóló nem tudja, vajjon ennek kötelező kimondása czélszerű lenne-e vagy nem. Csak egy aggálya van ellene. A kik gyakorlatilag látják, jobban megtudják itélni, s azoknak ítéletét szóló is elfogadja. Egyik vád ugyanis, mely a közigazgatási bizottság ellen felhozott, s itt is érintetett, az, hogy a közigazgatási közegek idejét nagyon igénybe veszi. Nem tudja, helyes volna-e az összes aljegyzői személyzettel szaporítani azok számát, kiknek idejét a közigazgatási bizottság ülésezése igénybe veszi. Ez megfontolandó, de a legrosszabb esetben lehet rajta segíteni, mert ki lehet mondani, hogy minden jegyző csak azon üléseken leend nem szavazattal bíró tagja a bizottságnak, melyeken oly ügyek tárgyaltnak, melyekben a referádát rendes viszonyok közt ő szokta vinni.

A mi a hatáskört illeti, két irányban nyilvánult a kívánság. Először határozottan nyilvánult a katona házassági és elbocsátási ügyeknek a bizottsági hatáskörből kihagyása iránt; másodsor, hogy némely nagyon is tisztán administratív detail kérdések, a mennyire lehet, vétessenek onnan ki; ellenben tágítassék a bizottság hatásköre úgy az ügyek számára, mint a

bizottság határozatainak hatályára nézve. Felhozatott még, hogy a mennyiben albizottságokra oszlik némely ügyekre nézve a bizottság, ott a főispán legyen az elnök. Szóló ezt óhajtandónak tartja, de nem tudja, hogy míg a főispán hatásköre másképen nem állapittatik meg, lehetne-e ezt a főispánokra kötelezőleg kimondani. Az eszme határozottan helyes.

Azon kívánságra, hogy ne havi jelentések legyenek, megjegyzi, hogy negyedévi jelentések lehetnének; a ministeriumhoz terjesztendő jelentéseket illetőleg pedig elégségesnek tartana az év végén egy jelentést.

A főlebbviteli ügyekre nézve természetesen úgy kell a helyzetet contemplálnia, a mint ma van, s nem úgy, a mint lesz, ha közigazgatási bíróság létesítettik, a mit azonban nem azért mond, mintha ennek életbeléptetését ad calendae graecas elhalasztandónak tartaná. Azt tartja helyesnek, hogy egy-egy ügyben ne legyen három, négy, öt felebbezési forum; másfelől azonban helytelen volna, ha egyenes törvénytelenesség esetében ne lehetne a legfőbb hatóságnál orvoslást keresni. Nézetét erre nézve már mai első felszólalásában elmondotta, s csak azt jegyzi meg, hogy egyenes törvénytelenesség esetében módot kell adni — ép úgy, mint a főispán fölterjesztést tehet — az illetőnek a fölfolyamodásra, nem azért, hogy a ministerium mást határozhasson, hanem azért, hogy törvénytelenesség szempontjából az eljárást megsemmisíthesse, s ujat rendelhessen el. A felebbezésekre nézve intézkedés ez irányban még akkor is kell, ha közigazgatási bíróságok szerveztetnek, mert ő is azt tartja, hogyha szerveztetik közigazgatási bíróság, jól megfontolva kell megjelölni a tárgyakat, s lesznek administratív ügyek, — s a legnagyobb szám ez lesz — melyeket administratív uton kell mindig felebbezni, míg lesznek mások, melyek, ha közigazgatási bíróság lesz, természetesen ahhoz fognak tartozni. Nyílt kérdésnek kívánja most hagyni, hogy az általa említett cassatorius eljárás még a jelzett közigazgatási ügyekben is az esetben, ha lesz bíróság, a ministernél hagyassék meg, vagy ilyen legfőbb bírósághoz utasíttassék.

VII. ülés

novemberhó 27-én d. e. 11 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminister, s Prónay József államtitkár a belügyministeriumban.

Tisza Kálmán, miniszterelnök a következő kérdést tüzi ki.

„Szükséges-e a törvényhatósági tisztviselők elleni fegyelmi eljárást szabályozó 1876: VII. t.-cikknek módosítása s ha igen, minő irányban?”

Gyarmathy Miklós: A fegyelmi választmány összealkítását illetőleg csatlakozik Földváry Mihálynak tegnap kifejezett nézetéhez. Felhívja az értekezletnek figyelmét a tisztügyi ügyész állására. A törvénynek e részbeli hiányát javítani kívánván, mint alispán rendeletet bocsátott ki, mely mellett három évig jól mentek a dolgok, de ebbeli intézkedése a negyedik évben belügyministeri rendelettel megsemmisített. Idézett rendeletében ő a szolgabiráknak meghagyta, hogy a községi tisztviselők ellen hozott határozataikat a tisztügyi ügyészhez terjesszék be, a tisztügyi ügyészt pedig felszólította benne, hogy ha a hozott határozatot túlenyhének találja, jelentse be a felebbezést.

A fegyelmi eljárásra nézve a következő intézkedést óhajtáná: vétessék el a tisztügyi ügyésztől a törvényben neki adott előzetes véleményadási jog és köteletség, azonban adassék meg neki, mint minden közvádlónak, a felebbezés körüli hatalom. Nem a fegyelmi kereset alá vonás kimondásának jogát akarja neki megadni, mert ezt fenn akarja tartani azon hatóságoknak, melyeknél az törvény szerint van. Az érintett ministeri rendeletre visszatérve ebben az az utasítás foglaltatott, hogy a szolgabiráknak fegyelmi ügyekben hozott határozata a főispánnak mutattassék be s a főispán a ministertől kérje a hozzá-

járolást arra, hogy a felebbezést megtehesse. Ezt centrális izünek és hosszadalmas kerülő utnak mondja.

Hive lévén a tisztviselők élethossziglan való választásának, az ebből származható baj correctivumának a fegyelmi eljárás szigoru alkalmazását tartja; e szigort azonban nem látja más módon elérhetőnek, mintha a tiszti ügyésznek megadatik a felebbezés joga és hogy ez e jogot teljesen függetlenül gyakorolhassa, azért ezt az egy állást még választás mellett is, kinevezés által töltené be, szóval a tiszti ügyészből annál inkább kíván bizalmi állásu férfit alkotni, mert megérettnek látja a főispán és alispán állása egyesítésének idejét, s ez választás utján töltetvén be, szüksége lesz a kormánynak bizalmi férfiura.

Tisza Kálmán, minisiterelnök jól emlékszik a Gyarmathy által felhozott esetre, s csak azt jegyzi meg, hogy ő rendeletével nem akart elvileg határozni a felett, hogy az alispán intézkedése érdemére nézve helyes volt-e vagy nem; de ha egyszer a ministeriumhoz kerül valamely ügy, és ez azt látja, hogy a történt intézkedés nem felel meg a törvénynek, akkor — még ha in abstracto helyesnek is tartja — kénytelen megsemmisíteni.

Széll Ignác: A létező fegyelmi törvény nem felel meg azon ideálnak, melyet ő egy fegyelmi eljárásról contemplál. Minthogy azonban nem önálló törvénynyel állunk szemben, hanem az a többi alaptörvénynyel összeköttetésben van, addig mig ezek fennállanak, a fegyelmi törvényt is ehez képest kell megítélni.

Helyesnek tartja, hogy kétféle elem van a fegyelmi bíróságban, de álláspontjával nem egyeztetheti össze, hogy a kormány ott mindig okvetetlenül többségben van. Azt sem tartja helyesnek, hogy a vizsgálat oly mereven elválasztassék a határozat hozataltól. Ő azt mondaná, hogy mihelyt akárminő kitünő tisztviselő ellen panasz tétetik, még ha alaptalanak látszik is, a tényállás jegyzőkönyvileg derítettessék ki, és ha ez megtörtént, hozassék határozat az iránt, vajjon elrendeltetik-e a fegyelmi eljárás, mert ha a vizsgálat mereven

megkülönböztették, a fegyelmi elővizsgálat derogáló szint involvál a tisztviselőre nézve.

A tisztviselők csekélyebb rendetlenségei esetében az alispánra bizná a feddés kimondását. Végre a közigazgatási bizottság oly tagjai ellen, kiknek az önkormányzat hatáskörében vannak kötelességeik, az alispánnak adná meg a jogot, hogy ellenük vizsgálatot rendelhessen el, a közigazgatási bizottságnak pedig csak oly esetben, midőn a tisztviselőknek a közigazgatási bizottságban való teendőiről van szó.

Sándor Béla: A jelenlegi fegyelmi eljárást teljesen kielégítőnek tartja, ha szigoruan és gyorsan alkalmaztatik Némi javítást lehetne rajta tenni. Azon ügyekre nézve például, melyekben az alispán van hivatva az illető megyei tisztviselő ellen eljárni, ötven forintig terjedő birság és dorgálás esetében nem tartaná szükségesnek a tiszti ügyész véleményét, meglévén az illetőnek a felelősség joga.

A mit Széll kíván, hogy az alispánnak adassék meg a feddés joga, amugyis alkalmazásban van.

A községi fegyelmi törvény azt határozzán, hogy két egybehangzó határozatot be kell jelenteni a közigazgatási bizottságnak, s ekkor a főispán erről 8 nap alatt tartozik a belügyministernek jelentést tenni, ugyanezt a bejelentést szükségesnek tartaná akkor is, ha elsőfoku határozatról van a szó.

Pócsa József: A fegyelmi eljárásnak az a hibája, hogy különböző az eljárás a községi előjárókra, különböző a megyei tisztviselőkre és különböző a közigazgatási bizottság tagjaira nézve.

A szolgabiráktól elvonná az elsőfoku fegyelmi hatóságot és átruházná a megyei alispánra.

Azzal szemben, a mi itt mondatott, ő a tiszti ügyész soha sem mellőzné, még az esetre sem, ha a szolgabíró ítélne elsőfokban. A tiszti ügyész állását függetlenebbé óhajtáná tenni.

Vizsolyi Gusztáv: Mint más alkalommal előadta, igen nagy súlyt fektet az ellenörködés kiterjesztésére és hatályára, s ennél fogva a főispánok kötelezettségét a fegyelmi eljárásra nézve kiterjesztené. Most a községi rendszer a főispánok controlja alól ki van véve, pedig mindenki tudja, hogy a

legnagyobb szükség az ellenőrzés gyakorlására leginkább a községeknél van szükség. Jelenleg a községi manipuláció ellenőrzésébe a szolgabírókn kívül más be nem folyhat. Szóló a főispánoknak kívánná azon hatalmat adni, hogy mikor a szolgabírói hivatalok controlját végrehajtják, egyszersmind a községi manipulációba is betekintsenek, s ott, hol azt szükségesnek tartják, el is rendelhessék.

Szóló másik észrevétele arra vonatkozik, hogy igen gyakran megtörténik az az eset, hogy a vizsgálat elrendelése után azonnal kitűnik, hogy büntényi kérdések forognak fenn, s akkor az illetőnek, hacsak ideiglenesen függesztetik fel hivatalától, bő alkalmá nyílik bizonyos dolgok elpalástolására. Szóló e részben szigorubbá tenné az eljárást, s ha az első kinyomozás alkalmával kitűnik, hogy büntények forognak fenn, az azonnali végleges felfüggesztést kimondandónak tartja.

Péchy Manó, gróf: Az 1876. VII. t.-cz. elemzésénél feltűnő, hogy a megye mint ellenőrző- és vádlótestület egyszersmind bírói functiókat is gyakorolhat. Azt megengedi, hogy az ellenőrző vádló is lehessen; de már azt nem tartja helyesnek, hogy a vádló bíró is legyen. Tehát ha radikális reformról volna szó, azt a változtatást tenné, hogy fegyelmi dolgokban bíróság ítéljen. A miniszterelnök úr megjegyezte, hogy a bíróságra bizásnak az volt a következése, hogy midőn ő a belügyministerium vezetését átvette, a restantiák halmazával találkozott. Szóló ugy emlékszik, hogy az 1870. XL. t.-cz. 79. §-a nem bíróságról, hanem az állandó fegyelmi választmányról intézkedik. Ha tehát restantiák voltak, ez nem a bíróságnak tulajdonítható, mely nem volt bíróság, vagy legalább nem olyan, a milyent ő kívánná.

Ha radikális reformról szó lehetne, szóló a tisztügyészi intézményt mással cserélné fel, míg azonban ez nem történik, fentartandónak véli azon eljárást, hogy a tisztügyész indítványozhassa, fentartassék-e a fegyelmi vizsgálat vagy abba-hagyassék.

A 76-iki törvény szerint az a hivatalnok, ki nem hivatalvesztéssel sújtatik, hanem csak pénzbírsággal, hivatalába visszahelyezhető. Szóló ezt helyesnek nem tartja, mert az

olyan hivatalnok irányában még akkor sem lehet bizalom, ha tudatlanságból követ el szabálytalanságot; tehát jövőre legalább mint pénzt kezelő ne alkalmaztassék.

A törvény azon intézkedését, mely szerint a hivatalvesztéssel sújtott hivatalnok új tisztujítás alkalmával ismét megválasztható, szóló nagyon helyteleníti, s azon hivatalnokot, ki olyan büntettet követ el, melyet hivatalvesztéssel kell sújtani, újra választhatónak nem tartja.

Tisza Kálmán, miniszterelnök: Péchy gróf megjegyzésére azt az észrevételt teszi, hogy az ő kormányra lépése előtt az ügy elintézése a rendes bíróságoknál volt, mert az 1870-iki törvényzcikkben alkotott választmány vizsgálati teendőkkel volt megbizva, az ítélelhozatal a rendes bíróságok teendője volt, s a rendes bíróságoknál heverték az ügyek elintézetlenül s e miatt a megyék nem birták betölteni a tisztviselői állomásokat, mert nem hozatott ítélet, hogy elmozdítandó-e az illető tisztviselő vagy nem.

Bánffy Dezső, báró: A jelen körülmények közt, ha az alaptörvény nem változik, fegyelmi törvényünk sem változtandó. Egyetért Vizsolyval abban, hogy a községi előljárók ellen a fegyelmi eljárás elrendelésének jogát a főispánnak megadatni kívánja. Nézete szerint azonban ezen joga a főispánnak a rendezett tanácsu városok polgármestere s alsóbb rendű tisztviselői ellen is megadandó.

A tisztí ügyészekre nézve az a véleménye, hogy azok pusztán megyei tisztviselők legyenek, s ügyvédi functióval ne foglalkozhassanak.

A fegyelmi törvényt annyiban tartja módosítandónak, hogy a fegyelmi eljárás alá vont tisztviselő ne csak az eljárás elrendelésével egyidejűleg legyen állásától felfüggeszthető, hanem később is.

Földvály Mihály: A törvényben egy hiányt lát s ennek megszüntetésére kéri a ministert. E hiány az, hogy a tisztviselő vagy segédhivatalnok, ha állásától felfüggesztetik, a felfüggesztési idő tartamára fizetést még az esetben sem igényelhet, ha állásába visszahelyeztetik. Tud rá példát, hogy két segédhivatalnok látszólagos bűnös cselekvény miatt az alispán

által felfüggesztetett, s hónapok mulva a kir. bíróságok ítélete alapján midkettő ártatlannak mondatott ki, s a belügyminister a két szegény sorsu hivatalnok fizetését kiutalványozni nem engedte. Szónok tudja, hogy törvény szerint a minister más-ként nem tehetett. „Summum jus, maxima injustitia.“ Szükséges, hogy a törvényhozás mielébb intézkedjék.

Ismer szóló egy alispánt is, ki pár hónapig fel volt állásától függesztve, s noha hivatalába visszahelyeztetett, tőle fizetése elvonatot. (Derültség.)

Osztozik Vizsoly azon nézetében, hogy a főispánnak is legyen joga a községi előjárók ellen fegyelmi eljárást rendelni; ámbár azt hiszi, hogy ha a főispán az alispánt e tekintetben fegyelmezteti, az tudni fogja kötelességét.

Helyesnek s a közigazgatás gyorsítására üdvösnek tartja szóló, hogy kisebb mérvű hanyagság eseteiben az alispán a hosszadalmas fegyelmi eljárás helyett birságokat róhasson ki. Ezt ma a törvény nem engedi; ezen is segíteni kellene.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Az előtte szólónak egy megjegyzéssel tartozik a hivatalnokok fizetésének ki, vagy ki nem utalványozására nézve. Bizonyos esetekben méltányosnak tartja, hogy az illető fizetésének legalább egy részét megkaphassa. De minthogy a törvény e tekintetben másképp intézkedett, ő mint belügyminister nem vehetett jogot magának a fizetés kiutalványozására.

Horváth László szerint a fegyelmi eljárásnál legfontosabb a gyorsaság, s hogy ez nincs meg, annak oka az, hogy az ügyek a tiszti ügyésznek véleményezés végett kiadatnak. Ő ezt mellőzendőnek tartja, mert minden fegyelmi eljárás a közigazgatási bizottság fegyelmi választmányához levén felterjesztendő, a tiszti ügyész e választmányban ugy is ott van mint előadó szavazat nélkül.

Lévay József: A fegyelmi törvény szoros kapcsolatban áll a közigazgatási bizottságról szóló törvényvel, melyről nyilatkozni tegnap bizonyos tekintetek miatt tartózkodott a szóló. A közigazgatási bizottság intézménye, szóló tapasztalása szerint, nem felelt meg a több oldalról ahhoz kötött reményeknek. Azon előnyösnek látszó eszme, hogy némely állami

közegek functiója a megyei közigazgatás körébe vonatott, a valóságban nagyon csekély jelentőségüvé tőpördött s annak hasznát alig látja valaki. Némely ügyek elintézése sokkal késedelmesebbé lett, mikor az alispán csak oly jól és gyorsabban intézkedhetett volna. Fontosabbak intézésére, jobbak s a közrészvétnek megfelelőbbek lettek volna a havi kisgyűlések, a melyekbe szintugy be lehetett volna illeszteni a mai közigazgatási bizottság minden functionariusát, sőt még többet is.

A fegyelmi választmányt a közigazgatási bizottság keretéből kitörleendőnek tartja. Annak már összealkotása magával a dolog természetével ellenkezik. Nincs abban biztosítva sem a függetlenség, sem a tárgyismeret. Ugyanazon collegium 4 tagja itél saját társai felett. A négy tag ketteje állami közeg, a ki gyakran igen problematicus képességü, a megyei közigazgatással soha sem foglalkozott, a fenforgó viszonyok ismeretével nem bir. Hogy ezen testület, már alkotásánál fogva megnyugtatólag ítélhessen az összes megyei tisztikar fegyelmi ügyeiben, az nem képzelhető, arra biztosíték nincsen. Szóló sokkal helyesebbnek s kielégítőbbnek tartaná, ha addig is, mig akár a közigazgatási bíróságok felállítása által, akár egyébként e téren is gyökeres intézkedés történik, a fegyelmi ügyeket oly testület intézné a főispán elnöklété alatt, a melyhez gyakorlati tapasztalatokkal bíró, értelmes, független két tagot a bizottsági tagok közül a közgyűlés választana, kettőt a helybeli kir. törvényszék küldene ki a maga kebeléből.

Anomaliának tartja szóló, hogy a fegyelmi vizsgálat elrendelésére nézve különbség tétetik azon tisztviselők közt, a kik a közigazgatási bizottság tagjai és nem tagjai. Megadná a jogot a főispánnak, hogy ő a törvényes vizsgálatot mind egyik tisztviselőre nézve elrendelhesse, mert hiszen a közigazgatási bizottságban működő tisztviselők hivatalos teendői sokkal számosabbak a bizottság körén kívül s azok legfőbb ellenőrzésére ugyis a főispán van hivatva.

A felebbezett fegyelmi ügyek végeldöntésére nem a ministeriumot, hanem egy független felebbezési forumot óhajtana, mely a képzettség és önállóság garantiájával birna. Különben e tárgy is kapcsolatban levén az összes közigazgatás álta-

lános és gyökeres megjavításával, ez alkalommal a fegyelmi törvényen valamely messzebb ható módosításokat tenni nem kívánna.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Lévnak azon megjegyzése, hogy ha és anyyiban, a mennyiben valamely oly intézmény szükséges, mint a minő a közigazgatási bizottság, ott volt az alkotmányunk által szentesített kisgyűlés, három észrevétele van.

Az első az, hogy a megyéknek igen tetemes része a kisgyűlést sérelmesnek tartotta, és a hol ez a nézet többségre vergődhetett, tartásukat egyenesen be is tiltotta. Alkotmányunk által szentesített intézmény tehát a kisgyűlés nem volt.

A második, hogy a kisgyűlésnek nem külön hatásköre volt, hanem az ott elintézettekről jelentés tétetvén a közgyűlésnek, a határozatok ott megváltoztathattak.

A harmadik, és ez az, a miért a kisgyűlés intézményét semmi szín alatt nem tarthatja jónak, az, hogy — a mit, mint feladatot mindenfelől igen helyesen hangoztatnak — az intézkedések egy nyomon járjanak, egyöntetűek legyenek. A kisgyűlésnek valamely ülésében jelen volt 20 ember közül — ha ugyan volt 20 ember jelen — a jövő kisülésben talán csak egy vagy kettő vett részt: tehát ez intézmény teljesen nélkülözte annak minden kellékét, hogy ugyanazon ügyekben egyöntetű eljárás követhessék. Szerinte akár helyes a közigazgatási bizottság intézménye, akár nem — a mire visszatérni nem akar — azt, hogy a kisgyűlés intézménye ugy, a mint volt, állittassék megint fel, minden viszonyok közt a lehető legrosszabbnak tartaná.

Áttérve a mai tanázszerzésre, többek által felemlített, hogy a tiszti ügyész kineveztessék, mindenki pedig helyzetét ugy kívánta szabályozni, hogy ő csupán csak tisztviselő legyen és minden privát agendáktól tartózkodjék. Egyes megyék statutumukban ezt már ki is mondották, de a törvény nem kötvén ezt ki, sok megyében a tiszti ügyész privát ügyködést is folytathatott.

Szóba hozatott — de a felszólalók többsége ezzel ellenkező nézetet nyilvánított, — hogy ne véleményt mondjon a

tiszti ügyész, de sőt előzetes véleményét ne is legyen szükséges kikérni, hanem hogy ruháztassék fel a felelősség jogával.

A másik eszmé, a mely felmerült, az volt, hogy lehetőleg oda kell törekedni, hogy a fegyelmi ügyekben bíróság ítéljen, addig is azonban alkottassék össze a fegyelmi bíróság másként, mint a hogy az jelenleg fennáll a közigazgatási bizottságokban; némelyek szerint két tagját válaszsza a közgyűlés, két tagját nevezze ki a főispán; mások szerint két tagját válaszsza a közgyűlés, két tagját jelölje ki a helybeli törvényszék. Felemlített, hogy azt nem is lehet várni, hogy a közigazgatási bizottság tagjaiból alakult fegyelmi bíróság a közigazgatási bizottság tagjai felett teljes részrehajlatlansággal és elfogulatlanul ítélhessen. Szerinte is oly kérdés ez, a mely megfontolást érdemel. A mi azonban az utolsó indokot illeti, ha az említett nézet emelkednék érvényre, akkor nemcsak a közigazgatási bizottsági fegyelmi bíróságot kellene megváltoztatni, hanem az ügyvédi és közjegyzői kamarák és más testületek fegyelmi bíróságát is, mert mindenütt az illető testületből alakult bíróságra, még pedig vagy tisztán azokra, vagy vegyesen van a fegyelmi eljárás bízva.

Szóba hozatott, hogy törvény által állapíttassék meg, a mi egyébiránt in praxi most is létezik, hogy kisebb mulasztások esetén minden fegyelmi eljárás nélkül lehessen — némelyek szerint főispáni, mások szerint alispáni — megfeddést alkalmazni, fentartatván az orvoslás a fegyelmi bíróságnál. Nem tudja, meg lehet-e kellően határozni, minő természetű mulasztások legyenek ezek? Ha lehetséges ezeket kellőleg körvonalozni, annál kevésbbé volna ez eszme ellen észrevétele, mert, mint a gyakorlat bizonyítja, csakis olyankor történtek felszólalások, ha — mint tud egy pár esetet — az alispán, vagy főispán a „megfeddés“ szó helyett a „megdorgálás“ szóval élt, mert azt mondták: ez fegyelmi büntetés, ehhez nincs joga.

Az a kivánság nyilvánult, hogy az alispánnak legyen joga pénzbüntetéseket kirovására a költségvetés vagy számadás beadásával késő községi jegyzők és előjárók ellen. Azt tudja, hogy több megyében ez volt a praxis; de valahányszor

valaki felebbezett, a belügyministerium inidig kénytelen volt az alispán eljárását megsemmisíteni. Mindenesetre oly valami ez, mit egyéb intézményeinkkel és különösen a judicatura terén levő intézkedésekkel kapcsolatosan lehetne csak eldönteni, mert abban az értekezletnek e szakban nálánál sokkal jártasabb tagjai igazat fognak neki adni, hogy a közigazgatási tisztviselőknek a birságolásra adott jog sok tekintetben túlzott, de némely tekintetben alapos aggályra ad alkalmat, s hogy ez mindenesetre előbb összhangzásba hozandó más sok intézkedéssel.

Megjegyeztetett, hogy a községi és megyei tisztviselők elleni fegyelmi eljárás egyformává tétessék; a szolgabíró ne ítéljen első sorban a községi felett sem, ítéljen első sorban az alispán, s hogy különösen szabályoztassék az eljárás speciális figyelemmel a rendezett tanácsú városok tisztviselőire. Olyannak tartja ezt, mi már első tekintetre is igazoltsággal bír, mert ezzel elkerültetnék az a kérdés is, hogy hogyan és mikép jusson a közigazgatási bizottság, vagy a ministerium tudomására annak, a mi a községi fegyelmi eljárásban történik, mert mihelyt az első fok az alispán, és a második a közigazgatási bizottság, már meg van az útja és módja az értesülésnek. Kapcsolatban áll ezzel, a mi itt szintén felhozott, hogy a községi fegyelmi eljárásnál is a főispánnak befolyás adassék.

Szóba hozott, hogy a visszahelyezett tisztviselő a multa nézve fizetésétől ne fosztassék meg. Oly esetekben, midőn teljesen ártatlannak mondatik ki, indokolt a kivánság, de csak ez esetben.

Kifejeztetett az is, hogy ha valaki egyszer hivatalvesztésre ítéltetett, az ne csak a közelebbi általános választásig, hanem egyáltalában ne legyen többé megválasztható. A régi fegyelmi eljárás szerint a községeket illetőleg, de ha jól emlékszik, a megyeieket illetőleg is azonnal megválaszthatónak declaráltatott valaki, a mint büntetését kiállotta. Sok baja volt már belügyministersége idején a miatt, hogy községek fegyelmi uton elbocsátott jegyzőjüket rögtön megakarták újból választani. Azt, hogy ha valaki hivatalától elmozdított, soha

többé megválasztható ne legyen, talán túlszigorúnak tartaná, kivéven azon esetet, ha pénzkezeléssel megbízott hivatalnok a pénzkezelés körüli mulasztásai miatt ítéltetett hivatalvesztésre, mert ez esetben igazoltnak találná: nem azt, hogy bizonyos idő mulva egyáltalában ne legyen megválasztható, de hogy ne legyen pénzkezeléssel járó hivatalra választható.

Hogy a főispán felfüggesztési joga az alispánra is kiterjesztésék, túlmenő intézkedésnek tartaná, s elégségesnek véli, hogy a főispán felterjesztésére a ministerium felfüggesztheti.

A közigazgatási biráskodásnak miként való szervezése későbbi kérdés. Arra, mi e részben a ministerről mondatott, szükségesnek tartja a megjegyzést, hogy mióta a fegyelmi eljárás az új törvény által rendszerezítve van, bíróságot nem állíthatott ugyan fel, de a belügyministerium kebelében három rendes tagból és a referensből álló bizottságot szervezett, mely a revisiót teljesíti.

Arra nézve, a mi a felebbezési felterjesztésekről előadatott, ismétli, a mit tegnap mondott, hogy különösen cassatorius szempontból ott, hol egyenesen szabályokba vagy törvényekbe ütköző eljárás forog fenn, vagy a vizsgálat nem volt jól teljesítve, az egyéni jog érdekében majdnem nélkülözhetetlennek tartja a felebbezés megengedését; de viszont azt elismeri, hogy sokkal helyesebb ezt is a törvényben részletesen szabályozni, nehogy félreértések támadjanak.

Tisza Kálmán, miniszterelnök a következő kérdést tüzi ki:

„A megyei törvényhatóságok a közpénzek kezelése iránt, felhívásom és helybenhagyásom mellett szabályrendeletek által már intézkedvén, az azokban foglaltakon felül minő intézkedéseket vél még az értekezlet szükségeseknek arra nézve, hogy a visszaélések, a mennyire emberileg lehető, meggátoltassanak, s czélszerű lenne-e a közpénzek kezelési módozatát törvény által szabályozni?“

Jelezni kívánja, hogy a kérdést főképp azért vetette fel, mert az értekezlet tagjainak nézetét óhajtja tudni az iránt, vajjon nem volna-e helyes a pénzkezelés általános módozatait törvény által kivenni a szabályrendeletek keretéből és a bel-

ügyministeriumnak tenni kötelességévé, hogy erre nézve általánosan kötelező szabályokat alkosson?

Tabajdy Károly: Lehetetlennek tartja ugyan oly szabályrendelet alkotását, mely minden visszaélést megszüntessen, mégis azt hiszi, hogy legjobb volna elfogadni azt a módozatot, melyet a minisiterelnök ajánlott.

Széll Ignác: Osztozik a belügyminister nézetében, csak azt óhajtáná, hogy az egyes megyék a ministeri rendelet keretén belül, a mennyiben az egyes helyi viszonyok megkívánják, a részletekre vonatkozólag intézkedhessenek.

Sipós Orbán: A megyei összes pénztáraknál a kettős könyvvitel behozatalát óhajtja, mert ezáltal a pénzkezelés könyvben áttekinthető és megvizsgálható.

Gyarmathy Miklós: Azt hiszi, hogy a fő czél nem a pénzkezelés könnyü átnézése és megvizsgálása, hanem az, hogy a közigazgatási tisztviselők által kezelt pénzek az illető helyre jussanak. Kivihetetlennek tartja a belügyministeri rendelet azon intézkedését, hogy a községek a pénzeket közvetlenül a központnak küldjék be, mert ez nehézségekbe ütközik és azért a szolgabírák által küldetné fel a községi pénzeket.

Földvár Mihály: Előtte szólóval ellenkezőleg azt tapasztalta, hogy legczélszerűbb, ha a községek egyenest a központba küldik fel a megyei alapokat illető tartozásaikat, mert csak így vezethető helyes nyilvántartás. A kettős könyvvitel rendszerét fogadja el.

Tisza Kálmán minisiterelnök: Constatálhatni véli, hogy nem tétetik kifogás ellene, hogy a törvénybe felvétessék oly intézkedés, mely szerint a megyei összes pénzkezelés ministeri szabályrendelet által egyöntetűen szabályoztassék. Mint kívánság fejeztetett ki e mellett — s azt hiszi, hogy ez a központot illetőleg eszközölhető is — hogy a kettős könyvelés alapján rendeztessék be a számadások vitele és a pénztár kezelése. A mi azon kívánságot illeti, hogy ezen ministeri szabályrendelet úgy értelmeztessék, hogy annak megfelelőleg, annak keretén belől az egyes megyék saját viszonyaikhoz alkalmazkodva hozhassanak külön szabályrendeleteket, azt hiszi, hogy minden törvényre, minden ministeri szabályrendeletre

elvben áll az, hogy azoknak megfelelő, azoknak keretén belől mozgó szabályrendeleteket saját viszonyaik szempontjából a törvényhatóságok hozhatnak. Erre nézve sem állhat fenn tehát más elv.

A mi a pénzeknek egyenes beküldését illeti, megengedi, hogy lehetnek az országnak egyes vidékei, a hol ez bizonyos nehézséggel jár, de mégis azt hiszi, ha elejét akarjuk venni annak, hogy nagyobb rendetlenségek és kivételes esetekben hosszabb időn keresztül tartó sikkasztások történjenek, nincs más mód, mint ezt a lehető szigorral keresztül vinni, mert csak akkor, ha egyfelől a község a központba tartozik beküldeni a pénzt és másfelől, ha a beküldésre felügyelni tartozó szolgabíró értesítést ad róla, hogy mi küldetik be — a mi igaz, a munkát szaporítja — csakis így lehet az ellenőrzést pontosan gyakorolni.

Erre a **ministerelnök** a következő kérdést tüzi ki:

„Minő qualificatiohoz köttessék a törvényhatósági tisztviselői állások elnyerhetése.“

Előre is megkívánja jegyezni, hogy ha e kérdéshez egy pár szót szól, ez által magát senki ne hagyja megzavarni abban, hogy — ha van — teljesen eltérő nézetét kimondja.

Kiemeli, hogy azért van e kérdés így feltéve, mert nézete szerint az, hogy qualificatióra szükség van, kérdés tárgyát nem képezheti; felkéri mindamelltt az értekezlet tagjait, méltóztatnának ahhoz is hozzászólni, hogy kell-e egyáltalában qualificatio?

A másik, a mit megkíván jegyezni az, hogy ha a qualificatio kimondatik, azt hiszi, hogy már előzetesen mindenkinek, de neki legalább nézete az, hogy a qualificatiót a jövőre nézve megállapító törvényben, ép úgy mint a bíróságok kinevezésénél is történt, szükséges gondoskodni azokra nézve, kik a qualificatio behozatala előtt vállaltak hivatalt, vagy a kik oly időben végezvén tanulmányaikat, midőn még ily intézkedések nem voltak, bona fide hihetik, hogy ők megszerezték a közszolgálatban álló tisztviselőkre nézve szükséges qualificatiót

Meglehet, hogy téved, de ezt oly szempontnak tekinti, melyre reflectálni kell akkor is, ha kimondatnék, hogy a tisztviselők ne választassanak, hanem kineveztessenek.

A tárgyalás könnyítése céljából felolvassa a belügy-ministerium keblében e tárgyban készült — nem végleges — csak előzetes megállapodásokat, melyek a következők:

„A törvényhatóságokban: *a*) az alispán, polgármester, fő- és aljegyzők, árvaszéki elnök és ülnökök qualificatiójául az államvizsga; *b*) szolgabírók és segédszolgabírók qualificatiójául pedig a jogvégzettség volna megállapítandó, vagy pedig az utóbbiakra nézve egy közigazgatási tanfolyam felállítása esetében (a mi czélszerűbbnek látszik) ezen tanfolyam tárgyaiból való szigorlattétel;

rendezett tanácsu városok polgármestereire nézve pedig a szolgabírók és segédszolgabírók részére kijelölt qualificatio volna megállapítandó; végül:

a községi, illetőleg körjegyzőkre nézve az 1872. évi 29626. szám alatt kelt belügyministeri szabályrendelettel megállapított s jelenleg is érvényben álló jegyzői szigorlat volna fentartandó.“

Megjegyzi, hogy a jegyzői szigorlatra nézve magának is lesz észrevétele.

Dárday Sándor: Minden fokozatra nézve a teljes jogvégzettséget kívánja kimondatni, mely alatt az államvizsga is értendő, mert e nélkül senki sem jogvégzett; azokra nézve, kik jelenleg szolgálatban állnak, ellehetne menni azon határig, a mely a bírósági kinevezéseknél megállapított.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Megjegyzi, hogy azért van a megállapodásokban megkülönböztetés téve a jogvégzettség és az államvizsga közt, mert a ki az egyetemet végzi, nem tartozik rögtön letenni az államvizsgát és így ez esetben is lehetne szolgabíró, míg arra, hogy alispán, főjegyző stb. lehessen, az államvizsgát is lekellene tenni.

Komjáthy Béla: tisztviselőknek csak qualificált egyéneket engedne megválasztatni és a qualificatiót államvizsgálati avagy bírói vizsgálati bizotvánnyal tartja igazolhatónak. A minister nézetét, hogy azok is, kik a jogot elvégezték, habár

az előirt vizsgálatokat le sem is tették, már megválaszthatók legyenek, veszélyesnek tartaná, mert tapasztalatból mondhatja, hogy a mostani tanrendszer eredménye az, hogy kevés kivétellel a jogvégzett fiatalok nagyon keveset tud, csakis a vizsgálatra szoktak tanulni, azért a vizsgálatot le nem tett jogvégzettek legnagyobb részénél a szakképzettség fel nem található.

Azoktól, kik régebben végezték a jogot még a régi rendszer szerint, a vizsgálat letételét nem kíváná, valamint az eddig alkalmazottakat sem fosztaná meg a megválaszthatás jogától, azért, mert a jogot nem végezték és vizsgálatokat nem tettek, mert ezeknél a gyakorlatban véli feltalálni a szakképzettségnek biztosítását.

Dőry Dénes: Szükségesnek tartja az elméleti képzettséget, de ezenkívül a gyakorlatban eltöltött éveknek bizonyos számát tartaná szükségesnek, különösen a főbb tisztviselőkre nézve.

Szell Ignác: A szolgabíró és segédszolgabíróra nézve is megköveteli a vizsgát, és a gyakorlatot is szükségesnek tartja, minthogy azonban a választás csak hat évre szól, egy évi gyakorlattal megelégedünk. Ha a jelenleg alkalmazásban lévő hivatalnokokra nézve semmi megszorítás nem történik, akkor az intézkedésnek eredménye nagyon távol jövőben lesz; azért, ha kinevezés volna, kimondatná: hogy a most alkalmazottak is vizsgát tartoznak tenni, ha csak elméleti qualificatióval nem bírnak.

Nézete szerint a candidationális bizottságot lehetne felhatalmazni, hogy a jelenlegi hivatalnokok közül azokat, kik elméleti qualificatióval nem bírnak, ha különösen képesítették, kivételesen candidálhassa.

Bánffy Dezső, b.: Nem helyesli, hogy más qualificatió kívántassék a szolgabírótól, alispántól stb., mert ez esetben az, a ki a gyakorlat útján a kellő képzettséget meg is szerezné magának, nem léphetne elő. Ennélfogva egyforma qualificatiót kívánna úgy a központban, mint a vidéken. A gyakorlati képzettséget is szükségesnek tartja, de akkor törvényileg intézkedni kellene az iránt, hogy gyakorlati állomások rendeztessenek.

A közjegyzőkre nézve megjegyzi, hogy a jelenlegi jegyzői szigorlatot kielégítőnek nem tartja, mert sok jegyzőben az alapképzettség hiányzik. Ennélfogva a megyéktől elvonva állítaná fel a jegyzői szigorló bizottságokat, s csak azokat bocsátaná szigorlatra, kik legalább négy gymnasialis, vagy négy reáliskolát végeztek.

Sándor Béla : Azon tisztviselőre nézve, ki a közigazgatásban akár mint közigazgatási faktor, akár mint fogalmazó részt vesz, tehát az alispán, főjegyző, aljegyző, szolgabíró és segédszolgabíróra nézve az államtudományi tanfolyam elvégzését, két évi gyakorlatot és egy gyakorlati közigazgatási vizsga letételét kívánja. Az árvaszéki elnöktől és ülnöktől legjobb volna a birói qualificatiót kívánni, ha ez azonban nem lehető, az elnöktől az ügyvédi diplomát, az ülnöktől az államvizsgát kívánná. A tiszti ügyésztől nemcsak az ügyvédi diplomát követelné, hanem megkivánná azt is, hogy a közigazgatási törvényekben jártas legyen. A számvevőtől az államszámviteltanból letett vizsgálatot, a pénztárnoktól pedig megkivánná azt a qualificatiót, a mely az állami pénztárnokokra nézve van előírva. A községi jegyzőkre nézve teljesen egyetért Bánffy Dezső báróval, mert nem tartja elégséges qualificatiónak azt, hogy valaki 22 éves állampolgár legyen, s azért bizonyos előismeretet s két évi gyakorlatot kíván, legyen e gyakorlat akár a vizsga előtt, akár a vizsga után. Mindenesetre szükségesnek tartaná, hogy vagy négy gymnasialis, vagy a polgári iskola, vagy négy reáliskola elvégzése után bocsáttassék csak az illető a jegyzői vizsgálatra.

Bacsák Pál : Szükségesnek tartaná a gyakornoki állások felállítását, a mint ez a bíróságoknál van, mert a munkahalmaz ugy is nagy, és ha ily állások nem rendszeresítettének, a fiatalság, mely magát e pályára szánja, nem találna kenyérkeresetre.

Vargics Imre : Minden szolgabíró fel van a törvény által jogositva egy irtokot tartani, s ezért évi átalányt kap; nézete szerint e helyett czélszerűbb lenne, ha minden szolgabíró mellé egy aljegyzői czímmel ellátott, a főispán által kinevezendő, 300—400 frttal fizetett gyakornok adatnék.

Tapasztalásból tudja, hogy a jogi tanfolyamot végzett fiatal ember irtózik az irnoki czimtól, minélfogva nehezen is kaphatók ily állásra egyének. Az önálló hatáskörrel bíró tisztviselőkre nézve megkivánja az államvizsga letételét.

Kubicza Pál: Azok után, miket Vargits a közigazgatási gyakornokokra nézve mondott, igen rövid lehet, mert ugyszólván, szájából vette ki a szót. Maga is szükségesnek tartja a közigazgatási gyakornokok engedélyezését, akár a szolgabíróknak, akár a központban, de nem irnoki czimmal, mert erre fiataljaink ma csak végszükségben vállalkoznak.

Általában megjegyzi, hogy a most divó dualismns a kormány és törvényhatósági közegeknél a közigazgatásra nézve igen hátrányos; hogy egyebet mellőzön, az irnokok jobban fizettetvén a törvénykezésnél, a megyék már alig kapnak irnokokat, s saját megyéje már kénytelen az ország hivatalos nyelvét nem értő irnokokat alkalmazni, mi a tisztázást ropant módon lassítja.

A qualificatióra nézve elfogadja Bácsmege alispánjának nézetét, maga is azt híven, hogy a választás alá eső hivatalokért nem igen fognak versenyezni az általa kívánt qualificatióval bíró egyének, és ez siettetni fogja a kinevezési rendszer életbeléptetését.

A körjegyzők vizsgálatát illetőleg kezét fog Bánffy Dezső főispánnal.

Nem rég a belügyminister ur kiadott rendeletet, melyszerint akármelyik törvényhatóság által a vizsgán átbocsátott jelölt megválasztható; tapasztalta, hogy a közel megyében (Pozsonyban) képesített jelölt náluk teljesen megbukott, és azért jobb szeretné, ha ezen vizsgák a tisztelt collegája által javaslatba hozott mód szerint ejtetnének meg.

Bánhidv Béla, h.: Azt, hogy a tisztviselőktől qualificatió követeltetik, helyesnek tartja. s kijelenti, hogy nézeteihez legközelebb állanak Bács vármegye alispánjának elmondott nézetei. De azt, hogy a választási rendszer fentartása mellett a tisztviselőktől ilyen qualificatió követeltessék, sem méltányosnak, sem igazságosnak nem tartja. Meggyőződése szerint qualifica-

tiót követelni helyes ugyan, de akkor aztán adjunk a tisztviselőnek biztosított existenciát és nyugdíjképességet.

Tisza Klámán, miniszerelnök: Az első, mire a figyelmet fel kívánja hívni, az, hogy ezen pontban említve van egy esetleg fölállítandó közigazgatási tanfolyam; kéri az értekezletet, nyilatkozzék: helyesnek tartja-e, hogy a közigazgatási hivatalok némely ágazatára nézve ilyen, tisztán a közigazgatásra tartozó tárgyakból alkotott tanfolyam és az ebben teendő szigorlat legyen a qualificatio alapja? Szóló kijelenti, hogy akár kinevezett, akár választott tisztviselőkre nézve azt, hogy ők éppen juris doctorok legyenek, bármily elavultnak tartassék is nézete, nem tudja helyeselni.

A jegyzői szigorlatokra nézve ő is szükségeseknek tart némely dolgokat, s a trencsényi főispán előadására megjegyzi, hogy méltányos, hogy a ki egyszer a szigorlatot letette — azon módosítással, mely a körrendeletben is megvan, hogy az illető megye saját statutumaira nézve az illetőt ismét megvizsgálhatja — ne csak azon egy megyében legyen jegyzőségre alkalmazható, hol a vizsgát letette. Ezt igazságosnak is, de főleg szükségesnek tartja azért, mert a megyék egymás irányában érzik sértve magukat az által, ha az ő vizsgájakat a szomszédmegye nem respectálja. Kéri az értekezlet tagjait: terjeszkedjenek ki nyilatkozataikban arra is, hogy midőn a szigorlat szigorubbá tétele óhajtatik, egyuttal helyes-e a törvénynek kimondania, hogy a ki a szigorlatot letette — a statutumokból teendő vizsga fentartásával — képesítettnek tekintessék arra, hogy mindenütt fölvegyék, vagy hogy minden megye csak a maga területére adhasson érvényes bizonyítványt?

A qualificatiót illetőleg sajnálja, hogy positiv adattal nem mutathatja most ki, de tudja, hogy az 1878. évi általános tisztújításnál, midőn a segédszolgabírói állomások szerveztettek, segédszolgabírákká nagyrészt teljesen jogvégzett egyének választattak, habár a qualificatio még behozva nincs. Ennek okát abban találja, mert Magyarországon annyira fennáll az a nisis, mely szerint mindenki a jogi pályára megy, hogy a jogvégzetteknek csak csekély része kaphat a bíróságoknál alkalmazást.

Vizsolyi Gusztáv: A qualificatió megállapítását úgy, a mint a minister előadta, elfogadja, s a közigazgatási tanfolyam felállítását is igen helyesnek és czélszerűnek tartja; csak azt teszi hozzá, hogy az ezen irányban való vizsgálat letétele utólag is engedessék meg azoknak, kik most a gyakorlat terén működnek. Igen szükségesnek tartja; a közigazgatási tisztviselőkre nézve a gyakorlati téren való működést, és különös eseteket kivéve, a melyekre nézve szóló a candidationális bizottságnak discretionális hatalmat adna, a gyakorlati téren való 2 évi működést okvetlenül megkíváná. Sőt a felsőbb hivatalnokokra nézve azt a kívánságot is koczkáztatja, hogy azok már előbb az alsóbb hivatalokon keresztül mentek legyen.

Ha a jegyzői szigorlat úgy hajtatik végre, mint az a ministeri intézkedésben foglaltatik, azt csak örömmel üdvözli, és csak azt kívánja megjegyezni Bácsmegeye alispánja ellenében, hogy ő okvetlenül szükségesnek tartja, hogy az elméleti vizsgálat letétele előzze meg a gyakorlati téren való működést, mert nem egy esetet tud, hogy fiatal emberek csak akkor folyamodnak az elméleti vizsgálat letételéért, midőn már helyük van.

A Trencsénmegeye főispánja által előadottakat szóló nem osztja, mert azt hiszi, hogy azon oknál fogva, melyet a minister ur előadott, hogy t. i. a birói állomások nem üresednek meg oly mérvben, mint szaporodnak a jogvégzett egyének, fogunk kaphatni kellő számu hivatalnokokat.

Csáky Albin, gr.: A qualificatiók megbeszélésekor mind-egyikünk természetesen visszahelyezkedik azon elvi álláspontra, melyet az általános vitában elfoglalt, mert hiszen a magasabb vagy csekélyebb qualificatió alkalmazhatósága természetesen attól függ, hogy kineveztetnek vagy választatnak-e a tisztviselők. Így tehát ő is kénytelen hivatkozni arra, hogy az általános vita alkalmával határozottan a tisztviselők választása mellett nyilatkozott, de egyuttal arra is, hogy a tisztviselői mandatumot meghosszabbítandónak és az ujra meg nem választott tisztviselőt, ha az magasabb foku fegyelmi vétségben nem marasztaltatott el szolgálati ideje alatt, bizonyos nyugdíjban részesítendőnek vélte.

Mint hogy javaslatai elfogadása esetében a választott tisztviselőnek jövődjöje is némileg biztosítható, maga is magasabb qualificatiók kikötését tartaná szükségesnek. Ugy tudja, hogy a jogi tanfolyam befejezte után előbb a politikai állam-vizsga, azután a birói vizsga és végre az ügyvédi vizsga következik; kívánatosnak találja tehát, hogy az alispán, főjegyző, árvaszéki elnök és szolgabírák a birói vizsgát letették légyen, míg a többi törvényhatósági tisztviselőknél a politikai állam-vizsgát tartja elégségesnek.

Földváry Mihály: A lehetőleg szigorú qualificatiót óhajtja. A községi jegyzőkre nézve Bánhidya báró megjegyzése nem alkalmazható, mert azok élethosszig választatnak s öregségükre nyugdíjban részesülnek. Szóla szerint kívánatos, hogy mielőtt valaki hivatalnokká választatnék, az elméleti vizsga mellett legalább egy évi gyakorlatot mutasson ki.

Tabajdy Károly: Szeretné, ha valaki felvilágosítaná, hogy ha Sándor Béla nézetei elfogadtatnék, miként juthatnak be új elemek a tisztikarba. Hogy szerezzem meg a segédszolgabírói gyakorlatot az, a ki segédszolgabíró akar lenni? Mert azt, a mit Vargics mondott, kiegészítő eszmének nem tartja. A qualificatióra nézve az a nézete, hogy az alispán, a fő- és aljegyző birói állam-vizsgát tegyenek.

Vargics Imre: Szavainak megmagyarázása végett előadja, hogy nem azt kívánta mondani, hogy fiatal embereink nem akarnak purisálni, hanem hogy az irnoki czimtól irtóznak, s ennek, ha nem is jogosultságát, de érthetőségét abban találja, hogy minden más szakmánál, például a törvénykezésnél vagy a pénzügynél, azon pályavégzett fiatal, ki itt kezdi hivatalos működését, mindjárt kezdetben oly czimet nyer, mely már magában kifejezi, hogy ő fogalmi szakmánál nyerend alkalmazást és előléptetést, holott az irnoki czim már magában azt látszik involválni, hogy csak a kezelési szakmánál van, vagy leendő alkalmazva. Egyébiránt purisálni minden pályakezdőnek kell, mert hisz már az alakiságok tudásának hiánya miatt sem kezdheti mindjárt a fogalmazáson, s a kezelés módját is meg kell tanulnia. A szolgabírói irnoki állás tehát nézete szerint annál kevésbé tér e gyakorlatra, mert az ily irnokokat a

szolgabírák rendszerint minél olcsóbb díjazás mellett igyekeznek megszerezni, s azokat azután egy-egy községi jegyzői állomással kárpótolják. Nézete szerint módot kell nyújtani, sőt kötelezni is a pályakezdőt, hogy a közigazgatás minden ágában szerezzé meg a kellő gyakorlatot, tehát úgy a külső mint belső hivataloskodásban, mielőtt önálló hatáskörrel alkalmaztatik. Ezért óhajtáná, hogy a szolgabírák mellé gyakoronokok alkalmaztassanak, mert a néhány — rendszerint csak két vagy három aljegyzői állás nem elégséges, s a külső teendők megösmérésére nem is nyújt alkalmat.

A közigazgatási tanfolyamra nézve megjegyzi, hogy értesülése szerint nálunk az egyetemen a tételes közigazgatási jogra nincs tanszék, holott az általános politikai tantárgyakat 5—6 tanár is adja elő; a közigazgatási tisztviselőktől csakis a közigazgatási törvények és ezekkel kapcsolatban álló tudományokból kívánja az államvizsgát, mint ez Belgiumban is megvan; megjegyzi azonban, hogy maga a közigazgatási vizsga még nem képesít önálló hatáskörré, mert szóló szerint erre az államvizsgán kívül még egy gyakorlati vizsgára is szükség lenne, mint ez más államokban, sőt nálunk is más szakmáknál már szokás.

Szóló nem tartja ugyan a választási rendszert jó tisztviselők képzésére alkalmasnak, de azt hiszi, hogy a qualificatio kikötése is okvetetlenül a kinevezési rendszer iránt táplált óhaját és célját közelebb hozza a megvalósuláshoz.

A gyakorlatot az elméleti képesítés mellett nélkülözhetlennek tartja.

Gyarmathy Miklós: Szigoru qualificatiót követel. Utal az apprehensióra, mely abból támad, hogy az egyik megye a másik megye által a körjegyzőknek kiállított bizonyítványt nem fogadja el. Ezen apprehensió megszüntetése céljából törvényben akarja kimondani, hogy az egyik megye nem kénytelen a másiktól bizonyítványt elfogadni.

Pócsa József: Az apprehensiónak nem ez az oka, hanem a vizsgálat mikénti összeállításból támad a bizalmatlanság. Ha a vizsgáló bizottság az alispán elnöklete alatt a adófelügyelő-

ből, tanfelügyelőből, királyi ügyészből, megyei ügyészből és a számvevőből áll, abban mindenki teljes garantiát fog látni.

Tisza Kálmán: Azt hiszi, hogy a qualificatióknak a választásnál ép úgy meg kell lennie, mint a kinevezésnél; de hogy sem a kinevezésnél, sem a választásnál nem szükséges ugyanannak lennie, mi a birói pályára készültől kivántatik. Részéről meggondolandónak tartja, vajjon egyes fontosabb tisztviselői állások kivételével, nem volna-e elégséges, ha azoktól, kik a közigazgatási pályára szánják magukat a közigazgatási tanfolyam elvégezése és az abból letett szigorlat követeltetnek csak; sőt talán ez czélszerűbb volna, mint ha erre csupán az adna valakinek jogosultságot, hogy a segédszolgabíróra nézve — mint hiszi — oly nagy fontossággal nem biró római jogból vagy jogphilosophiából — bár a legjobb sikerrel — tette le a vizsgálatot. Még csak azt akarja erre nézve megjegyezni, hogy az a kérdés: mely állomások legyenek azok, a melyeknél az itt hallottak után is szükséges az, hogy a kik azokra pályáznak, teljes qualificatióval birjanak, némileg kapcsolatban van a szolgabírói körök megállapításának kérdésével. Az ugyanis, vajjon a segédszolgabíró úgy tekintessék-e, mint önálló hatáskörrel biró tisztviselő, határozottan kapcsolatban van azzal a kérdéssel, hogy kissebb járások szervezendők-e egyes önálló hatáskörű tisztviselővel, vagy nagyobb járások az illető főnök mellett nagyobb segédszeméllyel?

Az önálló hatáskörrel biró tisztviselőktől, úgy mint az alispántól, főjegyzőtől, szolgabíráktól — s ő még hozzáteszi: az árvaszéki elnöktől — birói vizsgálat követeltetett; a többiekre nézve az mondatott, hogy tegyék le a politikai államvizsgát, ha ugyan külön közigazgatási vizsgarendszer nem hozatik be. A másik, a mit mindenfelől hangoztattak, hogy rendeztessék be a közigazgatás úgy, hogy bizonyos számú évekig gyakorlat előzze már az önálló tisztviselői működést. Ennek különböző módzatait emlegették; de abban, hogy előzetes gyakorlat kivántassék, találkoztak mindnyájan. Nem is lesz ez ellen más nehézség, mint a mely felmerül azon másik kérdésnél is, mely a fizetések arányossá tételére vonat-

kozik, a mi nézete szerint is igen jó volna, de a kettő nagy kiadást okozna.

Általános volt az óhaj, hogy a megyei számvevőtől és pénztárnoktól qualificatió követeltessék. Igen helyes a kivánság; a számvevőkre nézve meg is lehet könnyen találni a kulcsot, a mennyiben a ministeriumok kebelében levő számvevőkre nézve vizsgák vannak berendezve. Az is természetes, hogy a pénztárnoktól is valamely qualificatiót kell követelni, ha jobb pénzkezelést akarunk, és — a mint itt kiemeltetett — a kettős könyvvitelt akarjuk behozni.

Szó volt még a községi tisztviselőkről és a körjegyzőkről. Az kívántatott, hogy csak azon megyében tekintessenek qualificáltaknak, a hol vizsgát tettek; míg mások azt óhajtották, — s ő ezekhez csatlakozik — hogy a vizsga rendeztessék be helyesebb alapokon, és más, kevésbé érdekelt közegek befolyásával, mint a minők a mostaniak, de azután legyen a bizonyítvány mindenütt érvényes, föntartásával a megyei statutumokból követelt szigorlatnak. Az a kivánság, hogy míg a vizsgát le nem tették, megválaszthatók ne legyenek, a dolog természetében van. De kifejezés adatott annak is, hogy még a vizsga után is legalább egy-két évi gyakorlat előzze meg a tényleges alkalmazást. Ez nagyon óhajtandó; de mivel kivált segédjegyzői állás leginkább csak egyes igen nagy községekben van, nem tudja, vajjon a gyakorlati életben kötelezőleg keresztül vihető-e?

Mindez megfontolásnak lesz a tárgya. Egyet meg kell vallania: hogy ő a qualificatiót választás mellett is, kinevezés mellett is szükségesnek és lehetőnek tartja; de sem az egyik, sem a másik esetben nem vélné helyesnek, ha a qualificatió iránti kívánsalom túlterjesztetnék. Itt rá kell mutatnia arra, hogy a közigazgatás terén ép úgy módot kell adni — hogy úgy fejezze ki magát — hogy valaki, már mielőtt az utolsó bizonyítványát is megkapta, kenyeret kereshessen, mint a hogy meg van ez a bíróságoknál; mert hiszen jegyzőktől, aljegyzőktől nem kívántatik meg, hogy teljes birói qualificatióval birjanak, hanem már mint ilyenek tehetik le azon vizsgát, mely nekik a birói qualificatiót megadja.

VIII. ülés

november 28-kán d. e. 11 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminiszter, s Prónay József államtitkár a belügyminisztériumban.

Tisza Kálmán, miniszterelnök a következő kérdést tüzi ki:
„Lehetőnek tartja-e az értekezlet a megyei házi pénztárak behozatalát vagy helyesebbnek itéli, hogy a törvényhatóságok közigazgatási, árva- és gyámhatósági kiadásai, a méltányosságnak megfelelőleg, újból szabályoztassanak, s az egyes törvényhatóságok által ezen az alapon szükségelt pénzüsszeg törvénybe iktattassék, felhatalmaztatván a törvényhatóságok, hogy az ez uton fedezett legszükségesebb kiadásokon felül saját céljaik előmozdítására bizonyos százaléku pótdadót vethessenek ki? Ezen esetben mennyi legyen ezen kivethető százalék maximuma?“

Bánhidy Béla b.: A házi pénztárak behozatalát nem tartaná igazságosnak, mert ez esetben ép azon megyék viselnék a legnagyobb terhet, melyek a legszegényebbek. De ezt nem is tekintve, elvi álláspontja az, hogy az állami közigazgatás költségeit fedezze maga az állam. Az ellen, hogy a megyék saját céljaikra bizonyos $\frac{0}{6}$ -nyi pótdadót vethessenek ki, nem emel kifogást, de az eziránt hozott határozat érvényét függővé tenné a kormány helybenhagyásától, továbbá attól, hogy a határozat hozatalánál a bizottsági tagok bizonyos száma, pl. $\frac{1}{3}$ -része jelen lett legyen. Végre óhajtanódnak tartja, hogy a megye autonom céljaira fordítandó jövedelmek és a megyei alapok kezelése az állam részéről ugyanazon szigorú módon ellenőriztessenek, mint pl. a közvagyon és közpénzek kezelése. A pótdadó maximumát évi $\frac{5}{6}$ -ban véli megállapítandónak.

Vargics Imre: Szintén azon elvi álláspontot foglalja el, hogy az állami közigazgatás költségeit maga az állam fedezze. A pótdadó behozatalát már azért is szükségesnek tartja, hogy a megyék az önkormányzat gyakorlatára képesítve, s ezen hatáskörben hozott határozataik foganatosítására a kellő pénzerővel ellátva legyenek; de fontos politikai tekintetek is megkivánják ezt. Szóló nézete szerint ugyanis jelenleg még a tisztán helyi jellegű szükségletek, beruházások, stb. szóval mindennemű igény kielégítése a kormány, illetőleg az államtól követeltetik; a házi pénztár behozatala által a polgároknak mindinkább érlelődni fog a meggyőződés, hogy tisztán helyi érdekű és jellegű szükségleteikről első sorban ők, azaz a törvényhatóság van hivatva gondoskodni, s hogy ily czélokra csak rendkívüli esetekben, tehát kivételkép lehet az állam segélyét és közvetítését igénybe venni. Nézete szerint tehát ez uton a közügyek iránt eddig tapasztalt közöny is mindinkább tűnni, az érdekeltség fokoztatni, s a közszellem fejlődni fog.

Itt utal a megyék területe helyesebb beosztásának szükségére is, mert némely megyék a szóban forgó pótdadó behozatala esetén is a mostani terület, illetőleg adóképesség mellett oly csekély pénzerővel fognak rendelkezni, mely nagyobb tevékenység kifejtésére, vagy nagyobb, fontosabb kulturális czélok foganatosítására elégtelen.

A módozatok és cautellákra nézve Bánhidya b. feltételeit elfogadja.

Majthényi László b.: Valódi önkormányzatot önmegadóztatás joga nélkül nem képzelhet. E jogot törvényhatóságaink régente sem gyakorolták föltétlenül, hanem költségvetésüket fel kellett terjeszteniök a helytartótanácsához. Azt a nehézséget látja azonban, hogy az állami teendők az önkormányzati teendőkötől, akár a személyi, akár a dologi kiadásokat tekintve, alig különíthetők el s így ma nincs meg az a biztos alap, melyen a domesticát megfelelő összegben ki lehetne vetni. Ennélfogva a dolgot egyelőre jelenlegi helyzetében akarná hagyni, míg a kormány e téren további tanulmányokat nem tesz. Felhívja a miniszerelnök figyelmét azon agendákra, melyek hivatalos kötelek mellett a polgárok közreműködé-

sére vannak utalva, minők az országgyűlési választók összeírása, a népnevelés körüli teendők, melyekre alig találkoznak, kik velők foglalkozni képesek.

Széll Ignác: Az önkormányzat attributumai közé tartozónak mondja a házi adó kivetését és behajtását. Minthogy azonban a megye a honpolgárok kára nélkül ma ezen jogot nem gyakorolhatja, annak továbbra is felfüggesztve kell maradnia s ennél fogva a megyék szükségletei ezentul is az országos alapból fedezendőek. Kívánja azonban, hogy a megyék járandóságai igazságosabban osztassanak ki, mint most. Intézkedést kellene tenni, hogy némely kisebb megyék egyesíteszenek; ha helyi viszonyok akadályoznák az egyesítést, az ily kisebb megyék továbbra is kapjanak többet az országos alapból, mint kapnak aránylag a többi megyék; de ha ilyen akadály nincs, akkor nem méltányos, hogy egyes megyék a közérdeknek ellenálljanak. A pótdó eszméjét elfogadja, csak hogy azt kívánja, hogy az erre vonatkozó határozathozatalnál a megyei bizottság tagjainak abszolút többsége legyen. A pótdó maximumát előre nem tartja meghatározandónak, hanem a belügy-ministeriumra kívánja bizni, hogy esetről-esetre vizsgálja meg a célt és hagyja jóvá a mennyiséget.

Sándor Béla: A házi pénztár behozatalát szintén nem óhajtja. Igazságtalannak mondja, hogy a törvényhatósági joggal felruházott városok közigazgatási költségeiket saját maguk fedezzék és azt tartja, hogy az állam ezeket is részesítse bizonyos dotatióban. A pótdó eszméjét helyesli, maximumát szintén nem határozná meg s az erre vonatkozó határozat hozatalánál a bizottsági tagok egyharmada jelenlétét elengedhetetlennek tartja.

Kubicza Pál: A közigazgatás szerinte állami funkció lévén, annak költségeit az államnak kell viselnie, legyen az administráció akár állami, akár önkormányzati; azért elhibáztottnak tartja az 1870. évi XLII. t.-cikknek azon dispositióját, mely szerint a közigazgatás költségeinek fedezését, habár bizonyos perzenteknek erre engedése mellett a törvényhatóságokra hárítja; most sem tartja ezt behozhatónak, mert kivihetetlen, és igazságtalan, nem a kisebb és nagyobb

megyék megterhelhetése közti aránytalanság miatt, hanem inkább a szegény és gazdagabb megyék közötti miatt. A házi adó, úgy a mint contempláltatott, az egyenes adók után lévén kivetendő, azon törvényhatóságok lennének előnyben, hogy mást ne emlitsen, melyek területén egy káptalan vagy sok pénztintézet van, melyek milliókat kezelnek vagy forgatnak, és a törvényhatóság jövedelmi adóját felfokozzák.

Téves azon nézet, mintha a törvényhatóságok költségvetését a multban kevésbé ellenőrizték volna. Ekkor a palatinális porták után az egyedül adózó népre megyénként kivetett adó az ugynevezett dicák (rovások) szerint vettetett ki. A hadi és házi adónak ezen dicái (rovásai) egyenlő számban voltak megállapítva; de különböztek egymástól az utánuk fizetett adó magasságára nézve, még pedig tetemesen. Valamikor tehát a törvényhatóság felemelte költségvetését — hivatalok szaporításáért felírt, mint az 1840. évi IX. t.-czikk megalkotása után sok megye tette — a kir. helytartótanács mindannyiszor nemcsak az indokolást vette figyelembe, de felkérte a két pénztár rovásai arányának kimutatását is, hogy az adott esetben az adózó nép túlterhelhetését megakadályozza.

De igaz, hogy a megye a költségvetés felemelésének megtagadása esetében segíthetett magán; voltak, mint említve volt, megyei alapok, volt sok helyt ugynevezett nemesi pénztár, mely az adómentes curiális birtokot haszonbérloktől vagy azokat ideiglenesen más módozatok mellett használoktól szedett csekély illetékekből összefolyt, melyekből a törvényhatóság előre nem látott költségeit is fedezhette; s sokszor felhőszakadás és más elemi csapások által a törvényhatósági utakon okozott károkat és egyebeket, mik a megállapított költségvetésben fedezetüket nem találták, innen orvosolta.

A megyei alapok sok helyt, sajnos, elenyésztek; nemesi pénztár nem létezik, nem is létezhetik; a szülő tehát a közigazgatás költségeit, mint mondá, állami uton kívánja fedeztetni; de igenis megengedné a hatóságnak, hogy saját céljaira a kormány felügyelete mellett mérsékelt pótlékot kivethessen; erre azonban a megyei bizottmány — esetleg megyei tanács — absolut többségét találja csak felhatalmazhatónak.

Péchy Manó gr.: A házi adót szintén ellenzi, a pótdót elfogadja és Bánhidy feltételein kívül még szükségesnek tartja, hogy a megyék, melyek e részben a ministeriumhoz felterjesztést tesznek, kellőleg indokolják a czélokat, melyek végett pótdót kívánnak kivetni.

Bánffy Dezső b.: Kubicza nézetében osztozik, de szükségesnek tartaná, hogy megelőzőleg a megyék területe törvényhozásilag szabályoztassék, illetőleg a kis megyék a közigazgatás érdekében megszüntettenessek, valamint ugyanez érdekekben a nagy megyék megkissebbítettessenek; továbbá hogy a tisztviselők fizetése szabályoztassék és tétessék országszerte egyenlővé, mindig tekintettel bizonyos helyek drágább vagy olcsóbb voltára.

Gyarmathy Miklós: Az ellen, hogy a megye lakossága nem fog a pótdó által túlterhelhetni, garantiát lát a minister jóváhagyásában és abban, hogy mindenki a hozott határozat ellen felfolyamodhatik. Különösen hangsúlyozza, hogy az összehívóban mindig ki kellene emelni, hogy pótdó szándékoltatik kivettetni, és minő czélra.

Bacsák Pál: Elvi álláspontjánál fogva, mely szerint csak gyökeres rendszerváltoztatástól várja administratióink regenerációját, nem kellene hozzájárulnia ahhoz, hogy a mai rendszer foltozásokkal javítottassék, s ez álláspontja mellett meg is maradna, ha úgy látná, hogy várhatunk; de mivel a fenforgó körülmények között minden javítást örömmel kell fogadni, ő is előadja eszméit.

Helyesli, hogy a közigazgatás költségeit az állam fedezze; hozzájárul ahhoz is, hogy a megyék pótdót vethessenek ki; szükségesnek tartja azonban, hogy ezt a területi új beosztás előzze meg. Súlyt fektet arra, hogyha a törvényhozás alapos számítás után kimondja, hogy valamely megye bizonyos összeget kap, mely positive kiszámított szükségeinek az eredménye, akkor a központból ne avatkozzanak be úgy, mint az most történik, minden aprólékos részletbe, hanem mondassék ki: ezzel az összeggel neked, megyének, közigazgatási költségeidet fedezned kell, de ha ennél megtakarítást tudsz tenni, ezt köz-czélokra fordíthatod.

Pótadót bizonyos formában egyébiránt ma is vet ki a megye, például szednek betegápolási költségeket, és ott, hol kaszárnyák létesítettek, ezen a czimen. Nem látná szükségességnek, hogy ezek egyenkint vettessenek ki, hanem e szükségések egyesítenek. A maximumot nem határozná meg, mert valamennyi törvényhatóságra nézve nem lehet e részben egyenlő megállapodást hozni létre.

Földváry Mihály: Az administráció kiválólag az állam érdekében működik, azért jogosult a kívánat, hogy a költségeket is az állam viselje. A rendezett tanácsu városokat illetőleg egyetért Sándor Bélával.

A pótadó eszméjét elfogadja, de határozottan kívánja, hogy az a legszűkebb korlátok közé szoríttassék.

Sok megyének — így Pest megyének is — igen szép alapjai vannak, s ezen magántulajdon minden kormány által, mint szent és sérthetetlen, respectáltatott. Ezen alapokból szoktak a megyék humanitarius s kegyeletes czélokra adakozni, a mely czélokra — szóló szerint — mint most, úgy jövőben sem lenne pótadó kivethető.

Komjáthy Béla: Az önkormányzatnak egyik legkiválóbb joga az önmegadóztatás; szóló mint a teljes önkormányzatnak híve, az önmegadóztatás jogát helyesli, és ha hazánkban önkormányzat volna, akkor a házi pénztárak behozását szükségesnek tartaná; most azonban véleménye szerint önkormányzatról szólni nem lehet, s ugyanazért itt a szakértekezésben előadott nézetek alapján nyugvó conceptióból logikailag következik, hogy az összes közigazgatási költségek az állam által viseltessenek.

Barátja szóló elvileg azon eszmének is, hogy az általános közigazgatási költségeken kívül a törvényhatóságok saját külön céljaikra pótadót vethessenek ki; ezen jogot azonban nem óhajtja most a törvényhatóságoknak megadni, mert ez a gyakorlatban nem vezetne másra, mint új adóemelésre, pedig már most is annyira túl vagyunk terhelve, hogy az adóalap is már-már megtámadva van. Ezen az sem segít, hogy a pótadó kivetésének jóváhagyása a ministeriumnak hagyatik fenn; mert ha a kormány ezen jóváhagyását attól tenné függővé,

hogy az adóalap meg ne támadtassék, akkor most már előre meg kellene tagadni a jóváhagyást a törvényhatóságok legnagyobb részével szemben.

Ezen póttadó kivetési jog csakhamar kötelességgé változtatnák át, mert minden szükséges intézkedéseket és beruházásokat a központi kormány már azért is helyi érdekűeknek nyilvánítaná, hogy ez által az ezekkel járó kiadásoktól szabadulva, azokat a törvényhatósági polgárok terhévé tegye.

A mostani adók éppen úgy beszédetnének, de azokból a megyei helyi érdekek kielégítésére többé mi sem fordíthatnák.

Ha az önkormányzatot megsemmisítették, a központi hatalom kötelességévé vált minden helyi érdek kielégítése iránt intézkedni annyival is inkább, mert nem képzelhető oly helyi érdek, mely egyszersmind állami érdek is ne volna.

Szóló meg van arról győződve, hogy ezen póttadó kivetési jog megadása a centralisációnak a legbiztosabb uttörője lesz, mert a polgárok minden előny nélkül csak terheik szaporodását fogják észlelni, és mivel ezen újabb terhek az önkormányzat czége alatt fognak kivettetni, az önkormányzattól a polgárok el fognak idegenedni.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Már maga a feltett kérdőpont jelzi a belügyminiszeriumnak azon czélját, hogy az évenkénti aprólékos beavatkozás mellőztessék, mert hiszen ez mondatik: „Nem volna-e helyesebb, hogy a törvényhatóságok közigazgatási, árva és gyámhatósági kiadásai a méltányosságnak megfelelőleg újból szabályoztassanak s az egyes törvényhatóság által ezen az alapon szükségelt összeg törvénybe ígtattassék.“

Itt tehát az az eszme van kifejezve, hogy nem évről-évre a megye és a belügyminiszerium között bizony nem mindig igen épületes levelezés alapján állapíttassék meg a megyék szüksége, hanem hogy minden megye egy bizonyos időre tudja, mennyire számíthat e czímen s a pénzt e szerint feloszthassa, fentartatván természetesen azon ellenőrség, hogy valóban a közigazgatás érdekeire fordítja, mert azon veszélynek még sem lehetne a közigatást kitenni, hogy a megye azért, hogy abból az összegből más czélokra is fordíthasson valamit, oly meg-

szorításokat tegyen egyebütt, melyek a közigatás rovására volnának.

Magára a tárgyra nézve három kívánságot fejezett ki Bánhidy Béla b., s minthogy a vita legnagyobb részben az ő felszólalása körül forgott, ehhez kapcsolja szóló is előadását. Az egyik feltétel a kormány helybenhagyására vonatkozik; a másik, hogy a pótdóra vonatkozó határozat csak a bizottság egy harmadának jelenléte mellett hozathassék; végre, hogy a maximum 5⁰/₀-ban állapittassék meg. Ennek kapcsán Bánhidy Béla b. azon óhaját is kifejezte, hogy a létező vagy alakuló megyei alapok a ministerium részéről szigoruan ellenőriztessenek.

Constatálni lehet, hogy az iránt nem volt eltérő nézet, hogy a megyei házi pénztárt, ugy a mint contemplálva volt, behozni nem lehet. Arra nézve sem volt -- egy felszólaláson kívül -- eltérő nézet, hogy a megyéknek saját érdekeik céljából bizonyos pótdók kivetése megengedttessék. Eltérő volt a felfogás arra nézve, hogy a pótdó maximuma megállapittassék-e vagy nem; valamint különbözők voltak a nézetek arra nézve is, hogy meghatároztassék-e a bizottság tagjainak száma, melynek jelenléte ilynemű határozat hozatalára szükséges, és még inkább eltérők voltak a nézetek az iránt, hogy e szám a bizottság tagjai egy harmadában vagy az absolut többségben állapittassék-e meg?

A pótdóra nézve neki az a nézete, hogy az különböző természetű. Van kötelezett pótdó, s ilyennek tekinti pl. a betegápolásit. Azután lehetnek facultativ pótdók, s ezek maximumát részéről mindenesetre meghatározandónak tartaná. Van végre bizonyos meghatározott speciális célra rendkívüli pótdó, mely más országokban is létezik, s erre, azt hiszi, törvényhozási külön engedély volna szükséges.

Ha a facultativ pótdóra nézve meghatározatnék, hogy a bizottságnak egyes tagjaihoz egyenkénti meghívók küldetnek a pótdó kivetése kérdésének megjelölésével, s ha a meghatározott 8 nap hosszabb idővel váltatik fel: akkor nézete szerint el lehetne állni a bizottság tagjai minimumának meghatározásától, mert különben nehézségek támadnának. Szük-

ségesnek tartaná azonban, hogy a facultativ pótadó meg-
lehetősen hosszú idővel érvénybe lépte előtt hirdettessék ki,
s a megye minden tagjának adassék meg ellene a felebbezés
joga. A facultativ pótadónál a kormány beavatkozását leg-
inkább azon esetre tartaná restringálandónak, midőn felebbe-
zés történik; mert ha általános megnyugvással fogadtatik, ő
a kormány részéről való beavatkozásnak csak akkor látná
helyét, ha maga a cél nem volna olyan, a melyre pótadó
kivethető.

Ezzel kapcsolatban felhozott a megyei alapok kérdése.
Mint hogy szóba hozatott, megemlíti, hogy a megyei alapokra
a ministerium igenis gyakorol felügyeletet, a mint szerinte
jövőben is kell, hogy gyakoroljon, s azt hiszi, hogy e fel-
ügyeletet nem lehet oda restringálni, a hová egy-két megye
megpróbálta szorítani, azt mondván a ministeriumnak: hová
fordítjuk a pénzt, utólagosan fogják kimutatni. Vagy fel kell
menteni a ministeriumot a törvény útján a felelősség alól,
akár mi történik is azon alapokkal; vagy nem lehet kétségbe
vonni azon jogát, melyet eddig is gyakorolt, s mely szerint az
előzetes bejelentést követeli; a jóváhagyást megtagadni ter-
mészetesen csak akkor lévén joga, ha az alap jövedelmei
másra akarnak fordíttatni, mint a mire positive destinálva
vannak, vagy ha oly mértékben szándékoltatnak igénybe
vétetni, hogy a tőke állománya veszélyeztetik.

A mi a kikerekítés kérdését illeti, megvallja, hogy a
megyei költségek és a pótadó olynemű rendezésének, mint a
minő itt czéloztatik, okvetetlenül szükséges és mulaszthatatlan
előfeltételeként a kikerekítést nem tartja. Vannak egyes köz-
ségek, melyeknek a szomszédos megyébe való bekebelezését
maguk a községek is kérik, s a megyék sem ellenzik, s ily-
nemű bajokon mielőbb segíteni kell. De azon nagyobb mérvű
új beosztást, melyről itt szólottak, hogy t. i. a nagyobb
megyék kisebbekre osztassanak föl, s a kis megyék megsün-
tettessenek, a most czélzott intézkedés előfeltételének nem
tekintheti; mert ha szigoruan megnézzük a megyék mai
beosztását, és figyelemmel vagyunk geographiai, ethnographiai
és más viszonyaik iránt, talán egy-két oly megyét lehet csak

találni, melyekről mondhatni, hogy külön állásuk nincs indokolva, de a többiekéről ez bizonyosan nem áll. Az ugyanis, hogy valamely megye kicsiny, még nem azt teszi, hogy közigazgatása aránylag drágább, a mint ezt legjobban mutatja Csanádmegye példája.

Az értekezlet tehát elvileg helyesli, hogy a megyei háziadó ugy, a mint contemplálva volt, ne hozassék be; hogy szabályozni, újra méltányos alapokon rendezni kell az egyes megyék költségeinek mérvét, még pedig törvényben, ezután pedig megengedni, hogy bizonyos maximumig facultativ pótagót kivethessenek, bizonyos elővigyázati rendszabályok mellett a kivetés módzatai, valamint a kormány részéről gyakorlandó ellenőrzést illetőleg, de a mely ellenőrséget ő minden aprólékosságra kiterjeszteni nem akarná.

A miniszterelnök ezután a következő kérdést tüzi ki: „Szükségesnek tartja-e az értekezlet, hogy a törvényhatósági járások új beosztás által arányosítottassanak, és ha igen, minő irányban és minő módozattal?”

Mielőtt a kérdésbe bocsátkoznék az értekezlet, arra figyelmezteti a tagokat, hogy nézete szerint itt lenne megbeszélendő az a kérdés is, mely a közigazgatási beosztásoknak a törvénykezési beosztásokkal együttlételét illeti. Felemliti ezután, hogy a mit e téren közigazgatási uton tenni lehetett, az 1875. óta folyvást megtörtént, s azt hiszi, hogy a beosztások különfelesége sokkal csekélyebb is ma, mint volt azelőtt, s nézete szerint a teljes egyformaság majdnem lehetetlen, mert sokkal több közigazgatási járás van, mint járásbiróság és adóhivatal, s csak arra lehet törekedni, mire a kormány törekszik is, hogy egy járásbiróság területén, a mennyire lehetséges, ne több közigazgatási járás kisebb nagyobb részei, hanem például két egész közigazgatási járás legyen.

A járások nagyságának arányosabbá tételére vonatkozólag itt is megjegyzi, hogy erre nézve a népesség száma maga nem szolgálhatna kiinduló pontul, mert bizonyára mindenki tudja, hogy sokkal könnyebb egy akár 60.000 lélekből álló járást kezelni, ha abban mindössze 7—8 nagyobb község van, melynek előljárósága is rendszerint értelmesebb, mint egy,

akár csak 30.000 lélekből álló járást, ha az 40—50 községből áll.

Baross Gábor: A kérdésre vonatkozólag szükségesnek tartja, hogy a törvényhatósági járások új beosztás által arányosítottassanak, s erre szükséges nem csak az 1870. XLII. t.-cz.-nek, mely a járásokat a választási kerületek szerint rendeli megalkottatni, de egyszersmind azon szabályrendeleteknek is revíziója, melyek alapján a törvényhatóságok járasaikat annak idejében beosztották. Ha jó administratiót akarunk, a járások beosztásának úgy kell eszközölnetnie, hogy a törvényhatósági járások mindenesetre az összes közigazgatási ágazatokkal egybehangzólag állapítottassanak meg. Szóló az előterjesztett kimutatásokból még inkább meggyőződött ez álláspontja correct voltáról, s még inkább óhajtja, hogy az ellentétek, melyek ma népeesség, terület s általában a rendőri igazgatás tekintetében igenis megvannak, új beosztás által szüntettessenek meg. Különösen tartózkodni kell nézete szerint attól, hogy igen nagy járások alkotása által nehézkessé tétessék a közigazgatás. A járások helyes beosztása azonban szóló szerint csak akkor vitethetik keresztül, ha a járásbiróságokra nézve előterjesztendő törvényjavaslat véglegesen meg lesz állapítva, és csak akkor lehetne nézete szerint az elfogadott járásbirósági kerületektől eltérni, ha a vármegyék fekvésénél fogva az administratió igényei azt feltétlenül szükségessé tennék.

Földvály Mihály: A járások helyes beosztása a megyéknek belügye, s ez a belügyministerium jóváhagyásával intéztessék el. A szolgabírára nézve az érvényben lévő törvény kimondja, hogy járasa területén köteles lakni. És ez elég. A székhelyek kijelölésére nézve érte, ha azt a kinevezési rendszer hivei követelik; de a kik a választási rendszert tartják helyesnek, sziveskedjenek figyelembe venni, hogy ha a székhelyeket kijelöljük, a középosztályhoz tartozó legjobb erőket fogjuk elveszteni. A szolgabírák csekély fizetésükkal csak akként jöhetnek ki, hogy saját házukban lakván, bért nem kell fizetniök. Különb is szólót sok évi tapasztalatai a felől győzték meg, hogy nem az a jó szolgabíró, a ki bureaujában ül, hanem a ki községeiben a helyszínén intézi el az ügyeket.

Szell Ignác: Földváry nézeteit a modern adminisztráció kívánalmaival homlokegyenest ellenkezőknek tartja, s törvényben kéri kimondatni, hogy a járások székhelye megállapíttassék, és a szolgabíró lakjék ott. A járásokat nézete szerint egyformákká tenni nem lehet, de lehet a munkát arányosan elosztani, s a hol több a munka, ott több járásnak kell lenni. A minster figyelmét felhívja arra, hogy a szolgabírák hivatásuknak alig tehetnek eleget, mert szervezetök a közigazgatás fejlődése kezdetén állapított meg, s azóta mindig több és több a teendőjük.

Ezen kívül felhossa szóló, hogy sokszor előfordul választás mellett az az eset, hogy egy járásban mind a szolgabíró, mind a segédszolgabíró nem nagyon képes egyének, s ezért szükségesnek tartja, hogy ugy a megye közönségének, mint a főispánnak meg legyen az a joga, hogy a segédszolgabírókat máshova helyezhesse át.

Bánffy Dezső, báró: Azt óhajtja, hogy a járások lehetőleg tekintettel a községek számára, a terület nagyságára és a népességre, állapíttassanak meg, hogy az államkincstár túlságos megterhelhetése nélkül legalább négy személyből álljon a hivatalnoki kar, t. i. egy szolgabíróból, egy segédszolgabíróból, egy gyakornokból és egy irtokból.

A székhely kérdését illetőleg nézete szerint Földváry alispán véleménye el nem fogadható, mert akkor a közigazgatás érdekeinek eleget nem tennénk. Ezzel kapcsolatban támogatja Széllnek az áthelyezésre vonatkozó nézetét.

Végül egy kérdésre tér át, mely vita tárgyává ugyan nincs kitűzve, de ezzel összefüggésben áll, s ez a községek számának kérdése. A szolgabíró teendőit nézete szerint nagyon szaporítja az, hogy némely helyt igen sok kis község van. Ezen szóló szerint segíteni kell az által, hogy az ilyen kis községek közigazgatásilag egybeolvasztassanak s így a községek száma apasztassék.

Majthényi László, báró: A szolgabírói járások beosztását az önkormányzati hatáskörbe tartozónak véli. Azt kivihetetlennek tartja, hogy a hol járásbíró van, ott legyen szolgabíró s legyen adóhivatal is, mert ha például a pénzügyminister új

adóhivatalokat állít fel, azért a járások számát nem szaporítaná. A beosztást nézete szerint teljes biztossággal meg lehet hagyni az önkormányzattal bíró törvényhatóságok kezében a ministerium teljes ellenőrzése mellett.

Csatlakozik azokhoz, a kik azt mondják, hogy a székhely meg legyen határozva. Hivatkozik ennek indokolásául az irattárra, melynek folytonos hurczolása igen káros.

Az áthelyezésre nézve megjegyzi, hogy a szolgabíró mindig a törvényhatóság tisztviselője, s nem a járásé s így nem lát nehézséget abban, hogy a törvényben intézkedés történjék, hogy ne csak a szolgabírói segéd, de maga a szolgabíró is egyik járásból a másikba áthelyezhető legyen.

A községek egyesítésére nézve azt jegyzi meg, hogy ebbe nézete szerint beavatkozni nem lehet a községek kívánása ellen, s az egyesítés kényszerített végrehajtása új hivatalos apparatust tenne szükségessé.

Pócsa József: Elfogadja Majthényi nézeteit s azok támogatására több példát hoz fel.

Lónyay János: Nem hiszi azt a kívánatot, hogy a szolgabíró és járásbíró székhelye egy községben legyen, az ország minden vidékére nézve keresztülvihetőnek.

Tudna számos oly esetre hivatkozni, hol nem is két szolgabírói járás területén csak egy járásbíróság működik és mindazonáltal e járásbírósnak vajmi kevés teendője van, míg a szolgabírák ottan is túlvannak munkával halmozva. A közönségnek törvénykezési igényei némely vidéken igen csekélyek, míg a szolgabíráknak ugyanottan a községeknek nagyobb száma folytán még több teendőjük van.

Vizsolyi Gusztáv: Mikor az 1870. XLII. t.-cz. életbe léptetett, azon ministeri rendeletben, mely felhívta a törvényhatóságokat szabályrendeletekkel intézkedni az életbeléptetés felől, egyik pont az volt, hogy a szolgabíróságok székhelyei lehetőleg ott legyenek, hol az adóhivatalok és járásbíróságok is vannak. Ez legtöbb helyen, legalább a szóló által lakott vidéken, így is történt. Ennek az administratio tekintetéből kétségbe nem vonható előnyei vannak, s ezzel összeköttetésben

több vármegye ki is mondta, hogy a szolgabíróságoknak hivatalos helyiségekkel kell birniok.

Szóló okvetlenül szükségesnek tartja a helyes adminisztráció szempontjából, hogy a hol a járási székhely van, ott lehetőleg központosittassanak a többi hivatalok ágazatai is. Nem követelendő azonban, hogy a szolgabíró állandóan ott lakjék, de azt igenis követelni kell, hogy a hivatal ott legyen.

A segédszolgabírák áthelyezésére nézve szükségesnek tartja, hogy ez a főispán és alispán közegyetértésével mindenkor eszközölhető legyen.

Csáky Albin, gr: Ahhoz, hogy felette czélszerű volna a különféle közigazgatási beosztásokat a törvénykezéssel teljesen megegyeztetni, úgy hiszi, nem fér semmi kétség. Kénytelen azonban az értekezletet egy oly körülményre figyelmeztetni, mely ama egyöntetűséget a beosztásban némely törvényhatóságban teljesen lehetetlenné teszi.

Köztudomásu dolog, hogy a rendezett tanácsu és törvényhatósági joggal nem bíró szabad kir. városok törvénykezési szempontból a járásbíróságokhoz vannak beosztva, politikai tekintetben ellenben nem tartoznak a szolgabíró alá, de közvetlenül érintkeznek a megyei alispánnal. A hol ilyen városok csak egyenkint elszórva találtnak, a járási beosztás egyöntetűsége talán még keresztülvihető; de teljesen lehetlenné válik az pl. Szepesmegyében, hol egy-két járásbíróság területén négy-öt ilyen város találtnak. Ha itt a járásbírószági terület a szolgabírói kerülettel teljesen összevágna, ez utóbbinak aránytalanul kicsinek, vagy amannak aránytalanul nagyoknak kellene lennie.

A mi a szolgabírói székhelyek megállapítását illeti, nem tartja kívánatosnak, hogy ez kötelezőleg az ország minden törvényhatóságára kimondassék. A hol a járási tisztviselők a mindenesetre legtöbb biztosítékot nyújtó közép birtokosok osztályából vétetnek, ily kötelező rendelkezés valószínűleg ez elemnek visszavoulását idézné elő, mit mindenesetre igen nagyon sajnálni kellene. Ezen kérdés is azok közé tartozik, melyek szerinte az egyes megyékben uralkodó viszonyok szerint különféleképen eldöntendő, minek illusztrálására csak

azt hozza fel, hogy midőn a legutolsó törvényhatósági szervezés alkalmával két megyében egyszerre volt szerencséje működni, az egyikben minden befolyásával a székhelyek megállapítása mellett, a másikban pedig szintugy a székhelyek megállapítása ellen küzdeni tartotta kötelességének.

Az elébb jelzettekől kifolyólag és következetesen alkalmazva a helyesnek ismert elvet, az áthelyezést csakis a szolgabírói segédekre vonatkozólag tartaná megengedhetőnek.

Sándor Béla: Egyetért Barossal a tekintetben, hogy a törvénykezési járások a politikai járásokkal összeessenek. Ennek folytán a székhely megállapítását szintén követelendőnek tartja, valamint azt is, hogy a szolgabíró a székhelyen lakjék, miből következik, hogy a szolgabíróságnak hivatalos helyiséget kell adni.

Tabajdy Károly: Abban a meggyőződésben van, hogy a járási székhely megállapítása s a segédszolgabíró áthelyezése a modern adminisztráció elengedhetlen feltétele. A járások nagyságára nézve figyelembe veendőnek tartja azok megállapításánál nemcsak a községek, hanem a jegyzők számát is, miből — nézete szerint — önkényt következik az, mit már többször hangoztatott, hogy az adminisztráció reformját a községeknel kell kezdeni.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Ugy vette észre, hogy az értekezlet tagjainak legnagyobb része szükségesnek tartja annak kimondását, hogy a szolgabíráknak meghatározott székhelye legyen, természetesen a székhelynek meghatározása, a belügyminister jóváhagyása mellett, a megyéknek hagyandó fenn, mert ők vannak első sorban hivatva megítélni, hol legezél-szerűbb a székhelyet megállapítani.

Többen kifejezték aggályukat az iránt — s szóló szerint is helyesen — hogy lehetetlen volna mindenütt a járásokat egyesíteni csak a járásbíróságokkal is, valamennyi közigazgatási ágazattal pedig éppen nem. De mégis a törekvésnek annak kell lenni, hogy ez egyesítés lehetőleg megtörténjék.

A harmadik kérdés, mely felhozott, az áthelyezésre vonatkozik. Ezt a segédszolgabírókra nézve, némelyek a szolgabírókra nézve is, czélszerűnek találták. Eltérés leginkább abban

volt, hogy némelyek a megye határozatától, mások a főispán és alispán egyetértésétől tették az áthelyezést föggővé. Szólv erre vonatkozólag azt hiszi, hogy ha az áthelyezés lehetősége a törvényben kimondatnék, meg kellene határozni ennek eseteit, hogy ne legyen ez feltétlen jog, mely netalán minden igaz ok nélkül is gyakoroltatik.

Felemlítettett még a községek egyesítésének kérdése is. Az újabb törvények szerint lehet a községeket egyesíteni saját akaratok ellenére is, ha a közigazgatás érdeke így kívánja. De mindamellett, hogy lehet, igen kevés esetben történt. Mindazonáltal nem hiszi, hogy ez irányban törvényhozásilag tovább menni szükséges volna.

A mi a járások beosztását illeti, arra nézve népesség, geographikus fekvés, ethnographikus viszonyok, a községek és körjegyzőségek száma lennének a kifejtett nézetek szerint figyelembe veendőek.

A miniszerelnök ezután a következő kérdést tüzi ki:

„Lehetséges e a közigazgatási bíróságok intézményét ma már életbe léptetni, vagy szükséges-e közigazgatási törvényeink teljes megalkotását bevárni?

Ha ez most azonnal nem lehetséges, mily törvényes intézkedéseknek kellene azt általában, különösen pedig rendszer és szervezés tekintetében megelőzniük?

Ha lehetséges, a közigazgatási biráskodás melyik rendszere fogadandó el? Az-e, mely szerint a közigazgatási bíróságok illetékessége alá tartozó ügyek és tárgyak taxativ megállapítása mellett, az első közigazgatási hatóság határozata oly esetekben, melyekben jogsérelem vitattatik, azonnal a közigazgatási bíróság elébe viendi, a mely rendszer természetesen több alsó és felsőbb foku közigazgatási bíróság felállítását teszi szükségessé; vagy:

azon rendszer-e, mely szerint a közigazgatási ügyek előbb a rendes közigazgatási hatóságok előtt és által minden fokozaton át tárgyalandók le, s csak akkor vihetők a közigazgatási bíróság illetékessége alól törvény által világosan ki nem vett ügyek egy felsőbb közigazgatási bíróság elé, ha

az utolsó közigazgatási hatóság határozata vagy intézkedése törvényellenesnek vitattatik.

Ezen utóbbi rendszer elfogadása esetén ismét kérdés, mily hatálylyal birjanak ezen egy közigazgatási bíróság határozatai? nevezetesen azonnal végrehajthatók legyenek-e? vagy csak cassatorius jelleggel birjanak azok, melyeknek alapján az ügy a közigazgatási hatóságok által új tárgyalás alá veendő; vagy végre:

nem volna-e indokolt az eddig ismert rendszerek mellőzésével, azonban figyelemmel a mivel európai államokban e részben létező törvényekre és tapasztalatokra, különleges közigazgatási viszonyainkhoz mérve, új rendszert állapítani meg, mely úgy a jogbiztonságot a közigazgatás terén, valamint a közigazgatás érdekeit kielégitené?

Általában pedig, bármelyik rendszer elfogadása esetén, főkérdés, miként szervezendők a közigazgatási bíróságok, oly célból, hogy míg azok egyrészt a jogérzületet teljesen kielégítik, eddig másrésztől általuk a közigazgatási ügyek hatáskörükbe ne vonattassanak, s ez által a közigazgatás lehetlenné, a kormány felelőssége pedig illusoriussá ne váljék?“

Horváth Lajos: Utal az általános vita alkalmával tett azon kijelentésére, hogy a jó közigazgatás főkelléke, előfeltétele, hogy a honpolgárok, a végrehajtó hatalom és a közigazgatási hatóságok és közegek önkénye és túlkapásai ellen védve legyenek. Ezt csak független közigazgatási bíróságok felállítása által lehet elérni. Ezen kijelentés után, melyet akkor tüzetesebben indokolt, szóló igen rövid lehet az elnöklő minis-ter által kitüzött kérdésekre adandó feleleteiben.

Kiemelvén szóló a közigazgatási biráskodás kérdésének nagy fontosságát, és tüzetesen elemezvén a gyakorlati megoldás nehézségeit,

azon első kérdésre, vajjon lehet-e a közigazgatási biráskodás intézményét már ma életbe léptetni, vagy szükséges a közigazgatási törvények teljes megalkotását bevárni, szóló kijelenti, hogy igenis lehetséges, kívánatos, sőt szükséges. Közigazgatási törvényeink száma immár igen nagy, csaknem teljes. Ha azok, főleg a competentia és főlebbvitel tekintetében gon-

dosan átvizsgáltatnak, és a szükséghez képest módosíttatnak és pótolttatnak: a közigazgatási bíróság meg fogja találni azokban a szükséges támpontokat, ha concret esetekben határoznia kell. Különösen az adóügyekben fogja jótékony hatását éreztetni a közigazgatási bíráskodás; ma fél és bíró maga a minister.

Mi illeti a második kérdést, t. i. hogy melyik rendszer fogadtassék el, az osztrák rendszer-e, mely szerint az ügyek a közigazgatási bíróság elé csak akkor vitethetnek, ha már az administratív hatóságok forumait megfutották, avagy azon rendszer, mely szerint a közigazgatási bíróság illetőségéhez utalt ügyek azonnal a közigazgatási bíróság elé vihetők: szóló kifejti a két rendszer közötti különbséget, és elítélvén az osztrák rendszert úgy a tudomány mint hazai viszonyaink szempontjából, kijelenti határozottan, hogy az utóbbi rendszert tartja jónak. Ha az elfogadtatnék, szükség lesz minden megyében egy-egy bíróságra, mely másod-, esetleg első fokban ítéljen, és a fővárosban egy országos bíróságra, mely harmad-, esetleg másodfokban véglegesen döntsön. A megyei bíróságok összealkotásánál szóló nagy befolyást engedne a kormányzatnak. A bírák felét a honpolgárok — bizonyos modalitások mellett — maguk választanák, felét a kormány nevezné ki a közigazgatás terén jártas egyénekből. Az országos bíróság kinevezett bírákból állana, és pedig részben olyanokból, kik a közigazgatási szakban teljesen jártasak és a közigazgatási szempontok iránt érzékkel bírnak, részben olyanokból, kik a jogászai szempontokat képviselni és érvényesíteni képesek. Ugy a megyei bíróságoknak, mint az országos bíróságnak minden egyes tagja, tehát a választott bíró is, a bírói függetlenség minden attributumával felruházandó. Az eljárás nyilvános szóbeli, közvetlen és contradictorius, a hozott határozat végrehajtható legyen. Az, a ki a bíró segélyét vette igénybe, ügyének hatósági elintézését többé ne követelhesse.

Mi illeti a 3-ik kérdést, t. i. azt, vajjon a közigazgatási bíráskodás mikép szervezendő, hogy egyrészt a jogérzület teljesen kielégíttessék, másrészt az administráció lehetetlenné, s a kormány felelőssége illusoriussá ne tétessék: szóló megjegyzi és tüzetesen kifejti, hogy a kérdésben visszatükröződő

aggodalom nem alapos. Nincs itt szó a végrehajtó hatalomnak szoros értelemben vett hatásköréről, nincs szó az általános administratióról, nincs szó egyetemes érdekek és ügyek elintézéséről, nincs szó a közigazgatási közegeknek a kormányhoz vagy közigazgatási fölöttes hatóságaikhoz való viszonyának megváltoztatásáról. Itt egyes közigazgatási contentiozus ügyekről van szó, t. i. olyan esetekről, midőn valamelyik közigazgatási hatóság, vagy közeg határozata vagy eljárása, a törvény vagy rendelet hibás értelmezése vagy alkalmazása által, egyes honpolgár vagy erkölcsi testület jogait vagy érdekeit sérti. A sértett honpolgár egyéni joga forog tehát szóban, a melyet az állami hatalomnak respectálnia, védenie kell, ha létjogának megfelelni akar. Egyébiránt minden attól függ, hogy a közigazgatás behozataláról szóló *organicus* törvény mikép alkotatik meg, s mi módon vonatik meg a határ azon hatáskör tekintetében, mely a közigazgatási bíróságokat meg fogja illetni. Szólo fejtegeti a külföldi törvényhozások eljárását, s tanulságos és meg-meg ujuló küzdelmeit e tekintetben. Lehet — ugymond szólo — megvonni a határt elvi alapokon, lehet *taxative*, lehet nemlegesen — miként Ausztriában — azon esetek felsorolásával, melyekben a birói beavatkozás a priori kizáratik. Ha sikerül megvonni a határt egyik vagy másik módon, de lehetőleg szabatosan: nem lesz fennakadás; de szükség, hogy intézkedés történjék két irányban, t. i. állapittassék meg a mód, mely szerint valamely rendelet törvényessége fölött, ha vitássá vált, döntenie lehessen, és legyen egy független testület, mely az illetőségi összeütközések eseteiben végérvényesen határozzon. Ez utóbbira a közigazgatási biráskodás behozatalakor azonnal szükség lesz, mert — bár mikép alkottassék is meg a törvény — a hatásköri összeütközések esetei előre láthatólag gyakoriak lesznek, melyek, ha rögtön el nem intéztetnek, az ügyek ellátását nagyon megnehezitenék.

Majthényi László, báró: A közigazgatási biráskodásnak nem szervezéséről, de behozataláról lévén szó, az elsőnek általánosságban való érintése mellett az utóbbira vonatkozó nézeteinek előadására szoritkozik, s kijelenti, hogy e kérdést könnyűnek nem tartja; gondoskodni kell arról, hogy ha az

egyed polgár jogköre megsértetik a hatóság közigazgatási úton hozott határozata által akár akkép, hogy jogot, mely őt megilleti, nem gyakorolhat, akár valaminek teljesítésére jogtalanul szorítottatik, orvoslást találhasson anélkül, hogy megzsibbasztassék a közigazgatási ténykedés actiója, akár pedig illusoriussá váljék a kormány felelőssége. Főleg actualitást nyer ez az adó vagy más oly kérdésekben, hol az állam és egyes mint fél állanak szemben egymással.

Valamint az állam azon jogot, hogy az ország területén vitássá vált kérdések fölött végérvényesen határozzon, kezéből ki nem adhatja, a megoldás tehát másban nem lehet, mint hogy az állam azon functiója, melyben a közigazgatási vitások kérdésekben dönt, bizassék oly közegre, mely a közigazgatási hatóságok keretébe tartozik, de birjon a függetlenség minden kellékével, s a további biztosítékot nyujtsák az eljárás mindazon formái, melyek a lehető gyors, részrehajlatlan és alapos elbírálást helyezik kilátásba.

Arra, lehet-e ma már életbeléptetni a közigazg. biráskodást? Horváth Lajossal egyetértve, igennel felel. Lehet, sőt lehetett volna ezt tenni, mihelyt beállott a közigazgatási úton vitássá vált kérdések eldöntésének szüksége. Ezt egy közigazgatási codex behozataláig elnapolandónak nem tartja; a közigazgatás terén folyton alkottatnak új törvények, ily codex tehát soha befejezett műnek tekinthető nem volna, de ily codex tudtával sehol nem is létezik; vannak a közigazgatási törvényeknek gyűjteményei, commentárjai, de közigazgatási codex nincs, a mint hogy nem is lehet.

Hogy kerülje a körülírást, egyszerűen a porosz és osztrák közigazgatási biráskodás rendszerét állítja egymással szemben, és eltérőleg Horváth Lajos nézetétől, az utóbbinak ad elsőséget, mint apparatus tekintetében egyszerűbbnek.

A porosz közigazgatási biráskodási rendszer azon esetek taxativ elősorolását fogadja el, melyekből a közigazgatási biráskodás útján eldöntendő kérdések keletkezhetnek. Itt kikerülhetlen a casuistica, melynek hátránya az, hogy kimerítő nem lehet, és folyton túlszárnyaltatik, tehát mindig novelláris törvények, pótrendeletek válnak szükségessékké. Az osztrák rend-

szer a bíraskodás e nemének hatáskörébe von minden kérdést, melyben a polgár jogköre administratív úton megsértettnek állítatik. Ez egyszerű, mindenki által könnyen megérthető.

A porosz bíraskodás bonyolódott rendszerét állítja fel a keresetek és felebbezéseknek, és a bíraskodás s közigazgatás illetékességének. A közigazgatási bíraskodás közbelép, mielőtt a közigazgatás minden fokozatát megfutotta a vitás kérdés, a hol tehát szintén törvényszerű elintézés nyerhetett volna, és így tényleg beavatkozik a közigazgatás menetébe.

Az osztrák rendszer szerint határozni kell közigazgatásilag minden illetékes forumnak; ha a legfelsőbb határozata sérti a polgár jogkörét, orvoslást keres az egyetlen, de magas állású forumnál.

A bonyolultság helyett tehát ismét egyszerűség, a közigazgatási ügymenetnek a bíraskodástól való érintetlensége.

A közigazgatási bíróságoktól, hogy rendeltetésüknek megfeleljenek, azon jogot megtagadni nem lehet, hogy törvények érvénye, felsőbb rendeletek törvényszerűsége fölött, a concret vitás kérdésbe való viszonyulásokban ítéletet ne mondjanak; ezen joggal a kormány, miut végrehajtó hatalom tekintélyének csorbitása, sőt a *Rechtssprechung* egységének kockáztatása nélkül sem sok, sem alárendeltebb fokú testületeket felruházni nem lehet, de lehet egy magasan álló független testületet; s ilyet óhajt, mely egyenlő rangban legyen a legfőbb törvényszékkel elnökére és tagjaira nézve, életfogytiglan kinevezett, elmozdithatlan tagokkal.

Az eljárást illetőleg semmi észrevétele az ellen, hogy az nyilvános, *contradictorius*, a mellett szóbeli és közvetlen legyen; de nem tartaná czélszerűnek a különböző eljárást a rendes és közigazg. bíraskodás terén, és így a két utóbbit akkorra vélné halasztandónak, ha az a rendes törvénykezési eljárásba is behozatna.

Röviden megjegyezni kívánja még, hogy államjogi viszonyunk dualisticus szervezetére tekintettel, a közigazgatási bíraskodás hatásköréből kiveendőknek tartaná azon vitás kérdéseket, melyek a közös és egyenlő elvek szerint intézendő ügyekre vonatkoznak, és határozottan a fegyelmiéket, mert egyrészt azon kér-

dés, vajjon egy tisztviselő megsértette-e hivatalos kötelességét, egyes cselekvésekből nem, hanem a hivatalos viszony egészbeni szemügyre vételéből bírálható meg, azon felül kell, hogy a fegyelmi ügyekben a merev jog mellett figyelem nélkül ne maradjon teljesen az opportunitási szempont, különben az ez eljárástól várt eredmény merőben illusoriussá válik; a ki erről gondolkozni akar, fog találni elegendő érvet, úgy hogy ő magát azok bővebb elemzése alól felmentettnek tekintheti.

Dárday Sándor: Szerinte a létező keret fentartásával a közigazgatási bíraskodás létesítése képezi azon reformot, mely nélkül ezen enquête tárgyalásai alig érdemlik meg azon nagy port, mely ezzel felveretett. Ezen garantia létesítése fog döntő befolyással lenni arra, vajjon municipális önkormányzati rendszerünk bir-e fejlődési képességgel; mert ha ezen uton az administratió ügykörében a részrehajlatlanság joguralmát biztosítani nem volnának képesek, akkor ezen rendszer a centralisatió árjában mihamarább el fog merülni. A centralisatió azután lehetővé fogja tenni a közigazgatási bíraskodást, akár a francia, akár az osztrák vagy bármely más mintára szabni.

Ő azonban azon véleményben van, hogy az önkormányzat nem hogy megnehezítené, hanem megkönnyíti a közigazgatási bíraskodás szervezését, csak tisztába kell jönnünk az imperium és jurisdictió fogalmával.

Angliában teljes jogszolgáltatás képét nyújtja a közigazgatás, mert ott távol vannak attól, hogy a hatalmat és jogot egymással ellentétbe állítsák. Ott nincs eset arra, hogy az angol bíró magát a kormányhatalommal szemben incompetensnek tartaná; még ministeri rendelkezés cassatiójára is kiterjed hatalma. Ellenben nálunk a mi főkép felsőbb bíróságaink, inficiálva az osztrák uralom traditiójától, szűkkeblüebbek a kormánynál magánál; mert dicséretére mondvá a kormánynak, nem egy esetben megállapította a ministeri tanács a bíróságok competentíáját, hol azok illetéktelennek nyilvánították magukat. De akkor is nem egy eset van, hogy a legfelsőbb közigazgatási forum és a legfelsőbb bíróság is incompetensnek tartotta magát, míg a ministeri tanácsnak kellett végre dönteni.

Szóló távol van attól, hogy a bíróságot a kormány hatalma fölé helyezze s így a kormány felelőssége illusoriussá váljék. Az intézés jogot csorbitani nem akarja és ezért nem akar az osztrák minta szerint cassatorius forumot még a ministerium fölé is helyezni. Ez csak centralisáció mellett szükséges, hol a burokratia hatalma ellen szükséges a törvény uralmát biztosítani. Nálunk ez nem szükséges, mert az önkormányzati szervezet e részben hatályosabb biztosítékot nyújt. Nálunk a közigazgatási bíráskodásnak az adminisztrációnak kiegészítő részét kell képezni, azon szempontból, hogy a részlehadjárás ellen biztosítékot nyújtson. Nem kell tehát bevárni a közigazgatási forumok végleges intézkedését, hanem ha valamely közigazgatási intézkedésből vitás kérdés merül fel, fordulhasson bárki a közigazgatási bírósághoz, hol azután contradictorius eljárás mellett döntsék el a kérdés. Ha nem vitás kérdés, hanem csak valamely intézkedés szüksége forog kérdésben, abba a közigazgatási bíróság sem avatkozhatik.

Nem tartja ezért szükségesnek a taxative megállapítását a közigazgatási bíróság illetékességének; de ez még is oly detail kérdés, melyre itt kimerítően felelni nem lehet.

A mi a ministerelnök azon nézetét illeti, hogy a kormánynak legyen cassatorius hatalma, osztja azt az adminisztratív intézkedés körében tekintet nélkül a közigazgatási bíróságok döntéseire; de az nem terjedhet ezen bíróságok határozatainak cassatiójára. Ha a kormány az intézkedés körében fog cassatorius hatalmával élni, ugy is tárgytalanná válik a közigazgatási bíróságok határozata és így szükség nincsen arra, hogy kiterjedjen a kormány cassatorius hatalma a közigazgatási bíróságok döntéseire.

Végre azon kérdésre, hogy lehetséges-e már most a közigazgatási bíróságot életbeléptetni, ezt nemcsak lehetségesnek, hanem szükségesnek tartja. Argumentumul csak azt kívánja felhozni, hogy Törökországnak a berlini kongressus elé terjesztett memoranduma, mely az ottomán birodalom újjászervezésének tervezetét tartalmazta, egy közigazgatási főbíróság alakításának tervét is magában foglalta.

Hogy mikép szerveztessék nálunk, tekintettel a közigazgatási bizottságok reformjára, ezt már multkor elmondá.

Tisza Kálmán minisiterelnök meg kívánja jegyezni, hogy ő sem értette soha azt, hogy a belügyminisiternek joga legyen a közigazgatási bíróságok döntéseit cassálni.

IX. ülés

november hó 28. d. u. 5 órakor.

A kormány részéről jelen vannak: Tisza Kálmán miniszterelnök és belügyminister, s Prónay József államtitkár a belügyministeriumban.

Sennyey Pál báró: Ugy véli, megfelel az értekezlet és a miniszter abbéli jogos óhajának, hogy e tanácskozások ma fejeztessenek be, ha csak röviden jelenti ki, hogy a közigazgatási bíróságok intézményének behozatala azon adminisztratív rendszernek, melyet ő és társai ajánlottak, feltételét és kiegészítő részét képezi, s hogy ennél fogva egyet ért Horváth Lajos barátjával, a mennyiben szintén azon véleményben van, hogy lehető, kívánatos és szükséges ezen intézmény behozatala. A tárgy sokkal fontosabb, mintsem hogy azt a mai tanácskozás keretében kilehetne meríteni; oly fontos, oly szétágazó és az állam érdekeivel szoros kapcsolatban lévő, hogy véleménye szerint ezen kérdés már magában is egy speciális studiumot, hogy úgy fejezze ki magát, egy speciális codificatiót igényel. Nem kecsegteti tehát magát azzal, hogy az értekezlet ma még az alapelvekre nézve is kellőleg kimerítően szólhasson hozzá és tárgyalhassa e kérdést; de főbb irányokban elkívánja mondani e tekintetben nézeteit.

A mi különösen a választandó rendszert illeti, ellentétbe hozatott az ugynevezett osztrák rendszer a porosz rendszerrel. Ő azon rendszert, mely osztráknak neveztetett el, melynél fogva tudniillik a kérdések megfutják az adminisztratív hatóságok minden stadiumát és csak azután törvényes szempontból kerülnek a közigazgatási bíróság foruma elé, s ekkor is csak cassatorius jelleggel bír ennek határozata, a maga részéről helyesnek nem tarthatja. Nem tarthatja helyesnek azért sem, mert — a mint ma már igen helyesen érintetett — ezen rendszer inkább azon bureaukratico-centralisticus appara-

tusnak felel meg, mely Ausztriában divatozik; mert nézete szerint sem a jogigényeket, sem a jogérzelmet hazánkban nem elégíti ki, s mert nehézkes voltánál fogva azon helyzetbe hozza a sérelmeik orvoslását kereső feleket, hogy bevárván az egész kérdésnek minden stadiumaiban való tárgyalását, csak az utolsó és végleges elintézés után kereshetik képzelt jogsérelmeik orvoslását, s akkor is csak azon eredménnyel, hogy a nyert határozat után ismét adminisztratív úton kénytelenek igényeik érvényesítését keresni. Ezenkívül azon hátránya van e rendszernek, hogy a közigazgatási bíróság végzése és határozata mindig, vagy legalább a legtöbb esetben, szemben áll a legfelsőbb hatalomnak már történt intézkedésével, s e szempontból egy bizonyos ellentétes állapotot idéz elő, melyet épen az administráció érdekében, a mennyire lehet, elkerülni kíván.

Nézete szerint tehát célravezetőbb azon rendszer, mely porosznak neveztetett el, mely szerint az érdekelt felek az ellátás első stadiumában azon helyzetben vannak, hogy a közigazgatási bírósághoz fordulhassanak, és mely szerint ezen bíróságok fel vannak hatalmazva jogérvényes határozatok hozatalára. A porosz rendszert mereven transscribálni nem akarja; átlátja, hogy annak a mi adminisztratív apparatusunkhoz és szervezetünkhez képest át kell idomittatnia. De azon elveket, melyeknél fogva véleménye szerint egy részről az államhatalom felelőssége és fenhatósága fentartatik; másrészt pedig az egyes érdekelt feleknek jogérzete oltalmaztatik: azon főbb elveket, melyeket nagy szabásokban azonnal jelezni kíván, a maga részéről helyeseknek tartja.

Ezen elvek, melyeket fentartandóknak óhajt, a következők:

Először, hogy a törvény mondaná ki, hogy az alantas közigazgatási közegeknek viszonya a felsőbb hatóságokhoz és a központi kormányhoz a közigazgatási bíróságok alkotása által érintetlen marad, és hogy ennek következtében az alantas tisztviselők a kormánynak, vagy a felsőbbségnek szabályozó competentiájában tett intézkedéseit, adott parancsait, utasításait, teljesíteni tartoznak nemcsak, hanem hogy egyuttal a fellebb

való hatóságok és a központi kormány jogositva, de kötelezve is vannak az alantas hivataloknak intézkedéseit az állam érdekei, a törvényesség és a czélszerűség szempontjából is, ha szükségesnek tartják, megváltoztatni és azokkal ellenkező rendeleteket kiadni.

A második, hogy az érdekelt feleknek jogában álljon a hatóságok bármely intézkedése ellen administratív uton felebbezési folyamodással élni, mely felebbezési folyamodásnál a felsőbb hatóságok nemcsak a czélszerűségi, hanem a törvényességi szempontot is szem előtt tartani és bírálat alá venni kötelesek; hogy azonban az egyes érdekelt félnek jogában van, ha az utolsó foku ellátásnál törvényét vagy jogát sértve érzi — szoritkozva ez esetre, vagyis csak a törvénysértés és a jogoltalom szempontjából — a közigazgatási bíróságnak correlált forumához folyamodni.

A harmadik, hogy az egyes érdekelt fél — eltekintve a felebbezési folyamodástól — mindjárt az első stadiumban, ha szükségesnek tartja, folyamodhassék a közigazgatási bírósághoz, de szoritkozva egyedül a törvény és a jog szempontjára, s hogy ez esetben az egyik ut a másikat kizárja; vagyis a felebbezés kizárja a jogsérelemi panaszt és viszont, hogy az egyes hatóságok zaklatása mellőztessék.

Ezen elvek vannak a porosz rendszer által szentesítve. Ezeket ő helyeseknek tartja és ezekhez idomítva, óhajtja magyar viszonyainkhoz képest, a törvény kidolgozását.

Hogy ezek mellett a competentiáknak taxatív szabályozása szükséges lesz, ez magától értetik, s ebben ő bajt és akadályt nem lát. Mert igaz, hogy az ilyen taxatív törvények alkotása mindig az eseteknek kellő mérlegelése útján, mondjuk, bizonyos casuisticával kell hogy történjék; de az ő véleménye szerint a modern államnak jogfogalma nem türi meg azt, hogy az eseteknek alkalmazása, a jogfogalmaknak kifejtése a bírónak arbitriumára bocsáttassék, és ennek következtében csak kettő között választhatunk: vagy hogy az esetek és azok competentiái a törvényben szabályszerűleg taxative kimondassanak, vagy pedig, hogy az elveknek alkalmazása a bíróra és a joggyakorlatra bízván, azután a joggyakorlat

utján fejlődjék ki egy jogalap, mely az ő véleménye szerint a casuistikát még kevésbé fogja nélkülözni.

A mi ezen bíróságok összealkotását illeti, egyetért Horváth Lajossal, hogy az alsóbb fokon legyen egy, nem sok, mondjuk, hat—nyolcz tagból álló bíróság, mely felerészben kinevezett, felerészben választott egyénekből álljon, és a választott egyénekre nézve is a függetlenségnek mindazon attributumával birjon, melyet e részben a birói állás követel. A felsőbb foku bíróságnál tisztán az állam által kinevezett, de szintén független elemekből álló testületet óhajt, a melynél a kinevezendők részint a birói, részint pedig a közigazgatási téren gyakorlott egyénekből választassanak.

Az eljárást illetőleg ő is a közvetlenséget, szóbeliséget és nyilvánosságot óhajtja és nem tartóztatja őt ettől az, hogy közigazgatásunk terén ez ujtás lenne, a mennyiben az egyéb ágazatokba nincs behozva; mert először kezdeni jó a jót, másodsor pedig éppen az itt intézendő tárgyaknak természete a közvetlenséget, a szóbeliséget és a nyilvánosságot egyenesen megkívánja.

Ismétli, éppen nem kecsegteti magát azzal, hogy ezen oly fontos tárgyat ily rövid idő alatt ki lehetett volna meríteni; ez későbbi időknék és későbbi alkalomnak van fenntartva; csak főbb vonásokban kívánta jelezni azokat, miket e tárgyban vall.

Tibád Antal: Egy más alkalommal és helyen volt már szerencséje részletesebben nyilatkozni a közigazgatási biráskodás állapotáról, s azt hiszi, némileg legalább sikerült akkor demonstrálnia, miszerint Magyarországon, daczára annak, hogy az 1875/8-iki reformokban világosan meglátszanak az erre irányuló törekvés nyomai, az egyéni szabadság és jogok védelmére nincs kellő oltalom a közigazgatásban, minthogy az eljáró administratív hatóság igen sokszor biró és fél egy személyben.

Ily helyzetben annál is inkább röviden nyilatkozhatik a feltett kérdésekre, minthogy az általa contemplált rendszer amugy sem lenne minden változtatás nélkül beleilleszhető a létező közigazgatási szervezet keretébe.

Ismeretes az értekezlet tagjai előtt, hogy hazánkban a bírói hatalomkör az 1869. évi IV. t.-cz. által lett elválasztva a végrehajtó hatalomkörötől, s hogy az elválasztás nem szigoruan tárgyi alapon vitetett keresztül, mint a doktrinár jogbölcészeti iskola hívei fennen követelik. Ismeretes az is, hogy az 1877. évi közigazgatási reformok által a bírói hatalomkör vonalai a közigazgatási sphära tágitásával szűkebbre szorítottak, s hogy ezen eljárásban igen sokan, köztük Horváth Boldizsár az 1869. évi IV. t.-cz. alkotására vezetett javaslat szerzője is, az 1869 előtti állapotok felé visszamozgó törekvést láttak.

Szólo azon nézetben van, hogy a két hatalomkör elválasztása szigoruan tárgyi alapon, kivált Ienn alig lehetséges, s erőszakosan keresztülvive, a végrehajtó hatalom teljes decompónálásával absolut faktorra növelné az igazságszolgáltatást, és tenné ezt akkor, midőn teljesen kifejlődött, szilárd hitelü judikaturáról még alig lehet beszélni Magyarországon.

Szólo állítását támogatva látja azon tény által, hogy nincs Európában egyetlenegy állam, mely ezen iskola doktrináit szigoruan érvényre juttatta volna, s az, meggyőződése szerint igen épületes tárgy lehet, köri felolvasások és akadémiái értekezések tartására, de nem hiszi, hogy akadna gyakorlati politikus, ki a rendszer egyszerű és tiszta érvényesítését meg merné kísérteni Magyarországon. Tehát a végrehajtó és bíraskodó hatalomköröket az állami jogrend teljes felforgatása nélkül lehetetlen ez időszerint tárgyi alapon osztoztatni meg egymással, s e szerint a határkérdés még igen sokáig a hasznosság kérdése marad, s mint ilyen a helyi és időbeli viszonyokhoz képest különböző módon fog szabályoztatni.

Mindezekből következik, hogy az 1877. évi közigazgatási reformok által az 1869. évi IV. t.-cz. sarkalatos alapelvei lényegesen megsértetteknek nem tekinthetők, mely felfogás azonban teljességgel nem zárja ki a teljes jogoltalom sánczai felé való fokozatos törekvést; s e részben igen jelentékeny lépést képez, ha magában a közigazgatási szervezet keretében létesíttetnek garantiák az egyéni szabadság és jogok védelmére, vagyis, ha oly intézkedések tétetnek, hogy a közigazgatási

hatóságok, amennyiben bírói hatalmat gyakorolnak, ezt élet-hossziglan kinevezett, s lehetőleg felfelé is függetlenített közegek által, és pedig fellebbvitelnél és fontosabb ügyekben első fokban is testületileg, szabatosan formulázott törvények és eljárás mellett, szóval a büntető és polgári eljárás analogiájára eszközöljék, s hogy ugy ezen, valamint az adminisztratív hatóságok által más körökben elkövetett szükségtelen is törvényellenes jog- és érdeksértések eseteiben is a függetlenség biztosítékaival körülsánczott közigazgatási bíróságok határozzanak végérvényesen.

Ezeknek előrebocsátása után kijelenti, hogy a közigazgatási bíráskodás életbeléptetését nem csak hasznosnak, de égetően szükségesnek s' egyszersmind lehetőnek is tartja.

A hatáskör, véleménye szerint, elvi alapon lenne meghatározandó, taxativ felsorolásával azon eseteknek, melyek a közigazgatási bíráskodás alól, akár a fennálló dualistikus kapcsolat, akár valamely más magasabb staatsraisonnál fogva elvonnandók lennének.

Az eljárás hatályát illetőleg a bíróságok intézkedései nem cassatorius, de decretális jelleggel lennének felruházandók, oly módon, mint Sennyei b. előadta.

Szóló nézete szerint két bíróság lenne szervezendő, egy legfelsőbb a központon és egy vegyes folyamodásu a megyékben.

A vegyes folyamodásu bíróság állana a megyefőnök elnöklete alatt a királyi ügyész, főjegyző és tiszti ügyész, továbbá a törvényhatóság által periodusonként választandó független polgárok, mint bírákból s működnek közvetlen szóbeli, contradictorius eljárás szerint.

Az ekkép alakítandó bíróságban az elnök képviselné a magasabb állami érdeket, a királyi ügyész a stabil jogi elemet, a tiszti ügyész és főjegyző a jogi feltétel mellett a közigazgatási mobil czélszerűséget, a választott tagok pedig a függetlenséget, s a lokális ismeretet és érdeket. A bíróság hármas, ötös és hetes tanácsokban működnek, s a választott tagoknak mindég a kinevezettekhez egyenlő számban kellene jelen lenniök az ülésekben. Jelenlegi viszonyaink közepette

lehetetlen a bíróságot egészen, vagy nagyobb felében választott tagokból állítani össze, mert azokban, mint a mindennapi tapasztalás tanúsítja, úgy a kellő szakértelem, mint az ügybuzgalom is hiányzik.

A bíróság szakismeretet igénylő ügyekben meghallgathatná az illető előadók véleményét is, kik, ha a kérdés nem kizárólag magánszemélyek között forog fenn, a bíróság határozata ellen az elnökkel együtt felelbbviteli joggal lennének felruházandók. A bíróság állandó előadója a tiszti ügyész lenne, mely állomás ezen szempontból egészen újra szervezendő és kinevezés útján betöltendő lenne a főjegyzői állással egyetemben.

A legfelsőbb bíróság a legfőbb ítélőszék mintájára lenne szervezendő, szemelött tartásával természetesen annak, hogy bírái sorában a stabil jogi elem mellett a mobil közigazgatási elem is megfelelőleg képviselve legyen.

A jogotalom tekintete követelvén a közigazgatási discretionel hatalomnak mentül szűkebb térre való korlátozását, a közigazgatási bíraskodás behozatalával kapcsolatban, szükségesnek tartja szóló mentől több specíficus közigazgatási törvény alkotását. kivált pedig az egyesületi és gyülekezeti jognak, a közmunkáknak, az állami végszükségjognak és a közigazgatási végrehajtásnak törvény általi szabályozását.

Majthényi báróval szemben megjegyzi, hogy a közigazgatási bíróság, a ministeri rendelet, mint ilyennek érvénye felett nem határoz, és ez nem is volna helyes, mert ez által a közigazgatás intézése lehetetlenné, a ministeri felelőség és parlamenti ellenőrzés pedig illusoriusokká lennének. Szóló felfogása szeriint a bíróság csakis concret esetben járhat el s csak azon kérdés felett dönthet, hogy, tekintettel a törvény által decretált jogalapra, a közigazgatási intézkedésben foglaltatik-e sérelem, igen vagy nem?

Nem ért egyet szóló Majthényi báróval abban sem, hogy a fegyelmi ügyek a közigazgatási bíróság hatásköréből kizáraszanak. Az értekezlet tartama alatt többször volt szó a tisztviselők lehető függetlenségéről felfelé, a nélkül, hogy az eszme bővebben kifejtetett volna. Szóló a maga részéről azt értette

az alatt, hogy a tisztviselők a pártminister fegyelmi bíraskodása alól elvonassanak, s úgy van meggyőződve, hogy a minister a kinevezés, dislokáció, felfüggesztés, helyettesítés és a fegyelmi vizsgálat elrendelésének jogában elégséges hatalommal bír a közigazgatás akadálytalan vezetésére, miért is magát a fegyelmi bíraskodást a közigazgatási bíróságra óhajtáná átvendőnek annál is inkább, mert ezen bíróság tagjainak magas állása, az abban képviselt közigazgatási mobil elem s a minister részére fentartandó véleményezési jog elégséges garantiául szolgálnának arra nézve, hogy eljárásában a magasabb állami érdekeket nem fogná figyelmen kívül hagyni.

Végül a közigazgatási cadren belül előforduló illetékeségi összeütközések eldöntése szintén a közigazgatási bíróságra lenne ruházandó, míg a tulajdonképeni (a bíróságok és közigazgatási hatóságok között előforduló) összeütközések czél-szerű elbírálása tekintetéből a legfőbb ítélőszék és közigazgatási bíróság tagjaiból a paritás alapján lenne összealkotandó egy bíróság, melynek elnökét időről-időre a főrendiház választaná.

Ennyiből áll, mit a kérdésre vonatkozólag ez alkalommal elmondani szükségesnek látott.

Péchy Manó, gr.: Hogy a közigazgatási bíróságok behozatala szükséges, az kétséget nem szenved, sőt tekintettel viszonyainkra, égető kérdés; mert alig van már Európában állam, melyben a jogviszonyok oly gyakori támadásoknak lennének kitéve, mint vannak nálunk. A pártoskodás a megyékben, a nepotismus és annak kártékony következményei azt nélkülözhetetlen szükséggé teszik. A mi a bíróságot és annak eljárását illeti, szóló is azon nézeteket vallja, melyeket Horváth Lajos és Sennyey báró kifejeztek; mert nagyobb garantiát lát abban s a jogelvekkel inkább összeférhetőknek tartja, ha három foku bíróság alkotatik, mint ha csak egy. E közigazgatási bíróságtól csak úgy vár eredményt, ha az teljesen önálló és független lesz; de nem helyeselné mindezek daczára olyan intézkedéseket, melyek netalán a ministeri felelősséget érintenék, vagy éppen azt illusoriussá tennék.

Igaz, hogy több jogállamban a közigazgatási bíróságnak terjedtebb hatásköre van, mint a hogy szóló azt nálunk behozni szükségesnek tartja; de nem kell felednünk, hogy más államok hosszas politikai és parlamentáris élet folytán már kellőleg megerősödtek, míg mi, kiknél a parlamenti élet zsenge, gondosan tartozunk óvakodni, hogy magánál a betegségnél rosszabb orvosszert ne ajánljunk.

Igaz, hogy a közigazgatási bíróság behozatala pénzbe kerül; de ha a jogállamok áldásaiban részesülni akarunk, akkor az áldozatoktól visszariadni nem szabad, annál kevésbé, mert ez áldozatok gyümölcsözők lesznek; némileg segítve lesz ez uton közigazgatási bajainkon, s az ország hitele egy ily intézmény behozatala által bizonyos tekintetben növekedni fog.

Lónyay János: Kívánja, hogy a közigazgatási bíróság mielőbb életbe léptetessék. De mivel azt hiszi, hogy annak szüksége csak is oly sérelmes eljárásokkal szemben állhat elő, melyek a közigazgatás által orvoslást nem nyertek, ennek folytán azt kívánja, hogy minden ügy csakis akkor kerülhessen a közigazgatási bíróság elé, midőn az minden közigazgatási fokozaton át letárgyaltatott; de akkor is, — úgy mint azt Majthényi László br. kifejté — csak cassatorius hatályt kíván szülő a közigazgatási bíróság határozatának adni.

Vizsolyi Gusztáv: A közigazgatási bíróságok többnyire oly országokban hozattak be, hol a közigazgatás rég rendszerezve lévén, a megállapodott végrehajtás körében visszaélések tüntek fel, a melyeknek orvoslásáról a birói eljárás utján kellett intézkedni. Nálunk ily intézmény behozatala eddig nem volt égető szükség, mert az állami hatalom az egyesek érdekeivel, a választott tisztviselők létezése következtében, gyakori ellentétben nem állott. A választott tisztviselő első kötelessége volt az állam érdekei megóvása mellett egyszersmind tekintettel lenni a magán érdekek védelmére is; s ő a végrehajtásnál nem csak mint fél, hanem mint választott bírósági személy is működött; s ép ez most még a leghatalmasabb érv a választási rendszer fenmaradása mellett.

Jelenleg a közigazgatási teendők fokozódása, s a végrehajtás siettetése, úgy a parlamenti pártkormány természete

folytán felmerült azon kívánság, hogy közigazgatási bíróság hozassék be, melynek szükségét kész beismerni. Elméletileg a biráskodás azon nemét helyesebbnek és viszonyaink közt czélszerűbbnek tartja, mely az esetek taxativ felszámllása mellett, érdemlegesen van hivatva ítéletet mondani. De mindaddig, míg törvényeink szerves összefüggésbe nem hozatnak, s különösen a végrehajtási eljárás tüzetesen meg nem állapítatik, ilyen biráskodásnak behozatalát úgy, mint az Porosz- vagy mint Franciaországban fennáll, csaknem kivihetlennnek véli; hanem igen is azon modorban, a mint azt Dárday dél-előtt kifejtette, hogy bizonyos concret esetekben a feleknek szabadságukban álljon a közigazgatási bizottsághoz — mint bírósághoz — jogaik védelmére azonnal folyamodni, ez intézményt szervezhetőnek véli; magának az alsó bíróságnak szerkezetére nézve oly modalitást, minőt Tibád javaslatba hozott, elfogadhatónak tart; kapcsolatosan ezzel hasonlóképen óhajtja, egy a bíróság minden attributumaival ellátott legfelsőbb foku közigazgatási törvényszék felállítását.

Tisza Kálmán, minisiterelnök: Ha a kérdéshez senki sem kíván többé szólni, a vitát e pont felett is be lehet zárni, s el fogja mondani a fenforgó tárgyra nézve egyéni nézetét.

Azzal kezdi, hogy ha úgy értetik az, hogy a közigazgatási bíróságok már most behozhatók, mint a hogy ő az ez irányban tett nyilatkozatokat értelmezi, akkor maga is hozzájárul ezen nézethez. Mindazok ugyanis, kik ebben a nézetben voltak, egyúttal felemlítették azt, hogy mennyi tanulmánynak, mennyi előkészületnek, mennyi megfontolásnak kell a közigazgatási bíróságok életbeléptetését megelőzni. A felszólalásoknak értelme tehát az, hogy nem szükséges e végből közigazgatási törvényeink kiegészítését bevárunk, de hogy ez másfelől nem oly kérdés, melylyel három hét, vagy három hónap alatt el lehet készülni; hanem kézbe kell venni az ügyet, elő kell készíteni és megcsinálni anélkül, hogy bevárnök közigazgatási törvényeink kiegészítését.

Ebben az értelmében maga is teljes készséggel hozzájárul e nézethez, sőt mondhatja, hogy abban az irányban, melyben ő elindulni helyesnek tartja és melyet bátor lesz

jelezni, az előmunkálatok iránt már hónapokkal ezelőtt meg is tette az intézkedést.

A mi az irányt illeti, ha a szóba hozott két rendszer között kell választani — sajnálja, hogy némely barátjával, kikkel rendszeren egy nézetten szokott lenni, ebben egyet nem ért — hajlandóbb az itt ugynevezett porosz rendszernek megfelelőleg, — az elnevezés nem egészen correct, de azért fogadja el, mert rövidíti a vitát — alakítani a közigazgatási bíróságokat. De mindjárt megjegyzi, mert a kérdőpontok közé nem szándék nélkül vette fel azt: „hogy nem volna-e célszerű, figyelemmel a másutt létező rendszerekre, viszonyainknak megfelelőleg alakítani meg ezen bíróságot,“ hogy ő sem az egyik, sem a másik rendszert, melyet ismer, egyszerűen lemásolhatónak nem tartja, hanem az irányt az egyik vagy a másik szerint elfogadva, azt hiszi, hogy magának a törvénynek a mi speciális hazai viszonyaink szempontjából kell megalkottatnia.

Kiemeli, hogy kivált a mi speciális magyar viszonyaink között — bármily nehéz legyen is — a taxativ felsorolást elmellőzhetetlenül szükségesnek tartja. Ha ez nem sikerül, és a meddig nem sikerül, el kell tekinteni a közigazgatási bíróság azon rendszerétől, melyet ő is jobbnak tart, és inkább ideiglenesen a másikat alkalmazni, mint kellő taxatió nélkül az általa is jobbnak tartott rendszert elfogadni; mert ha mellőzzük a taxativ felsorolást, — meg kell mondania őszintén — tartani lehet attól, hogy minden ügy a birói utra fog terelteni vagy legalább ide terelése megkíséreltetni, ha azután illetékesség szempontjából a bíró esetleg vissza is utasítja; és utoljára oda jutunk, hogy körül-belől ugyanannyi közigazgatási bíróságot kell állítani, a hány polgári törvényszékünk van. Az ugynevezett porosz rendszer életbeléptetésének mellőzhetlen feltételeként tekinti tehát a taxatiót.

A másik, a mit meg akar jegyezni, az, hogy a maga részéről is lehetőnek tartja, hogy az alsó közigazgatási hatóság megállapodása, vagy határozata után az illető félnek bizonyos ügyekben — úgy, a mint ez, ha jól tudja, a porosz törvényben is megvan — választás engedtessek az egyik,

vagy a másik utra való térésre; de ez azután legyen kizáró, úgy, hogy ha neki tetszett ügyét a birói eljárásra vinni, bármí határozat hozatott is itt, ne legyen szabad a közigazgatásira visszatérnie, és visszont, ha tetszett ügyét a közigazgatás utján hagyni, miután azon lefolyt, többé semmi körölmények közt ne legyen szabad birói utra térnie. Választhat a kettő között, de választása legyen döntő, mert — ismétli — ha a fél a közigazgatás utját választotta, és miután azon végig ment, joga lenne a birói útra visszamenni: végig fognak vinni sok ügyet a közigazgatási uton, és ha ott sikerrel nem találkoznak, újra elkezdik majd a birói úton.

Szóba hozatott a pénz kérdése is. A jó közigazgatás pénzügyi áldozatot megérdemel, de másfelől egy bizonyos határt itt is keli tartani, és ő már csak a pénzáldozat szempontjából is súlyt fektetne arra, a mit most mondott, és súlyt fektet arra, hogy a közigazgatási bíróságok, ha szervezteknek, úgy szerveztessenek legalább az alsó fokon, — a felsőbb fokról ez nem áll — hogy az ügyek halmaza miatt ne legyen szükség azokat szaporítani, s másfelől, hogy az ott lévő állások legalább ne mind biztos állami fizetéssel ellátott állások legyenek; mert akármily véleményünk legyen a közigazgatásról, azt, hogy Magyarország a közigazgatási bíróságok czimén millió forintnyi évi költséget megbirjon, bizonyára senki nem fogja hinni, pedig bizonyos, hogy ha az érintett két irányban óvatosak nem leszünk, hamar oda fogunk jutni, hogy milliókra menő költségek támadnak.

A fegyelmi ügyeket úgy feltétlenül, mint némelyek hangoztatták, a bíróságok hatáskörébe utalni nem tartja lehetőnek. Senki sem fogja megtagadni Angliától, hogy jogállam, s ott ma is a közigazgatási kinevezett hivatalnok, még pedig minden complicáltabb fegyelmi eljárás nélkül, elmozditható. Igaz, hogy évtizedeken át alig történik egyszer; de hogy a közigazgatási tisztviselő annyira ne függjön főnökétől, hogy ennek ne legyen joga őt — a tisztviselőnek az önkény ellen garantiát nyújtó bizonyos formák mellett — elbocsátani, ezt a közigazgatás sérelme nélkül lehetetlennek tartja. Ha jogtalanul bocsátatott el a hivatalnok, a maga útján megtá-

madhatja főnökét; de hogy fegyelmi uton elbocsátani a hivatalnokot csak a bíróságnak legyen joga, közigazgatási szempontból helytelennek tartja.

Különben ismétli, hogy ő ép úgy, mint a kik előtte szoltak, azon nézetben van, hogy a közigazgatási bíróság kérdését a mai vita keretében kimerítően feltárni nem lehetséges. Szándéka e kérdés felvetésével egyfelől az volt, hogy nézetet kívánt hallani az iránt, vajjon közigazgatási törvényeinknek mai stádiumában kell-e e kérdéssel közvetlenül foglalkozni; másfelől, hogy minő irányban lesz helyes vele foglalkozni? Magát az egészet, sőt még a rendszernek is a mi viszonyaink közti helyességét, azt hiszi, véglegesen csak akkor lehet megítélni, ha a közigazgatási bíróság felállítására vonatkozó törvénynek — hogy úgy fejezze ki magát — úgy anyagi része, mint a bíróságok összealakítására és az eljárásra vonatkozó része, a maga összefüggő egészében előttünk lesz.

Azt hiszi, hogy az értekezlet minden tagja és mindenki, a ki e kérdéssel foglalkozott — magát sem véve ki — fenn fogja magának tartani a végleges elhatározást akkorra, ha az egész részleteiben keresztülvitten fogja maga előtt látni.

Ugy véli tehát, hogy ma nem lehet egyebet tenni, mint azt, hogy kifejtetvén ez irányban a nézetek, azt mondhatná ki, mint az egész értekezlet véleményét, hogy nem várva közigazgatási törvényeink kiegészítésére, úgy látja az értekezlet, hogy itt van az idő a közigazgatási bíróságok felállításának kérdésével tüzetesen foglalkozni, és az előmunkálatok megtétele után ez iránt a törvényhozásnak javaslatot tenni. Tehát nem két-három hét vagy hónap alatt, de oly idő alatt, a mely ily nagy kérdések törvényhozási előkészítésére szükséges.

Szólhatna még az illetékességről; de itt csak azt az egyet kívánja megjegyezni, hogy maga sem tartja azt végleges intézkedésnek, s azt hiszi, 1869-ben sem tekintetett véglegesnek az, hogy a közigazgatás és a törvénykezés közti illetékességi kérdésekben a ministertanács határozzon. Akkor szükség volt e megoldásra; szükség van reá ma is, de minden esetre igyekezni kell ezen kérdéseket egy felsőbb hatóság elbírálására bízni. Nem mondhatná ezt ép égetőnek, mert hisz

panaszra ez irányban 1869. óta alig emlékszünk, de minden-
esetre olyan kérdés ez, mely ha a jogállam eszméjéből indu-
lunk ki, hasonlólag megoldásra vár.

Ha a közigazgatási bíróságok felállítatnak, gondoskodni
kell természetesen arról is, hogy minő forum határozzon, ha
bizonyos concret esetekben kérdés támad az iránt, vajjon az
ügy melyik competentia alá tartozik? Hogy ez miként intéz-
tessék el, ez az egész szervezetnek és az ügyek miként rende-
zésének kérdésével függ össze, mert egészen máskép kell a
kérdést megoldani, ha választás engedtetik a félnek ügyét
egyik vagy másik forumhoz vinni, és egész máskép, hogy ha
ezen választási jog megengedése nélkül határozottan megmon-
datik, mely ügyek tartoznak a bírósághoz és melyek a köz-
igazgatási hatósághoz.

Nagyon érzi, hogy nem csak nem merítette ki a tárgyat,
hanem inkább sokkal kevesebbet mondott, mint a hallottak
után mondania kellett volna; de feladatának nem tarthatta és
nem tarthatja, hogy ismétlje azokat, a miket mások az ő
nézetével is megegyezőleg elmondottak, és csakis inkább azon
főszempontokra igyekezett a figyelmet felhívni, melyek őt
vezérlik. Az eredményt abban foglalja össze, hogy az ügy
megindítását, a meddig ő lesz hivatva az ügyeket vezetni,
folytatni fogja azon az uton, melyen megindult, azaz inkább
közelebb az ugynevezett porosz rendszerhez, de az eseteknek
taxativ felsorolása mellett; továbbá határozottan az a nézete,
hogy lehetetlenség a mi viszonyaink közt azt megengedni,
hogy ugyanazon egy ügy mindkét forum előtt lejárhasson,
mert különben a legtöbb ügy mindkét forum előtt le fog járni;
s végre mig egyfelől a bíróságoknak az ő hatáskörükben vég-
érvényes döntést, tehát nemcsak cassatorius jogot kell adni,
addig nagyon óvatosan kell eljárni a bírósághoz utalendő ügyek
megválasztásánál, s nem szabad a talán némileg helyes elmé-
leti jogfogalmakat teljes merevségükben alkalmazni, nehogy
Magyarországon az administratió meg legyen bénítva. Az
administratiónak természetesen a törvény értelmében kell vezet-
tetni; de lehetővé kell tenni, hogy eljárási módozataiban inkább
alkalmazkodhassék az élethez, mint ezt a törvénykezésnél tenni

szabad és lehet. Mert nekünk, ha élni akarunk, egy erélyes administratióra okvetetlenül szükségünk van. Nem egyéni hatalmi kérdés ez; ez az ország kérdése. Mert hisz, ha ma ő vezeti is Magyarország közigazgatását, nem tudhatja, mikor fogja más ő fölötte is vezetni. De a jelzett érdeket ő mindig szem előtt tartotta és tartja, mert úgy tapasztalta, hogy nehéz viszonyok közt levő valódi szabad államok consolidatiójára nézve a legnagyobb veszély mindig és mindenütt abból származik, ha oly jogfogalmak léptetnek életbe, melyek theoretice a leghelyesebbek és legnemesebbek lehetnek, de az adott viszonyoknak meg nem felelnek.

Horváth Lajos: Az elnöki reassumtió alkalmából szabadságot vesz magának emlékeztetni a miniszerelnököt a kormánynak a képviselőházban tett azon ígéretére, hogy az adó és illetékügyekre nézve a közigazgatási biráskodást még ez ülésszakban behozni szándékozik. Ha az ígéret beváltatik, kérdi szóló, vajjon a törvény ugy lesz-e alkotva, hogy e részleges közigazgatási biráskodás a majdan megalkotandó általános keretbe beilleszthető legyen. Szóló sajnálná, ha a létesítendő biráskodás nem így terveztetik. A különleges bíróság és eljárás, a mellett hogy felesleges költséget okoz, könnyen a fogalmak összezavarására vezethet.

Tisza Kálmán, miniszerelnök: Örül, hogy e kérdés szóba hozatott, mert maga is meg akart róla emlékezni. A mult évi budgetvita alkalmával kifejezte azon nézetét, hogy a maga részéről a legsürgetősebbnek tartja, hogy az adóügyek szempontjából a Horváth Lajos által érintett irányban történjék valami, és kifejezte akkor azon nézetét is, hogy nem volna czélszerű az adóügyekben való ez irányu eljárás szabályozásával addig várni, míg a közigazgatási bíróságok felállítatnak.

A javaslat készen is van. Részéről nem ugy szeretné a kérdést formulázni, hogy olyan legyen az arról való intézkedés, hogy azt a később létrejövendő közigazgatási biráskodás keretébe be lehessen illeszteni, mert ezzel nagyon sokat mondanánk, a mennyiben végleg még nem tudjuk, hogy a közigazgatási biráskodás hogyan fog egészében rendeztetni; hanem így kívánná formulázni: olyan legyen, mely először min-

denesetre javítson a mostani helyzeten, másodsor ne praedjudikáljon annak, hogy ha az egész létrejön, azon új keretben intéztessenek el ezen ügyek is.

Beszédét ekként végzi:

„Minthogy a kérdőpontok felett a nyilatkozatok megtörténtek és sok más kérdés is — igen helyesen — fölvetett és megvitattatott, melyek a kérdőpontok közé felvéve nem voltak; minthogy továbbá az adminisztráció kérdései oly kimeríthetetlen témát képeznek, hogy ha mindent, a mi ide tartozik, megvitatni akarnánk, talán hónapok volnának rá szükségesegek: ha nem kíván senki valami új dolgot felhozni, az értekezletet ez alkalommal talán befejezettnek nyilváníthatnám. (Helyeslés.)

Ennélfogva legyen szabad nekem mindenen előtt a t. értekezlet minden tagja irányában megjelenésükért, részvételükért köszönetemet kifejezni.

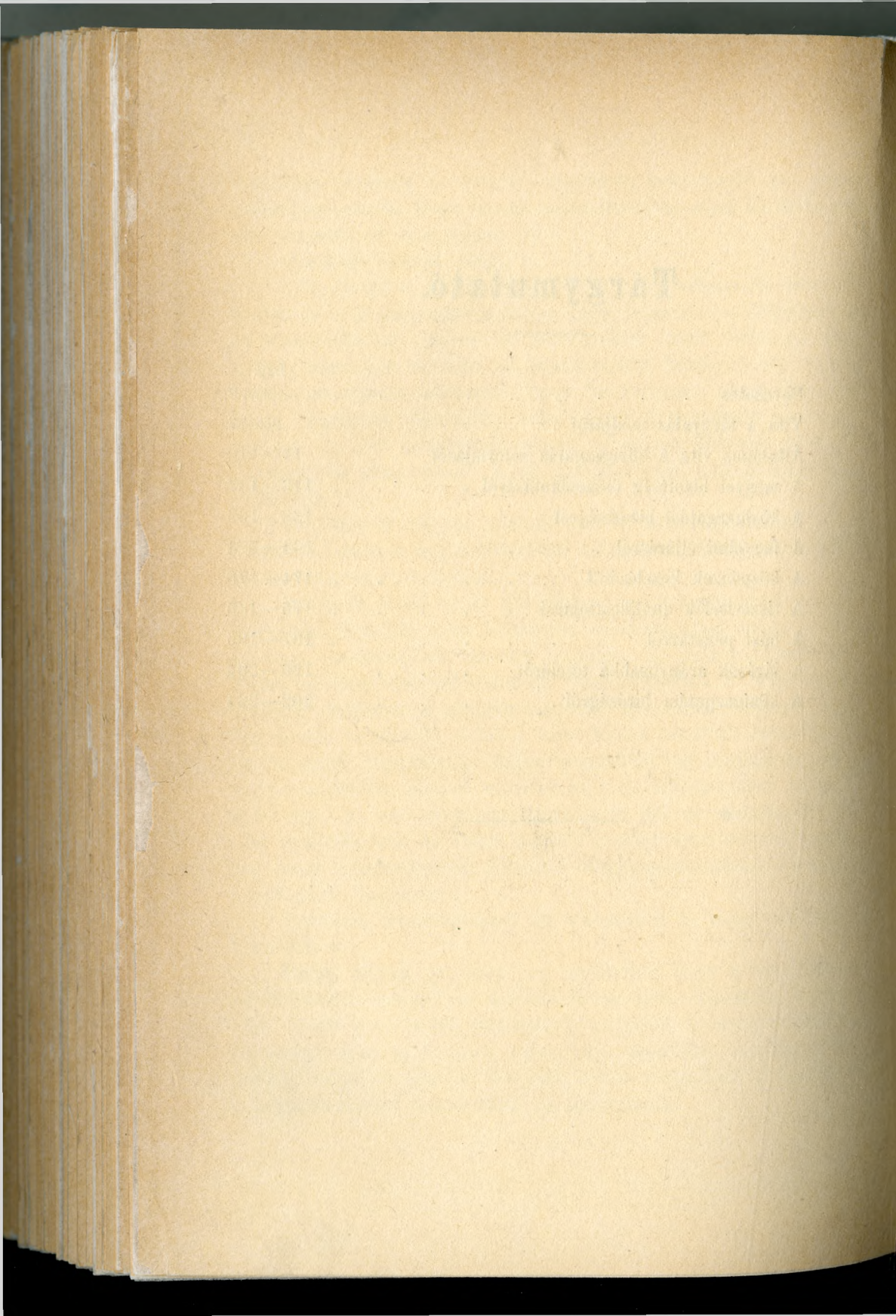
Azoknak, a mik itt ez érkezetlen megvitattattak, egy része, meglehet, nem fog azon közvetlen eredménynyel birni, a mit rendesen eredménynek nevezni szoktak; de nekem meggyőződésem az, hogy ezen kérdések itt megvitattatván, s ezen vitatkozások folyama a nyilvánosságnak átadatván, fognak vele foglalkozni mindazok, a kiket ezen fontos kérdések érdekelnek, és az ezzel foglalkozás fogja megérlelni az eszméket úgy, hogy a megoldás, melyet siettetni kell, de elsietni nem szabad, nem egy, a mi viszonyainkhoz nem illő és annálfogva jót nem eredményező, de olyan legyen, a mely azon célra vezessen, mely mindnyájunkat lelkesít: közigazgatásunknak és ezzel jólétünknek emelésére!

Ismétlem köszönetemet az értekezlet t. tagjainak megjelenésükért. “

Péchy Manó, gr. meg van győződve, hogy a közóhajuak ad kifejezést, midőn az értekezlet nevében szívélyes köszönetet mond azon bölcs tapintatért, melylyel az elnök a tanácskozásokat vezette, s azon szives és előzékeny felvilágosításokért, melyeket minden kérdésre nézve megadott, a mi által a tanácskozásokat könnyítette és elősegítette.

Tárgymutató.

	Lap.
Bevezetés	1—8
Vita a tárgyalás módjáról	9—17
Általános vita a közigazgatás reformjáról	17—112
A megyei bizottság összealkotásáról	113—137
A közigazgatási bizottságról	138—163
A fegyelmi eljárásról	164—174
A közpénzek kezeléséről	174—176
A tisztviselők qualificatiójáról	176—186
A házi pénztárról	187—196
A járások arányosabbá tételéről	196—202
A közigazgatási bíróságról	202—224

N é v m u t a t ó.

- Bacsák Pál, Pozsonymegye alispánja 96., 179., 191.
 Baross Gábor, országgyűlési képviselő 12., 38., 38., 40., 131., 197.
 Báuffy Dezső b., Szolnok-Dobokamegye főispánja 14., 46., 122.,
 124., 147., 168., 178., 191., 198.
 Bánhidly Béla b., országgyűlési képviselő 14., 43., 180., 187.
 Beöthy Andor, Biharmegye alispánja 93.
 Csáky Albin gr., Szepesmegye főispánja 47., 122., 148., 182., 200.
 Dárday Sándor, országgyűlési képviselő 61., 131., 145., 177., 206.
 Dőry Dénes, országgyűlési képviselő 83., 117., 159,
 Földváry Mihály, Pest-Pilis-Solt-Kis-Kunmegye alispánja 13., 57.,
 120., 121., 139., 145., 168., 175., 178., 183., 192., 197.
 Gyarmathy Miklós, Kolozsmegye alispánja 14., 56., 115., 153.,
 164., 175., 184., 191.
 Horváth Lajos, országgyűlési képviselő 13., 32., 203., 223.
 Horváth László, Háromszékmegye főjegyzője 74., 169.
 Komjáthy Béla, országgyűlési képviselő 14., 51., 126., 129.,
 156., 177., 192.
 Kubicza Pál, Trencsénmegye főispánja 30., 139., 180., 189.
 Lévay József, Borsodmegye főjegyzője 99., 124., 169.
 Lónyay János, Máramarosmegye főispánja 44., 116., 154., 159.,
 198., 217.
 Majthényi László b., Hont- és Nyitramegyék főispánja 13., 24.,
 26., 26., 38., 40., 100., 121., 150., 188., 199., 205.
 Péchy Manó gr., országgyűlési képviselő 10., 17., 133., 167.,
 191., 216., 224.
 Pócsa József, Háromszékmegye főispánja 94., 115., 166., 184., 199.
 Pulay Kornél, országgyűlési képviselő 92., 119.
 Sándor Béla, Bács-Bodrogmegye alispánja 86., 166., 179.,
 189., 201.

Sennyey Pál b., országgyűlési képviselő 10., 17., 20., 24., 26., 26., 102., 113., 209.

Sipos Orbán, Jász-N.-Kun-Szolnokmegye alispánja 74., 153., 175.

Stammer Sándor, Csongrádmegye alispánja 99.

Széll Ignác, Vasmegeye alispánja 13., 87., 116., 152., 165., 175., 178., 189., 198.

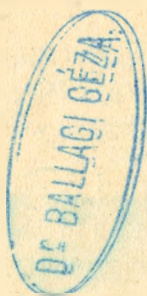
Tabajdy Károly, Arad- és Krassómegeyék főispánja 42., 60., 115., 159., 175., 183., 201.

Tibád Antal, országgyűlési képviselő 75., 133., 212.

Tisza Kálmán, miniszterelnök és belügyminister 9., 13., 15., 23., 24., 32., 37., 40., 55., 60., 65., 74., 82., 98., 106., 113., 114., 116., 120., 120., 123., 128., 129., 134., 138., 141., 145., 160., 165., 168., 169., 171., 175., 177., 181., 185., 187., 193., 196., 201., 208., 218., 223.

Vargics Imre, országgyűlési képviselő 67., 114., 179., 183., 188.

Vizsolyi Gusztáv, országgyűlési képviselő 71., 129., 166., 182., 199., 217.

LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
GEORGETOWN, GEORGIA

1950

